

AYDIN

BİR BÖLGENİN ZENGİNLİĞİNDE DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÖREN
Öğr. Gör. Servet AKAR

AYDIN

**BİR BÖLGENİN ZENGİNLİĞİNDE
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIMLAR**

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÖREN

Öğr. Gör. Servet AKAR

Aydın: Bir Bölgenin Zenginliğinde Disiplinlerarası Yaklaşımlar

Editörler: Dr. Öğr. Üyesi Ufuk ÖREN

Öğr. Gör. Servet AKAR

Genel Yayın Yönetmeni: Berkan Balpetek

Kapak Tasarımı: Servet AKAR

Sayfa Tasarımı: Duvar Design

Baskı: Haziran 2025

Yayıncı Sertifika No: 49837

ISBN: 978-625-5885-56-2

© Duvar Yayınları

853 Sokak No:13 P.10 Kemeraltı-Konak/İzmir

Tel: 0 232 484 88 68

www.duvar yayinlari.com

duvarkitabevi@gmail.com

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir. Yayınevi ve editörler sorumlu tutulamaz.

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm5	
Bölgesel Kalkınma ve Aydın İlinin Ekonomik Yapısı	
<i>Aylin DİLEK</i>	
2. Bölüm27	
Yerel Basında Turizm:	
Aydın'da Turizm Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Analizi (1950-1960)	
<i>Banu BERBER BABALIK</i>	
3. Bölüm44	
Aydın İlinde Kuyumculuk Ürünlerinin Pazarlaması:	
Yerel Dinamikler, Trendler ve Stratejiler	
<i>Hakkı BABALIK</i>	
4. Bölüm54	
Karacasu Çömlekçiliğinde Yeni Form Arayışları	
<i>Halil İbrahim ÇAKIR, Kadir ERTÜRK</i>	
5. Bölüm87	
Aydın'da Antik Kùltler:	
HARPASA ve ORTHOSIA Sikkelerine Bakış	
<i>İlkay AYDAŞ</i>	
6. Bölüm96	
Aydın'ın Gözdesi İncir:	
Tarımsal Üretimde İş Sağlığı ve Güvenliği Perspektifi	
<i>Nadir Savaş ÖTER</i>	

7. Bölüm110

**Aydın İli'nde Geleneksel El Sanatlarının İncelenmesi:
Karacasu Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme**

Saadet Nihal COŞKUN

8. Bölüm138

**Afrodisias'ta Bulunan Takılar Üzerinden
Antik Kuyumculuğa Bir Bakış**

Servet AKAR, İlker ÖZTÜRK

9. Bölüm152

Aydın Yöresinde Bulunan Granat Süs Taşları

Ufuk ÖREN

10. Bölüm181

**Aydın Turizminin Kalbi:
Afrodisias Antik Kenti Üzerinden Kültürel ve
Ekonomik Bir Değerlendirme**

Zekeriya MATÇİÇEK

1. Bölüm

Bölgesel Kalkınma ve Aydın İlinin Ekonomik Yapısı

Aylin DİLEK¹

Bölgesel Kalkınma Kavramı

Bölgesel kalkınma, genel anlamda, ülkeler içerisindeki farklı coğrafi bölgelerin kendi dinamikleri doğrultusunda gelişmesini sağlayan planlı ve sürdürülebilir bir kalkınma süreci olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım, kalkınmanın sadece büyük şehir merkezlerinde değil, daha az gelişmiş bölgelerde de etkili bir biçimde gerçekleşmesini hedefler (DPT, 2000). Temel amaç, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmak, yerel kaynakların etkin kullanımını sağlamak ve yaşam kalitesini yükseltmektir.

Kalkınma politikalarının yalnızca ulusal ölçekte değil, bölgesel düzeyde de ele alınması, yerel dinamiklerin ve ihtiyaçların dikkate alındığı daha duyarlı ve etkili stratejilerin geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Buna karşın, yerel farklılıkları dikkate almayan merkeziyetçi yaklaşımlar, çoğu durumda kalkınma hedeflerine ulaşmada yetersiz kalmakta ve uygulamada etkinliğini kaybetmektedir. Bu nedenle günümüzde gelişmiş birçok ülkede, kalkınma stratejileri yerel düzeyde planlanmakta ve uygulanmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde benimsenen bölgesel kalkınma politikaları, yerel aktörlerin sürece aktif katılımını teşvik etmekte ve bölgesel kaynakların yerinde kullanımını esas alan yerelleştirilmiş (place-based) yaklaşımları öne çıkarmaktadır. Bu yaklaşımlar, kalkınma süreçlerinin homojen değil, her bölgenin kendine özgü potansiyelleri ve ihtiyaçları doğrultusunda farklılaştırılarak yürütülmesini savunur(Barca vd., 2012).

Birçok ülkede görülen temel sorunlardan biri, ekonomik ve sosyal gelişmenin belirli bölgelerde yoğunlaşması, diğer bölgelerin ise geri kalmışlık sorunlarıyla karşı karşıya kalmasıdır. Bu durum, hem ekonomik verimlilik hem de toplumsal bütünleşme açısından ciddi sorunlar doğurmaktadır(Barro, 2001). Bu eşitsizliklerin giderilmesi için geliştirilen bölgesel kalkınma stratejileri genel olarak şu başlıklarda toplanabilir:

- **Altyapı Yatırımları:** Ulaştırma, enerji, su ve iletişim gibi temel altyapı unsurlarının geliştirilmesi, bölgesel kalkınmanın ön şartıdır(OECD, 2010).

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, adilek@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3275-8775

- **Eğitim ve İnsan Sermayesi:** Nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi için eğitim yatırımları artırılmalıdır. İnsan kaynağı gelişmeden ekonomik kalkınma da sürdürülebilir olamaz(Porter, 2003).
- **Yerel Yatırım Teşvikleri:** Özel sektör yatırımlarının dezavantajlı bölgelere yönlendirilmesi, istihdamın ve ekonomik aktivitenin yaygınlaştırılmasına katkı sağlar(Rodríguez-Pose, 2018).
- **Kümelenme Politikaları:** Bölgeye özgü sanayi ve hizmet sektörlerinin desteklenmesiyle yerel rekabet gücü artırılabilir(^aT.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023).

Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Stratejileri

2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile birlikte kurulan Kalkınma Ajansları, yerel dinamiklerin ve potansiyelin harekete geçirilmesini amaçlayan, çok düzeyli yönetim mekanizmalarının önemli bir unsuru haline gelmiştir. Bu yapılar, bölgesel kalkınma hedeflerinin yeniden planlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerinde merkezi yönetim ile yerel aktörler arasında köprü işlevi görerek, katılımcı, kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının hayata geçirilmesine olanak sağlamaktadır. Ajanslar, planlama süreçlerinde yerel paydaşların katılımını sağlayarak, merkezi planlama anlayışının sınırlılıklarını aşmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Öcal, 2011).

Tablo 1: Türkiye’de Yerel Kalkınmanın, Avrupa Birliği ve OECD Ülkeleri ile Karşılaştırılması

Ülke/Örgüt	Yaklaşım	Yerel Aktörlerin Rolü	Finansman	Zorluklar
Avrupa Birliği	Yerelleştirilmiş	Yüksek	Yapısal Fonlar, ERDF	Bürokrasi, fon kullanım verimliliği
OECD Ülkeleri	Yerelleştirilmiş	Orta-Yüksek	Ulusal ve yerel kaynaklar	Bölgesel kapasite farkları
Türkiye	Karma (yerelleşme eğilimli)	Orta	Merkezi bütçe ve Ajans fonları	Yetki kısıtlaması, Koordinasyon eksikliği

Kaynak:(Avrupa Birliği, OECD ülkeleri ve Türkiye'nin bölgesel kalkınma yaklaşımlarına ilişkin literatür taraması ve kurumsal raporlar doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur. Özellikle Barca vd. (2012), OECD (2010) ve Yıldırım ve Öcal (2011) çalışmaları temel alınarak hazırlanmıştır).

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları, uzun yıllar boyunca merkezîyetçi bir anlayışla, beş yıllık kalkınma planları ve yıllık programlar çerçevesinde belirlenmiştir. Bu planlama anlayışı, kalkınmayı ulusal düzeyde ele almakla

birlikte, zamanla bölgesel farklılıkları da göz önünde bulundurarak mekânsal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan bir yaklaşıma yönelmiştir." (Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2022).

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları, 1960’lı yıllardan itibaren merkezi planlama paradigması doğrultusunda şekillenmiş ve bu süreç uzun yıllar boyunca Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) öncülüğünde yürütülmüştür. Bu dönemde uygulanan politikaların temel hedefi, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak ve ulusal ekonomik bütünlüğü sağlamak olmuştur (DPT., 2001). Ancak zamanla, bu merkeziyetçi yapının yerini daha katılımcı, daha düzeyli ve yerel odaklı kalkınma anlayışları almaya başlamıştır. Özellikle 2000’li yılların başından itibaren bölgesel kalkınma politikalarında önemli kurumsal dönüşümler yaşanmış; bu bağlamda, Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Gelişme Planları gibi araçlar devreye sokulmuştur (OECD, 2010).

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarının güncel yönelimleri, 2019–2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı ile belirginleşmiştir. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan bu planda, bölgesel kalkınmaya ilişkin stratejiler daha kapsamlı ve yenilikçi bir anlayışla ele alınmıştır. Planın öne çıkan hedefleri arasında şunlar yer almaktadır (DPT, 2001):

- Rekabetçi üretim yapısının güçlendirilmesi ve desteklenmesi,
- Kırsal kalkınma süreçlerinin etkinleştirilmesi,
- Yerel kalkınma kapasitesinin artırılması ve sürdürülebilir hale getirilmesi.

Ayrıca, bu planda bölgesel kalkınmanın sadece ekonomik değil, sosyal ve çevresel boyutlarını da kapsayacak şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle yeşil kalkınma, sosyal politikalarla mekânsal planlamanın entegrasyonu ve bölgesel uyum gibi temalar, Türkiye’nin kalkınma politikasının çağdaş yönelimleri arasında yer almaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları, tarihsel süreçte merkezi planlamadan katılımcı ve yerel temelli stratejilere yönelmiş, Avrupa Birliği süreciyle birlikte yönetim boyutu güçlenmiştir. Bununla birlikte, uygulamada çeşitli yapısal zorluklar, kurumsal eşgüdüm eksikliği ve bölgesel kaynakların sınırlılığı gibi sorunlar devam etmektedir. Bu bağlamda, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınma için sadece altyapı yatırımları değil, eğitim, sağlık, sosyal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik gibi alanlara da bütüncül yaklaşım gereklidir (Keleş, 2016).

Türkiye’nin bölgesel kalkınma politikaları, mekânsal farklılıkları dikkate alarak ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik stratejik bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu bağlamda, 2024–2028 Bölgesel

Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS), ülkenin bölgesel kalkınma yaklaşımını yeniden şekillendiren temel politika belgesi niteliği taşımaktadır (ka.gov.tr).

BGUS'un vizyonu, “küresel rekabette söz sahibi, refah düzeyi yüksek ve dirençli bölgeleriyle, yerel dinamiklerini kullanarak topyekûn kalkınmış bir Türkiye” olarak tanımlanmıştır (^bT.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023). Bu vizyon çerçevesinde, strateji belgesi dört temel stratejik amaç ortaya koymaktadır:

- Bölgelerin küresel ekonomik entegrasyonunun güçlendirilmesi,
- Rekabet edebilirliğin artırılması,
- Ekonomik ve sosyal yakınsamanın sağlanması,
- Afet sonrası toparlanma kapasitesinin güçlendirilmesi.

Bu amaçlar doğrultusunda, 2024–2028 dönemine ilişkin olarak hem mekânsal hem de tematik kalkınma stratejileri geliştirilmiştir. Mekânsal stratejiler, bölgesel gelişme potansiyelinin yönlendirilmesini hedeflerken; tematik stratejiler, bölgesel kalkınmanın çok sektörlü yapısı gereği, çeşitli sektörleri kapsayan bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Bu çerçevede, kentsel gelişim, kırsal kalkınma, sosyal ilerleme, turizm, sanayi ve lojistik, yeşil büyüme, girişimcilik, araştırma-geliştirme (Ar-Ge) ve yenilikçilik ile dijitalleşme gibi alanlarda tematik stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejik alanların etkinliğini artıran önemli faktörlerden biri ise, toplumsal kültürel dinamiklerin inovasyon süreçleri üzerindeki belirleyici rolüdür. Özellikle kültürlerin risk alma eğilimleri, eğitime verdikleri önem ve geçmiş deneyimlerden yararlanma kapasiteleri, inovasyon potansiyelinin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Son yıllarda, işletmelerin ürün ve hizmet inovasyonlarında toplumsal kültürün etkisi, akademik ve politika düzeyinde artan bir şekilde ilgi odağı haline gelmiştir. Bu durum, tematik kalkınma stratejilerinin yalnızca ekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda kültürel bağlamla da uyumlu biçimde kurgulanmasının önemini ortaya koymaktadır (Dilek ve Coşkun, 2024).

AYDIN İLİNİN EKONOMİK YAPISI

Türkiye'nin batı kıyısında, Ege Bölgesi'nde bulunan Aydın ili; coğrafi konumu, iklimi, verimli toprakları ve kültürel zenginliği sayesinde ekonomik açıdan çok yönlü bir yapıya sahiptir. Doğusunda Denizli, kuzeyinde Manisa, batısında Ege Denizi, güneyinde ise Muğla illeriyle çevrilidir. Aydın'ın batı kıyısındaki Kuşadası ve Didim ilçeleri Ege Denizi'ne açılan önemli turizm ve liman merkezleri arasında yer almakta, doğu ve güneydoğusunda yer alan ilçeler ise tarımsal üretimin yoğunlaştığı alanları oluşturmaktadır. Ayrıca ilin ortasından geçen Büyük Menderes Nehri, Aydın Ovası'nın tarımsal verimliliğinde temel

belirleyici unsurlardan biridir. Bu bağlamda, ilin sektörel ekonomik yapısını anlamak, hem yerel kalkınma politikaları hem de bölgesel planlamalar açısından önem arz etmektedir. Aydın İli'nde bölgesel kalkınma, ilin sürdürülebilir ekonomik büyümesini sağlamak ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla çeşitli stratejiler ve projelerle desteklenmektedir.

Görsel 1: Aydın ili ve ilçeleri

(<http://cografyaharita.com/haritalarim/41-aydin-ili-haritasi.png>)

Aydın ili, geleneksel olarak tarım ve turizme dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir. Tarıma dayalı sanayi faaliyetleri, bölgedeki tarımsal ürünlerin işlenmesi ve katma değerli ürünlere dönüştürülmesi yoluyla ilin ekonomisine önemli katkılar sağlamaktadır. Ege Denizi'ne kıyısı olan Aydın, özellikle Didim ve Kuşadası gibi önemli turizm merkezleri ile tarihi ve kültürel zenginlikleri sayesinde yüksek bir turizm potansiyeline sahiptir. Gerek sahip olduğu verimli tarım arazileri, gerekse turizm potansiyeli, ilin bölgesel kalkınma açısından Ege Bölgesi içindeki stratejik konumunu pekiştirmektedir. Ayrıca son yıllarda sanayi ve ticaret alanlarında da önemli yapısal dönüşümler geçirmiştir. 2022 yılında Aydın ilinin kişi başına GSYH'sı 125.800 TL olarak belirlenmiştir.

Aydın ili, tarım başta olmak üzere sanayi, hizmetler ve turizm sektörlerinde dengeli bir ekonomik yapıya sahiptir. Tarım ve turizm geleneksel gelir kaynaklarını oluştururken, sanayi ve enerji yatırımlarıyla bölgesel kalkınma desteklenmektedir. Bu sektörlerin birlikte geliştirilmesi, ilin sürdürülebilir ekonomik büyümesi için kritik öneme sahiptir. Ayrıca Aydın İli ekonomik yapısı içerisinde yalnızca tarım, turizm ve sanayi değil; aynı zamanda geleneksel sanatlar da önemli bir yer tutmaktadır. Coğrafi konumu ve köklü kültürel mirası

sayesinde, kuşaktan kuşağa aktarılan el sanatları ve zanaatlar, hem kültürel çeşitliliği hem de yerel ekonomiye katkı sağlayan üretim alanlarını zenginleştirmektedir (Coşkun, 2023).

Tarım Sektörü

Aydın ili, Türkiye'nin önemli tarım merkezlerinden biri olup özellikle incir, zeytin, pamuk ve kestane üretiminde öne çıkmaktadır. 2023 yılı itibarıyla Aydın'da tarım alanlarının toplamı 369.341 hektar, işlenen tarım alanı ise 150.609 hektardır.

Aydın ili, Türkiye'de coğrafi işaretli ürün sayısı bakımından öne çıkan illerden biridir. 2025 yılı itibarıyla, Aydın'da 32 coğrafi işaretli ürün bulunmaktadır. Bu ürünler arasında Aydın Memecik Zeytini, Aydın Memecik Zeytinyağı, Aydın Kestanesi, Aydın İnciri ve Söke Pamuğu gibi uluslararası düzeyde tescil edilmiş ürünler de yer almaktadır. Bu başarı, Aydın'ı Avrupa Birliği nezdinde coğrafi işaretli ürün sayısı bakımından lider konuma getirmiştir.

Bitkisel Üretim

Aydın ili, 2024 yılı itibarıyla Türkiye'nin tarımsal üretiminde önemli bir rol oynamaktadır. İlin ekonomisinde yüksek katma değer yaratan ilk 4 ürün incir, zeytin, kestane ve pamuktur(Tablo 2).

Tablo 2: Aydın ilinde üretilen bitkisel ürünlerin türkiye içindeki payı

	Türkiye (Ton)	Aydın (Ton)	Aydın'ın Payı (%)	Türkiye Sıralaması
1.İncir	254.838	162.115	63,6	1.
2.Kestane	59.171	18.605	31,4	1.
3.Zeytin	1.414.952	206.502	14,6	2.
4.Pamuk (Kütlü)	2.150.000	223.563	10,4	4.
5.Çilek	299.940	30.070	10,0	3.
6.Bamya	36.748	2.473	6,7	5.
7.Yerfıstığı	97.310	6.120	6,3	3.
8.Mısır (Silaj)	12.446.450	744.942	6,0	4.
9.Mısır (Dane)	4.310.000	182.946	4,2	7.
10.Enginar	29.070	3.766	6,7	5.

Kaynak: (<https://aydin.tarimorman.gov.tr/Belgeler>).

• İncir

İlin tarımsal üretiminde önemli bir yer tutan incir, özellikle kuru incir formuyla hem ulusal hem de uluslararası ölçekte dikkat çekmektedir. Türkiye, dünya genelindeki kuru incir üretiminin dörtte birinden fazlasını ve ticaretinin ise yarısından fazlasını tek başına gerçekleştirmektedir. Kuru incir, bu özelliğiyle

Türkiye'nin geleneksel ve katma değeri yüksek ihracat ürünleri arasında yer almaktadır. Aydın ili ise bu üretimde merkez konumundadır. 2023 yılı verilerine göre, Türkiye genelindeki incir ağaçlarının yaklaşık %59,7'si Aydın'da bulunmakta, toplam incir üretiminin ise yaklaşık %57,3'ü bu ilde gerçekleştirilmektedir. Aynı yıl içerisinde Aydın'da toplam 204.156 ton yaş incir üretimi yapılmış olup, bu üretimin yaklaşık %5'i taze olarak pazarlanmış, kalan kısmı ise kurutularak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu veriler, Aydın ilinin Türkiye'nin kuru incir üretimi ve ihracatındaki öncü rolünü açıkça ortaya koymaktadır.(www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_YNCYR_S_EKTOR_RAPORU.pdf). Aydın inciri, Avrupa Birliği'nden 2015 yılında coğrafi işaret almış 2. Türk ürün olarak ihracatta önemli bir paya sahip olmuştur.

Görsel 2: Aydın inciri

Kaynak: <https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/>

• Zeytin

Zeytincilik, Aydın ekonomisinde stratejik bir öneme sahiptir. 2022 yılı verilerine göre, Aydın ilinde yaklaşık 22 milyon zeytin ağacı bulunmakta olup, bu sayı Türkiye genelindeki toplam zeytin varlığının yaklaşık %20'sine karşılık gelmektedir (Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2023). Dünya zeytinyağı ihracatında 6. sırada yer alan Türkiye'nin en fazla zeytin ve zeytinyağı ihracatı gerçekleştiren dördüncü ili olan Aydın, toplam ihracattan %10,5 oranında pay almaktadır. (geka.gov.tr/tr/sayfa/analiz-ve-raporlar).

Aydın ekonomisinin temel taşlarından biri olan zeytin ve zeytinyağı üretimi, bölge açısından stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle zeytinyağı üretim sürecinde

kalite unsurlarının korunması, hem ürün değeri hem de pazarlama açısından büyük önem arz etmektedir. Aydın’da üretilen zeytinyağı, yalnızca iç piyasada yoğun talep görmekle kalmayıp, aynı zamanda uluslararası pazarlarda da tercih edilmektedir. Bölgede yer alan zeytinliklerde başta “Memecik” ve “Yamalak Sarısı” olmak üzere yerel zeytin çeşitleri yetiştirilmektedir. Aydın’da üretilen zeytinlerin yaklaşık %47’si Memecik çeşidine aittir. Ayrıca, Türkiye’nin sofralık zeytin üretiminin %17,6’sı tek başına Aydın ili tarafından karşılanmaktadır. Zeytin, kutsal metinlerde “insan sağlığını koruyan mucize” olarak nitelendirilmiş; antioksidan ve besleyici özellikleriyle öne çıkmıştır. Bu bağlamda Memecik zeytini, içerdiği yüksek polifenol oranı sayesinde diğer türlere kıyasla daha güçlü antioksidan özelliklere sahip olup, potansiyel kanser önleyici etkileri ile dikkat çekmektedir. Aydın ilinin özgün coğrafi koşulları, iklimsel özellikleri ve toprak yapısı da, bu çeşidin kalite parametreleri üzerinde belirleyici bir rol oynamakta ve Aydın Memecik Zeytini’ne kendine has nitelikler kazandırmaktadır (www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-zeytini).

Aydın ili, zeytinyağı üretiminde kalite ve çeşitlilik açısından Türkiye’nin önde gelen bölgelerinden biri olmasının yanı sıra, coğrafi işaret tescilli ürünleri ile de öne çıkmaktadır. Bu ürünler arasında “Aydın Memecik Zeytini ve Zeytinyağı”, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde tescil almış olması bakımından özel bir konuma sahiptir (www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-zeytini).

“Aydın Memecik Zeytini” için 16 Temmuz 2019 tarihinde Türk Patent ve Marka Kurumu’na yapılan başvuru sonucunda, ürün 7 Mayıs 2021 tarihinde coğrafi işaret tescili ile koruma altına alınmıştır. Bu tescil, 12 Mart 2025 tarihinde Avrupa Birliği nezdinde de geçerlilik kazanarak uluslararası düzeyde tanınma elde etmiştir.

Aydın Memecik Zeytinyağı için Türk Patent ve Marka Kurumu’na (TÜRKPATENT) yapılan menşe adı başvurusu 17 Eylül 2020 tarihinde tescillenerek yürürlüğe girmiştir (TÜRKPATENT, 2020). Bu ulusal tescilin ardından, Aydın Ticaret Borsası, ürünün Avrupa pazarında da korunması ve tanınırlığının artırılması amacıyla Avrupa Birliği’ne menşe adı koruması için başvuruda bulunmuş ve 05 Şubat 2024 itibarıyla tescillenmiştir. Bu gelişme ile birlikte, Aydın ili, Avrupa Birliği’nde coğrafi işaret tesciline sahip en fazla ürünü barındıran illerden biri hâline gelmiş; Aydın Memecik Zeytinyağı da, uluslararası pazarda coğrafi köken temelli kalite güvencesi ile rekabet avantajı kazanmıştır. Bu tescil, aynı zamanda ürünün pazarlama değerini artırmakta ve Aydın’ın kırsal ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır

(www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_ZEYTYN_VE_ZEYTY_NYAYI_SEKTOR_RAPORU.pdf).

“Aydın Yamalak Sarısı Zeytini” de Aydın ilinde yetişen ve Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından 21.04.2021 tarihinde tescillenen bir zeytin çeşididir. Bu çeşit, Aydın’ın Kuyucak ilçesine bağlı Yamalak beldesinden orijinlenmiştir.

Görsel 3: Aydın zeytini ve zeytinyağı

Kaynak: www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-zeytinyagi

Aydın ilinin toplam ticaret ihracatı içerisinde yalnızca zeytin ve zeytinyağı ihracatının ortalama %5 oranında paya sahip olduğu belirlenmiştir. İlde çok sayıda farklı ürünün üretildiği göz önünde bulundurulduğunda, yalnızca bu iki ürün grubunun ihracata sağladığı katkı, dikkate değer bir düzeydedir (Akçay vd., 2023).

• Kestane

Türkiye, dünya kestane üretiminde dördüncü sırada yer almakta olup, 2023 yılı itibarıyla toplam 71 bin tonluk üretim gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Aydın ili, 23 bin tonluk üretimiyle ülke üretiminin yaklaşık %32’sini karşılamış ve bu alandaki lider konumunu sürdürmüştür. 2013–2023 döneminde Aydın’da yıllık ortalama kestane üretimi 24 bin ton civarında seyretmiş, bu süreçte üretimde %6,1’lik, meyvelik alanlarda ise %19,2’lik bir artış kaydedilmiştir. Başlıca üretim merkezleri Nazilli, Sultanhisar ve Köşk ilçeleri olup, il geneli üretiminin %82,7’si bu bölgelerden sağlanmaktadır. Üretim miktarında yıllar itibarıyla gözlenen dalgalanmalar; kestane kanseri, iç kurdu ve kuraklık gibi biyotik ve abiyotik etmenlerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, Aydın’da kestane üretiminin sürdürülebilirliği açısından entegre zararlı yönetimi ve modern tarım uygulamalarının önemini ortaya koymaktadır.

(www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_KESTANE_SEKTOR_RAPORU.pdf).

Aydın Kestanesi, Avrupa Birliği nezdinde 24 Eylül 2020 tarihli ve 2020/1321 sayılı Avrupa Komisyonu Resmi Gazetesi'nde yayımlanarak, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Türkiye'nin dördüncü coğrafi işaretli ürünü olarak tescillenmiştir. Aydın Kestanesi'ni diğer kestane türlerinden ayıran başlıca özellikler; meyve büyüklüğü, kabuğunun kolay soyulabilirliği ve tohum zarının meyve etine girmemesi şeklinde özetlenebilir. Bu çeşit, Türkiye'nin diğer bölgelerinde yetiştirilen kestanelere kıyasla daha büyük meyve yapısına sahiptir. Bu durum, Aydın ilinin Büyük Menderes Nehri'nden beslenen verimli platoları, ılıman iklim koşulları ve ideal rakım değerleri gibi uygun yetiştiricilik koşullarından kaynaklanmaktadır. Parlak kabuk yapısı ve kolay soyulabilirliği ile dikkat çeken Aydın Kestanesi, iç kısmındaki etli dokusunun yumuşaklığı ile de yüksek tüketici memnuniyeti sağlamaktadır. Sahip olduğu bu nitelikler, Aydın ilinin özgün coğrafi ve iklimsel koşullarıyla şekillenmiş olup, ürünü yalnızca yerel değil, ulusal ölçekte de değerli ve eşsiz kılmaktadır (www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-kestanesi).

Görsel 4: Aydın ili kestanesi

Kaynak: www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-kestanesi

Kestane, düşük üretim maliyetleri ve yüksek piyasa değeri sayesinde üreticisine genellikle iyi gelir sağlayan bir tarımsal üründür. Ancak üreticilerin pazarlama süreçlerinde daha etkin bir rol üstlenebilmeleri ve ürünlerini daha avantajlı koşullarda değerlendirebilmeleri için, kooperatifler, üretici birlikleri gibi örgütsel yapılarda bir araya gelmeleri büyük önem taşımaktadır. Kestane

ihracatı başta İtalya, Almanya, İsrail ve Lübnan olmak üzere çeşitli ülkelere gerçekleştirilmektedir. Ancak ihracat miktarları yıllara göre değişkenlik gösterebilmekte; bu durum, üretim miktarı, kalite, pazar talebi ve uluslararası ticaret koşullarına bağlı olarak şekillenmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı Aydın İl Müdürlüğü, 2019).

• Pamuk

Türkiye, dünya pamuk üretiminde önemli bir konuma sahip olup, küresel ölçekte başlıca üretici ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkede pamuk; başta tekstil sanayi olmak üzere, gıda endüstrisi gibi çeşitli sektörlerde kullanılmaktadır. Türkiye'nin iklim koşulları ile gelişmiş sulama olanakları, pamuk tarımı açısından elverişli bir üretim ortamı sunmakta; ayrıca uygulanan tarım politikaları da pamuk üretiminin sürdürülebilirliğini desteklemektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin pamuk üretimi hem iç piyasadaki talebi karşılamakta hem de ihracat yoluyla dış ticarete stratejik bir rol üstlenmektedir. Pamuk üretimi Türkiye genelinde başta Ege Bölgesi olmak üzere, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz ve Batı Marmara bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Son on yıllık döneme bakıldığında, ülke genelinde pamuk ekim alanlarının en yüksek seviyeye ulaştığı yıl 2022 olmuştur. Ancak 2023 yılı verilerine göre, bir önceki yıla kıyasla pamuk ekim alanlarında belirgin düşüşler yaşanmıştır. Bu düşüşler bölgesel olarak incelendiğinde; Akdeniz Bölgesi'nde %27, Güneydoğu Anadolu'da %16,4, Ege Bölgesi'nde %10 ve Batı Marmara'da %9 oranında azalma gerçekleştiği görülmektedir

(www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_PAMUK_SEKTOR_RA_PORU_1.pdf. Söke pamuğu 08.06.2023 tarihinde Mahreç İşareti olarak coğrafi işaretli ürün olarak tescil edilmiştir (aydin.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2025/Co%C4%9Fraf%C4%B0%C5%9Faret%20MART-%202025.pdf).

Aydın ili, Ege Bölgesi'nde pamuk ekim alanları bakımından en geniş tarım arazisine sahip il konumundadır. Özellikle Söke Ovası, sahip olduğu uygun iklim koşulları ve verimli toprak yapısıyla pamuk yetiştiriciliği açısından son derece elverişli bir üretim ortamı sunmaktadır. 2023/2024 sezonu Ege Bölgesi illeri pamuk rekolte rakamları incelendiğinde %49,2 üretim payı ile yine Aydın İlının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Aydın'ı sırasıyla İzmir, Denizli ve Manisa takip etmektedir (Aydın Tarım Master Planı, 2018)

Görsel 5: Aydın ili pamuğu

Kaynak: aydin.tarimorman.gov.tr/

Hayvansal Üretim

Aydın’da tarıma elverişli arazilerin genişliği, bitkisel üretim açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ancak çayır ve mera arazilerinin toplam arazinin yalnızca %5’ini oluşturması, hayvansal üretimi önemli ölçüde kısıtlamaktadır. İlde hayvansal üretim kapsamında; yerli, melez ve kültür ırkı sığırların yetiştiriciliği yapılmakta ve buna bağlı olarak süt üretimi gerçekleştirilmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta ise koyun ve keçi yetiştiriciliği öne çıkarken, aynı zamanda yumurta ve et tavukçuluğu da yapılmaktadır. Arıcılık ise gelişme eğiliminde olan diğer bir hayvansal üretim faaliyetidir. Ancak Aydın’ın hayvansal üretimi, ülke ve bölge düzeyinde bitkisel üretimdeki kadar belirgin bir rol oynamamaktadır. Bu durum, özellikle mera alanlarının yetersizliğiyle ilişkilidir. Nitekim büyükbaş ve küçükbaş hayvan başına düşen mera alanı Türkiye genelinde ortalama 3,5 dekar iken, Aydın’da bu oran yalnızca 0,7 dekadır.

Sanayi Sektörü

Sanayi sektörü, tarımsal ürünlerin işlenmesi temelli olarak gelişmiştir. Gıda sanayi, tekstil ve mermer işleme tesisleri başlıca sanayi kollarını oluşturmaktadır. Söke, Germencik ve Nazilli ilçelerinde organize sanayi bölgeleri (OSB) bulunmaktadır. Aydın OSB’de faaliyet gösteren firmalar ağırlıklı olarak tarıma dayalı sanayi üretimi gerçekleştirmektedir (Aydın Ticaret Odası, 2022).

Ayrıca, jeotermal enerji potansiyeliyle dikkat çeken Aydın, bu alanda yapılan yatırımlarla enerji sektöründe de ön plana çıkmaktadır. Türkiye’nin elektrik

üretiminde kullanılan jeotermal enerjisinin büyük bir kısmı Aydın ilinden sağlanmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2023).

Aydın ili, son yıllarda sanayileşme sürecine aktif biçimde dâhil olmuş ve bu alanda önemli ilerlemeler göstermiştir. Sanayi yapısı, büyük ölçüde ilin güçlü olduğu tarımsal üretimi işleyerek katma değere dönüştüren sektörler üzerine şekillenmiştir. Aydın ilinde sanayi faaliyetleri, sektör çeşitliliği açısından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Başlıca sanayi alanları; gıda ve tarımsal ürünlerin işlenmesi, tekstil ürünleri imalatı, makine ve ekipman üretimi, madencilik ve taş ocakçılığı, otomotiv yan sanayi, beyaz eşya üretimi ile kimyevi maddeler imalatı gibi alanları kapsamaktadır. Ayrıca sanayi sektörü, ağır makineler, kimyasallar ve fiziksel riskler nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği açısından yüksek tehlike içermektedir. Bu nedenle risk değerlendirmesi, koruyucu donanım kullanımı ve düzenli eğitimler, kazaların önlenmesinde hayati önem taşır. Güvenli çalışma ortamları hem çalışan sağlığını korur hem de üretim verimliliğini arttırdığı da göz önünde bulundurulmalıdır (Yeşil ve diğ. 2014).

İlde üretilen ürünlerin önemli bir bölümü iç pazarda tüketilmekle birlikte, özellikle ihracata yönelik üretim de yüksek düzeydedir. Aydın'ın dış ticaret kalemleri, hem tarıma dayalı ürünleri hem de sanayi mallarını kapsamaktadır. İhracat ürünleri arasında; yaş sebze ve meyve, salamura zeytin, konserve, salça ve işlenmiş incir gibi tarımsal kökenli ürünlerin yanı sıra; tarım makineleri, zeytinyağı işleme makineleri, otomotiv yan sanayi bileşenleri, beyaz eşya parçaları gibi sanayi ürünleri ile feldspat, kuvars, mermer gibi maden ürünleri ve şişelenmiş içme suları yer almaktadır.

Bu ürünler, başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine ihraç edilmekte, böylece hem il ekonomisine önemli düzeyde döviz girdisi sağlanmakta hem de Aydın'ın küresel ölçekte rekabet gücü pekiştirilmektedir (geka.gov.tr/tr).

Hizmet Sektörü ve Turizm

Hizmet sektörü, sanayi ve tarım dışındaki tüm ekonomik faaliyetleri kapsayan geniş bir alandır. Türkiye genelinde olduğu gibi Aydın ilinde de hizmet sektörü, istihdam yaratma, bölgesel kalkınma ve sosyoekonomik gelişme açısından temel bir rol üstlenmektedir. Aydın ili, coğrafi konumu, gelişmiş ulaşım ağı ve turistik potansiyeli sayesinde hizmet sektöründe önemli bir konuma sahiptir. İlin tarımdan sonraki ikinci önemli gelir kaynağı turizmdir (www.ayto.org.tr/tr/kurumsal/102).

Aydın, turizm açısından da yüksek potansiyele sahip bir ildir. Kuşadası ve Didim ilçeleri, deniz turizmi açısından önemli destinasyonlardır. Aynı zamanda

antik kentler (Efes, Milet, Priene, Aphrodisias) ve doğal güzellikler, kültür turizmini canlandırmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Aydın ili, sahip olduğu kültürel miras ve doğal güzellikleriyle il ekonomisinde kültür ve turizm sektörünün önemli bir yer tutmasını sağlamaktadır. İlde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı toplam 5 müze bulunmaktadır. Bunların başında Ayrıca Antik Çağ İonia ve Karia bölgesi kültürlerini oluşturan Aydın Arkeoloji Müzesi ve buna bağlı Yörük Ali Efe Müzesi gelmektedir (Dilek vd., 2018). Diğerleri Karacasu İlçesinin etnografik açıdan incelenmesi, belgelendirilmesi ve yaşatılması amacıyla ziyarete açılan Afrodisias Müzesi ile bağlı Karacasu Etnografya Müzesi ve Milet Müzesidir (Coşkun ve Dilek, 2017). Ayrıca, belediyeler ve Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde faaliyet gösteren Çine Kuvâ-yi Milliye Müzesi, Çine Arıcılık Müzesi, Nazilli Kent Müzesi ve Kuşadası Zeytin ve Zeytincilik Müzesi ile birlikte toplamda 9 müze il genelinde hizmet vermektedir. Buna ek olarak, 23 önemli ören yeri Aydın'ın kültürel ve tarihî zenginliğini yansıtan alanlar arasında yer almaktadır (aydin.gov.tr).

Yaklaşık 150 kilometrelik sahil şeridinde sahip olan Aydın, Kuşadası ve Didim gibi uluslararası bilinirliğe sahip kıyı destinasyonları ile dikkat çekmektedir. Ayrıca, zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olan Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, ekoturizm ve doğa turizmi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Bu kıyı ve doğa alanları, her yıl yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisini çekmekte ve ilin turizm gelirlerine anlamlı katkılar sunmaktadır.

Aydın, Ege Denizi'ne kıyısı olması, doğal güzellikleri, kültürel miras alanları ve iklim avantajı sayesinde Türkiye'nin önde gelen turizm merkezlerinden biridir. Özellikle Kuşadası ve Didim ilçeleri, yat turizmi, kruvaziyer turizmi, sahil tatilciliği ve ikinci konut turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. Bunun yanında **Afrodisias**, **Milet**, **Priene** ve **Nysa** gibi antik kentler, kültürel ve arkeolojik turizm açısından yüksek ziyaretçi çeken merkezlerdir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). *Aydın İli Turizm Potansiyeli Raporu*. Ankara).

Turizm faaliyetlerinin mevsimsellik etkisini azaltmak ve turizm çeşitliliğini artırmak amacıyla, son yıllarda termal turizm, eko-turizm ve kırsal turizm alanlarında da projeler geliştirilmektedir. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı, sadece biyolojik çeşitlilik açısından değil, doğa temelli sürdürülebilir turizm potansiyeliyle de bölgeye değer katmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). *Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Yönetim Planı (2022–2032)*. Ankara).

Aydın ili, sahip olduğu kültürel, tarihi ve doğal turizm değerleri sayesinde her yıl önemli sayıda yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır. 2023 yılı itibarıyla Aydın'a gelen toplam ziyaretçi sayısı 1.942.064 olarak kayıtlara geçmiştir. Buna

karşılık, 2022 yılında il genelinde yaklaşık 3.200.000 ziyaretçi ağırlanmış olup, bu rakamla Aydın, yabancı turistler tarafından en çok tercih edilen iller arasında dördüncü sırada yer almıştır. Ziyaretçi sayılarındaki bu yoğunluk, ilin turizm potansiyelini ve uluslararası tanınırlığını ortaya koyarken, ekonomik katkı açısından da dikkat çekici bir tablo sunmaktadır. 2022 yılı verilerine göre, turizm kaynaklı gelirlerin Aydın ekonomisine sağladığı toplam katkı 2,5 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir (Gürcan vd, 2023).

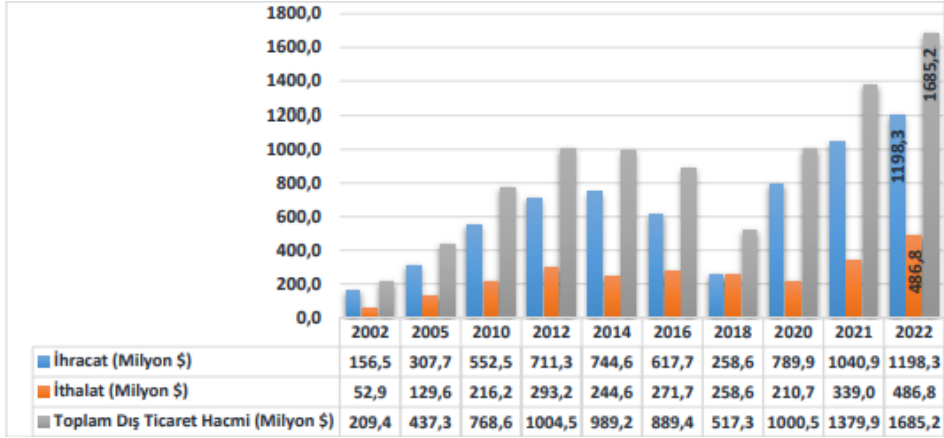
Dış Ticaret

Türkiye'nin güneybatısında konumlanan Aydın ili, sektörel düzeyde dış ticaret performansı açısından değerlendirildiğinde, özellikle tarım ürünleri, madencilik ve makine imalatı alanlarında öne çıkan bir yapıya sahiptir. Bölgenin sahip olduğu ılıman iklim koşulları ve verimli toprak yapısı, Aydın'ı Türkiye'nin en önemli tarımsal üretim merkezlerinden biri haline getirmiştir. Bu güçlü tarımsal altyapı, sadece iç pazara yönelik üretimi değil, aynı zamanda ihracata konu ürün çeşitliliğini ve hacmini de artırmakta, dolayısıyla ilin dış ticaret yapısını şekillendiren temel etkenlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Tarım sektöründeki bu derinleşmiş yapı, gıda işleme sanayisi ve tarıma dayalı makine üretimi gibi alanlarda da Aydın ekonomisinin rekabet gücünü artırıcı bir rol üstlenmektedir.

Son 20 yıllık dönemde Aydın'ın ihracat hacmi 7,7 kat artış göstermiştir (Grafik 1). Bu istikrarlı büyüme, yalnızca 2018 yılında, Türkiye genelinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle kesintiye uğramış; bu yıl ihracat bir önceki yıla göre %3,5 oranında düşüş kaydetmiştir. Küresel ölçekte ekonomik daralmaya yol açan Covid-19 pandemisine rağmen, Aydın'lı ihracatçılar 2020 ve 2021 yıllarında üretim süreçlerini aksatmadan sürdürmüş, bu zorlu dönemde dahi %24,1 oranında ihracat artışı sağlamışlardır. 2022 yılında, Türkiye'nin genel ihracatında %9,8'lik bir artış yaşanırken, Aydın'ın ihracatı bir önceki yıla göre %13,1 artarak 1.198.339.767 ABD dolarına ulaşmıştır. Bu performansla Aydın, 2022 yılında Türkiye toplam ihracatından %0,51 pay almış ve 81 il içerisinde 21. sırada yer almıştır (Kaptaner ve Kıyak, 2023).

İthalat cephesinde ise Aydın, son 20 yılda 9,2 katlık bir artış yaşamıştır. Ancak 2019 yılında, 2018'deki ekonomik kriz kaynaklı etkilerin devamı olarak, ithalat %21,7 oranında düşüş göstermiştir. 2022 yılı verilerine göre, Aydın'da faal olan 27 sektörün 22'sinde ithalat artışı, 6'sında ise düşüş tespit edilmiştir. Aynı yıl Aydın'ın Türkiye genel toplam ithalattaki payı %0,14 olarak gerçekleşmiştir. 2002–2022 dönemi dış ticaret dengesi incelendiğinde, 2020 yılından itibaren ihracatın ithalatı karşılama oranlarında bir miktar düşüş yaşanmakla birlikte, Aydın halen dış ticaret fazlası veren iller arasında yer almaktadır (Grafik 1). Bu

durum, ilin üretim ve ihracat temelli ekonomik yapısının, ithalata olan bağımlılığını sınırlı tuttuğunu ve bölgesel ekonomik sürdürülebilirliği desteklediğini göstermektedir (geka.gov.tr/gekaftp/Aydin-Ilnde-Dis-Ticaret-Egilimleri.pdf).

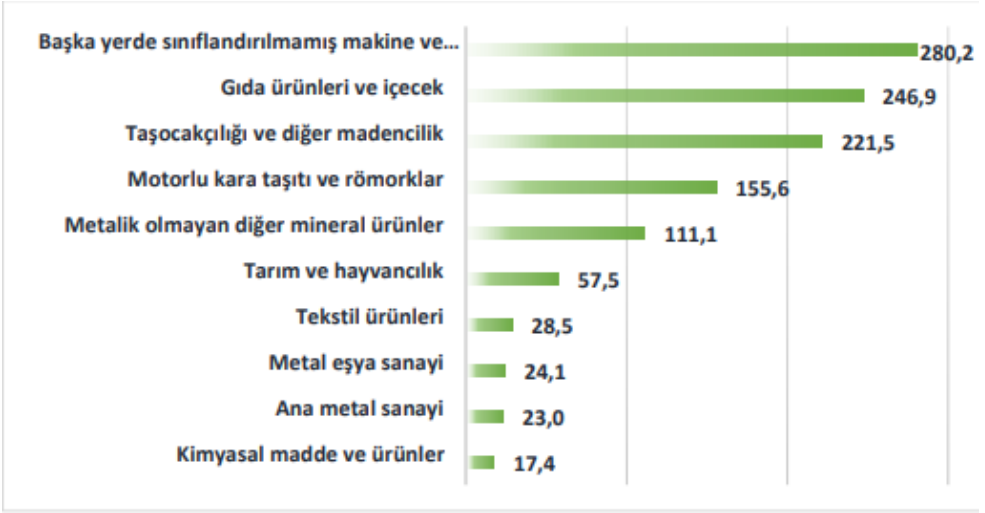
Görsel 6: Aydın ili ihracat ve ithalat değişimleri ve dış ticaret hacmi

Kaynak: (2002-2022) (2022 yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır).

2022 yılı verilerine göre (Bkz. Grafik 2), Aydın'ın ihracatında beş ana sektör öne çıkmakta olup, bu sektörler ilin toplam ihracatının yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır. Bu sektörler şunlardır:

1. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı,
2. Gıda ürünleri ve içecek imalatı,
3. Taş ocakçılığı ve diğer madencilik faaliyetleri,
4. Motorlu kara taşıtları ve römork imalatı,
5. Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı.

Bu dağılım, Aydın'ın dış ticaret yapısının hem tarım ve gıdaya dayalı geleneksel üretim faaliyetlerini, hem de makine, otomotiv ve inşaat malzemeleri gibi sanayi temelli sektörleri içeren karma bir ekonomik yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu sektörlerin ihracattaki yüksek payı, ilin üretim çeşitliliği, katma değerli ürün üretme kapasitesi ve uluslararası pazarlara entegrasyonu açısından dikkat çekici bir avantaj sunmaktadır (geka.gov.tr/gekaftp/Aydin-Ilnde-Dis-Ticaret-Egilimleri.pdf).

Görsel 7: Aydın ihracatında öne çıkan 10 sektörün ihracat değerleri

Kaynak: milyon USD) (2022 Yılı TÜİK verileri ile GEKA tarafından hesaplanmıştır

BÖLGESEL KALKINMA VE AYDIN

Aydın ili için geliştirilen kalkınma stratejileri tarım, sanayi ve turizmi birleştiren çok sektörlü bir kalkınma modeline dayanmaktadır. Bu stratejiler, sürdürülebilir kalkınmayı hedefler ve özellikle kırsal kalkınma projelerine odaklanır (Çınar & Yalçın, 2020).

Son yıllarda Aydın ilinde uygulanan kalkınma projeleri, özellikle tarımsal altyapının güçlendirilmesine yönelik başarılı sonuçlar elde etmiştir. Bunun yanı sıra, turizm ve sanayi sektörlerinde de yatırımlar artmıştır. Ancak, kırsal kalkınmanın sağlanabilmesi için daha fazla proje ve strateji gerekmektedir (TÜİK, 2023).

2024–2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) kapsamında, Aydın, Denizli ve Muğla illeri, sahip oldukları ekonomik ve yapısal özellikler doğrultusunda “Üretimde Rekabetçi İller” kategorisi altında sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma, söz konusu illerin;

- Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’ya (GSYH) katkılarının yüksek olması,
- İhracat hacmi açısından ülke ortalamasının üzerinde performans göstermeleri,
- Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin yoğunluğu,
- Girişimcilik ekosisteminin canlılığı

gibi göstergelerle ölçülen yüksek üretim kapasitesine ve ekonomik dinamizme sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Aydın ili, hem tarım-sanayi entegrasyonu hem de gelişen sanayi altyapısı ile rekabet gücünü artırmakta;

inovatif ve sürdürülebilir üretim potansiyeli ile bölgesel kalkınma politikaları açısından öncelikli konumunu pekiştirmektedir (TR32 Düzey-2 Bölgesi Bölge Planı 2024-2028, 2023:1-2).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan 2022 yılı verilerine göre, Aydın ilinin kişi başına Gayrisafi Yurt İçi Hasılası (GSYH), 2021 yılında 58.763 TL iken, 2022 yılında yaklaşık iki kat artarak 125.800 TL seviyesine ulaşmıştır. Aynı yıl itibarıyla dolar bazında kişi başı gelir, 7.591 ABD doları olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2023).

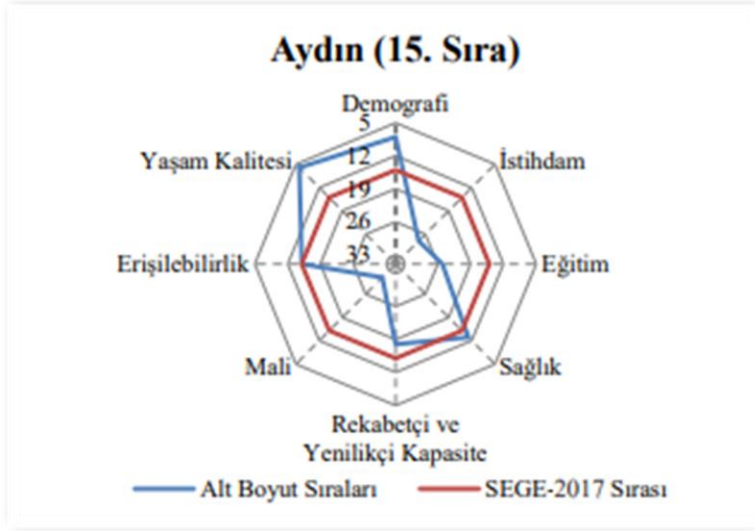
Aydın'ın ekonomik yapısı büyük ölçüde tarım, tarıma dayalı sanayi ve turizm sektörlerine dayanmaktadır. İlde nüfusun yaklaşık %71'i tarımsal faaliyetlerle uğraşmakta olup, bu durum ilin hem ekonomik hem de sosyal dokusunda tarımın belirleyici rolünü yansıtmaktadır.

Aydın'ın ulaşım olanaklarının elverişli olması, ılıman iklimi, zengin doğal güzellikleri ve tarihî-turistik varlıkları, özellikle Kuşadası ve Didim gibi turizm merkezlerinde sektörel gelişimi hızlandırmıştır. Bu çok sektörlü ekonomik yapı, ilin bölgesel kalkınmada sürdürülebilirlik ve çeşitlilik açısından avantajlı bir konumda yer almasını sağlamaktadır.

TÜİK verilerine göre, Aydın ilinin sosyo-ekonomik göstergeleri genel olarak Türkiye ortalamasına yakın bir seviyededir. Ancak, Aydın'ın ilçeleri arasında gelişmişlik farkları bulunmaktadır. Aydın Merkez ve Kuşadası gibi şehirler, gelişmişlik açısından daha önde yer alırken, kırsal alanlar ve uzak ilçeler, kalkınma açısından daha geride kalmaktadır. Aydın'ın gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde, istihdam oranları, eğitim düzeyi, sağlık hizmetlerine erişim gibi göstergeler dikkate alınmaktadır (TÜİK, 2022).

Aydın, teknolojik görünüm düzeyinde değerlendirildiğinde orta-yüksek teknoloji düzeyinde yer almaktadır. Ancak ileri teknoloji noktasında 2013 yılı esas alındığında Aydın'ın hem firma sayısı hem de çalışan sayısı açısından Türkiye genelinde çok önemli bir varlık gösteremediği görülmektedir (Güney Ege Bölgesel Yenilik ve Girişimcilik Stratejisi, 2016:33).

Aydın'ın gelişmişlik düzeyi, İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) ve Bölgesel Kalkınma Endeksi (BKE) gibi göstergelerle ölçülmektedir. İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (İl SEGE-2017) sonuçlarına göre Aydın 15. sırada bulunmaktadır (Resim 6). Bu göstergelere göre, Aydın ili genel kalkınma endeksi açısından Türkiye'nin gelişmiş illerinden biri olmasına rağmen, bölgesel eşitsizliklerin sürdüğü bir yapıya sahiptir (Yıldırım, 2021).

Görsel 8: Aydın ilinin alt boyutlar itibarıyla gelişmişlik sıralaması

Kaynak: www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari

KAYNAKÇA

- Akçay, Ö., Bostan, A., Dilek A. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Akademik Araştırma ve Derlemeler II, Aydın Ekonomisinde Zeytincilik İşletmelerinin Önemi, Bölge Ve Ülke Ekonomisindeki Yeri, Platanus Yayın Grubu, Ankara, 2023.
- Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, *Aydın Tarım Raporu*. Aydın, 2022.
- Aydın İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Zeytin ve Zeytinyağı Üretim Verileri, 2023.
- Aydın Ticaret Odası, Aydın Ekonomik Göstergeler Raporu, 2022.
- Barca, F., McCann, P., Rodríguez-Pose, A. The Case for Regional Development Intervention: Place-Based Versus Place-Neutral Approaches. *Journal of Regional Science*, 52(1), 134–152, 2012.
- Barro, R. J. Human Capital and Growth. *American Economic Review*, 91(2), 12–17, 2001.
- Coşkun, S.N. Aydın'da Kaybolmaya Yüz Tutan Geleneksel Sanatlara Yönelik Bazı Meslekler, 14. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi Ve Folkloru Kongresi Bildiri Kitabı, 11-13 Kasım 2021, Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, No:71, Aydın, 2020.
- Coşkun, S.N., Dilek A. Kültürel Mirasımız Mekikli Dokumalar: Karacasu Etnoğrafya Müzesi Örneği, Use I. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi Tam Metin Kitabı, 24-26 Kasım 2017, S. 38-47, Kayseri, 2017.
- Çınar, F., Yalçın, S. Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikaları. Gazi Kitabevi, 2020.
- Dilek, A., Coşkun, S.N. 18. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, Kültürel Bağlamda Ürün Odaklı İnovasyon - Kavramsal Bir Değerlendirme, 21-23 Mayıs (May) 2024 / Komrat/Gagauzya-MOLDOVA, 2024.
- Dilek, A., Coşkun, S.N., Akkan, Y. Müze Yöneticilerinin Müze-Toplum İlişisini Geliştirici Faaliyetleri Üzerine Bir İnceleme: Aydın Arkeoloji Müzesi Örneği, *Jass-The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 73, p. 395-408, 2018.
- DPT. Kalkınma Planları Arşivi. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2000.
- DPT. *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, 2001.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Jeotermal Enerji Potansiyeli ve Yatırımlar, 2023.
- Güney Ege Bölgesel Yenilik ve Girişimcilik Stratejisi, Güney Ege Kalkınma Ajansı, 2016.

- Gürcan, N., Bostan, A., Dilek, A. Aydın ilinde sağlık turizm sektörünün SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 8(2), 258-268, 2023.
- Kaptaner H., Kıyak, B. Aydın İlinde Dış Ticaret Eğilimleri, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli, 2023.
- Keleş, R. Kentleşme Politikası, İstanbul: İmge Kitabevi, 2016
- OECD. Regional Development Policies in OECD Countries. Paris: OECD Publishing, 2010.
- Porter, M. E. The Economic Performance of Regions. *Regional Studies*, 37(6-7), 549-578, 2003.
- Rodríguez-Pose, A. The Revenge of the Places That Don't Matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189-209, 2018.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Ankara, 2019.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Verileri, 2022.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Aydın İli Turizm Potansiyeli Raporu. Ankara, 2023.
- ^aT.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Bölgesel Kalkınma Ulusal Stratejisi (2024-2028) *Taslağı*. Ankara, 2023.
- ^bT.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024-2028 Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS). Ankara, 2023.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkı Yönetim Planı (2022-2032). Ankara, 2022.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Aydın İl Müdürlüğü, Aydın Tarım Master Planı, Aydın, 2018.
- Tarım ve Orman Bakanlığı Aydın İl Müdürlüğü, Aydın Efesi 2 Kestane, Aydın, 2019.
- TR32 Düzey-2 Bölgesi Bölge Planı 2024-2028, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli, 2023.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Aydın İli İstatistikleri. www.tuik.gov.tr, 2022.
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), Tarımsal Üretim İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr>, 2023.
- Yeşil, Y., Arpat, B., Öter, N.S. Tekstil Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri Hakkında Çalışan Algıları ve Farkındalığı: Denizli İli Örneği, *The Journal of Academic Social Science*, 8, 2014.

Yıldırım, H., Öcal, O. Bölgesel Kalkınma ve Yerel Dinamikler: Türkiye'de Kalkınma Ajansları Deneyimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 141–168, 2011.

Yıldırım, S. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Sektörel Yapılar: Ege Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. *İktisat Dergisi*, 54(2), 203-218, 2021.

İnternet Kaynakları

<http://cografyaharita.com/haritalarim/41-aydin-ili-haritasi.png> (E.T.05.05.2025)

<https://aydin.tarimormman.gov.tr/Belgeler/2025/Co%C4%9Fraf%C4%B0%C5%9Faret%20MART-%202025.pdf> (E.T.05.05.2025)

<https://geka.gov.tr/gekaftp/Aydin-Ilinde-Dis-Ticaret-Egilimleri.pdf> (E.T.22.04.2025)

<https://geka.gov.tr/tr/sayfa/analiz-ve-raporlar> (E.T.05.04.2025)

<https://geka.gov.tr/tr/sayfa/aydin-sektorlerimiz-ve-yatirim-ortami> (E.T.01.04.2025)

<https://ka.gov.tr/sayfalar/bolgesel-kalkinma-ve-ulkemizde-bolgesel-kalkinma-politikalarinin-gelisim-sureci--22> (E.T.22.04.2025)

<https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-kestanesi> (E.T.01.04.2025)

<https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-zeytini> (E.T.01.04.2025)

<https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/aydin-zeytinyagi> (E.T.01.04.2025)

https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_KESTANE_SEKTOR_RAPORU.pdf (E.T.01.04.2025)

https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_PAMUK_SEKTOR_RAPORU_1.pdf (E.T.01.04.2025)

https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_YNCYR_SEKTOR_RAPORU.pdf (E.T.01.04.2025)

https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/upload/2024/10/2023_ZEYTYN_VE_ZEYTYNYAYI_SEKTOR_RAPORU.pdf (E.T.01.04.2025)

<https://www.ayto.org.tr/tr/kurumsal/102>

<https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari> (E.T.01.04.2025)

2. Bölüm

Yerel Basında Turizm: Aydın'da Turizm Faaliyetlerinin Tarihsel Bir Analizi (1950-1960)¹

Banu BERBER BABALIK ²

Giriş

İnsan, sosyal bir varlıktır. İnsanların sosyalleşmeleri ve birlikte yaşayabilmelerinin ön koşulları arasında iletişim önemli bir yere sahip olmuştur. İletişim olmadan bir topluluğun oluşması mümkün değildir. İletişim araçları içinde yazılı basının önemi büyüktür. Yazılı basın okuyucuya haberi yorumlama, eleştirme, yeniden ele alma imkânı sağlar. Haber sahibine ise görüşlerini yansıtma olanağı sunar. Kitle iletişim araçları genel olarak basın yayın organları (gazete, kitap, dergi, broşür) ve elektronik yayın organları (radyo, televizyon, film) ikiye ayrılabilir. 20. yüzyıl boyunca gelişme gösteren kitle iletişim araçları herkese ulaşabilen ve herkesin yararlanma imkânı bulduğu haberleşme araçlarının gelişimi ile geniş insan topluluklarına yayılmıştır (Kandemir 1994). Kitle iletişim araçlarında temel amaç haber, bilgi veya aktarılmak istenen her türlü veriyi mümkün olduğunca hızlı bir şekilde hedef kitleye ulaştırmak olmuştur. Kitle iletişim araçlarından “gazete” siyaset, ekonomi, kültür, sanat, turizm vb. konularda haber ve bilgi vermek için günlük veya belirli zaman periyotlarında çıkarılan yayın olarak tanımlanmıştır. “Modern Basın” isimli çalışmasında Denoyer, bir memleketin basını incelendiğinde günlük gazetelerin ayrı bir önemi olduğundan söz etmiştir. Bu düşüncesini gazetenin savunduğu fikirler açısından değerlendirmiştir. Buna göre okuyucular üzerinde etkisi olan gazetelerin ayrı bir önem taşıdığını savunmuştur (Denoyer 1963).

Cumhuriyetin ilanı sonrasında Aydın'da basın hayatı 1930'lu yıllara kadar savaş koşullarının etkisiyle gelişim gösterememiştir (Çelik 1998). Aydın'da basın hayatı 1931 yılında matbaanın açılmasıyla canlanmaya başlamıştır. 1939-1945 döneminde İkinci Dünya Savaşı nedeniyle tüm gazetelerin yaşadığı kâğıt sıkıntısı Aydın'da da etkisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşının bitimi ile birlikte

¹ Bu çalışma yazarın “1950-2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm” başlıklı yayımlanmış doktora tezinden türetilmiştir. Bkz. Berber Babalık 2022.

² Dr. Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, banubabalik@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9863-7189.

gazetecilik faaliyetleri yeniden canlanmaya başlamıştır. 1950’de Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesi ve Başbakan Adnan Menderes’in Aydın’da olmasının da etkisiyle gazetelerin de Aydın’a olan ilgisinde artış olmuş ve basın çalışmaları gelişmiştir (Güneş 2007). Çalışmamızda Aydın İl Kültür Gazete Arşivinde bulunan yerel gazetelerden Hür Aydın ve Kıroba gazeteleri taranmıştır. 1952’de yayına başlayan Hür Aydın Gazetesi Raif Aydoğdu tarafından kurulmuş daha sonra Mürüvvet Aydoğdu, Ali İliş ve ortaklarının önderliğinde faaliyetlerine devam etmiştir. Kıroba gazetesi 1953-1960 arasında faaliyet göstermiş, bir ara Yeni Aydın adıyla Sabahattin Zengin tarafından çıkarılmıştır. Daha sonra Burhanettin Şener ve Celalettin Coşkun yönetiminde Yeni Kıroba adıyla yayını sürdürmüştür (Yurt Ansiklopedisi 1982).

Aydın ve Turizm

Şehirlerin sahip oldukları tarihi, sosyo-kültürel, ekonomik vb. birçok imkân turizm açısından bu yerleşimleri ön plana çıkarmıştır. Şehir merkezindeki yapılanma ile birlikte yakın çevrede bulunan kaynaklar turizmin gelişimi için büyük destek sağlamıştır. Bu özellikleriyle Aydın hem şehir merkezinde hem de yakın çevresindeki doğal, tarihi, kültürel kaynaklar bakımından son derece zengin bir şehir olma özelliğine sahiptir (Uğur 2018).

Tarihin babası olarak bilinen Herodot Aydın için “En güzel gökyüzünün altı ve en güzel uygarlıklar vadisi” ifadesini kullanmıştır (Yurt Ansiklopedisi 1982; Efendi 2012). Ünlü seyyah Evliya Çelebi 1671’de Aydın Güzelhisar’a gelmiştir. Seyahatnamesinde kentin güzelliğini ve stratejik önemini aktarmıştır (Tül 2013; Gürcün 2011). Tarih boyunca çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan Aydın’da turizm çeşitliliği kültür ve sanat turizmi, eko turizm, gençlik turizmi, kıyı turizmi, yat ve kruvaziyer turizmi, turistik amaçlı spor faaliyetleri, kongre turizmi, kentsel rekreasyon vb. olarak gösterilebilir. Türkiye’de turizmin gelişmesinin en önemli adımlarından biri genel ekonomi politikasına uyumlu bir turizm politikasının oluşturulması sonrasında olmuştur. Turizm politikasına ihtiyaç duyulmasında etkili olan başlıca gelişmeler arasında turizmin kamu yönetimi tarafından düzenlenebilecek boyutta büyük ekonomik ve sosyal faaliyet olması etkilidir. Ayrıca turizm sektörünün diğer sektörlerle olan ilişkisi ve sektöre bağlı olma durumları da devlet müdahalesini gerektirmiştir (Polat 2016).

1950-1960 Yılları Arasında Aydın’da Turizm Faaliyetleri

Turizm; yerleşmek niyeti olmadan spor, araştırma, sağlık, eğlenme vb. etkinlikler için kısa ya da uzun süreli seyahat olarak tanımlanmıştır. Tanımdan hareketle turistler ikamet ettikleri yerden ayrılarak tekrar aynı yere dönünceye kadar geçen süre içinde konaklama, yeme-içme vb. ihtiyaçların karşılanması

turizm endüstrisini ortaya çıkarmıştır. Bu endüstri içinde her bir alanın çok önemli görevleri olmakla birlikte konaklama hizmeti turistlerin en temel ihtiyaçlarının başında gelmiştir. Ticari faaliyet olarak konaklama hizmetlerinin dünyadaki başlangıcı 19. yüzyılla birlikte olmuştur. 19. yüzyıl ve sonrasında artan ziyaretler ve konaklama ihtiyacı bu soruna çözüm arayışlarını ortaya çıkarmıştır. Bu çözüm önce pansiyonlar ve ardından da otellerin açılması şeklinde kendini göstermiştir (Geçmişten Günümüze Türkiye’de Turizm 2015).

Türkiye’de turizmle ilgili gelişmeler Osmanlı Devleti son yüzyılında başlamış olmakla birlikte özellikle 1950’li yıllarda artış göstermiştir. Bu dönemde Aydın’ın turizm konusunda çözmesi gereken en temel sorunlardan biri olarak konaklama meselesi gelmiştir. Turizmin en belirgin ve sembolik özelliklerinden biri (tartışmaya açık olmakla beraber) otellerdir. Temelde turistlerin geçici konaklama ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan işletmeler olarak tanımlanabilen oteller aynı zamanda toplantı ve konferansların düzenlenmesi eğlence ve benzeri faaliyetlerin düzenlenmesi nedeniyle çok önemli bir yere sahiptir (Okuyucu 2016). Konaklama konusundaki yetersizlikleri gündeme gelen Aydın’ın bu konuyla ilgili 1953 yılında yapılan bir gazete haberinde tarihi değeri bulunmayan eskimiş binaların yıkılarak yerine turistik otel yapılacağı açıklanmıştır. Haberde turistlerin gelmesini sağlayacak doğal ve tarihi değerlere sahip Aydın’da ihtiyacı karşılayacak her türlü konfora sahip turistik bir otel yapımı için belediye Meclisi’nin yerinde bir karar aldığı ifade edilmiştir (Hür Aydın, 30 Temmuz 1953).

“Aydın’da oteller” başlıklı haberde Aydın’da turist oteli sayılacak mükemmelliyyette otellerin olmadığı haberi yapılmıştır. Var olan 8-10 otel içinde birkaçı temizlik ve konfor bakımından birinci sınıftır. Şükran, Ankara Palas, Zafer Otelleri bunlar arasında sayılabilir. Otellerde tek yataklı odalar bulmak mümkündür. Hususi banyolu oda yoktur. Otelcilik sanayinin gelişimi için henüz atılmış resmi ya da özel bir adımın olmadığı belirtilmiştir (Vatan, 16 Temmuz 1952).

(Türkiye’de konaklama ile ilgili resmi istatistiklere Turizm Bakanlığı’nın kuruluş tarihi olan 1963 yılından itibaren ulaşılmıştır).

Turizm ve coğrafya ilişkisi turizmin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Özellikle ulaşım açısından İzmir, kolay imkanlarla ulaşılabilmesi nedeniyle turistler tarafından çok tercih edilen bir yer olmuştur. Aydın’ın İzmir’e olan yakın mesafesi nedeniyle sıklıkla İzmir’e gelen ziyaretçilerin Aydın’a da ziyarette bulunduğu görülmüştür. 1952 yılı içinde turizmin en yoğun olduğu Nisan-Mayıs ve Ağustos-Eylül ayları içerisinde İzmir’e 3.265 kişilik turist kafilesi gelmiş ve gelen turistlerin çoğunluğu Efes’e ziyarette bulunmuştur. Efes’e ziyarette bulunan turistler yakın mesafeden dolayı Aydın’ı da ziyaret etmişlerdir (Yeni

Asır, 14 Ekim 1952). Aydın, İzmir'e olan yakınlığı nedeniyle İzmir'e gelen turistlerin de uğradığı bölge olmuştur. "Bir İsveç vapuru bu sabah 150 turist getiriyor" başlıklı haberde Stella Polaris isimli bir turist vapuru ile İzmir'e 150 turist geleceği ve turistlerin İzmir'i ve fuar gezdikten sonra Efes'e gideceği belirtilmiştir. Efes'ten sonra turistlerin Aydın'ı gezecekleri de ifade edilmiştir (Yeni Asır, 14 Eylül 1952). Bu dönemde gelen turist kabilelerinin haberleri sıklıkla kamuoyu ile paylaşılmış ve bu konuda farkındalık oluşturulmaya çalışılmıştır. "Şehrimize 1.140 turist geldi" başlıklı haberde İngiltere'nin Orcades isimli büyük turist gemisinde 1.140 turist olduğu ve bunlardan 1.125 İngiliz, 8'i Amerikan, 4 tanesi Alman, İtalyan, Danimarkalı ve Meksikalı olduğu belirtilmiştir (Vatan, 1 Temmuz 1952). Kuşadası 1 Ekim 1957 yılına kadar İzmir'e bağlı iken bu tarihten itibaren Aydın'a bağlı bir ilçe konumunu sürdürmüştür (Resmi Gazete, 27 Haziran 1957). 1950-1975 yılları arasında idari sınır değişikliği nedeniyle toplam nüfus özellikle kırsal nüfus oldukça azalmıştır. Kuşadası 1960'lı yıllara kadar Türkiye'nin tanıtım kitapları ve ansiklopedilerde Ege Bölgesi'nin şirin tarım ve balıkçı kasabası olarak tanımlanırken halkının geçim kaynakları arasında sadece tütün gibi sebze ve meyve yetiştiriciliği belirtilirdi. Bu tarihten sonra hem ulusal hem de uluslararası alanda yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır (Belen 2004).

Turizmin gelişimi için kuşkusuz tanınma ve tanıtım çok önemli bir yere sahiptir. Aydın'ın tanıtımı ile ilgili Vatan gazetesinde "*Dağlarından bal akan bir vilayet*" başlığı atılarak toplam on sayfa yer ayrılan Aydın ekinde Aydın ve ilçelerinin tanıtımı yapılmıştır. Aydın'ın tarihçesinden başlanılarak aktarılan yazıda bayındırlık faaliyetleri sanayi, eğitim, turizm başlıkları altında kentin detaylı tanıtımı yapılarak ulusal bir gazetede tüm ülke kamuoyu ile paylaşılmıştır (Vatan, 16 Temmuz 1952). 1950'li yıllardan itibaren Aydın ilinin olumlu özelliklerinin tespit edilmeye başlandığı ve bunları geliştirmeye yönelik girişimlerin olduğu görülürken eksik olan yönlerinin tespit edilmesi ile bu eksikliklerin giderilmesi yolu izlenmiştir. Örneğin Aydın'ın tanıtımının yapıldığı bir gazete haberinde "şehrimize ait intibalar" başlıklı haberde Aydın için Ege'nin kültür ve ışık kaynağı olduğu ifadesi kullanılmıştır. Renkli tarlaları çeşitli meyve bahçeleri insanlara çok iyi gelmektedir. Bunun yanında şehrin aydınlatılması ile ilgili sorunların giderilmesi konusunda da çeşitli önerilerde bulunulmuştur (Hür Aydın, 3 Ekim 1953).

1950'li yıllar Türkiye'de turizmle ilgili çalışmaların önemli adımlarının atıldığı dönemi olmuştur. 17 Eylül 1952'de Dr. Behçet Uz başkanlığındaki yıllık

toplantısını yapan Ege Turizm Cemiyeti³ bünyesinde önce bir yıllık faaliyet raporu okunmuş ve idare kurulu takdir edilmiştir.

(BCA., 30.18.1.2/110.31.19). Daha sonra süresi dolan heyet azaları için seçim yapılmıştır. Turizm çalışmalarında değerli vazifeler gören cemiyet belediye tarafından yapılacak yeni bir binaya taşınacağı haberi üzerine yeni yerinde daha verimli çalışacağına dair temennilerden sonra sona ermiştir (Yeni Asır, 18 Eylül 1952). 1950-1960 dönemi turizm açısından Türkiye’de yasal çalışmaların da öncülüğünde adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Turizm tasarısı çalışma komisyonunda başlıklı haberde Antalya milletvekili Dr. Burhanettin Onat’ın Turizm Endüstrisini Teşvik hakkındaki kanun teklifinin bugünkü mecliste görüşüldüğünü ve tasarının çalışma komisyonuna havale edilmesi ile turizm konusunda Türkiye’nin önemli gelişmelere imza atmasının beklendiği belirtilmiştir (Vatan, 21 Kasım 1952). 24 Mart 1950’de kabul edilen *Turizm Müesseselerini Teşvik Kanunu* ile turizm müessesesi olarak otel, pansiyon, lokanta, plaj ve eğlence yerleri, spor ve avcılık tesisleri ile kaplıcaların sayıldığı kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 30 Mart 1950). Yasal düzenlemelerin devamı gelmiş ve 1953 yılında *Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu* kabul edilmiştir. Bu kanuna göre kurumlara Turizm Müessesesi Belgesi alma zorunluluğu getirilmiştir. Belgeye sahip olan kurumlara turizm kredisi imkânı tanınmış ve çeşitli izin ve muafıklardan yararlanma kolaylığı sağlanmıştır (Resmi Gazete, 22 Mayıs 1953; Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1980).

Türkiye’nin turizm alanında ekonomiye yönelik girişimlerini artırmak için zaman zaman tanıtım yazılarına yer verilmiştir. 1955 yılında yayımlanan *Kalkınan Türkiye* dergisinde “*Turizm Davamız*” başlıklı yazıda turizm konusu hükümetçe ve milletçe ele alınması gereken bir dava olarak ifade edilmiştir. Hükümet bu davaya gereken önemi vermekte ilgili Vekaletler arasında işbirliği yapılmak şekliyle çalışılmaktadır. Turizm bakımından gerekli yollar bütçe imkanları oranında karayolları programına alınmıştır (Kalkınan Türkiye 1955)

TBMM’de Aydın milletvekili olarak görev yapmış isimlerin turizm hakkındaki konuşmalarını baktığımızda 9. Dönem TBMM’de Aydın Milletvekili Namık Gedik turizm müesseselerinin ve bunlara ait olup hizmetlerinde kullanılacak ulaştırma tesis ve bu hizmetlerin sahip olacağı özellikler ve Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu ile ilgili olarak söz almıştır. Konuşmasında Turizm Müessesesi Belgesi almaya yetkili olan kurumlar için çeşitli vasıfların belirlendiğini ancak böyle bir müessesenin bu vasıflarla kabul edilme yetkisini Bakanlar Kurulu’na vermeyi uygun gördüğünü belirten görüş bildirmiştir

³ Merkezi İzmir’de bulunan ve 4 Mayıs 1946’da genel menfaatlere yararlı dernek olması kararlaştırılan turizm derneği.

(TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.290). Aynı konuyla ilgili söz alan bir diğer Aydın Milletvekili Cevat Ülkü, Turizm Teşvik Kanunu'nda en önemli noktanın turizm belgesi olduğunu ifade etmiştir. Ülkü, kanun kabul edildiğinde turizm belgesi almak üzere bir çok talep ve müracaatın olacağını bu yüzden turizm belgesinin doğrudan doğruya vilayetlerce verilmesini bir kolaylık olarak önermiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.294).

Turizmin gelişmesinde sportif faaliyetlerin büyük rolü vardır. Aydın'ın kulüplerinden Akın Sporun ve Aydın'ın turistlerin Mayıs ayı içinde olursa yaptıkları sportif ve turistik seyahati iade etmek üzere Rodos Diagoras kulübü ile 60 turistin Aydın'a 11 Eylül 1953'te gelmelerinin beklendiği haberi yapılmıştır (Hür Aydın, 10 Eylül 1953). Maç yapmak üzere Aydın'a gelen Diagoras Futbol Takımı ve 80 kişilik turist kafilesi maçlardan sonra İzmir Fuarına ziyarete gitmişlerdir. Turistler ve futbolcular gördükleri misafirperlikten memnuniyetlerini ifade etmişlerdir (Hür Aydın, 22 Eylül 1953). Alternatif turizm çeşitleri arasında yer alan av turizminin dünyada etkin bir şekilde ortaya çıkışı (safari adı altında Afrika, Asya ve Latin Amerika'da yaban hayvanlarının dişleri ve değerli kökleri için katledilmeleri sayılmazsa) 1960'lı yılların başına denk gelmektedir (Şafak 2003). Av yaban hayatı kaynaklarını denetim altına alarak yerli ve yabancı Avcıların kullanımına sunulması ve bu kaynakların turistik yönlerden değerlendirilerek ülke ekonomisine ve turizme katkı sağlamayı amaçlayan av turizmi etkinlikleri 1950'li yıllarda Aydın'da kendini göstermiştir. Kuşadası'nda avcılığın hızla ilerlediği haberleri gazetelerde yer almıştır. Kuşadası'nda Avcılar kulübünün çalışmalarıyla İzmir'den gelen ve içlerinde Amerikalı turistlerin de bulunduğu kişiler avlanmışlardır. Avcılar kulübü bayramlarda da çalışarak üyeleri avcı elbiseler ve süslü otomobilleri ile resmi geçitlere katılmışlardır (Hür Aydın, 14 Kasım 1953)

Bir bölgeyi turistik kılan sebepler arasında çok çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. İnanç turizmi kapsamında gerçekleştirilen seyahatlerde tarih boyunca milyonlarca insan farklı şehirlere bölgelere ve ülkelere giderek gittikleri yerlere katkı sağlamaktadır. Dünya turizminin gelişimine ve dünya barışına büyük katkısı olduğu düşünülen inanç turizminde Anadolu coğrafyası önemli bir alan ve özellikle Efes ayrı bir öneme sahiptir. Hristiyanlık inancına göre Hazreti İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra Meryem Ana'nın Kudüs'te kalması sakıncalı bulunmuş ve buraya getirilmiştir. Meryem Ana'nın 101 yaşına kadar Bülbül Dağı'ndaki bu yerde yaşadığı ve öldüğü bilinir. Hristiyanlığın yayılmasından sonra burası Hristiyanlık için kutsal yer kabul edilmiştir. Burayı ziyaret edenler hacı olduğuna inanılır (Olca ve Albuz 2016).

Efes'te bir dini tören yapılacak başlıklı haberde papalık tarafından 1954 yılının kutsal yıl olarak ilan edilmesi ve Meryem Ana Efes'teki göğe çıkması yolculuğunu anmak üzere Efes'teki Meryem Ana ikametgahında 15 Ağustos'ta büyük bir ayin yapılacağı duyurulmuştur. Hazırlıkları tamamlanan merasime İzmir'deki Katoliklerden başka İstanbul'dan da kalabalık bir grup geleceği duyurulmuştur. Bu kalabalık ziyaretlerde törenlerin bitmesinden sonra ziyaretçilerin gezi programında ilk sıraya aldıkları yer Aydın ve ilçeleri olmuştur (Hür Aydın, 25 Temmuz 1954). Roma ve Fransa'dan da büyük ailelerin katılacağı merasim için buraya elektrik verilmiş 500 araçlık bir otopark hazırlanmıştır. Yolun tamiri için girişilen hazırlıklar devam ederken 5.000'in üzerinde ziyaretçi olacağı tahmin edilmektedir. Efes'teki bu gelişmelerin bölgeye yakın olması nedeniyle Aydın'ın tanıtılmasında da etkili olacağı beklenmektedir (Hür Aydın, 3 Ağustos 1954). Turistik bakımdan büyük öneme sahip Aydın'ın iki önemli ihtiyacı turistik otel ve modern bir gazino için girişimlerin yapıldığı duyurulmuştur. Belediye meclisinde de gündeme gelen bu konu ile ilgili belediye başkanına yetki verildiğini açıklanmıştır (Hür Aydın, 30 Aralık 1954).

Aydın sahip olduğu iklimini bir verimli toprakların sayesinde bazı tarım ürünlerinin yoğun olarak yetiştirdiği ve üretilen ürünlerin önemli gelir kaynağı olduğu bir yerdir. Bu nedenle yetiştirilen tarım ürünleri için festival bayram gibi etkinlikler yapılır. Sultanhisar'da bölge portakallarını tanıtmak amacıyla düzenlenen bayram hazırlıkları haftalar öncesinden büyük bir titizlikle başlamıştır (Kıroba, 13 Mart 1955). 22 Mart 1955'te Sultanhisar'da yapılan Portakal Bayramı'nda 40'tan fazla üretici düzenlenen yarışmalara katılmış ve derece alanlara çeşitli tarımsal hediyeler verilmiştir (Kıroba, 29 Mart 1955).

Türkiye'de turizm alanında yasal çalışmaların bir Bakanlık düzeyinde olması 1960'lı yıllara denk gelir. Bundan önce özellikle bölgesel ve yerel çalışmaların katkısıyla gelişmeler olduğu görülmüştür genellikle çok uzun ömürlü olmasa da yerel cemiyetlerin bu alandaki boşluğu gidermedeki katkısı önemlidir. 1955'te Tanıtım ve Eski Eserleri Koruma Cemiyeti gerekli çalışmaları başlatarak Türkiye'nin bir turizm şehri haline konulması için girişimde bulunmuştur. Söke'nin turizm bölgesine alınabilmesi ve Söke'deki tarihi eserleri görmek için gelen meraklıları daha da çoğaltmak için tarihi eserlere giden yolların imarının yeniden düzenlenmesi gerektiği önerilmiştir. Turistlerin bu bölgelere zahmetsizce gelip gitmelerini temin edecek şekilde düzeltilmesi talep edilmiştir (Kıroba, 21 Mayıs 1955). Söke'nin tanıtımına yönelik Söke'yi Tanıtma ve Eski Eserleri Koruma Cemiyeti 19 Haziran 1955'te Priene kentine turistik bir gezi düzenlemiştir (Kıroba, 29 Haziran 1955). Aydın'da turizmi geliştirmeye yönelik faaliyetlerden biri de antik kentlerden Afrodisias'ın tanıtımı ile ilgili olmuştur. Temmuz 1959'da Geyre'de Afrodiasias Günü yapılacak haberleri gazetelerde yer

almıştır. Afrodisias Günü'nün turizme canlılık verici haberlerin yapıldığı gazetelerde hakkında bilgilere yer verilerek tanıtımı gerçekleştirilmiştir (Hür Aydın, 8 Temmuz 1959). 1959 yılında Aydın'a, özellikle Kuşadası'na turistlerin yoğun ilgi alanı olmuştur. 1959 yazında Kuşadası'nın adeta tıklım tıklım dolu olduğu haberlerine sıklıkla yer verilmiştir. Belediyelerin seferber olması, gazinoların sıkı bir kontrol altında olması yemeklerin güzel, fiyatların uygun olması, hırsızlık sorununun büyük ölçüde çözümlenmesi, istimlak işlerinin ilerlemesi otellerin dolu olmasında etkili olmuştur (Hür Aydın, 30 Temmuz 1959). Turizmle ilgili çalışmaların yoğunlaştığı DP iktidarı döneminde turizmi canlandırmanın bir vazife olarak görüldüğü açıklamalarına sıklıkla yer verilmiştir (Hür Aydın, 29 Ağustos 1959). Antik dönemden itibaren çok sayıda kültüre ev sahipliği yapan Aydın'da 22 Ağustos 1959'da Sultanhisar Nyssa ve Afrodisias antik kentinin temizliğine başlandığı ve yeni kazılarda tarihi senato, meclis toplanma yerleri günışığına çıkarılacağı duyurusu yapılmıştır (Hür Aydın, 22 Ağustos 1959).

Aydın'ın turizm değerleri sadece kent merkezi ve bazı ilçeler üzerinden değil Aydın'ın diğer ilçelerinde kapsayacak şekilde gelişim göstermiştir. Örneğin 1956'da Kuyucak Güzelleştirme Derneği kurulmuştur (Hür Aydın, 5 Şubat 1956). Bu dernekler gönüllülerin katılımıyla oluşmuş ve bölgenin turizme katkı sağlayacak özelliklerini ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Aydın ekonomisinde verimli ovaları sahip olmasının da etkisiyle tarımın önemi çok büyüktür bu özellik zaman zaman ön planda olduğu yöresel tarım ürününün tanıtılması ve festivaller ve şenlikler düzenlenmesi şeklinde kendini göstermiştir. Portakalıyla meşhur olan Sultanhisar'da 3 Mart 1956'da Sultanhisar Portakal Bayramı yapılmıştır. Portakal ile birlikte Sultanhisar'ın ve Aydın'ın tanıtılmasında hem de düzenlenen etkinliklerle göre de hareketliliğin yaşanmasında etkili olmuştur (Hür Aydın, 4 Mart 1956). Cemiyet ve derneklerin özellikle turizm alanındaki katkıları büyüktür. Turizmin tanıtılması ve Aydın'da bu faaliyetleri geliştirmek amacıyla 1956'da Aydın Turizm Cemiyeti kurulmuştur. Merkezi Aydın Kütüphane binası olan cemiyetin amacı Ege Bölgesi çevresinde tarihi eserlerin turizm bakımından değeri olan ve turistik yol üzerinde önemli bir mevkide bulunan Aydın'ın turistik değerlerini ilgili makamların resmi yarı resmi ve özel kuruluşları ve yurttaşların yardımları ile turizm gereklerine göre değerlendirmek, turizmin gelişme göstermesini sağlamak ve böylece yurttan iç ve dış turizm hareketlerinin çoğalmasındır (Hür Aydın, 27 Nisan 1956). Alternatif turizme imkanları için elverişli koşulları bulunan Aydın'da doğa turizmini geliştirmek amacıyla doğal konaklamayı tercih edenler için Paşa Yaylasında sayfiye evlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Bu maksatla sayfiye köyü yerinin ve inşa edilecek bazı tesislerin yerlerinin tespitine başlanmıştır (Hür Aydın, 18 Nisan 1956). 21 Nisan

1956'da Aydın sınır içindeki kasaba ve köylerden spora ilgisi olanların katılımıyla bir Spor Festivali düzenlenmiştir. Türkiye'de ilk defa olarak bölge çapında düzenlenen bu etkinlik olumlu sonuç vermiş ve gençler üzerinde moral ve görgü tesiri yapmıştır (Hür Aydın, 2 Mayıs 1956). Aydın'ın turizm açısından büyük ilerleme yaşamasında kuşkusuz Kuşadası'nın önemi çoktur. Kuşadası'nın tanıtımına yönelik gazete haberleri sıklıkla yapılmıştır. Kuşadası'nın doğal güzelliklerinden bahsedilerek bunların geliştirilmesi ve barınma imkanlarının iyileştirilmesi önerilerinde bulunulmuştur (Hür Aydın, 1 Temmuz 1959).

1957 yılında Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü Turizm Dairesi tarafından Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri isimli bir çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmada uzman kişilerin Aydın'da turizmi geliştirmeye yönelik görüş ve önerileri yer almaktadır. Buna göre Priene şehri harabeleri Avrupalı tarihçiler ve arkeologlar tarafından Avrupa'nın Pompeisi olarak adlandırıldığına göre şehrin kazılarla tamamen ortaya çıkarılması ve gerekli restorasyon yapılması gerekir. Ayrıca Milet antik kentinin hemen yakınında Balat Köyü içindeki Selçuklu sanatının yansıması olan İlyasbey Camii'nin harap durumunun tamir edilmesi ve koruma altına alınması gerekmektedir. Prienne için gelen ziyaretçilerin yaz kış kalabilecekleri konaklama tesisinin olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu işletmelerin ilk günden itibaren iyi bir işletme olması ve bilgili işletmecilerin eline teslim edilmesi de dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur (Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri 1957). 1958 yılında Aydın Valiliği tarafından yayınlanan Turistik Cephesiyle Aydın isimli çalışmada Türkiye'nin turist çekecek önemli merkezlerinden biri halinde hızla yükselmekte olan Aydın'ın tarihine karışmış ören yerlerinde bulunan eserlerden özellikle Afrodias ve Milet'i bugünün insanların göz önüne sermek insanoğluna yapılacak en büyük hizmetlerden biri olarak değerlendirilmiştir (Turistik Cephesiyle Aydın 1958). 1958 yılında bastırılan Aydın Turist Rehberi'nin yabancı dillere çevrilmesi kararlaştırılmıştır. Rehberin İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Fransızca çevrilmesi için Aydın Turizm Cemiyeti, Basın-Yayın ve Turizm Vekaletine müracaat edilmiştir. Rehber tercüme edildikten sonra çok sayıda bastırılarak hem dış ülkelerin turizm kuruluşlarına yollanacak hem de Aydın'a gelen yabancı turistlere dağıtılacaktır (Hür Aydın, 24 Eylül 1959).

Turizm hareketlerini canlandırmak için gönüllülerden oluşan cemiyetlerden Aydın Turizm Cemiyeti 14 Ağustos 1959'da toplanacağını kamuoyuna duyurmuş ve cemiyet kongrede vilayet turizm hareketinin canlandırılması ve bir Afrodias günü düzenlenmesi meselesinin konuşulacağını açıklamıştır (Hür Aydın, 5 Ağustos 1959). Bu kongrede vilayet turizmini canlandıracak bazı yeni kararların alınacağı haberleri yapılmıştır (Hür Aydın, 9 Ağustos 1959). Turizm

Cemiyeti Başkanı Orhan Menteşe bu konu ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

“Artık Türkiye’de tarihi eserleri bir tuğla değerine yabancılara veren anlayışın yeri kalmamıştır. Memleketimizi tanımak hakkımızsa onu dünyaya tanıtmak da vazifemizdir.” Kongrede Aydın’da bir turizm günü oluşturulmasına çalışılmıştır. Bu konuda özellikle Afrodiasias Günü üzerinde durulmuştur. Didim’de Apollo Günü veya Millet Kültür Bayramı fikrini ileri sürenlerde olmuştur. Orhan Menteşe şöyle devam etmiştir:

“Turizm ve turist kalbinden maksadımız sadece yabancıları şu veya buraya çekerek üç beş kuruş elde etmek değil. Asıl maksadımız vilayetin tarihi ve tabii güzelliklerinin vatandaşlarımız tarafından görülmesi ve öğrenilmesidir. Ve elbette bunun yanında memleketin tarihi ve tabii değerlerinin dünyaya tanıtılması da başlıca amaçlarımız arasındadır.” (Hür Aydın, 14 Ağustos 1959).

Aydın’da yer alan çok sayıda antik kentin yanında merkezde bir arkeoloji müzesi yapılması için hazırlıklara başlanmış ve arkeolog Ahmet Dönmez ile Belediye Başkanı İsmet Sezgin bu konuda müzakerelerde bulunmuşlardır. Müze binasının en kısa zamanda yapılmasına karar verilmiş bu iş için gerekli hazırlıklara başlanmıştır (Hür Aydın, 13 Eylül 1959). Turistleri ilgilendiren seyahat etme barınma ve benzeri konularda kanun ve yaptırımların turistlerin seyahatlerini kolaylaştırıcı şekilde değiştirilmesi amacıyla turistler ile ilgili mevzuatın yumuşatılması konusu ele alınmıştır. Maliye, Basın-Yayın, Gümrük ve İnhisarlar Vekaletleri temsilcilerinden oluşan bir komisyon turizm konusundaki mevzuatımızı incelemeye başlamıştır. Bu arada turizm ve turizm merkezleri hakkında bilgi verecek üç aylık kursların oluşturulması da düşünüldüğü de ifade edilmiştir (Hür Aydın, 16 Eylül 1959).

Sosyal etkinlikler ve tanıtımları büyük önem veren bir turizm hareketliliği için bunu mutlaka olması gerektiğini savunan Aydın Turizm Cemiyeti yaklaşan Cumhuriyet Bayramı nedeniyle faaliyetlere başlamıştır. Cumhuriyet Balosu için çalışmalarında bulunacağını söyleyen Aydın Turizm Cemiyeti hazırlıkları erken başladığını duyurmuştur. Cemiyet yetkilileri Aydın Turizm Cemiyeti olarak sadece turizm konularında değil ülkemizin değerleri ve önemli günlerini tanıtılmasını aracılık edeceklerini açıklamışlardır (Hür Aydın, 29 Eylül 1959). Turizm hareketliliğinde sergi ve panayırın yeri büyüktür. 1959 Ekim ayında Söke’de on ikincisi düzenlenen Hayvan ve Emtia Panayırı törenle açılmış ve büyük ilgi görmüştür. Dördüncü ziraat sergisinin açıldığı etkinlikte Söke’nin bu alandaki öncülüğü diğer Ege il ve ilçelerinden gelen ziyaretçilere örnek olmuştur (Hür Aydın, 2 Ekim 1959). İç turizm hareketliliğinde fuar ve sergiler önemlidir.

1959 yılında Aydın Çocuk Kütüphanesi'nde açılan çocuk kitapları sergisi 2 günde 2.000'den fazla öğrenci tarafından gezilmiştir (Hür Aydın, 6 Kasım 1959).

Aydın'da turizm faaliyetlerinin önemli merkezi konumunda olan Kuşadası'nda turizm cemiyetinin bir şube açacağı kamuoyuna duyurulmuştur. Aydın Turizm Cemiyeti Başkanı Orhan Menteşe *“Her gün özellikle yaz mevsiminde yüzlerce turistin adeta akımına uğrayan Kuşadası'na burayı ziyaret eden turistler elimizden gelen yardımı yapma ihtiyacını duyuyoruz”* demiştir (Hür Aydın, 1 Aralık 1959).

Turizm meselesinde ulaşım konusunda yaşanan sorunlar ile ilgili olarak Aydın'da tarihler Aralık 1959'u gösterdiğinde şehir içi ana yolları ile ilgili olarak Belediye Başkanı İsmet Sezgin tarafından yolların ferah ve temiz olduğu ve ana yolların sorunlarının çözülmesinden sonra yol mevzusunda sıra şehrin ara yollarında olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Aydın'ın turizm sektöründe en çok tercih edilen bölgesi Kuşadası'nda ihtiyaç duyulan barınma meselesini çözmek için Kuşadası Kadınlar Plajında yeni ve modern bir turistik otel yapılması için faaliyete geçildiği açıklanmıştır (Hür Aydın, 1 Aralık 1959).

SONUÇ

Yerel basın işlevleri sınırları dar ve belirlenmiş bölgede yaşayan toplulukları bilgilendirme, eğitme, eğlendirme vb. olmuştur. Yerel basın, düzenli okutucu kitlesi ile gündem belirleme güç ve yeterliliğini de göstermiştir. Turizm faaliyetleri hem sosyo-kültürel hem de ekonomik açıdan gerek köy ve kasabaların gerek il ve ilçelerin kalkınmasında büyük önem taşımıştır. Aydın, bulunduğu konum ve sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal özellikleri sayesinde turizm faaliyetlerinde Türkiye'de öncü yerleşim alanlarından biri olmuştur. Aydın'da 1950-1960 yılları arasında turizm faaliyetlerinin yerel basındaki yansımaları bölgenin turizm potansiyelinin anlaşılmasında ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönem sadece Aydın'ın doğal ve kültürel zenginliklerinin tanıtılması açısından değil aynı zamanda yerel ekonominin canlanmasında da kritik bir süreçtir. Yerel basın, Aydın'ın turistik mekanlarını, geleneksel etkinliklerini ve konaklama imkânlarını tanıtarak hem yerli hem yabancı turistler için önemli bir işlev görmüştür. Basın aracılığıyla sağlanan bilgilendirme bölge halkına turizmin sağladığı ekonomik fırsatları anlatmıştır. Bu sayede yerel halkın turizme olan bakış açısını olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca bu süreçte yerel yönetim politikaları ve yerel basının iş birliği, turizm altyapısının geliştirilmesi ve etkinliklerin düzenlenmesi açısından büyük önem taşımıştır. Aydın, bu dönemdeki gelişmeleri ile Türkiye'nin önemli turizm destinasyonlarından biri haline gelmiştir. Aydın'da turizmin gelişimi sadece ekonomik kazanç sağlamakla kalmamış aynı zamanda sosyal etkileşimi artırmıştır. Geniş kitlelere ulaşma

özelliği ile Aydın'ın tanınma ve tanıtım faaliyetlerinde de büyük pay sahibi olmuştur. Yerel basının aktif kullanımının örneğinin görüldüğü Hür Aydın ve Kıroba gazeteleri Aydın'ın tanıtılması ve turizm faaliyetlerinin duyurulmasına katkı sağlamıştır. Sonuç olarak Aydın'da yerel basının turizm faaliyetlerindeki rolü hem yerel kimliğin korunması, hem de bölgenin ulusal ve uluslararası ölçekte tanıtılması açısından büyük önem taşımıştır. Böylece Aydın, geçmişteki bu tarihsel süreçten güç alarak günümüzde de turizmdeki potansiyelini sürdürebileceğı bir temel oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv ve Resmi Yayınlar

BCA., 30.18.1.2/110.31.19.

Resmi Gazete, 30 Mart 1950, S.7470.

Resmi Gazete, 22 Mayıs 1953, S.8414.

Resmi Gazete, 27 Haziran 1957, S.9644.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.290.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:9, C.20, 43. Birleşim, s.294.

Araştırma ve Tetkik Eserler

T.C. Başvekalet Basın-Yayın ve Turizm Umum Müdürlüğü, Aydın ve Denizli'nin Turizm Meseleleri, Ankara, 1957.

Belen, N. 1900-1973 Yılları Arasında Kuşadası'nın Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Tarihi , T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir 2004.

Berber Babalık, B. 1950-2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık, 2022.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978 (editör: Memduh Yaşa), İstanbul: Akbank Kültür Yayını, 1980.

Çelik, B. Cumhuriyet Döneminde Aydın Basını, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3 (8), 147-163, 1998.

Denoyer, P. Modern Basın (Çev. Adnan Cemgil), İstanbul: Yükselen Matbaası, 1963.

Efendi, E., Turizm, Aydın İl Tarihi, Ankara: T.C. Aydın İl Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2012.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Geçmişten Günümüze Türkiye'de Turizm (editör: Nazmi Kozak), Ankara, 2015.

Güneş, G. Meşrutiyetten Cumhuriyete Aydın'da Basın Hayatı, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (41), 21-58, 2007.

Gürcün, D. Aydın İli Turizm Potansiyelinin Analizi, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2011.

Okuyucu, A., Akgiş İlhan, Ö. Türkiye'de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal

Değişimi 1990-2013, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20 (1), 250-269, 2016.

Kandemir, A. Bir Siyasi İletişim Aracı Olarak Yazılı Basın, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

- Olçay, A., Albuz, N. İnanç Turizmi ve Türkiye'nin Tanıtımına Katkısı, (editör: M. Özdemir), *Uluslararası Tanıtımda Medya ve Türkiye*, Bursa: Dora Basım, 2016.
- Polat, S. Türkiye'nin Turizm Politikalarının Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Türkiye Turizmi Stratejisi 2023 Kapsamında İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2016.
- Tül, Ş. Bitek Topraklar Üzerinde Aydın, İstanbul: Efe Yayınları, 2013.
- Şafak, İ. Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 133-148, 2003.
- Turistik Cephesiyle Aydın, İzmir: Aydın Valiliği, 1958.
- Uğur, A. Aydın Şehir Coğrafyası, Aydın: T.C.Aydın Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: 6, 2018.
- Yurt Ansiklopedisi, Aydın, C.2, 966-1101.

Süreli Yayınlar

- Hür Aydın, 30 Temmuz 1953.
- Hür Aydın, 10 Eylül 1953.
- Hür Aydın, 18 Eylül 1953.
- Hür Aydın, 22 Eylül 1953.
- Hür Aydın, 3 Ekim 1953.
- Hür Aydın, 14 Kasım 1953.
- Hür Aydın, 25 Temmuz 1954.
- Hür Aydın, 3 Ağustos 1954.
- Hür Aydın, 30 Aralık 1954.
- Hür Aydın, 5 Şubat 1956.
- Hür Aydın, 4 Mart 1956.
- Hür Aydın, 18 Nisan 1956.
- Hür Aydın, 27 Nisan 1956.
- Hür Aydın, 2 Mayıs 1956.
- Hür Aydın, 1 Temmuz 1959.
- Hür Aydın, 8 Temmuz 1959.
- Hür Aydın, 30 Temmuz 1959.
- Hür Aydın, 5 Ağustos 1959.
- Hür Aydın, 9 Ağustos 1959.
- Hür Aydın, 14 Ağustos 1959.
- Hür Aydın, 29 Ağustos 1959.
- Hür Aydın, 22 Ağustos 1959.

Hür Aydın, 13 Eylül 1959.
Hür Aydın, 16 Eylül 1959.
Hür Aydın, 24 Eylül 1959.
Hür Aydın, 29 Eylül 1959.
Hür Aydın, 2 Ekim 1959.
Hür Aydın, 6 Kasım 1959.
Hür Aydın, 1 Aralık 1959.
Kalkınan Türkiye, Şubat 1955, S.4.
Kıroba, 13 Mart 1955.
Kıroba, 29 Mart 1955.
Kıroba, 21 Mayıs 1955.
Kıroba, 29 Haziran 1955.
Vatan, 1 Temmuz 1952.
Vatan, 16 Temmuz 1952.
Vatan, 21 Kasım 1952.
Vatan, 16 Temmuz 1952.
Yeni Asır, 14 Eylül 1952.
Yeni Asır, 18 Eylül 1952.
Yeni Asır, 14 Ekim 1952.

CUMHA
18
EYLÜL
1953
16 Kuruc

İstinye Sahibi
Raif Aydoğdu
(Yazı İşleri) idare
c 4 4 4
MUSTAFA ERİTİ
Kıbrıs'ta: Mustafa Paşa
Ardahan'da: Mustafa Paşa
Tatlıca No: 195

HÜR AYDIN

Atatürk'len Vecizeler

Nihayetsin bir hükümete kahkâhı
sürer değildir, hakların en büyüğü
hakki hayret bile mutlak değildir.

Yıl : 1 Demekrasi Frenslarını Müdafaa ve Fikirlerini Yayan Günülik Elyas Gazetedir. Sayı : 163

Aydın'da Tayyare seferleri başlayacak

Aydın'dan İzmir'e 17 dakika gibi çokkisa bir zamanda gidebilmek imkânı hasıl olacak
Seferlere pek yakında başlanacaktır - Halkımız bundan büyük istifadeler görecektir

Füsthâsilen erdi !..

Füsthâsilen derler ki demek doğru olur, çünkü köyünün süstüleri için zirai ve zirai cihânata çalışan vatandaşların eminden biri nakliye teretibi çok yavaş olmasından bundan dolayıdır ki, memleketin her köy ve kasabasında istihlal edilen maddelerin nakliye giderlerine mahkûm olan ve bu zarardan haklı olarak emeylerini de almakta olan kadar istihlal etmekte olan kâğıt statolarından nakliyatına vesile olmaktasınlar. Anadolunun İstisna ve istisnâsiz eminden biri nakliye teretibi çok yavaş olmasından bundan dolayıdır ki, memleketin her köy ve kasabasında istihlal edilen maddelerin nakliye giderlerine mahkûm olan ve bu zarardan haklı olarak emeylerini de almakta olan kadar istihlal etmekte olan kâğıt statolarından nakliyatına vesile olmaktasınlar.

Bahâeddin İdmen âdında müteebbib bir şahsiyetin Londra'dan muayana edip hava yoluyla biz âdımıza getirdiği pek küçük tayyaresini Aydınla İzmir arasında yolcu nakliyatına tahsis edeceği derin bir sevinçle öğrenilmiştir. Bu mutlak teşebbüs azami mazaara net gösteren Sayın Valinin Tepecikteki tayyare meydana sürülmesi için il bayındırlık müdürlüğüne gerekli talimatlar verilmiştir. Meydan bir kaç güne kadar seferlere ahalîbâhale şeklide

HÜR AYDIN
18 EYLÜL 1953

tanzim için imkânine çalışmaktadır.

İzmir-Aydın seferlerinin pek yakında başlayacağı ve bu suretle "17. dakika gibi çok kısa bir zamanda İzmir gidebilmek imkânını tahsisli edeceği öğrenilmiştir.

Yânkıların şehrimize gelecekleri memnuniyetle haber alan Bayraklımız Sayın Adnan Menderes'e İzmirden Aydına tayyarelerle gelmeleri kuvvetle müstemlemdir.

Bu çok güzel başlangıcı umumî hava seferlerine Aydınımızdan da katılmasına vesile vâcibini candan te

menni eder, yeni tayyaremizin kıymetli müteebbibi için tebrik ederiz.

Ticaret Vekili
Fahri Çeltikçi

Kütahya'da mi

Başvekil A

"Artık düğüm boğaz kaldırılsın, m köstekliyi bağlar kaldırılırsın açılmıştır. Mahrumiyet, yok kettin ebediyen ve tamamilen

an

eres

İşkanlığını
dın a kadar
memleketimiz dedi

22
AĞUSTOS
CUMARTESİ
1959
18 Kuru

HÜRAYDIN

ABONE

Senelik Aboneli 36 Lira
Aylık 3 Lira 14 Kuruş
Kısmi Aboneli 10 Lira
Hesab İhtisari 10 Lira
İlanlardan menkuliyet tahsil edilir

Yıl 1

Demokratik Prensiplerin Müdafası ve Fikriyetin Yayan Gönüllük Siyasal Gazetesi.

Sayı: 1965

Sultanhisar Nissa ve Afrodisyas Harabelerinin temizliğine başlandı

İzmir ve Aydın Arkeoloji Müdürlerinin Nezaretindeki Temizlik Ekipleri İşlerini 15-20 Güne Kadar Bitirecekler
Muazzam Tarihi Seneto ve Belediye Meclis Toplanma Yerleri, Yeni Kazılarla Güneş Işığına Çıkarılıyor

Adam Yaratmak

Refik Korkut

Falih Rıfkı Atay'a göre, polis ve savcının dokümanıyla muhalefete mensup politikaları gördüce ulayıyorlar, Adam böyle yaratılmıyorsa, muhalefetteki meclis insanları işte böyle meşhur oluyorlar...

Falih Rıfkı'nın pek müslüm bir hususu ele aldığı fikrardır. Fakat; muhalefetteki meclis ve küçük meclislerin birdenbire meşhur olmalarının sebebihi hakikatte nerede anlamak...

Daha önce yapılmışın bitirdiğimiz Sultanhisar Nissa ve Karacasu Afrodisyas tarihi harabelerinin temizliğine hafta boyunca bu iş bitmektedir.

İzmir arkeoloji müresi

müdürü Hakkı Gültekin ile Aydın arkeoloji müresi üzüdür Kumsal Meral'in nezaretlerinde çalışan iki temizlik ekibi, tarihi yikimlerini 15-20 gün senaraya bitirebilecektir. Ekiplerden biri Ke

mal Meral'in nezaretinde Sultanhisar Nissa, diğeri de Gayret Afrodisyas harabeleri temizlenmektedir.

Otarın, ormanların kınmen derin bir toprak tabakasının kasımlarıyla meydana çıkarılmakta olan harabelerde tarihi Seneto ve Belediye Meclis binalarının görünüşü görmeğe başladığı ifade edilmektedir. Harabelerin derin toprak altında kalan kısımlarının hiç bozulmadığı ve bütün parçaları hâlâ durduğu, diğer tarafları (Devamı 5 3 De)

HAYRETTİN ERKMEK: "Büyük Türkiye, akları ile belirlenmiştir."

TEP... HÜR AYDIN

22 Ağustos 1959

Fabriz

Sehrimiz

13 di

ler ve utanır toynumunun

smalinden sonra, içinde

bitirilen beklenen pavyonun... sadrece uva ve dalgeler...

KALKINAN TÜRKİYE

Turizm Davamız

BÜTÇE MÜZAKERELERİ ESNASINDA BASIN — RADYO
VE TURİZM TARTIŞMASI

Devlet Vekili Mükerrer Sarol (İstanbul) — Sevgili arkadaşlarım; Ali Yeniaras ve Mehmet Hazer arkadaşlarımızın konuşmalarını dinlediğim zaman cidden çok üzüldüm. Ali Yeniaras arkadaşımın dün Muhterem Başvekili-miz ile Cumhuriyet Halk Partisi sözcüsü arasında geçen ve istikbal için büyük ümit ve müjde vaadeden konuşmalardan tamamen tegafül etmişler, «Bir tabiat ki kalmış gam zamanından bana» fehvasınca eski itiyatlarından bir türlü kurtulamamışlardır. Hiç bir sebep yokken, belki de bizi sinirlendirmek için nâbeca bir takım sözlerle bizi baskı altında tutmak istemişlerdir.

Arkadaşımız konuşmalarında, radyo hükümet icraatı diye partizanlık yapmaktadır, dediler. Vicdanlarına hitap ediyorum: Hangi parti reisi ve ya parti teşkilâtımızın hangi başka radyoda kendilerine tahsis edilmiş olan saatlerden istifade etmek suretiyle propaganda mahiyetinde konuşmalar yapmışlardır?

Devlet Vekilimiz Mükerrer Sarol
— Davasına inanan adam —

Sırrı Atalay (Konya) —

3. Bölüm

Aydın İlinde Kuyumculuk Ürünlerinin Pazarlaması: Yerel Dinamikler, Trendler ve Stratejiler

Hakkı BABALIK¹

GİRİŞ

En genel tanımıyla kuyumculuk altın gümüş gibi kıymetli metal ve alaşımlarının eritilerek dökülmesi ile plaka veya tel haline getirildikten sonra kıymetli taşlarla işlenmesine ve ziynet eşyasına dönüştürülmesine denilmektedir.

Üretimin doğası gereği ortaya çıkan ayrıntıdaki çok sayıda iş nedeniyle fason üretim, sektörde çok yaygın olarak yer almaktadır. Ayrıca sektör, makine tamirâtı, güvenlik sistemleri, kurye hizmetleri, ticari borç yönetimi gibi zengin çeşitli girdi sağlayan hizmet birimleri tarafından da desteklenmektedir. İmalat ve toptancılık işlevlerinin değişen ölçülerde ve sıklıkla üst üste çakışması durumu ile ve hatta perakendeciliğin dahi bu süreçlerden belirgin bir sınırla ayrılamamasından dolayı sektörün yapısının karmaşıklığı daha da artmaktadır (Scott, 2000^a). Sektörün bütünü için işgücü yoğun ve son dönemdeki bilgisayar destekli üretim girişimlerine rağmen, geleneksel teknolojileri kullanan bir sektör olduğunu söylemek mümkündür. Diğer kültürel sanayiler (mobilya, tekstil vb.) gibi moda ve zevklerdeki değişimlere duyarlı, yüksek derecede rekabetçi, istikrarsız ve piyasanın çok sayıda farklı bölümlerine yoğunlaşmanın yaşandığı bir sektördür (Eceral ve diğ. 2009).

KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

Kuyumculuk sektörü, hem ekonomik değer yaratması hem de kültürel mirasın korunmasında oynadığı rol ile önemli bir endüstridir. Değerli madenlerin işlenmesiyle istihdam sağlayan bu sektör, aynı zamanda ihracat potansiyeli sayesinde ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Ancak kuyumculuk, küçük ve kapalı atölyelerde yürütülen hassas işlemler nedeniyle çeşitli iş sağlığı ve güvenliği risklerini de beraberinde getirir. Kimyasal çözücüler, metal tozları ve lehimleme dumanları solunum yolu hastalıklarına neden olabilirken; uzun süreli dikkat ve tekrarlayan el hareketleri kas-iskelet sistemi bozukluklarına yol açabilir (Yeşil ve diğ. 2014). Kuyumculuk sektörü, hem ekonomik hem de kültürel ve

¹ Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, hbabalik@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6263-7336

sosyal açılardan büyük bir öneme sahiptir. Bu önemi aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Ekonomik Önemi

Kuyumculuk sektörü ekonomide katma değeri en yüksek sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle şehrin ekonomisine çok önemli katkılar sunacağı çok açıktır.

- **İstihdam Yaratma:** Kuyumculuk sektörü, üretimden perakendeye kadar geniş bir yelpazede önemli bir istihdam kaynağıdır. Atölyelerde zanaatkarlar, tasarımcılar, toptancılar, perakende satış elemanları ve daha birçok farklı pozisyonda insanlara iş imkanı sunar. Türkiye'de de hatırı sayılır bir istihdam potansiyeli bulunmaktadır.
- **Katma Değer Oluşturma:** Değerli metallerin işlenerek estetik ve değerli ürünlere dönüştürülmesi, önemli bir katma değer yaratır. Hammaddenin değerinin artmasıyla ülke ekonomisine katkı sağlanır.
- **İhracat Potansiyeli:** Türk kuyumculuk sektörü, özellikle altın takı ihracatında önemli bir potansiyele sahiptir. Kaliteli işçilik ve özgün tasarımlar sayesinde uluslararası pazarda rekabet gücü bulunmaktadır. İhracat gelirleri, ülke ekonomisine döviz girdisi sağlar.
- **Yatırım Aracı:** Altın ve bazı değerli taşlardan üretilen kuyumculuk ürünleri, yüzyıllardır güvenilir bir yatırım aracı olarak kabul görmüştür. Özellikle ekonomik belirsizlik dönemlerinde insanlar, değerini koruma özelliği nedeniyle kuyumculuk ürünlerine yatırım yapmaktadır. Bu durum, sektörün canlı kalmasına katkıda bulunur.
- **Turizm Gelirleri:** Turistler, bulundukları ülkelerden hatıra veya yatırım amaçlı kuyumculuk ürünleri satın almaktadır. Bu durum, özellikle turistik bölgelerdeki kuyumculuk işletmeleri için önemli bir gelir kaynağıdır.
- **Yan Sektörlere Katkı:** Kuyumculuk sektörü, ambalaj, vitrin malzemeleri, güvenlik sistemleri, lojistik gibi birçok yan sektörü de destekler ve bu sektörlerde de ekonomik hareketlilik yaratır (Magnus ve diğ. 2003, Rahman ve Zulaika 2015, Guido ve D'Alelio 2024)

Kültürel ve Sosyal Önemi

Neredeyse ilk insandan beri kuyumculuk sektörü varlığını sürdürme gelmiştir. Bu kadar uzun bir geçmişi olan bir meslek dalı çok önemli sosyo-kültürel öğeler barındırmaktadır.

- **Gelenek ve Göreneklerin Parçası:** Kuyumculuk ürünleri, özellikle düğünler, nişanlar, doğumlar gibi önemli sosyal olaylarda geleneksel

olarak önemli bir yere sahiptir. Takılar, hediyeleşme ve özel günleri kutlama ritüellerinin vazgeçilmez bir parçasıdır.

- **Statü ve Kimlik Göstergesi:** Tarihsel süreç boyunca kuyumculuk ürünleri, zenginlik, güç ve sosyal statünün bir göstergesi olarak kabul görmüştür. Günümüzde de bazı insanlar için takılar, kişisel tarzlarını ve kimliklerini ifade etme biçimidir.
- **Sanatsal İfade Biçimi:** Kuyumculuk, değerli metallerin ve taşların ustalıkla işlenerek sanatsal eserlere dönüştürüldüğü bir zanaattır. Kuyumcular, yaratıcılıklarını kullanarak estetik değeri yüksek ve özgün tasarımlar ortaya koyarlar. Bu ürünler, sadece maddi değerleriyle değil, sanatsal değerleriyle de önem taşır.
- **Tarihi ve Kültürel Miras:** Arkeolojik kazılarda bulunan takılar, geçmiş medeniyetlerin yaşam tarzları, inançları ve sanatsal anlayışları hakkında önemli bilgiler sunar. Kuyumculuk, bu anlamda tarihi ve kültürel mirasın bir parçasıdır.
- **Nesilden Nesile Aktarım:** Değerli kuyumculuk ürünleri, genellikle aile yadigarı olarak nesilden nesile aktarılır. Bu durum, bu ürünlere sadece maddi değil, aynı zamanda duygusal bir değer de katar (Pointon 2009, Mei ve Ahmad 2023, Walczak ve diğ. 2023).

Özetle, kuyumculuk sektörü sadece ekonomik bir faaliyet alanı olmanın ötesinde, kültürel değerleri yaşatan, sosyal ilişkileri güçlendiren ve sanatsal yaratıcılığı destekleyen önemli bir sektördür. Aydın gibi tarihi ve kültürel zenginliklere sahip bir ilde de bu önemin daha belirgin olduğu

AYDIN İLİNDE KUYUMCULUK SEKTÖRÜNÜN DURUMU

Aydın ilindeki kuyumculuk sektörü, hem yerel ekonomiye katkısı hem de kültürel önemi açısından dikkate değer bir sektördür.

Genel Yapı

Aydın'da, farklı büyüklüklerde ve uzmanlık alanlarında birçok kuyumculuk işletmesi bulunmaktadır. Bunlar arasında geleneksel aile işletmeleri, modern perakende mağazaları ve bazı atölyeler de yer almaktadır. Sektörde hem altın hem de gümüş başta olmak üzere çeşitli değerli metaller ve taşlarla üretilen takıların alım, satımı ve kısıtlı da olsa üretimi yapılmaktadır. Aydın'ın turistik bir bölge olması, özellikle yaz aylarında kuyumculuk sektöründe hareketlilik yaratmaktadır. Turistler, hatıra veya yatırım amaçlı kuyumculuk ürünlerine ilgi gösterebilmektedir (Berber Babalık, 2022)

Ekonomik Katkı

Kuyumculuk sektörü, Aydın ilinde önemli bir istihdam kaynağıdır. Üretim atölyelerinde zanaatkarlar, mağazalarda satış elemanları ve diğer destekleyici işlerde birçok kişi çalışmaktadır. Değerli metallerin işlenerek ticarete konu olması, il ekonomisine katma değer sağlamaktadır. Turizmle bağlantılı olarak gerçekleşen satışlar, yerel ekonomiye döviz girdisi sağlamaktadır.

Yerel Dinamikler ve Trendler

Aydın'ın kendine özgü kültürel yapısı ve gelenekleri, kuyumculuk ürünlerine olan talebi etkilemektedir. Örneğin, yöresel motiflerin işlendiği veya belirli özel günlerde (düğün, nişan vb.) tercih edilen takı türleri öne çıkabilir. Türkiye genelindeki kuyumculuk trendleri Aydın'ı da etkilemektedir. Altın fiyatlarındaki dalgalanmalar, pırlanta ve diğer değerli taşlara olan ilgi, tasarım trendleri gibi faktörler yerel pazarda da hissedilmektedir. Dijitalleşme, Aydın'daki kuyumculuk işletmelerini de etkilemeye başlamıştır. Online satış platformları ve sosyal medya, pazarlama ve satış kanalı olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Karşılaşılan Zorluklar

Altın fiyatlarındaki oynaklık, hem işletmeler hem de tüketiciler açısından belirsizlik yaratabilmektedir. Kayıt dışı ticaret sektörde haksız rekabete yol açabilmektedir. Eğitimli personel ihtiyacı, özellikle geleneksel el sanatları konusunda, zaman zaman karşılaşılan bir sorun olabilir.

Gelecek Potansiyeli

Aydın'ın turizm potansiyeli, kuyumculuk sektörü için önemli bir fırsat sunmaktadır. Turistlere yönelik özel tasarım ürünler ve farklı pazarlama stratejileri geliştirilebilir. Yerel zanaatkarların ve tasarımcıların özgün ürünleri, Aydın kuyumculuğuna farklı bir kimlik kazandırabilir ve rekabet avantajı sağlayabilir. Dijital pazarlama araçlarının etkin kullanımı ve e-ticaret platformlarına entegrasyon, işletmelerin daha geniş kitlelere ulaşmasına yardımcı olabilir. Ayrıca kruvaziyer turizmi çok önemli bir potansiyel sunmakla birlikte geliştirilmeye çok müsait bir yapıdadır.

PAZARLAMANIN KUYUMCULUK SEKTÖRÜNDEKİ ROLÜ

Pazarlama, günümüz rekabetçi iş ortamında her sektör için hayati bir öneme sahiptir ve kuyumculuk sektörü de bu durumdan farklı değildir. Kuyumculuk sektöründe pazarlamanın rolü, sadece ürün satmakla sınırlı olmayıp, işletmelerin sürdürülebilirliği, büyümesi ve marka değerinin oluşturulması açısından kritik bir

dizi işlevi kapsar. Kuyumculuk sektöründe pazarlamanın temel rolleri aşağıda gösterilmiştir.

Müşteri Çekme ve Yeni Müşteri Kazanımı

- **Farkındalık Yaratma:** Pazarlama faaliyetleri, potansiyel müşterilerin işletmenin varlığından, ürünlerinden ve sunduğu değerden haberdar olmasını sağlar. Reklamlar, sosyal medya çalışmaları, halkla ilişkiler gibi araçlarla marka bilinirliği artırılır.
- **İlgi Uyandırma:** Hedef kitleye yönelik doğru mesajlar ve görsel materyallerle müşterilerin ilgisi çekilir. Ürünlerin estetiği, kalitesi, hikayesi ve duygusal bağ kurabileceği yönleri vurgulanır.
- **Talep Yaratma:** Etkili pazarlama stratejileri, potansiyel müşterilerde kuyumculuk ürünlerine yönelik bir ihtiyaç veya arzu oluşturur. Özel günlere yönelik kampanyalar, trendleri yansıtan tasarımlar ve yatırım odaklı iletişimler bu amaca hizmet eder.

Müşteri İlişkileri Yönetimi ve Müşteri Sadakati Oluşturma

- **Müşteri Tanıma ve Anlama:** Pazarlama araştırmaları ve müşteri geri bildirimleri sayesinde müşterilerin tercihleri, beklentileri ve satın alma davranışları anlaşılır. Bu bilgiler, kişiselleştirilmiş pazarlama ve hizmet sunma imkanı yaratır.
- **İletişim ve Etkileşim:** Müşterilerle düzenli ve etkili iletişim kurmak, onların sorularını yanıtlamak, geri bildirimlerini değerlendirmek ve özel teklifler sunmak müşteri memnuniyetini artırır. Sosyal medya, e-posta pazarlaması ve müşteri hizmetleri bu noktada önemli araçlardır.
- **Sadakat Programları:** Mevcut müşterileri ödüllendiren sadakat programları, tekrar satın alma olasılığını artırır ve uzun vadeli müşteri ilişkileri kurulmasına katkı sağlar.
- **Müşteri Deneyimini İyileştirme:** Mağaza içi düzenlemeler, personel yaklaşımı, satış sonrası destek gibi unsurlarla olumlu bir müşteri deneyimi yaratmak, müşteri memnuniyetini ve sadakatini doğrudan etkiler.

Marka Oluşturma ve İmaj Yönetimi

- **Marka Kimliği Geliştirme:** İşletmenin değerlerini, misyonunu ve hedef kitlesini yansıtan güçlü bir marka kimliği oluşturmak, rakiplerden ayrılmayı sağlar. Logo, renkler, sloganlar ve iletişim dili bu kimliğin önemli unsurlarıdır.
- **Marka İmajını Güçlendirme:** Kaliteli ürünler, güvenilir hizmet, etik değerlere bağlılık ve sosyal sorumluluk projeleri gibi unsurlarla olumlu bir

marka imajı oluşturulur. Pazarlama iletişimi bu imajı destekleyici nitelikte olmalıdır.

- **Marka Hikayesi Anlatma:** Kuyumculuk ürünlerinin üretim süreci, kullanılan malzemelerin özellikleri, tasarımın ilham kaynağı gibi hikayeler anlatmak, müşterilerle duygusal bir bağ kurulmasına yardımcı olur ve markanın değerini artırır.

Rekabet Avantajı Sağlama

- **Pazar Analizi ve Rakip İzleme:** Pazarlama araştırmaları sayesinde sektördeki rekabet durumu analiz edilir, rakiplerin güçlü ve zayıf yönleri belirlenir. Bu bilgiler, işletmenin kendi konumunu belirlemesine ve rekabet avantajı yaratmasına yardımcı olur.
- **Farklılaşma Stratejileri Geliştirme:** Özgün tasarımlar, niş ürünler, özel hizmetler veya farklı fiyatlandırma stratejileri gibi yaklaşımlarla rakiplerden ayrılmak ve hedef kitleye benzersiz bir değer sunmak önemlidir.
- **Yenilikçilik:** Pazarlama, müşteri ihtiyaçlarındaki değişimleri ve sektördeki yeni trendleri takip ederek işletmenin ürün ve hizmetlerini sürekli olarak geliştirmesine ve yenilikçi çözümler sunmasına öncülük eder.

Satışları ve Karlılığı Artırma

- **Hedef Belirleme ve Satış Stratejileri Oluşturma:** Pazarlama planları, belirli satış hedeflerine ulaşmak için etkili stratejiler geliştirilmesini sağlar. Promosyonlar, indirimler, çapraz satış ve yukarı satış teknikleri bu stratejilerin bir parçası olabilir.
- **Pazarlama Yatırımının Geri Dönüşümünü (ROI) Ölçme:** Pazarlama faaliyetlerinin etkinliğini ölçmek ve bütçeyi en verimli şekilde kullanmak için performans takibi ve analiz önemlidir (Daemi 2018, Lozhkina ve Semenova 2024, Machado ve Goswami 2024).

KRUVAZİYER TURİZMİ

Turizm sektörü, çok yönlü etkileriyle ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede kruvaziyer turizmi, liman kültürüne sahip şehirlerde özellikle hizmet sektörüne yoğun katkı sunan bir alt dal olarak dikkat çekmektedir. Aydın iline bağlı Kuşadası, Türkiye'nin en aktif kruvaziyer limanlarından biridir ve her yıl binlerce turisti ağırlamaktadır. Bu çalışmanın amacı, bu turistik hareketliliğin yerel kuyumculuk sektörüne sağladığı katkıları ortaya koymaktır (Deniz 2017).

Aydın'da Kruvaziyer Turizminin Genel Yapısı

Kruvaziyer turizmi, Aydın ve özellikle ilçesi Kuşadası'nın ekonomik yapısında belirleyici bir unsurdur. Limana demirleyen gemilerden inen turistler, ilçe merkezine yürüme mesafesinde olmaları nedeniyle doğrudan çarşıya yönelmekte ve kısa süreli konaklamaları sırasında alışveriş yapma eğilimi göstermektedir. Kuyumculuk sektörü, bu ziyaretlerin önemli bir bölümünden ekonomik fayda sağlamaktadır. Kuşadası Limanı, Türkiye'nin en işlek kruvaziyer limanlarından biridir. Yılda ortalama 500.000'e yakın turist bu limandan giriş yapar. Bu turistlerin büyük bir kısmı, şehir merkezine yürüme mesafesinde olduğu için doğrudan çarşıya yönelir. Kuyumculuk sektörü, limana yakınlığı ve turistik ürünleriyle bu turistlerin en çok alışveriş yaptığı sektörlerden biridir (Kolçak ve Solmaz 2018. Kılıçhan ve İlhan 2014).

Kuyumculuk Esnafına Ekonomik Katkılar

a) Yüksek Değerli Satışlar

- Kruvaziyer yolcuları genellikle tek seferlik alışveriş yaptıkları için yüksek değerli ürünler tercih ederler (altın bilezik, kolye, zümrüt/safir takılar).
- Ortalama satış tutarı yerel halktan yapılan satışların birkaç katı olabilir (Oğualaban ve Kızılırmak 2019).

b) Vergi Avantajı ve Duty-Free Satış

- Yabancı turistlere yapılan satışlarda KDV iadesi (tax-free) uygulanabilir.
- Bu durum alışverişini cazip hale getirir ve kuyumcular için bir satış avantajı oluşturur (Oğualaban ve Kızılırmak 2019).

c) Toptan Siparişler ve Uzun Vadeli Bağlantılar

- Bazı kuyumcular, turistlerin ülkelerine döndükten sonra da sipariş almaya devam eder.
- Böylece turizm sezonu dışında da gelir elde etme şansı doğar (Oğualaban ve Kızılırmak 2019).

Doğrudan Satış Geliri

Turistlerin kuyumculardan yaptıkları alışverişler genellikle üst düzey takı ve mücevherat alımı şeklindedir. Ortalama harcama tutarı, yerel halkın alışverişlerinden daha yüksek olmaktadır. Bu durum kuyumcular için sezonluk ama yüksek kârlı bir ticaret alanı yaratmaktadır. Orta ve üst gelir grubundan gelen turistler (ABD, Kanada, Almanya, İngiltere) kruvaziyer yolculuklarında harcama yapmaya eğilimlidir. Bu turistlerin çoğu takı ve mücevher gibi ürünlere ilgi duyar; Türkiye'nin altın işçiliği, geleneksel motifleri ve uygun fiyatları tercih

nedenidir. Kuyumculuk sektörü için bu profil, yüksek kâr marjı sağlayan satışlar anlamına gelir (Artal-Tur ve diğ 2021, Hoarau-Heemstra vd. 2023).

Döviz Girdisi ve Vergi Avantajları

Yabancı turistlerin döviz cinsinden yaptıkları ödemeler, esnaf için kurlardaki artış nedeniyle avantaj sağlamakta, aynı zamanda vergi iadesi (tax-free) uygulamaları nedeniyle alışverişleri cazip kılmaktadır.

Uzun Vadeli Müşteri Bağlantıları

Bazı kuyumcular, turistlerle sürekli iletişim kurarak, ülkelerine döndükten sonra da sipariş alabilmektedir. Bu durum, sadece sezonluk değil, yıl boyu devam eden bir ticaret potansiyeli oluşturmaktadır.

İstihdam ve Tedarik Zinciri

Artan taleple birlikte kuyumcular daha fazla personel çalıştırmakta, atölyeler daha çok üretim yapmakta ve tedarik zincirinde canlanma gözlenmektedir. Bu durum yerel istihdama dolaylı katkı sağlamaktadır.

Karşılaşılan Zorluklar ve Riskler

Kruvaziyer seferlerinin iptali, uluslararası krizler, salgınlar gibi nedenlerle turist sayısının azalması, kuyumculuk sektöründe ani daralmalara yol açabilir. Ayrıca turistlere yönelik aşırı fiyatlandırma veya güven sorunu gibi olumsuz durumlar sektöre uzun vadede zarar verebilir.

Kruvaziyer turizmi, Kuşadası özelinde Aydın ilindeki kuyumculuk esnafı için önemli bir gelir kaynağıdır. Döviz kazandıran, istihdam yaratan ve yerel ekonomiyi canlandıran bu turizm türü, kuyumculuk sektörüyle doğrudan bağlantılı bir şekilde gelişmekte ve bölgenin ticari yapısına katkı sunmaktadır. Sürekliliğin sağlanabilmesi için hizmet kalitesinin, şeffaf fiyat politikasının ve güvenilirliğin korunması kritik öneme sahiptir. Tüm bu bilgiler ışığında Aydın kuyumculuğunun gelişimi kruvaziyer turizmindedir. Bu potansiyel doğru kullanıldığında çok önemli sonuçların alınacağı açıktır. Sonuç olarak, pazarlama kuyumculuk sektöründe sadece ürün tanıtımı yapmakla kalmaz, aynı zamanda müşteri ilişkilerini güçlendirir, marka değerini artırır, rekabet avantajı sağlar ve nihayetinde satışları ve karlılığı destekler. Etkili bir pazarlama stratejisi, Aydın gibi yerel dinamiklerin ve rekabet koşullarının da dikkate alındığı, hedef kitleye uygun kanallar ve mesajlarla yürütülen bütünleşik bir yaklaşım gerektirir.

KAYNAKLAR

- Artal-Tur, A., Navarro-Azorín, J.M., Ramos-Parreño, J.M. Estimating the Impact of Cruise Tourism Through Regional Input–Output Tables, İbero-Amerika'da Turizm Araştırması, Routledge, 70-80, 2021.
- Berber-Babalık, B. 1950–2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm, Detay Yayıncılık, Ankara, 2022.
- Ecerel, Ö. T., Köroğlu, A. B., Uğurlar, A. Kuyumculuk Kümeleri: İstanbul Kapalıçarşı ile Dünya Örneklerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi: *Ekonomik Yaklaşım*, 70, 121-143, 2009.
- Hashim, H. Z., Rahman, K.A.A.A. Design Economic Values in Jewellery Perception, *Alam Cipta: International Journal on Sustainable Tropical Design Research & Practice* 8, 2015.
- Hoarau-Heemstra, H., Wigger K., Olsen, J., James, L. Cruise Tourism Destinations: Practices, Consequences and the Road to Sustainability." *Journal of Destination Marketing & Management* 30: 100820, 2023.
- Kılıçhan, R., İlhan, İ. Hızla Gelişen Dünya Turizminde Yeni Trend: Kruvaziyer Turizm. 2. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu, İzmir, Türkiye, 2014.
- Kolçak, İ.Ç., Solmaz, M.S. Review of Cruise Tourism in the World and in Turkey, Global Trends and Local Factors Affecting Cruise Tourism in Turkey. *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 2(2), 113-121, 2018.
- Machado, L., Goswami, S. Marketing Sustainability Within the Jewelry Industry." *Journal of Marketing Communications* 30 (5), 619-634, 2024.
- Magnus, M., Tallontire, A., Martin, A. Towards an Ethical Jewellery Business, (2003).
- Mei, L., Ahmad, N.B. A Review of Current Cultural Jewellery Trend, *Journal of Law and Sustainable Development* 11(5), e839-e839, 2023.
- Migliaccio, G. ve D'Alelio, C.C. Avrupa'da Mücevherlerin Ekonomik ve Finansal Performansı: Nicel ve Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *Uluslararası Küreselleşme ve Küçük İşletme Dergisi* 14(3), 215-255, 2024.
- Müjgan, D. Kruvaziyer Turizminin Türk Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (1) 1-13, 2017.
- Pointon, M.R. Brilliant Effects: A Cultural History of Gem Stones and Jewellery. Paul Mellon Centre, 2009.
- Walczak, A., Woźniak, M.P. Wysokińska, A., Wróbel-Lachowska, M. Müller, H. Romanowski, A., Boll, S. There's More to It Than Allure – Navigating

Socio-Cultural Roles of Digital Jewellery. *Extended Abstracts of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. 2023.

Yeşil, Y., Arpat, B., Öter, N.S. Tekstil Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri Hakkında Çalışan Algıları ve Farkındalığı: Denizli İli Örneği, The Journal of Academic Social Science, 8, 2014

Daemi, Z. *Effective Internet Marketing Strategies for Online Fashion Jewelry Businesses*. Walden University, 2018.

4. Bölüm

Karacasu Çömlekçiliğinde Yeni Form Arayışları

Halil İbrahim ÇAKIR¹

Kadir ERTÜRK²

GİRİŞ

Tarih boyunca insan, duygu, düşünce ve sosyal-kültürel durumunu ifade edebilmek için çeşitli anlatım dilleri geliştirmiştir. Tarihe ışık tutan en önemli malzemelerden biri olan seramik, bu anlatım dillerinden birisi olmuş ve insan yaşamında vazgeçilmez bir kullanım aracı haline gelmiştir.

Seramiğin insan hayatına dahil olduğu Neolitik Çağ'dan bu yana, üretim teknikleri ve dekor teknikleri hızlı bir gelişim göstermiştir. Yeryüzünün en üst tabakası olan toprak, ilk çağlardan başlayarak insanların ihtiyaçlarını karşılayan en zengin kaynak olagelmıştır. Taşıma kapları, çanak-çömlek gibi kullanım eşyaları, heykelticiler, idoller, süs eşyaları, mühürler vb. gibi birçok nesne, toprak, kayaç veya taşlardan üretilmiştir.(Acartürk 2012)

Günümüzde yaygın olarak kullanılan, çanak-çömlek, çömlekçi, çömlekçilik, çömlekçi ürünler gibi sözcükler, sırsız tek pişirime tabii tutulmuş kap-kacakları ve bununla bağlantılı çeşitli kavramları karşılamaktadır. Bu bağlamda, geçmişten günümüze kadar yurdumuzun çeşitli bölgelerinde çömlekçilik varlığını sürdürmekte, insanların günlük kullanımına yönelik çeşitli biçim ve şekillerde ürünler üretmeye devam etmektedirler. (Çakır ve diğ. 2018)

Bu çalışmada, çeşitli şekillerde yapılan geleneksel çömlekçi ürünlerine alternatif olarak, geleneksel çeşitlerden uzaklaşmadan yeni formlar üretilerek o bölge kalkınmasına katma değer sağlanırken, üreticiler için yenilikçi bir bakış açısı ortaya koyulacak ve yol gösterici alternatifler sunulacaktır. Ayrıca, formlarda, boya, astar ve sır kullanarak uygulanan dekorlama teknikleri ile yeni tasarımlar ortaya çıkacaktır.

¹Öğr. Gör. Halil İbrahim ÇAKIR, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, El Sanatları Bölümü, ibrhlm.cakir@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8113-2117

²Öğr. Gör. Dr. Kadir ERTÜRK, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, El Sanatları Bölümü, kadir.erturk@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3827-3501

Seramiğin Tarihçesi

“Seramik, geleneksel anlatım dili ile Şu Şekilde tanımlanır: Organik olmayan malzemelerin oluşturduğu bileŐimlerin, çeşitli yŐntemler ile Şekil verildikten sonra, sırlanarak veya sırlanmayarak sertleŐip dayanıklılık kazanmasına varacak kadar pişirilmesi bilim ve teknolojisidir”(Arcasoy 1983).

Anadolu’da seramik buluntular ilk olarak Neolitik dönemde gŐrŐlmektedir. Neolitik DÖnem; insanların avcılık, toplayıcılık ve çiftçilik ile hayatlarını sŐrdŐrdŐkleri bir sŐreçtir. Bu dönemde yerleşik hayata geçilmesi ve mimarinin gelişimi ile birlikte sanat ve zanaat anlamında da değişen birçŐk yenilik ortaya çıkmıştır. DÖnemin insanlar için gŐnlŐk yaŐamlarını kolaylaŐtıran en Önemli buluŐ çanak Őmleđin kullanılmaya baŐlanmasıdır. Neolitik ağın seramikli döneminde kaplar fonksiyonel olarak; topraktan yapılan yiyecek-içecek kapları, pişirme kapları, taşıma kapları, depolama kapları olarak Şekillendirilmiştir.(AcartŐrk 2012)

Anadolu’ da Neolitik dönemin en Önemli yerleşim merkezi atalhŐyŐk’tŐr. Bu dönemde Őretilen kapların biçimlerinde tahta ve hasır kaplardan etkileşim vardır. Önce koyu renkli perdahlı kaplar gŐrŐlŐr. Daha sonra deve tŐyŐ renkli kaplar Őretilmeye başlamıştır.

GÖrsel 1: Neolitik DÖnem pişirme kabı
(atalhŐyŐk MÖ 6600-6300), (AcartŐrk 2012).

Kazılarda anak Őmleđin yanı sıra bulunan tanrıça heykelcikleri, Anadolu uygarlıklarının bŐtŐnŐne egemen olan "Ana Tanrıça" kŐltŐrŐnŐn ilk Örneklerini oluşturmaktadır. Yine pişmiş topraktan yapılma, "adak" amaçlı kullanıldığı dŐŐŐnŐlen hayvan heykelcikleri de atalhŐyŐk yerleŐiminde yaygındır. (akı 1999).

Görsel 2: Neolitik Dönem aslanlı ana tanrıça heykeli
(Anadolu Uygarlıkları 2025).

Hacılar, Anadolu'daki diğer önemli neolitik dönem merkezlerinden birisidir. Erken döneminde çanak-çömlek bilinmektedir. Geç döneme ait çanak-çömlekler ise ince, iyi pişmiş ve parlak perdahlıdır. M.Ö. 5700-5600'lere tarihlenen bu kaplar Hacılar'ın görkemli çanak-çömleğinin öncüleri sayılır. Çatalhöyük'te olduğu gibi Hacılar'da da tanrıça heykelciklerine rastlanır. Bu heykelcikler de geniş kalçalı, iri göğüslü ve büyük karınlı olarak gösterilmişlerdir. Bu dönemde kırmızı astar iyi bilinmesine karşılık boyalı kaplar ender olarak görülmektedir. (Çakı 1999)

Seramik üretimi açısından en önemli gelişmelerin başında ise çarkın keşfi gelmektedir. Çarkın keşfi ile birlikte insanlar için daha az yorularak ve daha az enerji harcayarak daha uzun süre çalışma imkânı doğmuştur. Böylelikle daha çok sayıda üretim ve nitelik açısından çok daha kaliteli ve düzgün seramik formlar ortaya çıkmaya başlamıştır.(Acartürk 2012).

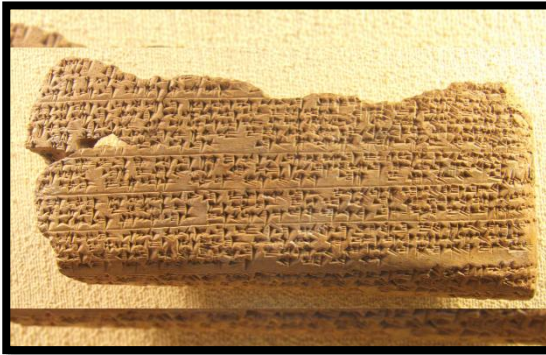
Görsel 3: Neolitik Dönem seramik kap (M.Ö. 6000-5000)
(Kuru 2013).

Anadolu’ da Asur ticaret kolonileri dönemiyle birlikte çömlekçilikte en yaygın formlar çarkın daha da gelişmesiyle gaga ağızlı testiler, kübik meyve kapları, çaydanlıklar, kabartma ya da heykel süslü ayaklı kâseler, insan yüzlü törensel kaplar, yüksek ayaklı formlar, çok kulplu seramikler, yüksek ayaklı, ağızları hayvan figürlü olan kaplar, törensel içki kapları olan Rhyton’lar, bitkisel bezemeli, kuş süslemeli seramikler yapılmıştır.(Kanışkan 1988).

Görsel 4: Ryhton, Asur ticaret kolonileri (MÖ 1950- 1750)
(Tarih Fotoğrafları 2016).

Antik çağdaki tüm Anadolu uygarlıklarında seramik üretimi kesintisiz sürmüştür. Hititlerin en önemli buluntuları arasında, Boğazköy, Alışar Höyük ve Kültepe’de bulunan çivi yazılı kil tabletler yer alır ve bu belgeler Anadolu tarihini aydınlatır.(Çakı 1999).

Görsel 5: Hitit yazılı tabletleri
(Aktüel Arkeoloji 2024).

Hitit dönemine ait buluntular arasında seramik önemli bir yer tutmaktadır. Bazı formlar, metal kaplardan esinlenerek keskin hatlarla şekillendirilmiştir. Bu türde yapılan iyi perdahlanmış kırmızı renkli, uzun boyunlu yonca ve gaga ağızlı testiler, çift kulplu içki kapları, hayvan figürleriyle süslenmiş tekne biçimli kaplar, boğa formunda, üzüm salkımı veya kule şeklindeki kaplar ile pişmiş topraktan yapılmış banyolar, Hitit seramiğinin dikkat çeken örnekleri arasındadır.(Çakı 1999).

Görsel 6: Hitit Dönemi gaga ağızlı testi, Kültepe (M.Ö. 2000- 1200)
(Doğan 2025).

Hitit'lerden sonra Demir çağında Anadolu'da egemen olan güçlerden biri olan Frig'lerin M.Ö 11. yüzyılın ortalarında boğazlar üzerinden Anadolu'ya geldikleri sanılmaktadır. Frig'ler seramikte kendine özgü bir üslup geliştirmişlerdir.(Acartürk 2012)

Frig dönemine ait çanak-çömlekleri iki grupta değerlendirmek gerekir. Doğu bölgelerinde yer alan Alishar, Boğazköy, Kültepe ve Pazarlı gibi merkezlerde, stilize geyik figürleri ve tek merkezli daire desenleriyle süslenmiş çok renkli seramikler dikkat çeker. Bu bölgelerde yapılan arkeolojik kazılarda, aslan ve keçi figürleriyle, geometrik motiflerle süslenmiş çeşitli bira hazırlama kapları, içki kapları ile kulplu ve kulpsuz farklı boyutlarda çanaklar bulunmuştur. Batı kesimlerde ise, özellikle Midas, Gordion ve Ankara çevresinde, koyu gri tonlarda, siyah astarlı ve parlak perdahlı kaplara rastlanır. Bu kaplar genellikle metal örneklerin taklididir ve bazıları metalik siyah görünüm elde etmek amacıyla redüktif atmosferde pişirilmiştir. Ayrıca bu alanlardaki kazılarda, tek renkli kırmızı seramik örneklerine de ulaşılmıştır.(Çakı 1999). Geometrik desen ve stilize hayvan motifleri ile süslü bu eserler daha sonraki birçok kültüre de örnek olmuştur. (Acartürk 2012).

Görsel 7: Frig Uygarlığı Astar Bezemeli Kap (MÖ 1200 – 700)
(Acartürk 2012).

M.Ö 7. yüzyıl ile M.Ö 550 yılları arasında Lidyalılar, Batı Anadolu’da Bakırçay ve Aydın dağları arasında hüküm sürmüş ve altın işçiliği ile tanınmışlardır. Lidya’da üretilen Lydion seramik vazolar, parfüm ve krem satışı için kullanılmış ve Ege ticaretinde popüler olmuştur. Urartular ise saray ve üst yönetim için kırmızı perdahlı, özel işçilik gerektiren seramik kaplar üretmiştir. (Acartürk 2012).

Görsel 8: Lidya Uygarlığı bezemeli Lydion kap (MÖ 600-300)
(Crawford ve Greenwalt 2010).

Görsel 9: Boğa başlı Urartu seramiği vazo (MÖ 700-300)
(Wikipedia 2025).

Neolitik dönemden itibaren Anadolu’da ihtiyaç ve sanat amacıyla gelişen seramik, Ege uygarlıklarında Minos kültürünün tek renkli örneklerinden Miken dönemindeki çok renkli üsluba geçerek Yunan sanatının temelini oluşturmuştur. Yunan seramik sanatı, form ve astar çeşitliliğiyle öne çıkmış, geometrik dönemle başlayıp doğu etkisiyle bitkisel ve motifsel süslemeler kazanmıştır. Arkaik dönemde siyah ve kırmızı figür teknikleriyle vazo süslemeciliği zirveye ulaşmış, klasik ve Helenistik dönemlerde ise yeni tekniklerle gelişimini sürdürmüştür (Çakır 2011).

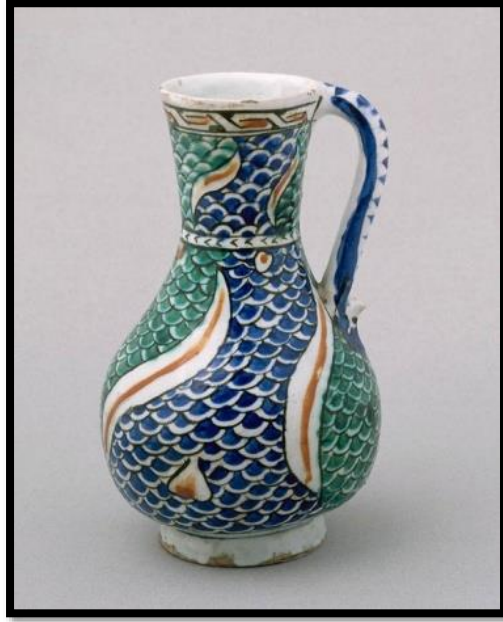
Görsel 10: Oryantalizan Dönem Yunan Seramikleri (MÖ 1100- 500)
(Çakır 2011).

Görsel 11: Arkaik Dönem Yunan Seramikleri (MÖ 1100- 500)
(Çakır 2011).

Roma döneminde Batı Anadolu'da başlayan kurşun sırlı seramik üretimi, imparatorluğun bölünmesiyle Batı'da unutulsa da Bizans'ta sürmüştür. Ancak Bizans'ta saray desteği görmeyen seramik sanatı, uzun süre zanaat düzeyinde kalmıştır. 8. ve 9. yüzyıllarda İslam seramik sanatının etkisiyle Bizans'ta da teknik gelişmeler başlamış, 10. yüzyılda ise beyaz hamurlu zemin üzerine çok renkli siyah dış çizgili, sarı, yeşil, mavi ve mercan kırmızısı haç öğeleri, gül bezekler, kuşlar, hayvan ve insan figürlerle süslenmiş seramikler üretilmiştir.

Anadolu'da seramik ve çini sanatı, Selçuklu'dan Osmanlı ve Cumhuriyet dönemine uzanan süreciyle dünya seramik tarihinde önemli bir yere sahiptir. Orta Asya kökenli çinicilik, Selçuklularla Anadolu'ya gelmiş; beylikler döneminde ise hem kap-kacak üretimiyle hem de mimari tuğla süslemeleriyle varlığını sürdürmüştür. Seramik sanatı Anadolu'da en büyük gelişimini Ortaçağ'da Selçuklular döneminde yaşamış, Beylikler dönemi ise Selçuklu çini mozaik tekniğiyle Osmanlı'nın renkli sır tekniği arasında bir geçiş dönemi olmuştur. Anadolu'da Selçuklu, Beylikler dönemi ve Osmanlı mimarisinde çini mozaik mimarinin temel unsurları arasındadır. Bu dönemde çini, gerek levha gerekse mozaik olarak mimariyle bütünleşerek erken Osmanlı sanatına önemli katkılar sağlamış ve mimarinin temel unsurlarından biri olmuştur. (Acartürk 2012).

Görse 12: 16. yy. ikinci yarısı İznik Sürahisi
(Özdil 2025).

Görsel 13: Sadberk Hanım Müzesi'nden maşrapa örneği
(Cincinati 2015).

15. ve 16. yüzyıl başlarında İznik ve Kütahya’da üretilen mavi-beyaz seramikler, Osmanlı seramik sanatının en değerli örnekleri arasında yer alır. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda bu seramiklerin kalitesi düşmüş, canlı mavi tonlar soluk gri-mavi ve firuze renklere dönüşmüştür Osmanlı mimarisinde önemli bir süsleme unsuru olan çini, cami, medrese, türbe ve saraylarda kullanılmıştır. İlk Osmanlı çinileri Selçuklu geleneğini sürdürmüş; figürlü, geometrik ve bitkisel süslemelerle sarı ve yeşil, kırmızı renkler öne çıkmıştır. Bizans döneminde seramik merkezi olan İznik, 14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Osmanlı’nın en önemli çini üretim merkezi olmuştur. (Acartürk 2012).

Çömlekçilik ve Kısa Tarihi

İnsanoğlunun çömleği keşfetmesi neolitik dönemde yerleşik hayata geçtikten sonra şekillendirdikleri kap kacağı ateşte pişirilip sertlik kazandığı tesadüfen bulunduğu yönündedir.

Anadolu’ da yapılan ilk çömlekler Neolitik döneme, yaklaşık M.Ö.7 bin yıla ait olduğu bilinmektedir. Anadolu insanı, neredeyse on bin yıldır toprağı suyla çamura dönüştürüp şekillendirmektedir. İlk yapılan çömlekler sargı ve dolama usulü ile şekillendirilmiştir. Pişirim ise genellikle açık ateşte yapılmaktaydı. M.Ö.3 bin yılda çömlekçi çarkı bulunmuş ve çömlek çarkta şekillendirilmeye başlanmıştır.(Ceylan 2011)

M.Ö 5000-4000 yıllarında Mısır’da kırmızı renkli çanak çömlekler ele geçmiştir. Bu çanak çömlekler geometrik desenler ve hayvan figürleri ile bezenmiştir. M.Ö 4000 yıllarında Gerzeh kültüründe devetüyü renkli zemin üzerine kahverengi süsleme yapılmış çanak çömleklere rastlanmıştır. M.Ö 3200 yıllarında taş ve maden kapların ön plana çıkmasıyla birlikte seramik geri planda kalmıştır. Daha sonra çömlekçi çarkının bulunmasıyla birlikte tekrar önem kazanmıştır. Saraylara yapılan çömleklerde ise kralın adı yazılmıştır. Krallık devrinde en yaygın olarak yaklaşık bir metre yüksekliğinde ince, omuzdan kulplu küpler kullanıldığı sanılmaktadır. (Doğanlı 2018)

Anadolu’da Çömlekçilik

Anadolu, bulunduğu coğrafi konum itibarıyla yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, sahip olduğu zengin kültürel miras sayesinde diğer bölgelerden farklı ve benzersiz bir konuma sahiptir. Bu köklü miras, günümüzde geleneksel el sanatlarında da yaşamaya devam etmektedir. Bu sanat dallarından biri olan çömlekçilik, ülkemizin çeşitli bölge ve şehirlerinde hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda, öne çıkan merkezlerden bazıları İzmir Menemen, Bilecik Pazaryeri Kınık, Aydın Karacasu ve Nevşehir Avanos’tur. Bu merkezlerin her biri, çamurun

hazırlanışı, bezeme teknikleri, pişirme yöntemleri ve kültürel yapıları açısından birbirlerinden farklılık göstermektedir.

Avanos, Türkiye’de peri bacalarıyla tanınan turizm odaklı bir tatil bölgesi olmasının yanı sıra, Kızılırmak’ın kenarında bulunan demir oksit oranı yüksek kırmızı kili sayesinde çömlekçilik denildiğinde akla gelen ilk yerlerden biridir. Avanos’ta çömlekçilik geleneği, genellikle aile içinde baba-oğul arasında usta-çırak ilişkisiyle sürdürülmektedir. İlçedeki atölyelerde sırsız seramikler ve çeşitli dekoratif ürünler üretilmektedir. Ürün çeşitliliği oldukça fazladır; mutfakta kullanılabilecek güveçler, küpler, testiler gibi işlevsel eşyaların yanı sıra, aksesuar olarak tercih edilen Hitit ve Frig sanatını yansıtan mumluklar, tabaklar, kadehler, özellikle turistlerin yoğun ilgi gösterdiği gözyaşı şişeleri, Osmanlı ibrikleri, sarkaçlar, şamdanlar ve Hitit güneşi motifli testiler de üretilmektedir.

Görsel 14: Avanos çömlekleri, zemini düz sırsız perdahlı seramikler (Voyelo 2024).

Ürünler genellikle perdahlı olarak üretilmekte, bunun yanında Kütahya’dan gelen ustaların göstermiş oldukları rapido kalem kullanılarak form üzerine bitkisel, geometrik ve stilize hayvan figürlerinin yer aldığı renkli bezemeler yapılmaktadır. Ancak bu dekorlama tekniği, çömleğin doğal görünümünden bir ölçüde uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durumun temel sebepleri ise ticari kaygılar, bölgedeki turizm potansiyeli ve müşteri taleplerine bağlı olarak şekillenmektedir.

Görsel 15: Rapido kalem ile üzerine desen çizilmiş Avanos çömlekleri
(Voyelo 2024).

Bilecik'in Pazaryeri ilçesine bağlı Kınık Köyü'nde çömlekçilik, 1877-1878 yıllarında Bulgaristan'dan göç eden çömlekçi Şakir Usta tarafından başlatılmıştır. O günden bu yana Kınık Köyü'ndeki çömlek üreticileri, zamanla değişen zevk ve ihtiyaçlara göre yeni ürünler geliştirerek bu zanaatı günümüze kadar yaşatmayı başarmışlardır. (Işık ve Erdinç 2002).

1960'lı yıllarda köydeki üreticiler, dönemin ihtiyacı doğrultusunda su ve turşu küpleri üretmişlerdir. Ancak cam sanayinin gelişmesiyle birlikte bu ürünler pazarda rekabet gücünü kaybetmiş ve üretimleri azalmıştır. 1970-1980 yılları arasında çömlek saksı yapımı ön plana çıkmış, fakat 1980'li yılların ortasında plastik saksıların yaygınlaşmasıyla bu üretim de durma noktasına gelmiştir. Bu süreçten sonra üreticiler, hediyelik eşya üretimine yönelmiş; ancak zamanla bu alanda da pazarın doygunluğa ulaşması nedeniyle talep azalmıştır.(Işık ve Erdinç 2002).

Görsel 16: Akıtma dekorlu Kınık çömlekleri
(Çakır 2015).

Kınık çömlekçiliğinde, Bulgaristan'dan gelen ustaların yöre halkına öğrettikleri geleneksel akıtma dekorlu çömlekler günümüzde atölyelerde nadiren de olsa üretilmeye devam etmektedir. Ancak çömlekçilik merkezlerinin karşılaştığı temel sorunlardan biri olan ekonomik kaygılar, ürünlerin üretim sürecini, dekorlamasını ve pişirim tekniklerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, Kınık'ta geleneksel yöntemlerin yanında farklı dekoratif uygulamalara da yönelmek zorunda kalmışlardır.. Örneğin, form yüzeylerine tutkalla motifler yapılarak, bu motiflerin üzeri örtücü renkli mobilya boyası ile boyanmakta ve bu ürünler dekoratif eşya olarak satışa sunulmaktadır.

Görsel 17: Mobilya boyalı Kınık çömlekleri
(Kültür Atlası 2025)

İzmir'in Menemen ilçesi, çömlekçilik alanında önemli gelişmeler kaydetmiş ve bu alanda ön plana çıkan merkezlerden biri olmuştur. Anadolu'da geçmişten günümüze birçok çömlekçilik merkezi zamanla yok olurken, Menemen'de bu gelenek varlığını sürdürmeye devam etmektedir. İlçede bulunan çömlek atölyeleri ve deneyimli ustalar, bu zanaatın yaşatılmasında önemli rol oynamaktadır. Çömlekçilik, uzun yıllardır Menemen'de önemli bir geçim kaynağı ve kültürel faaliyet alanı olmuştur. Kurtuluş Savaşı'na kadar Menemen çömlekçiliği, çoğunlukla yerli Rum ustalar tarafından sürdürülmüştür. Günümüzde ise bu gelenek Türk ustalar tarafından devam ettirilmektedir. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle, geçmişte insan gücüyle döndürülen çarkların yerini artık elektrik motorları almıştır. Menemen'de sekiz büyük atölye faaliyet göstermekte olup, diğer birçok bölgenin aksine burada genç kuşaklardan da bu sanatı öğrenen ve sürdüren kişiler çıkmaktadır. (Güner 1988).

Ege Bölgesi'nde antik çağlardan bu yana bağcılık ve şarap üretiminin yaygın olması, üretilen şarapların saklanması ve taşınabilmesi için "amfora" adı verilen pişmiş toprak kapların kullanımını geleneksel hâle getirmiştir. Bu durum,

bölgede amfora yapımının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Menemen testisi de bu geleneğin günümüze uzanan bir yansıması olarak değerlendirilmektedir

Her ne kadar Menemen çömleklerinde amfora geleneğinin izleri görülse de, ürün yelpazesi oldukça geniştir. Bu çeşitlilik içinde en bilinen form ise Menemen testisidir. Binlerce yıllık deneyime sahip çömlek ustaları, yalnızca testiler değil; kaplar, tencereler, vazolar, küpler, saksılar, tandırlar, güveçler, kül tablaları, yoğurt kâseleri, bahçe dekorasyon ürünleri ve daha birçok farklı formda ürün üreterek toprağa şekil vermektedir. Çömlekçilik, çağın ihtiyaç ve taleplerine uyum sağlayarak varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu yönüyle çömlekçilik, hem geçmişin izlerini hem de günümüzün taleplerini aynı potada birleştiren yaşayan bir zanaat olmayı sürdürmektedir. (Deniz 2025)

Görsel 18: Menemen Çömlekleri
(Deniz 2021).

Menemen'deki çömlek atölyelerinde kullanılan çamur, Menemen Dağları'ndan çıkarılmaktadır. Atölyeler, bu çamuru kendileri işleyerek kullanıma hazır hâle getirmektedir. Ayrıca üretimde karışım çamurlar da tercih edilmektedir. Bu karışımlar, Menemen kiline ilave olarak şamot ve Şile kili eklenerek elde edilmektedir. Atölyelerde, klasik kırmızı çömlek formlarının yanı sıra kırmızı şamotlu çamurla vazo ve çeşitli dekoratif ürünler de üretilmektedir. Beyaz şamotlu çamurla ise eskitme görünümlü saksı formları yapılmakta; bu ürünler, klasik kırmızı saksılara göre daha fazla ilgi görmekte ve daha yüksek satış oranlarına ulaşmaktadır. Ürünlerde kullanılan desenler genellikle atölyelere özgüdür. Ustalar, ürünlerin üzerine kendi özgün desenlerini uyguladıkları gibi, zaman zaman hazır desenler de kullanmaktadır. Özellikle saksı formlarında hazır desenler daha yaygındır. Menemen çömlekçiliğinde üretilen ürünlerin bir kısmı yurt içinde hem perakende hem de toptan olarak satılmakta, bir kısmı ise yurt dışına toptan ihraç edilmektedir. Bazı atölyelerin Menemen ilçe merkezinde satış ve sergi dükkânları da

bulunmaktadır. Bu sayede hem yerel halk hem de ziyaretçiler, ürünlere kolayca ulaşabilmektedir.(Şanlı ve Kocacık 2015)

Görsel 19: Menemen Çömlekleri
(Şanlı 2015).

KARACASU ÇÖMLEKÇİLİĞİ

Aydın ilinin Karacasu ilçesi, Menderes Ovası'na açılan Dandalaz Vadisi'nde, Karıncalıdağ'ın eteklerinde yer almaktadır. Yaklaşık 6.000 yıllık bir tarihe sahip olan ilçenin nüfusu 19.000 civarındadır. Deri, demir, çamur ve mermer, Karacasu'nun ekonomik açıdan önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Karacasu, Neolitik Çağ'dan bu yana çömlekçilik sanatının en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Bölgenin çok eski zamanlardan beri yerleşim ve sanat merkezi olarak kullanılması, seramik üretiminin köklü bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Afrodisias Müzesi'nde sergilenen ve çevredeki kazılarda ortaya çıkarılan seramik eserler, bu geleneğin en somut kanıtları arasında yer alır. Ayrıca Afrodisias Müzesi kendine has kap-kacak, sikke, takı, el aletleri gibi buluntularla birlikte önemli bir destinasyon merkezi haline gelmiş ve 2017 yılında UNESCO dünya miras listesine girmiştir. Farklı dönemlerde bölgede hüküm süren uygarlıkların izlerini taşıyan bu eserler, Karacasu çömlekçiliğine kültürel bir zenginlik ve güçlü bir miras kazandırmıştır. Günümüzde sürdürülen çömlekçilik geleneği, binlerce yıllık bu birikimin üzerine inşa edilmiştir. Karacasu çömlekçiliği, Türkiye'nin hızla değişen sosyo-ekonomik koşullarına rağmen üretimindeki özgünlüğünü koruyabilmiş ender örneklerden biridir. Bu çömlekleri farklı kılan en önemli özellik, yöreye özgü kırmızı toprağın yüksek demir oksit içeriği nedeniyle koyu

kırmızı bir renge sahip olmasıdır. Ayrıca kendine has bezemeleriyle de tipik ve ayırt edici bir görünüme sahiptirler. Karacasu’da çömlek üretiminin yapıldığı atölyelerin genel görünümü, ziyaretçileri adeta tarih içinde bir yolculuğa çıkaracak niteliktedir. Üretim, taş duvarlı ve toprak damlı atölyelerde, geniş ağızlı geleneksel fırınlar kullanılarak ilkel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. 1960’lı yıllarda Karacasu’da çömlekçilikle uğraşan yaklaşık 80 usta bulunurken, günümüzde bu sayı yalnızca 37’ye düşmüştür. Teknolojideki gelişmelerin ve pazarlama alanında yaşanan sıkıntıların etkisiyle, bu zanaattan geçimini sağlayan kişi sayısı giderek azalmaktadır. Bu sanata gönül vermiş ustalar, babadan oğula aktarılan çömlekçilik geleneğini yaşatmaya çalışmaktadır. Ustaların çocukları, küçük yaşlarda torna başına oturarak çamura şekil vermeyi öğrenmektedir. Karacasu’da çömlekçilik, geleneksel olarak erkeklerin uğraştığı bir meslek olsa da, son yıllarda kadınlar da atölyelerde yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Böylece atölyeler, ailece üretim yapılan ortak çalışma alanlarına dönüşmüştür. (Çizer 1994, Matçiçek 2012, Kişioğlu 2006, Taçyıldız ve Çakır 2017, Aydaş ve Aydaş 2018, Hatipoğlu ve Babalık 2018, İnce-Erdoğan ve Berber-Babalık 2018, Matçiçek 2018, Ören ve diğ. 2018, Coşkun 2019, Coşkun 2020 Ertürk 2024).

Görsel 20: Karacasu çömlekçi atölyesinde çalışma ortamı
(Aydın Mobil 2025).

Karacasu’da, belediye tarafından belirli yataklardan getirilen kil ile çamur hazırlama işlemi, her atölye (kerne) tarafından ayrı ayrı yapılmaktadır. Günümüzde ilçede iki farklı çamur hazırlama yöntemi kullanılmaktadır. En yaygın yöntem; kuru kilin öğütülerek toz hâline getirilmesi, ardından belirli

oranda su eklenerek karıştırıcı kazanlarda yoğrulması ve son olarak vakum presten geçirilmesidir. Bu yöntem, çömlekçiler için hem pratiklik hem de zaman tasarrufu sağlamaktadır. Diğer yöntem ise kilin suyla karıştırıldıktan sonra değirmende öğütülmesi ve ardından süzülerek güneş altında dinlendirme havuzlarında fazla suyun buharlaştırılmasıyla uygulanmaktadır.(Ertürk 2024)

Görsel 21: Çamur hazırlama süreci
(Yeni Asır 2011).

Görsel 22: Çamur hazırlama süreci
(Ertürk 2020)

Görsel 23: Çamurun vakumpres ile havasının alınması
(Çakır ve Ertürk 2016).

Plastik hâle getirilen seramik çamuru, çömlekçi çarkında tamamen el ile şekillendirilir. Karacasu çömlekçiliğinin en dikkat çekici yönlerinden biri ise, biçimlendirme işlemine başlandığı andan bezeme işleminin tamamlanmasına kadar ürünün çark üzerinden hiç kaldırılmadan çalışılmasıdır.

Görsel 24: Karacasu çömlekçi çarkında testi yapımı
(FestTR 2025).

Karacasu çömlekçiliği, kendine özgü bezeme yöntemleriyle diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Biçimlendirme işleminin hemen ardından, kap henüz çark üzerindeyken, formuna uygun şekilde omuz, boyun ya da karın kısmına beyaz astarla aralıklı şeritler çekilir. Bu işlemde kullanılan beyaz astar, yöreden temin edilen, talk görünümlü ve beyaz pişme rengine sahip bir hammaddeden elde edilir.

Çömlekçiler bu özel astara "Madına" adını vermektedir. Şeritler genellikle fırça ile uygulanır. Ardından, rulet veya tarak gibi iz bırakan aletlerle bu şeritlerin arasına bantlar oluşturulur. Son aşamada ise "Yarma Çubuğu" olarak adlandırılan ahşap bir aletle, yukarıdan aşağıya doğru derin yarıklar açılarak şeritler kesilir. Bu bezeme tekniği, Anadolu'nun diğer bölgelerinde kullanılmayan, Karacasu'ya özgü özgün bir süsleme yöntemidir.(Çakır ve Ertürk 2016)

Görsel 25: Karacasu çömleklerinin kendine özgü astarlı bezeme örneği
(Adalet 2020).

Karacasu çömlekçiliğinde yaygın olarak kullanılan bir diğer bezeme yöntemi ise "telleme"dir. Bu yöntem, bisküvi pişirimi yapılmış ürünlerin üzerine uygulanır. Ancak fırınlanmadığı için, kullanım sırasında zamanla dökülerek kaybolur. Telleme işleminde kullanılan tel adı verilen hammadde, kurduğunda sarı yaldız veya gümüş görünümünde bir etki yaratır. Bu malzeme önce dövülerek pudra hâline getirilir, ardından sulandırılır ve fırça ile ürünler üzerine rastgele, serbest şekillerde uygulanır.(Çakır ve Ertürk 2016)

Görsel 26: Karacasu çömleklerinin kendine özgü telleme bezeme örneği
(Çakır 2015).

Çömlekçi çarkında tamamen el ile şekillendirilerek testi, küp, gelin bardağı, kupalı bardak, çömlek, güveç kabı ve tepsi gibi günlük kullanıma yönelik çeşitli ürünler üretilmektedir. Bazen bu ürünlerin yüzeyleri, daha düzgün, parlak ve estetik bir görünüm kazanması için genellikle yörenin toprağından hazırlanan astar ile kaplanmakta ve perdahlanmaktadır. Şekillendirme işlemi tamamlanan seramikler, doğrudan güneş ışığına maruz kalmadan, doğal ortamda kurutulur. Ardından, atölyelerde bulunan tuğladan örülmüş odunlu fırınlara dikkatlice yerleştirilir. Ürünlerin fırına yerleştirilmesinde en önemli husus, fırın tabanında bulunan ve ısı sirkülasyonunu sağlayan deliklerin kesinlikle kapanmamasıdır. Çömlekler 700–800 °C sıcaklıkta pişirilir ve bu sayede dayanıklılık kazanır. Çömlekler sırsızdır ve doğal halleriyle kullanıma sunulurlar.(Çakır ve Ertürk 2016)

Görsel 27: Fırın Doldurma işlemi
(Çakır ve Ertürk 2016).

Görsel 28: Fırın boşaltma işlemi
(Çakır ve Ertürk 2016).

Karacasu çömlek atölyelerinde, ülkemizin diğer çömlekçilik merkezlerinde olduğu gibi, ustalar büyük özveri ve çaba ile çarkta şekillendirme başta olmak üzere geleneksel üretim yöntemlerini yaşatmaya çalışmaktadır. Ancak bazı ürünlerin üretiminde zaman ve iş gücünden tasarruf sağlamak amacıyla, belirli ölçüde makineleşme kaçınılmaz hâle gelmiştir.

Karacasu Çömlekçiliğinde Üretilen Formlar ve Yeni Yaklaşımlar

Çarkta, geçmişten günümüze kadar günlük kullanıma yönelik ürünlerin yapıldığı gibi, Karacasu çömlek atölyelerinde de hâlâ aynı anlayışla, kullanıma yönelik ürünler üretilmektedir. Bunun yanı sıra, bazı atölyelerde ustalarımız hediyelik eşya olarak mumluk, şamdan gibi ajur desenli ürünler de üretmektedirler. Günümüzde, sayıları giderek azalan atölyeler, maliyetlerin artması, pazarlama ve ekonomik zorluklar gibi nedenlerle, bilindik formlardan öteye geçmekte zorlanmaktadır. Yeni fikirler, tasarımlar, dekor ve dekorlama tekniklerinden uzak durulmaktadır. Oysa çarkta yeni formlar ve dekorasyon teknikleri uygulandığında, hem ürün yelpazesi genişlemekte hem de ekonomik anlamda daha fazla kazanç elde edilebilmektedir. Bu bağlamda, Karacasu çömlekçiliği için yeni tasarımlar üretilmiş ve atölyelerde üretilen ürünlere farklı bakış açıları kazandırılmaya çalışılmıştır.

Testi: Atölyelerde kulplu ve kulpsuz olarak üretilen su testileri, Karacasu çömlekçiliğinin ana ürünlerinden biridir. Testiler, şekil ve bezemeleriyle Karacasu çömlekçiliğini hem yurt içinde hem de yurtdışında en iyi şekilde temsil etmektedir.

Testilerin şekillendirilmesi, çarkta yapılan taban kısmının dar, karın kısmının geniş ve boyun kısmının ince uzun olacak şekilde yapılmaktadır. Testi, çark üzerindeyken biçimine uygun olarak omuz, boyun ya da karın kısmına beyaz astarla, belirli aralıklarla şeritler çekilir. Bu beyaz şeritlerin yapımında kullanılan astar, yörede "Madına" olarak bilinen, talk görünümlü beyaz pişme rengi olan bir hammaddedir. Şeritler fırça ile yapılırken, aralarına rulet veya tarak gibi iz bırakan aletlerle bantlar eklenir. Son olarak, "Yarma Çubuğu" adı verilen ahşap bir aletle yukarıdan aşağıya doğru yarıklar açılır ve şeritler kesilir. Bu bezeme türü, Anadolu'nun başka bölgelerinde kullanılmayan, özgün bir tekniktir.

Görsel 29: Kulpsuz Karacasu testisi
(Akkın 2024).

Kulpsuz su testisine alternatif olarak üretilen formda, taban kısmı dar, karın kısmı ise daha uzun ve zayıf, boyun kısmı ise biraz daha kısa tutulmuştur. Boyut olarak daha küçük olmasına rağmen, farklı boyutlarda üretimi de yapılabilirken, form taze su içmek ve muhafaza için ideal bir kullanım sunmaktadır. Dekor olarak, beyaz astar yerine siyah astar kullanılmış, karın, omuz, boyun ve ağız kısmına aralıklı şeritler çekilmiştir. Ayrıca, yüzeye akıtma dekoru uygulanmıştır. Testinin dış yüzeyi, şeffaf sırla sırlanıp hem dayanıklılık hem de parlaklık kazandırılarak daha estetik bir görünüme kavuşturulmuştur.

Görsel 30: Kulpsuz form tasarımı
(Çakır 2011).

Kulplu testiler de çarkta benzer şekilde şekillendirilir. Testi çarktan alınmadan önce, karın, omuz ve boyun kısmına beyaz astar ile fırça şeritleri çekilir. Ardından, rulet ya da tarak ile izler bırakılır. Yukarıdan aşağıya doğru yarıklar açılarak izler oluşturulur. Testi çarktan alındıktan sonra, deri sertliğine gelene kadar bekletilip kulp takılır. Bu süreçle ilgili olarak, Karacasu halkında

şöyle bir deyiş vardır: "Karacasulular sabah testi yapar, öğleden sonra kulp takar." Bu söz, hem gerçek hem de mecazi anlamda kullanılan bir ifadedir.

Görsel 31: Kulplu Karacasu testisi
(Donduran 2020).

Kulplu su testisine alternatif olabilecek bu formda, taban ve karın kısmı geniş ve kısa tutulurken, boyun kısmı ince ve daha uzun yapılmıştır. Kulp ise daha ince ve zarif bir şekilde tasarlanmıştır. Farklı boyutlarda üretilebilmektedir. Dekorasyon açısından, beyaz astar yerine siyah astar kullanılmış; ayak ve karın kısmına ince şerit, omuz ve ağzı kısmına ise kalın şeritler çekilmiştir. Gövde kısmına arkaik dönem siyah figür seramiklerinde kullanılan göz ve figür stilize edilerek işlenmiştir. Testinin dışı, şeffaf sırla sırlanarak hem dayanıklılık hem de parlaklık kazandırılmıştır.

Görsel 32: Kulplu form tasarımı
(Çakır 2011).

Kebap Testisi: Kebap testileri, çarkta ekillendirilerek üretilmektedir. Bu formda taban kısmı dar, karın kısmı geniş, boyun kısmı ise tabanla benzer genişlikte tasarlanmaktadır. Testinin omuz ya da boyun başlangıcına ince bir oyuk veya yarık açılmaktadır. Bu yarık, testide pişirilen kebabın fırından çıkarıldıktan sonra kolayca kırılarak içindekinin servis edilmesini sağlamaktadır. Yüzeyinde herhangi bir astar ya da dekor bulunmamakla birlikte; sade ve ilevseldir. Boyutu genellikle tek porsiyonluk olacak şekilde belirlenmiştir.

Görsel 33: Kebap testisi
(Karacasu Kaymakamlığı 2025).

Geleneksel kebab testisi formuna alternatif olarak üretilen bu yeni tasarımda, taban kısmı dar, karın kısmı tabana yakın olarak oldukça geniz yapılmış olup; ağız kısmına doğru daralan bir yapıya sahiptir. Ağız kısmının dar yapısı sayesinde ısı muhafazasının daha verimli olması hedeflenmiştir. Karın kısmındaki keskin hat ürünün pitikten sonra kırılmasında daha kolay bir kullanım sağlamaktadır. Boyutu, porsiyon miktarlarına uygun şekilde belirlenmiştir.

Görsel 34: Kebap testisi tasarımı
(Ertürk 2020).

Güveç kabı: Karacasu çömlekçiliğinde güveç kapları genellikle çarkta şekillendirilerek üretilir. Ancak bazı atölyelerde, bu form presleme yöntemiyle de yapılmaktadır. Çarkta şekillendirilen güveçler, ülkemizin birçok çömlekçilik merkezinde olduğu gibi, halkın aşına olduğu klasik güveç formunda üretilmektedir. Güveç kabının taban kısmı geniş, karın kısmı ise tabana oranla biraz daha şişkindir. Ağız kısmı, içerisine ürünlerin kolaylıkla konulabilmesi için geniş tutulur. Kulplar, güveç çarktan alınmadan önce, karşılıklı olarak karın kısmına eklenir. Kapların dış yüzeyi genellikle sadedir. Bazı örneklerde beyaz astar ile şeritleme yapılır ve tarak kullanılarak zikzaklı ya da düz bantlar oluşturulur. Herhangi bir bezeme (süsleme) bulunmaz. Ancak son yıllarda, pişirme esnasında fırın içindeki oksijenin azaltılmasıyla oluşturulan dumanlı atmosferde, isli siyah güveç kapları da yapılmaya başlanmıştır.

Görsel 35: Güveç kabı
(Ertürk 2020).

Bu tasarım, geleneksel güveç kabına alternatif olarak geliştirilmiştir. Form olarak, taban kısmı daha dar, karın kısmı belirgin şekilde şişkin, boyun kısmı iç bükey olarak şekillendirilmiş ve ağız kısmı geniş tutulmuştur. Tabanın dar yapılmasının nedeni, üç ayak olarak adlandırılan ve fırınlarda pişirme aparatı olarak kullanılan saç ayağına yerleştirilmeye uygun olmasıdır. Bu sayede, kabın altına doğrudan ısı teması sağlanarak içindeki ürünlerin daha kısa sürede pişmesi mümkün olurken güvecin dibinin yanması olasılığı da azaltılmaktadır. Dekor olarak, ağız kısmına ve gövde kısmına astarla şerit yapılmıştır.

Görsel 36: Güveç kabı tasarımı
(Çakır 2015).

Karacasu bardağı: ağız kısmı geniş, taban kısmı ise bir miktar dar olacak şekilde üretilmektedir. Bardağın yüzeyinde beyaz astar ile şeritleme yapılırken, rulet ya da tarak ile bantlar oluşturulmakta ve yarma çubuğu ile aşağı doğru yarıklar açılarak dekorlama yapılmaktadır.

Görsel 37: Testi bardağı
(Adalet 2020).

Bardak için yapılan bu yeni tasarım, iki boğumdan oluşmaktadır. Ağız kısmı geniş, taban kısmı ise daralan bir yapıdadır. Tabanın dar olması nedeniyle, bardağın ayakta durması zor olabilir. Ancak, geleneksel su testisinde ağız kısmı üzerinde ters olarak durduğu için, bu tasarımda da işlevsellik açısından bir sıkıntı yaşanmayacaktır. Bardağın alt boğumu astarlanmış ve sade bir şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca, yapılan bardakların boğumları farklı şekillerde astarlanabilmektedir.

Görsel 38: Testi bardağı tasarımı
(Çakır 2015).

Su küpleri: Karacasu’da büyük su küpleri, çark üzerinde bir bütün halinde şekillendirilmektedir. Küpün ayak kısmı geniş, karın kısmı şişkin ve ağız kısmı ise biraz dar olacak şekilde yapılmaktadır. Küpün ağzında bir kapak bulunur. Dış yüzeyi sade olabileceği gibi, beyaz astar ile aralıklı şeritlerle de dekor yapılmaktadır. Bu şeritler, beyaz astar ile uygulanırken, şerit üzerlerine rulet veya tarak ile çeşitli şekiller oluşturulmaktadır.

Görsel 39: Büyük su küpü
(Donduran 2018).

Su küpüne alternatif oluşturabilecek bu tasarımda, su küpü bir kaide üzerine yerleştirilmiş şekilde tasarlanmıştır. Taban kısmı dar, karın kısmı şişkin, ağız kısmı ise geniş ve kapaklıdır. Kabin ağız kısmı siyah astar ile şeritleme yapılmış, karın kısmında ise aralıklı siyah şeritler kullanılmıştır. Kaide kısmı ise tamamen astarlanmıştır.

Görsel 40: Su küpü tasarımı
(Çakır 2011).

Çalışma kapsamında oluşturulan yeni form tasarımları, Karacasu çömlekçiliğinin köklü geçmişine dayanan biçimsel ve dekoratif anlayışı, modern tasarım anlayışıyla birleştirmiştir. Bu süreç, yöreye özgü geleneksel el işçiliği tekniklerinin korunarak, aynı zamanda yeni tasarım dilinin ve dekorasyon anlayışlarının çömlekçilik dünyasında yer bulmasını sağlamayı hedeflemiştir. Yöredeki ustalar için tasarlanan bu yenilikçi formlar, hem estetik açıdan farklılık yaratmakta hem de işlevsellik ve modern tüketim ihtiyaçlarına hitap etmektedir.

KAYNAKLAR

- Acartürk, B. Toprağın Binlerce Yıllık Macerası, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1, 2012.
- Arcasoy, A. Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları, İstanbul, 1983.
- Aydaş, İ., Aydaş, M. Karia'daki Aphrodisias Üzerine Coğrafi, Filolojik, Onomastik ve Epigrafik İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Ceylan, U, Bayazıt, M. Avanos (Nevşehir) çömlekçiliğinin bölgedeki turizm pazarlamasındaki öneminin değerlendirilmesi, I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu, Nevşehir, Türkiye, 2011.
- Coşkun, S.N. Aydın Dericilik Kültürü ve Bölgede Bulunan Körüklü Çizme Ustaları, (editör: Serdar Öztürk), Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II, Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Coşkun, S.N. Günümüzde Karacasu Çömlekçilik Geleneği, Taras Shevchenko 4th International Congress on Social Sciences, İzmir, Türkiye, 2019.
- Çakı, M. Neolitik Dönemden İlkçağa Seramiğin Kültürel Nesne Olarak İnsan Yaşamındaki Yeri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1999
- Çakır, H. Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar, 2011.
- Çakır, H. Ertürk, K. Karacasu Seramikleri ve Yöreye Özgü "Gelin Testisi", VI. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, Konya, Türkiye, 2016
- Çakır, H.İ., Ertürk, K., Uslu, B.T. Antik Çağlardan Gelen Kızıl Büyü: Çömlekçilik, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Çizer, S. Batı Anadolu'da Geleneklerini Koruyan Bir Çömlekçilik Merkezi; Karacasu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1994.
- Ertürk, K. İndirgen Ortamda Sırsız Siyah Seramikler ve Karacasu Kilinden Uygulamalar, Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir, 2024.
- Ertürk, K. Seramik Sanatı'nda Bir Tasarım İlkesi Olan Koram'ın İncelenmesi ve Kişisel Yorumlar, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, 2011.

- Hatipoğlu, M., Babalık, H. Antik Afrodisias'ın Sikkeleri, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Işık, İ. Erdinç, M.E. Kınık(Pazaryeri-Bilecik) Çömleklerinin B₂O₃ İçerikli Sırla Kaplanmasının Ön Araştırması, Yüksek Lisans Tezi Dumlupınar Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Seramik Mühendisliği Bölümü, Kütahya, 2002.
- İnce-Erdoğan, D., Berber-Babalık, B. Tarihi Özellikleri ile Afrodisias ve Karacasu, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Kanışkan, E. Anadolu' da Tarih Öncesi Çağlardan Helenistik Dönem' e Kadar Buluna Ana Tanrıçalar ve Günümüzdeki Seramik Yorumları, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1998.
- Kişioğlu, A. Geleneksel Karacasu Çömlekçiliği, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 2006.
- Matçiçek, Z. Antik Afrodisias'tan Günümüze Yemek Kültürü, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Matçiçek, Z., Pajo, A. The Importance of Aphrodisias Ancient City in Sustainable Economical Development, 3rd International Symposium on Sustainable Development, May 31 - June 01 2012, Sarajevo, 2012.
- Ören, U., Akar, S., Cevizci, F. Antik Afrodisias Takıları Üzerine Bir İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Şanlı H.S. Kocacık A. İzmir İli Menemen İlçesi Çömlekçiliğine Örnek: Timur Çetindağ Atölyesi, *Kalemişi Dergisi*, 3(6), 2015.
- Taçıyıldız, E. Çakır, H. Karacasu Çömlekçi Kilinin Aventurin Sır Özelliklerine Etkileri, 11. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu, Eskişehir, Türkiye, 2017.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Görsel 1:** Acartürk, B. Toprağın Binlerce Yıllık Macerası, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı:1, Sakarya, 2012.
- Görsel 2:** Çatalhöyük Ana Tanrıça Kültü, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.anadoluygarliklari.com/anadolu-da-ilk-yerlesimler/catalhoyuk-ana-tanrica-kultu/>

- Görsel 3:** Kuru, B. Hacılar, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.gundemturkiye.com/tarih/uygarlik-tarihi/tarih-oncesi-uygarliklar/kalkolitik-cag/hacilar.html>.
- Görsel 4:** Tarih'in Fotoğrafları, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Asur Ticaret Kolonileri Çağı, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <http://tarihtenfotograflar.blogspot.com/2016/09/anadolu-medeniyetleri-muzesi-4-asur.html>
- Görsel 5:** Hititlerin Antlaşma Tabletleri, Aktüel Arkeoloji Dergisi “Devletin Dili” Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/hititlerin-antlasma-tabletleri>
- Görsel 6:** Doğan, S. Eski Hitit Dönemi Gaga Ağızlı Testi, Çorum Müzesi, Erişim tarihi: 20.04.2025. Erişim Adresi: <https://www.flickr.com/photos/sinandogan/15353600315>
- Görsel 7:** Acartürk, B. Toprağın Binlerce Yıllık Macerası, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, Sayı:1, Sakarya, 2012.
- Görsel 8:** Crawford, H., Lidya Seramiği, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-greenewalt-lydian-pottery>,
- Görsel 9:** Urartular, Vikipedi, özgür ansiklopedi, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Urartular>,
- Görsel 10 – 11:** Çakır, H. Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar, 2011.
- Görsel 12:** Özdi, T. Evani Sürahi, Erişim Tarihi: 10.05.2025, Erişim Adresi: <https://tr.pinterest.com/tanbey/evani-s%C3%BCrahi/>,
- Görsel 13:** İznik ceramics in the Cincinnati Art Museum, Erişim Tarihi: 10.05.2025, Erişim Adresi: https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:%C4%B0znik_ceramics_in_the_Cincinnati_Art_Museum,
- Görsel 14-15:** Kapadokya Anavos Çömlekleri, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://voyelo.com/tr/avanos-comlekleri/>
- Görsel 16:** Çakır, H.İ. Dekor Teknikleri Ders Notları (Yayımlanmamış), 2015.
- Görsel 17:** Bilecik Çömlekçiliği, Kültür Atlası, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bilecik/kulturatlası/comlekçilik>
- Görsel 18:** Deniz, B. Menemen Postası, Erişim tarihi: 20.04.2025,

Erişim Adresi: <https://menemenpost.com/bilal-deniz-comlekci-olarak-menemende-topraktan-her-sey-yapiyoruz/>

Görsel 19: Şanlı, H.S. Kocacık A. İzmir İli Menemen İlçesi Çömlekçiliğine Örnek: Timur Çetindağ Atölyesi, *Kalemişi Dergisi*, 3(6) 2015.

Görsel 20: Aydın Mobil, Çamurun Hünerli Ellerde Çömleğe Dönüşünün Hikâyesi, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://aydinmobil.com/camurun-hunerli-ellerde-comlege-donusunun-hikayesi/>

Görsel 21: ,A. Yeni Asır, Erişim tarihi: 10.05 .2025, Erişim Adresi: <https://www.yeniasir.com.tr/sarmasik/2011/10/02/karacasu-comlegi-yeniden-hayat-bulacak>

Görsel 22: Ertürk, K. Torna Şekillendirme Ders Notları (Yayımlanmamış), 2020.

Görsel 23: Çakır, H. Ertürk, K. Karacasu Seramikleri ve Yöreye Özgü "Gelin Testisi", VI. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, Konya, Türkiye, 2016.

Görsel 24: Festival Tr, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://festtr.com/festival/karacasu-kirmizi-eller-comlek-festivali/>

Görsel 25: Nazilli Adalet, Çömlek Ustası, Erişim tarihi: 20.04.2025 Erişim Adresi: <https://www.nazilliadalet.com/haber/4309535/dedesinin-meslegini-yasatmak-icin-50-yasinda-comlek-ustasi-oldu>

Görsel 26: Çakır, H.İ. Dekor Teknikleri Ders Notları (Yayımlanmamış), 2015.

Görsel 27: Çakır, H. Ertürk, K. Karacasu Seramikleri ve Yöreye Özgü "Gelin Testisi", VI. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, Konya, Türkiye,2016

Görsel 28: Çakır, H. Ertürk, K. Karacasu Seramikleri ve Yöreye Özgü "Gelin Testisi", VI. Uluslararası Türk Sanatları, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, Konya, Türkiye,2016

Görsel 29: Akkın, A. 2024, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1542880079811800&set=pb.100022694675241.-2207520000&type=3>

Görsel 30: Çakır, H. Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar, 2011.

Görsel 31: Donduran, Y. 2020, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2980783958702621&set=pb.100003131373865.-2207520000&type=3>

- Görsel 32:** Çakır, H. Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar, 2011.
- Görsel 33:** Karacasu Kaymakamlığı, Karacasu’da Çömlekçilik, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <http://karacasu.gov.tr/karacasuda-comlekçilik>
- Görsel 34:** Ertürk, K. Torna Şekillendirme Ders Notları (Yayımlanmamış), 2020.
- Görsel 35:** Ertürk, K. Torna Şekillendirme Ders Notları (Yayımlanmamış), 2020.
- Görsel 36:** Çakır, H.İ. Dekor Teknikleri Ders Notları (Yayımlanmamış), 2015.
- Görsel 37:** Nazilli Adalet, Çömlek Ustası, Erişim tarihi: 20.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.nazilliadalet.com/haber/4309535/dedesinin-meslegini-yasatmak-icin-50-yasinda-comlek-ustasi-oldu>
- Görsel 38:** Çakır, H.İ. Dekor Teknikleri Ders Notları (Yayımlanmamış), 2015.
- Görsel 39:** Donduran, Y. 2018, Erişim Tarihi: 25.04.2025, Erişim Adresi: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2980783958702621&set=pb.100003131373865.-2207520000&type=3>
- Görsel 40:** Çakır, H. Arkaik Dönem Yunan Seramiklerinin İncelenmesi ve Günümüz Yorumlamaları, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar, 2011.

5. Bölüm

Aydın'da Antik Kültler: HARPASA ve ORTHOSIA Sikkelerine Bakış

İlkay AYDAŞ¹

Karia bölgesinde yer alan Harpasa ve Orthosia, dağlık arazilerde kurulmuş, surlarla çevrili kentlerdir. Topografyaları yapılaşmaları üzerinde etkili olmuştur. Her iki kentin agorası ve tiyatrosu vardır.

Harpasa hakkında, surları konusunda daha kapsamlı bilgi varken, Orthosia hakkında altyapı, nekropolis ve özellikle yazıtlar konusunda daha fazla bilgi mevcuttur. Bu çalışma, Harpasa ve Orthosia kentlerinin sikkelerini inceleyerek bu kentlerin kültürleri üzerine odaklanmaktadır. Bu iki kentin tarihine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Harpasa ve Orthosia *khoralarında* bu kentlerin taptığı tanrılara ve tanrıçalara ayrılmış *temenosların* yerleri şimdilik bilinmemektedir.

Not: Bu bölümde bahsedilen eserlerin görselleri kataloglarda bulunmaması ve telif hakkı izinlerinden dolayı sunulamamıştır.

Anahtar sözcükler: Sikke, Karia, Harpasa, Orthosia, Temenos, Mısır tanrıları, Aydın.

¹ Öğr. Gör., Arkeolog. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü. ilkay.aydas@adu.edu.tr & ORCID ID: 0000-0002-9552-3941.

HARPASA KÜLTLERİ

Adını Harpasos ırmağından² (bugün Arpaz Çayı) alan Harpasa (bugün Arpaz-Esenköy), bir Karia kentidir³. Karia bölgesinin iç kesiminde yer alan kent merkezi yüksek bir plato üzerinde konumlanmıştır ve engebeli topografya ile uyumlu inşa edilmiştir. Doğal ve yapay teraslar üzerine kurulu düzensiz bir yerleşim planına sahiptir. Kent merkezini çeviren surlarda farklı inşa evreleri ve inşa teknikleri tespit edilmiştir. Harpasa, Arkaik dönemden Geç Roma İmparatorluk dönemine kadar kesintisiz iskân edilmiş⁴ bir yerleşimdir.

Athena (*Harpasene*?) ve Artemis Ephesia Kültleri

- **Sikke no. 2:** Ön yüzünde sorguçlu miğfer takmış kalkanlı Athena büstü, arka yüzünde Artemis Ephesia tasvir edilmiştir⁵.

Bu sikke, Harpasa ile Ephesos kentleri arasındaki kültürel, siyasi ve ekonomik ilişkiyi kanıtlamakta, Harpasa kentinde Artemis Ephesia temenosu olduğunu düşündürmektedir. Smyrna, Myndos, Stratonikeia yazıtları bu düşüncüyü desteklemektedir:

Ondört Smyrna yurttaşı inşa masraflarını kendileri ödeyerek Smyrna’da Artemis Ephesia için temenos inşa etmiştir⁶. Smyrna kenti bu kutsal alanda Ephesos kentinin tanrıçası Artemis’e ibadet ederdi. Myndos kenti yasalarına göre başkalarının mezarlarına kendi ölülerini gömenler, Artemis Ephesia’ya para cezası öderdi⁷. Stratonikeialılar, yerel tanrıları ve tanrıçaları ile birlikte Artemis Ephesia’ya sunular sunardı⁸.

Ephesos Sardeis’te Artemis temenosu inşa etmiştir. Ephesoslu theoroslar Sardeis’e Artemis kült heykeli için kutsal khitonlar götürürlerdi⁹.

Harpasa khorasında Athena temenosunun varlığını şu sikkeler de göstermektedir:

- **Sikke no. 4-5:** Arka yüzünde miğferi ve kalkanı ile Athena, ön yüzünde Demos¹⁰ başı yer almaktadır¹¹.

² Harpasa sikkesi (Head 2020, 115, no. 14) arka yüzünde nehir tanrısı Harpasos’u uzanmış, elinde kamış ve cornucopiae tutarken betimlemiştir. Nehir tanrısı Harpasos’un altında Harpasos nehri akmaktadır.

³ Steph. Byz., *Ethnika* 125; Zgusta 1984, 99-100, no. 98.

⁴ Bkz., Debord – Varinlioglu 2010, 23-117.

⁵ Head 2020, 113, no. 2.

⁶ PHI Greek Inscriptions, Smyrna 65.

⁷ PHI Greek Inscriptions, Myndos 19.

⁸ IStratonikeia no. 283; Aydaş 2024a, 88-89.

⁹ SEG 36.1011.

¹⁰ Krş., IStratonikeia no. 1026; Aydaş 2024a, 41: Hiera Komeli Tiberius Flavius Diomedes, oğulları Flavius Diomedes ve Flavius Theophanes ile Stratonikeia gymnasionunun eksedrasını onarmış ve bu eksedraya Demos’un heykelini diktirmiştir.

¹¹ Head 2020, 113, no. 4-5.

- **Sikke no. 12:** Arka yüzünde miğferi, kalkanı ve mızrağı ile Athena ayakta betimlenmiştir. Ön yüzünde omuzlarının arkasında hilal resmedilmiş Iulia Mamaea'nın büstü yer almaktadır¹².
- **Sikke no. 8:** Arka yüzünde yürüyen Athena, ön yüzünde Sabina'nın büstü yer almaktadır¹³.

Zeus (Harpasenos?) ve Apollon Kitharoidos Kültleri

- **Sikke no. 1:** Ön yüzünde Zeus başı betimlenmiştir. Arka yüzünde uzun bir *khiton* giymiş, sol kolunun altında lir, sağ elinde mızrap tutan *Apollon Kitharoidos* betimlenmiştir¹⁴.
- **Sikke no. 11:** Arka yüzünde *himation* giymiş oturan Zeus betimlenmiştir. Sağ elinde Nike tutmaktadır. Ön yüzünde İmparator Caracalla'nın zırhlı ve kalkanlı büstü yer almaktadır¹⁵.
- **Sikke no. 13:** Arka yüzünde *himation* giymiş oturan Zeus betimlenmiştir. Elinde Nike tutmaktadır. Asasına dayanmıştır. Ön yüzünde *paludamentum* giyen III. Gordianus büstü yer alır¹⁶.

Dionysos ve Sarapis Kültleri

- **Sikke no. 6:** Ön yüzünde Sarapis başı resmedilmiştir. Arka yüzünde Dionysos ayakta betimlenmiştir. *Himation* giymiş, bir elinde üzüm, diğer elinde *kantharos* tutmaktadır. Ayaklarının altında Anadolu parsi durmaktadır¹⁷.

Asia Minor'da Mısır kültlerinin dağılımı şöyledir: Bargylia yurttaşı Eksekestos, Bargylia'da Isis, Sarapis, Anubis ve onlarla aynı *naosu* paylaşan tanrıların rahibiydi¹⁸. Halikarnassos kenti, kral II. Ptolemaios ve babası adına Sarapis, Isis ve Arsinoe Philadelphos için kutsal alan inşa etmiştir¹⁹. Halikarnassoslu bir elçi, *gymnasiarkhos* olarak Isis'e, Sarapis'e ve Demos'a teşekkür sunuları sunmuştur²⁰. Halikarnassoslu Poseidippos ve Alkyo, kendileri ve çocukları için Sarapis'e ve Isis'e adaklar sunmuşlardır²¹. Latmos Herakleia'da Nestor ve *thiasos* üyeleri Sarapis'e, Isis'e ve Anubis'e adaklar sunmuşlardır²².

¹² Head 2020, 115, no. 12.

¹³ Head 2020, 114, no. 8.

¹⁴ Head 2020, 113, no. 1.

¹⁵ Head 2020, 115, no. 11.

¹⁶ Head 2020, 115, no. 13.

¹⁷ Head 2020, 114, no. 6.

¹⁸ PHI Greek Inscriptions, Bargylia 21.

¹⁹ PHI Greek Inscriptions, Halikarnassos 39.

²⁰ PHI Greek Inscriptions, Halikarnassos 75.

²¹ PHI Greek Inscriptions, Halikarnassos 80.

²² PHI Greek Inscriptions, Herakleia Latmia 15.

Menekrates'in oğlu *Aleksandrialı neokoros* Menekrates, kehanete uygun olarak Iasos'da Sarapis'e, Isis'e ve Anubis'e adaklar sunmuştur²³. *Kaunoslu* bir rahip Sarapis'e sunular sunmuştur²⁴. Kaunos'ta tanrısal emre göre Sarapis'e, Isis'e ve Kardeş Tanrılara (*Theoi Adelphoi*) adaklar sunulmuştur²⁵. Sarapis'in rahibi *Kaunoslu* Nemerios, Sarapis'e ve Isis'e teşekkür sunuları sunmuştur²⁶. Keramos'ta yurttaşlar Sarapis Tapınağı'nın inşasına para vermişlerdir²⁷. Magnesia ad Maeandrum, Sarapis kutsal alanı inşa etmiştir²⁸. Mylasa'da Sarapis ve Isis onuruna sofra kurulmaktaydı²⁹. *Zeus Panamaros*'un ve Hera'nın rahibi ve rahibesi olan *Stratonikeialı* Tiberius Flavius Iason Aeneas ve Aelia Statilia Pythiane, Stratonikeia *khora*sında kentin güneyinde Sarapis ve Isis'in ortak tapınağı ile sunağını ve bu Mısır tanrılarının heykellerini yaptırdılar. *Stratonikeialı*lar bu tapınaktan kehanet isterlerdi³⁰. *Aleksandrialı* Apollonidas, kendisini iyileştiren Sarapis'e, Isis'e ve tüm tanrılara Knidos'da teşekkür sunuları sunmuştur³¹. Rhodos *Peraias*ında Phoiniks'te Sarapis'in rahibi, Kleuphantes'in oğlu Pythokles, diğer tanrıların rahipleriyle beraber sunular sunmuştur³². Miletos'ta Iulius Aurelius Menekles, dualarını dinlediği için Sarapis'e sunular sunmuş ve Sarapis Tapınağı'nın *pronaos*unu tüm mimari süslemeleriyle kendi kesesinden yaptırmıştır³³. Priene'de rahipler ve diğer tapınak görevlileri, Sarapis'e, Isis'e, Apis'e ve onlarla aynı tapınağı paylaşan tanrılara sunular sunmuşlardır³⁴. Smyrna'da filozof Papinios, Nemesis Tapınağı'nda inzivaya çekilmiş ve Sarapis'e dua etmiştir³⁵. Ephesos'ta Marcus Pomponius Latinus, Isis'e ve Sarapis'e adak olarak bir *phiale* ve bir *spondeion* (libasyon kabı) sunmuştur³⁶. *Ephesoslu* Kephalon, tanrısal buyruğa uygun olarak Sarapis'e, Isis'e, Anubis'e ve onlarla aynı *naos*u paylaşan tanrılara sunu sunmuştur³⁷. Sipylos Dağı üzerindeki Magnesia'da yaşayanlar, Sarapis'e ve Isis'e dua ederdi³⁸. Kyme'de kentin *oikonomos*u Apollonides, Sarapis'e adak olarak Satyros

²³ *PHI Greek Inscriptions*, Iasos 212.

²⁴ *PHI Greek Inscriptions*, Kaunos 16.

²⁵ *PHI Greek Inscriptions*, I.Kaunos 67. Kaunos'ta Mısır tanrılarına sunulan diğer adaklar için bkz., *PHI Greek Inscriptions*, I.Kaunos 68, 69, 70, 71.

²⁶ *PHI Greek Inscriptions*, I.Kaunos 72.

²⁷ *PHI Greek Inscriptions*, Keramos 7.

²⁸ *PHI Greek Inscriptions*, Magnesia 1.

²⁹ *PHI Greek Inscriptions*, Mylasa 51.

³⁰ *Stratonikeia* no. 207; Aydaş 2024a, 80.

³¹ *PHI Greek Inscriptions*, IK Knidos I 186.

³² *PHI Greek Inscriptions*, Rhodian Peraia 67.

³³ *PHI Greek Inscriptions*, Miletos 94.

³⁴ *PHI Greek Inscriptions*, Priene 118. Priene'de Anubis kültü için bkz., *PHI Greek Inscriptions*, Priene 191 ve 197.

³⁵ *PHI Greek Inscriptions*, Smyrna 59.

³⁶ *PHI Greek Inscriptions*, Ephesos 848.

³⁷ *PHI Greek Inscriptions*, Ephesos 884.

³⁸ *PHI Greek Inscriptions*, TAM V,2 1348.

heykeli³⁹ ve bir *spondeion* (libasyon kabı) sunmuştur⁴⁰. Smintheion'da Drakon'un kızı Fulvia, Sarapis Tapınağını kendi parasıyla tamir ettirmiştir⁴¹. Kyzikos'ta Menestratos'un oğlu Andreas ile beraber *temenosa* gelen topluluk Sarapis'e ve Isis'e ibadet etmiştir⁴². Pergamon'da Euphemos ve Tullia Spendousa, tanrısal emir üzerine tanrı heykelleri yaptırmışlardır. Bu heykeller arasında Sarapis, Isis, Anubis, Osiris, Apis heykelleri de vardı⁴³. Prusa ad Olympum'da *mysteria* ayinlerinde Sarapis'e ve Isis'e teşekkür töreni düzenlenmiştir⁴⁴. Sinope'de Stratonikos Sarapis'e ve sayısız ismi olan Isis'e dua etmiştir⁴⁵. Pompeiopolis'te Katonios Maker, kendisini kurtarmaları için Sarapis'e, Isis'e ve onlarla aynı tapınağı paylaşan tanrılara yakarmıştır⁴⁶. Aynı kentte Ankyralı Asklepiades, duasını kabul ettiği için masraflarını üstlenerek Sarapis'e teşekkür töreni düzenlemiştir⁴⁷. Ankyra'da Sarapis'e ve onunla aynı tapınağı paylaşan tanrılara *Dioskuros*ların heykellerini adanmıştır⁴⁸. Termessos'ta Sarapis rahibinin oğlu Marcus Aurelius Asklepiades spor yarışmasında zafer kazanmıştır⁴⁹. Pisidia'da Adada'da Tlamoas'ın oğlu Antiokhos ve karısı Anna, *Divus Augustus*lara ve Sarapis'e adak olarak onların tapınağını ve heykellerini, etrafındaki *stoaları* ve imalathaneleri yaptırdılar⁵⁰. Side'de Eirenaios'un oğlu Sozon, Sarapis'e ve onunla aynı tapınağı paylaşan tanrılara sunak yaptırmıştır⁵¹. Perge'de *Augustus*ların zaferi için Sarapis'e dua edilip sunular sunulmuştur⁵². Kadyanda'da vatan tanrıları Sarapis ve Isis onuruna *agon* düzenlenirdi⁵³. Rhodiapolis'te başkasının mezarına ölüsünü defnedenler Isis'e ve Sarapis'e para cezası öderdi⁵⁴.

Yukarıdaki örneklerle göre Harpasa'da Sarapis kültünün yanı sıra Mısır tanrıları Isis ve Anubis kültlerinin de var olduğu ileri sürülebilir.

³⁹ SEG 47.1662.

⁴⁰ SEG 39.1316.

⁴¹ PHI Greek Inscriptions, IMT SüdTroas 560.

⁴² PHI Greek Inscriptions, IMT Kyz Kapu Dağ 1542.

⁴³ PHI Greek Inscriptions, IvP II 336.

⁴⁴ PHI Greek Inscriptions, IK Prusa ad Olympum 48.

⁴⁵ PHI Greek Inscriptions, IK Sinope 115.

⁴⁶ PHI Greek Inscriptions, Marek, Kat. Pompeiopolis 24.

⁴⁷ PHI Greek Inscriptions, Marek, Kat. Pompeiopolis 25.

⁴⁸ PHI Greek Inscriptions, Bosch, Quellen Ankara 245,184.

⁴⁹ PHI Greek Inscriptions, TAM III,1 144.

⁵⁰ PHI Greek Inscriptions, Sterrett, WE 300,421.

⁵¹ PHI Greek Inscriptions, IK Side 16. Side'de Isis kültü için bkz., PHI Greek Inscriptions, Side Kitabeleri 128, 190, IK Side 74.

⁵² PHI Greek Inscriptions, IK Perge 171.

⁵³ PHI Greek Inscriptions, TAM II 677 ve 679.

⁵⁴ PHI Greek Inscriptions, TAM II 926.

ORTHOSIA KÜLTLERİ

Karia kenti olan Orthosia, Harpasa gibi, dağlık bir arazide yer almaktadır. Çevresindeki araziler engebeldir. Kent merkezini çeviren surlarda farklı duvar örgüsü teknikleri kullanılmıştır. Topografik özellikler kente doğal savunma avantajları sağlamış, surların inşası ve güzergahı üzerinde etkili olmuştur. Surlar arazinin doğal yapısıyla uyumludur.

Orthosia yazıtları, kentin Roma İmparatorluğu ile ilişkileri, imparator ailesine duyulan bağlılık ve önemli kişilerin onurlandırılması konularında bilgiler vermektedir⁵⁵.

Zeus ve Athena Kültleri

- **Sikke no. 1:** Ön yüzünde Zeus başı betimlenmiştir. Arka yüzünde, uzun *himation* ve *khlamys* giymiş; miğferi, kalkanı ve mızrağı ile Athena ayakta betimlenmiştir⁵⁶.
- **Sikke no. 8:** Ön yüzünde *khlamys* giymiş senatör büstü, arka yüzünde *khiton* ve *himation* giymiş, ayakta duran, اساسına dayanmış ve elinde yıldırım demeti tutan Zeus tasvir edilmiştir⁵⁷.
- **Sikke no. 10:** Ön yüzünde genç senatör büstü, arka yüzünde ayakta duran Zeus betimlenmiştir. Zeus uzun *khiton* giymiştir ve elinde yıldırım demeti tutmaktadır⁵⁸.

Orthosia sikkeleri üzerinde yıldırım demetiyle tasvir edilen Zeus, *Zeus Keraunios* olabilir. Öyle ise Karia'da Orthosia'da da *Zeus Keraunios* kültünün varolduğu söylenebilir. *Zeus Keraunios temenosu* Karia'da Stratonikeia'da tespit edilmiştir⁵⁹. Stratonikeia'ya saldıran Parth ordusunun üzerine yıldırımlar düşmüştür. *Zeus Panamarnos*, Labienos komutasındaki Parth askerlerini yıldırımlarıyla vurmuştur⁶⁰.

Zeus Keraunios kültü Küçük Asya'da çoğunlukla Kilikia'da, Lydia'da, Phrygia'da, Pisidia'da, Lykaonia'da, Ephesos'ta, Miletos'da, Priene'de, Pergamon'da, Perge'de yaygın bir kült idi⁶¹.

⁵⁵ Bkz., Debord – Varinlioğlu 2010, 231-339.

⁵⁶ Head 2020, 143, no. 1.

⁵⁷ Head 2020, 144, no. 8.

⁵⁸ Head 2020, 144, no. 10.

⁵⁹ Aydaş 2024b, 4-6.

⁶⁰ Bkz., Aydaş 2024a, 95-97.

⁶¹ Bkz., Aydaş 2024b, 4-5.

Dionysios Kültü

- **Sikke no. 2:** Ön yüzünde sarmaşık çelengi takmış Dionysos betimlenmiştir. Arka yüzünde *thyrsos* resmedilmiştir⁶².
- **Sikke no. 4:** Ön yüzünde sarmaşık çelengi takmış Dionysos büstü, arka yüzünde başını arkaya çevirmiş Anadolu parsı betimlenmiştir⁶³.

Herakles Kültü

- **Sikke no. 14:** Ön yüzünde *paludamentum* giymiş Marcus Aurelius büstü bulunmaktadır. Arka yüzünde ayakta ve çıplak Herakles betimlenmiştir. Üzerinde aslan postu bulunan gürze dayanmaktadır⁶⁴.

Herakles kültü Karia'da Stratonikeia'da önemli bir kült idi. Kentin batısında Herakles Tapınağı inşa edilmiştir. Stratonikeia ordusunu oluşturan dört askeri birlikten biri Herakles birliği, diğeri *Rhopalon* (Herakles'in gürzü) birliği olarak adlandırılmıştır⁶⁵.

Sikkelerle tespit edilen Orthosia kültleri dışında, Asia Minor dışında ve Asia Minor'da *Artemis Orthosia* kültünü belgeleyen yazıtlar vardır. Attica'da *Artemis Orthosia* sunağı bulunmuştur⁶⁶. Epidauros'ta *Artemis Orthosia* kültü vardı⁶⁷. Boiotia'da Nikokratis'in oğlu Dionysodoros, *Artamis Orthosie*'ye kızı Periklia'nın heykelini adak olarak sunmuştur⁶⁸. Boiotia'da Lebadeia'da Daliodoros ve Sopatris, *Artamis Orthosie*'ye sunu sunmuştur⁶⁹. Megara'da İÖ 4'üncü yüzyılda Hedytion, *Artemis Orthosia*'ya sunu sunmuştur⁷⁰. Makedonia'da *Khalkidikeliler* İÖ 4'üncü yüzyılda *Artemis Orthosia*'ya kurbanlar kesmişlerdir⁷¹. Tenos'da *Artemis Orthosia* sunağı vardı⁷². Rhodos ordusu, Delphoi'dan gelen kehanete göre Tenos adasında *Artemis Orthosia*'ya ve diğerk tanrılara sunular sunmuştur⁷³. Adramytenos Kolpos'ta bulunmuş sunak, *Artemis Orthosia*'nın sunağıdır⁷⁴. Delos'ta *Poseidon Orthosios* kültünü belgeleyen yazıtlar bulunmuştur⁷⁵.

⁶² Head 2020, 143, no. 2.

⁶³ Head 2020, 143, no. 4.

⁶⁴ Head 2020, 145, no. 14.

⁶⁵ Aydaş 2023, 81-88; Aydaş 2024a, 78-79.

⁶⁶ *PHI Greek Inscriptions*, IG II² 5012.

⁶⁷ *PHI Greek Inscriptions*, IG IV²,1 381.

⁶⁸ *SEG* 26.555.

⁶⁹ *PHI Greek Inscriptions*, AD 3 (1917) 423,n.2,6.

⁷⁰ *SEG* 13.304.

⁷¹ *PHI Greek Inscriptions*, TAPA 65 (1934) 103,1.

⁷² *PHI Greek Inscriptions*, IG XII,5 894.

⁷³ *PHI Greek Inscriptions*, IG XII,5 913.

⁷⁴ *PHI Greek Inscriptions*, IMT Adram Kolpos 744.

⁷⁵ *PHI Greek Inscriptions*, ID 406, ID 440, ID 445, ID 464.

Ayrıca, Miletos, Hierokles'in oğlu *Orthosialı* Hagemakhos'a Miletos'a hizmeti nedeniyle kentin konuğu olma hakkı vermiştir⁷⁶.

Karia bölgesinin bu iki kentinde yapılacak arkeolojik kazılar kent tarihini aydınlatacak ve zenginleştirecektir. Siyasi, ticari, kültürel bağlantıları hakkında bilgiler sağlayacaktır.

KISALTMALAR

Antik Yazarlar

Steph. Byz.,

Stephanos Byzantinos

Bilimsel Yayınlar

SEG

Supplementum Epigraphicum Graecum

Genel

Bkz.,

Bakınız

Krş.,

Karşılaştırınız

No.,

Numara

⁷⁶ *PHI Greek Inscriptions*, Miletos 197.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Steph. Byz.,

Ethnika 125

Kullanılan Metin:

EΘNIKΩN, edited by A. Meineke, (Unchanged Reprint of the Edition: Berlin, 1849) Ares Publishers MCMXCII.

İnternet Kaynakları

PHI Greek Inscriptions inscriptions.packhum.org

Modern Kaynaklar

Aydaş 2023 Aydaş, M., “Epigraphical Investigation of the Defensive Layout of Stratonikeia”, *Libri* IX, 81-88.

Aydaş 2024a Aydaş, M., *Stratonikeia. Yazıtlar ve Yapılar*. Artikel Akademi.

Aydaş 2024b Aydaş, M., “Traces of New Cults at Stratonikeia”, *ARMA* IV, 1-12.

Debord – Varinlioğlu 2010 Debord, P., – Varinlioğlu, E., *Cités de Carie. Harpasa, Bargasa, Orthosia dans l’Antiquité*. Presses Universitaires de Rennes.

Head 2020 Head, Barclay V., *Catalogue of the Greek Coins of Caria* (Unchanged Reprint of the Edition: London, 1897) Apeiron Yayınları.

I Stratonikeia Bkz., Şahin 1981; 1982.

SEG 13 Editor A. G. Woodhead, Volumen XIII, SIJTHOFF MCMLVI.

SEG 26 Editors H. W. Pleket – R. S. Stroud, Volume XXVI (1976-1977), SIJTHOFF & NOORDHOFF 1979.

SEG 36 Editors H. W. Pleket – R. S. Stroud, Volume XXXVI (1986) Amsterdam 1989.

SEG 39 Editors H. W. Pleket – R. S. Stroud, Volume XXXIX (1989) Amsterdam 1992.

SEG 47 Editors H. W. Pleket – R. S. Stroud – A. Chaniotis – J. H. M. Strubbe, Volume XLVII (1997) Amsterdam 2000.

Şahin 1981 Şahin, M. Ç., *Die Inschriften von Stratonikeia, IK 21: Panamara*. Bonn.

Şahin 1982 Şahin, M. Ç., *Die Inschriften von Stratonikeia, IK 22.1: Lagina, Stratonikeia und Umgebung*. Bonn.

Zgusta 1984 Zgusta, L., *Kleinasiatische Ortsnamen*. Heidelberg.

6. Bölüm

Aydın'ın Gözdesi İncir: Tarımsal Üretimde İş Sağlığı ve Güvenliği Perspektifi

Nadir Savaş ÖTER¹

GİRİŞ

Hızlı nüfus artışı, köyden kente göçün artması gibi sebeplerle gıdaya talebin artmasını bu durumda gıda üretiminin artması yönünde baskı oluşturmakta, gıdanın ulaşılabilirliği, güvencesinin ve sürdürülebilirliğinin ülkelerde kritik öneme sahip olduğu bir gerçektir(Koca, R., & Somuncu, M. , 2021).

Tarım sektörü iklim değişikliği, çevre kirliliği gibi konulardan en çok etkilenen sektörlerdendir. Gıda güvenliği ülkelerin stratejik güvenlik unsurlarından biri haline gelmiştir.

Hemen her dinde kutsal bir meyve olarak anılan incir (*Ficus carica* L.) olarak isimlendirilmekte olup, yüksek sıcaklık ve güneş ışığına ihtiyaç duyan incir, sıcak ve ılıman iklim kuşaklarında yetiştirilebilen, yüksek ekonomik değere sahip bir meyve türüdür. Dünya incir üretiminin yaklaşık %25'ini Ülkemiz karşılamaktadır. Türkiye, dünya incir üretiminde lider konumda olup özellikle Aydın, İzmir, Bursa, Gaziantep ve Mersin illeri öne çıkmaktadır. İncir yetiştiriciliği, Türkiye'de özellikle Ege Bölgesi'nde yoğun olarak yapılan ve önemli ekonomik getirisi olan bir tarımsal faaliyettir. Dünya kuru incir üretiminin %50-60'ı Türkiye tarafından karşılanmaktadır (FAO, 2022).

Toprak özelliği ve ikliminden dolayı Aydın ilimiz ve ilçelerinde dünyanın ve ülkemizin en kaliteli ürünleri yetiştirilmektedir. Aydın ilimizin AB Tescilli coğrafi işaret alan ilk ürünü İncirdir. 2023 Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre Ülkemiz 356 ton yaş incir üretimiyle dünyada birinci sıradadır. Ülkemizde incir ağacı varlığımız 12 milyonun üzerinde olup, 57 bin hektar üretim alanı bulunmaktadır. Aydın 38 bin hektar incir üretim alanı ile bu alanın yüzde 60'ına sahiptir. 2023 yılı TÜİK verilerine göre ilimizde Ülke üretiminin yüzde 57'sine karşılık gelen 205 bin ton yaş incir üretimi ile üretimde birinci sırada bulunmaktadır. Aydın ili, özellikle “Sarı Lop” çeşidi ile kurutmalık incir üretiminde ön plana çıkmaktadır. İncir hem taze hem de kuru olarak iç ve dış pazarlarda talep görmektedir (aydinticaretborsasi.org.tr, 14.08.2024).

¹ Dr.Öğr.Üyesi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, nsoter@adu.edu.tr, Orcid : 0000-0003-2098-6834

Geleneksel tarım yöntemlerinin yanı sıra modern tarım tekniklerinin de kullanıldığı incir yetiştiriciliği, insan gücüne dayalı, emek yoğun olarak üretilmektedir. Bu süreçte üretimden tüketime kadar büyük bir kitleyi oluşturan tarım çalışanları toprak hazırlığı, budama, ilaçlama, hasat gibi birçok aşamada görev almaktadır. 2024 yılında 4 milyon 827 bin kişi tarım sektöründe istihdam edilmiş olup bu Ülkemizdeki istihdamın 14,8% ini oluşturmaktadır (İşgücü İstatistikleri, 2024).

Bu durum Milyonlarca vatandaşımızı etkileyecek olması sebebiyle tarımda iş sağlığı ve güvenliği (İSG) konusunun incir tarımı özelinde detaylı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Bu kitap bölümünün amacı, incir yetiştiriciliğini teknik ve ekonomik yönleriyle ele almakla birlikte, üretim sürecinde karşılaşılan sağlık ve güvenlik risklerini bilimsel temellere dayalı olarak incelemek ve çözüm önerileri sunmaktır.

İNCİR'E GENEL BAKIŞ

İncir ağacı, yüksek sıcaklık ve güneş ışığına ihtiyaç duyan, kuraklığa dayanıklı bir yapısı vardır. Ancak genç ağaçlar düzenli sulama ister. Toprak yapısı olarak iyi drene olmuş, pH aralığı 6.0-8.0 arasında olan kireççe zengin ve hafif topraklar uygun yetiştirme ortamlarıdır. Taç gelişimi fazla olduğu için 7x7 m veya 8x8 m gibi geniş aralıklarla dikilir.

Türkiye'de en çok yetiştirilen incir çeşitleri şunlardır:

- Sarı Lop: Kurutmalık, ihracat için uygundur.
- Bursa Siyahı: Sofralık taze tüketim için uygundur.
- Bardacık, Göklop, Morgüzel gibi yöresel çeşitler de mevcuttur.

Sulama incir yetiştiriciliğinde özellikle genç ağaçlar da çok önemlidir. Kurak bölgelerde damla sulama yöntemi ile su tüketiminin azaltılabileceği gibi etkinlikte kontrol edilerek verimliliğe olumlu katkı sağlamaktadır. Fazla sulama meyve kalitesini olumsuz etkilerken, yetersiz sulama ise meyve dökümüne, zarar sebep olmaktadır.

Budama, taç yapısını düzenlemek, verimliliği artırmak ve hastalık riskini azaltmak amacıyla yapılır. Budama yaz ve kış budaması olarak ikiye ayrılmakta olup kış budaması verim yılı öncesinde, yaz budaması ise yoğun meyve yükünü hafifletmek için yapılır.

İncir ağaçları, özellikle azot, potasyum ve fosfora ihtiyaç duyduğu için buna uygun gübrelemenin yapılması gerekmektedir. Öncelikle bulunduğu topraktan alınan numunenin analiz edilmesi ve bu toprak analizine dayalı olarak uygun

nitelik ve miktarda gübreleme yapılması verimliliği etkilemektedir. Fazla azot, meyvenin kalitesini düşürebilir.

İncirler, olgunlaştığında ağaçtan elle toplanır. Toplanan incirlerde kurutmalık için uygun olan incirler, güneşte veya kurutma tünellerinde itinayla kurutulur. Hasat işlemleri genel olarak sabah saatlerinde yapılır ve toplama işlemi sırasında zarar gören incirler ayrılmaktadır. Tarım çalışanları ergonomik aletler kullanmalı, uzun süreli eğilme ve ağır yük kaldırma gibi durumlardan kaçınmalıdır.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa Gereği Yapılması Gerekenler

Türkiye'de tarım çalışanlarının sağlık ve güvenliklerinin korunmasına yönelik yasal dayanak 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve dayalı olarak çıkarılan yönetmelik, tebliğ vb düzenlemelerin oluşturduğu mevzuattır. Bu mevzuat uyarınca işverenlerin; sağlık kontrolleri yaptırmak, risk analizi yapmak ya da yaptırmak, çalışanları yapacakları işle ilgili bilgilendirmek, eğitim vermek, gerekli kişisel koruyucu donanımları sağlamak gibi birçok yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüklerini yerine getirmeyenler için denetim ve teftişlerde idari para cezaları bulunmaktadır. İş kazası ve meslek hastalıklarının olması durumunda da ise maddi ve manevi tazminatlar ve hapis cezaları ile karşı karşıya kalınabilecektir.

Özellikle tarım çalışanlarının mevsimlik hatta günlük yevmiyeli çalışması, sigortalı olmamaları, çalışanların kayıt altına alınarak sistem içerisine girmesine engel olarak önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu kayıt dışılık sebebiyle Devletimizin maddi kayıpları oluşmaktadır.

26.12.2012 Resmî Gazete tarihli ve 28509 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğine göre incir yetiştiriciliği 01.22.05 kodu ile Tropikal ve subtropikal meyvelerin yetiştiriciliği (muz, hurma, incir, avokado, mango vb.) olarak tehlikeli sınıfta yer almaktadır (Resmî Gazete, (2012-28509)). Tehlike sınıfına göre A veya B sınıfı iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi görevlendirme yükümlülüğü mevcuttur.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Gereği İşverenlerin Görev, Yetki ve Yükümlülükleri

İSG kapsamında işverenin genel yükümlülükleri sıralanmadan önce işverenin, “çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla” (İSGK Madde 4) yükümlü olduğu vurgulanmakta ve bu çerçevedeki görevleri; mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun

iyileştirilmesi için çalışmalar yapmak, işyerinde alınan İSG tedbirlerine uyulup uyulmadığını izler, denetler ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlamak, Risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmak, Çalışana görev verirken, çalışanın sağlık ve güvenlik yönünden işe uygunluğunu göz önüne almak, Yeterli bilgi ve talimat verilenler dışındaki çalışanların hayatı ve özel tehlike bulunan yerlere girmemesi için gerekli tedbirleri almak şeklinde sıralanmaktadır (Resmi Gazete, 2012-28339).

Yine aynı maddede işverenin bu yükümlülüklerine ilişkin sorumluluğunun; işyeri dışındaki uzman kişi ve kuruluşlardan hizmet alınması ile ortadan kalkmayacağı, çalışanların İSG alanındaki yükümlülüklerinin işverenin sorumluluğunu etkilemeyeceği ortaya konmuş; ayrıca, işverenin, İSG tedbirlerinin alınması ile ilgili ortaya çıkan maliyetleri çalışanlara yansıtamayacağı hükme bağlanmıştır (Resmi Gazete, 2012-28339).

İşveren, çalışanların sağlık ve güvenliğini korumaya yönelik bu yükümlülüklerini yerine getirirken aşağıda sıralanan risklerden korunma ilkelerini göz önünde bulundurmalıdır. Nitekim isg çalışmalarında önleyici yaklaşım prensibi benimsenmiştir. risklerden korunma ilkeleri (isgk madde 5); risklerden kaçınmak, kaçınılması mümkün olmayan riskleri analiz etmek, risklerle kaynağında mücadele etmek, işin kişilere uygun hale getirilmesi için işyerlerinin tasarımı ile iş ekipmanı, çalışma şekli ve üretim metotlarının seçiminde özen göstermek, özellikle tekdüze çalışma ve üretim temposunun sağlık ve güvenliğe olumsuz etkilerini önlemek, önlenemiyor ise en aza indirmek, teknik gelişmelere uyum sağlamak, tehlikeli olanı, tehlikesiz veya daha az tehlikeli olanla değiştirmek, teknoloji, iş organizasyonu, çalışma şartları, sosyal ilişkiler ve çalışma ortamı ile ilgili faktörlerin etkilerini kapsayan tutarlı ve genel bir önleme politikası geliştirmek, toplu korunma tedbirlerine, kişisel korunma tedbirlerine göre öncelik vermek, çalışanlara uygun talimatlar vermektir” (Resmi Gazete, 2012-28339).

İşveren, bahsi geçen “İSG hizmetlerini (İSGK Madde 6) da ise; çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve on ve daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde diğer sağlık personeli görevlendirerek, çalışanları arasında belirlenen niteliklere sahip personel bulunmaması hâlinde, bu hizmetin tamamını veya bir kısmını OSGB’den hizmet alarak yerine getirebilir” (Resmi Gazete, 2012-28339).

İşverenler belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip ise, tehlike sınıfı ve çalışan sayısı dikkate alınarak, İSG hizmetlerinin yerine getirilmesini üstlenebileceklerdir. İşverenler, Kanunun belirlediği bu çerçevede görevlendirme veya hizmet alımı yapmaları halinde ise, Görevlendirdikleri kişi veya hizmet aldıkları kurum ve kuruluşların görevleri gereği ihtiyaç duydukları araç, gereç,

mekân ve zaman gibi gerekli bütün ihtiyaçlarını karşılamakla, İşyerinde İSG kapsamında yürütülen hizmetler ve çalışanlar arasındaki işbirliği ve koordinasyonu sağlamakla, Görevlendirdikleri kişi veya hizmet aldığı kurum ve kuruluşlar tarafından iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili mevzuata uygun olan ve yazılı olarak bildirilen tedbirleri yerine getirmekle, İşyerinde çalışanların sağlık ve güvenliğini etkilediği bilinen veya etkilemesi muhtemel durumların bulunması halinde; görevlendirdikleri kişi veya hizmet aldığı kurum ve kuruluşları, başka işyerlerinden çalışmak üzere kendi işyerine gelen çalışanları ve bunların işverenlerini bilgilendirmekle yükümlüdürler (Resmi Gazete, 2012-28339).

Risk Değerlendirmesi, Kontrol, Ölçüm ve Araştırma

İSG çalışmalarının önleyici bir yaklaşımla yürütülmesi esas olduğundan bu kapsamda işyerlerinde risk değerlendirmesi yapılması gerekmekte olup Kanun risk değerlendirmesinin yapılmasına ilişkin sorumluluğu işverene yüklemektedir. İşveren, risk değerlendirmesini ayrıntıları Kanunun 6 ncı maddesinde belirtilen şekilde kendisi yapabileceği gibi görevlendirme veya hizmet alımı yoluyla teminine de gidebilir. Risk değerlendirmesi yapılırken şu hususların (İSGK Madde 10); Belirli risklerden etkilenecek çalışanların durumu, Kullanılacak iş ekipmanı ile kimyasal madde ve müstahzarların seçimi, İşyerinin tertip ve düzeni, Genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumunun göz önünde bulundurulması gerekmekte; ilave olarak İSG yönünden gerek çalışma ortamının barındırdığı tehlikeler gerekse çalışanların bu ortamda maruz kaldığı risklerin belirlenmesine yönelik olarak gereken tüm kontrol, ölçüm, inceleme ve araştırmaların yapılmasını sağlamak da yine işverenin sorumluluğundadır (Resmi Gazete, 2012-28339).

Risk değerlendirmesi sonucunda işyerinde çalışanların sağlık ve güvenliklerinin korunma düzeyini yükseltecek nitelikte İSG tedbirleri belirlenmeli, çalışma şekilleri ve üretim yöntemlerinde gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Belirlenecek tedbirler ile yapılacak düzenlemelerin işyerinin idari yapılanmasının her kademesinde uygulanabilir nitelikte olmasına özen gösterilmelidir. İşveren, risk değerlendirmesi sonucunda ortaya çıkan risklere yönelik olarak alınması gereken İSG önlemlerini uygulamaya koyar, gerekmesi halinde kullanılacak koruyucu donanım ve/veya ekipmanı belirleyerek temin eder.

İşyerlerinde yapılacak İSG risk değerlendirmesinin usul ve esaslarını düzenleyen “İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği” 29.12.2012 tarih ve 28512 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup işyerlerinde yapılacak risk değerlendirmesinin kimler tarafından ve nasıl

yapılacağı, nasıl yazılı hale getirilerek hangi durumlarda yenilenmesi gerektiği gibi hususlar ayrıntılı olarak ortaya konmuştur (Resmi Gazete, 2012-28512).

Acil Durum Planları, Yangınla Mücadele, İlk Yardım ve Tahliye

İSG çalışmalarının sahip olduğu önleyici yaklaşım kapsamında işyerlerinde karşılaşılabilecek riskler ile birlikte işyerlerinde meydana gelebilecek acil durumlara karşı hazırlıklı olunması ve zarar ve hasarın önlenmesi veya en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, işyerinde meydana gelebilecek acil durumların belirlenmesi, acil durum planlarının hazırlanması, korunma tedbirleri, tahliye, tatbikat vb. uygulamaların yürütülmesi ve işyeri dışındaki kuruluşlarla irtibat sağlanmasına yönelik sorumluluk işverende olup Kanunun 11 inci maddesinde işveren; Çalışma ortamı, kullanılan iş ekipmanı ve maddeler ile çevre şartları dikkate alınarak meydana gelebilecek acil durumları önceden değerlendirmek, çalışanları ve çalışma çevresini etkilemesi mümkün ve muhtemel acil durumları belirlemek ve bunlardan kaynaklanabilecek olumsuz etkileri önleyici ve sınırlandırıcı tedbirleri almak, Acil durumların olumsuz etkilerinden korunmak üzere gereken ölçüm ve değerlendirmeleri yapmak, acil durum planlarını hazırlamak, Acil durumlarla mücadele için işyerinin büyüklüğü ve barındırdığı özel tehlikeler, yapılan işin niteliği, çalışan sayısı ile işyerinde bulunan diğer kişileri dikkate alarak; önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım vb. konularda eğitilmiş ve uygun donanıma sahip yeterli sayıda kişiyi görevlendirmek, araç ve gereçleri sağlayarak eğitim ve tatbikatları yaptırmak ve ekiplerin her zaman hazır bulunmalarını sağlamak, Özellikle ilk yardım, acil tıbbi müdahale, kurtarma ve yangınla mücadele konularında, ihtiyaç halinde işyeri dışındaki kuruluşlarla irtibatı sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür (Resmi Gazete, 2012-28339).

Kanunun bu maddesine istinaden, işyerlerinde acil durum planlarının hazırlanması, önleme, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım vb. konularda yapılması gereken çalışmalar ile bu durumların güvenli olarak yönetilmesi ve bu konularda görevlendirilecek çalışanların belirlenmesi ile ilgili usul ve esaslar, 18.06.2013 tarih ve 28681 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik” ile belirlenmiş olup işyerlerinde acil durumlara yönelik olarak yürütülecek çalışmalar bu yönetmelik çerçevesinde yürütülmektedir (Resmi Gazete, 2013-28681).

Sağlık Gözetimi

İşveren, işyerinde maruz kalabilecekleri sağlık ve güvenlik risklerini dikkate alarak çalışanların sağlık gözetimine tabi tutulmalarını sağlar. (İSGK Madde 15)

Bunun için “işveren çalışanların sağlık muayenelerinin; İşe girişlerinde, İş değişikliğinde, İş kazası, meslek hastalığı veya sağlık nedeniyle tekrarlanan işten uzaklaşmalarından sonra işe dönüşlerinde talep etmeleri hâlinde, İşin devamı süresince, çalışanın ve işin niteliği ile işyerinin tehlike sınıfına göre Bakanlıkça belirlenen düzenli aralıklarla yapılmasını sağlamak zorundadır”. “Tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde çalışacaklar, yapacakları işe uygun olduklarını belirten sağlık raporu olmadan işe başlatılamaz (Resmî Gazete, 2012-28339).

İSGK kapsamında alınması gereken sağlık raporlarını işyeri hekimi verir. 50’den az çalışanı olan az tehlikeli işyerleri için ise kamu hizmet sunucuları veya aile hekimlerinden de rapor alınabilir (Resmî Gazete, 2012-28339).

Kanunun “İşverenin genel yükümlülüğü” başlıklı 4 üncü maddesinde işverenin, İSG tedbirlerinin alınması ile ilgili ortaya çıkan maliyetleri çalışanlara yansıtamayacağı hükme bağlanmış olduğundan sağlık gözetimi maliyeti ile gözetimden kaynaklı her türlü ek maliyet işverence karşılanır, kesinlikle çalışana yansıtılamaz (Resmî Gazete, 2012-28339).

Çalışanların Bilgilendirilmesi, Eğitimi, Görüşlerinin Alınması ve Katılımlarının Sağlanması ve Yükümlülükleri

İşveren işyerinde İSG’nin sağlanması ve sürdürülebilmesi amacıyla, çalışanları ve çalışan temsilcilerini (İSGK Madde 16), İşyerinde karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri ile koruyucu ve önleyici tedbirler, Çalışanların yasal hak ve sorumlulukları, İşyerinde ilk yardım, olağan dışı durumlar, afetler ve yangınla mücadele ve tahliye işleri ile ilgili olarak görevlendirilenleri hususlarında işyerinin özelliklerini de dikkate alarak bilgilendirir. İşyerinde başka işyerlerinden çalışmak üzere gelen çalışanlar bulunması halinde söz konusu çalışanların bilgilendirilmelerini sağlamak üzere, işverenlerine gerekli bilgileri verir (Resmî Gazete, 2012-28339).

İşveren, çalışanların özellikle; İşe başlamadan önce, Çalışma yeri veya iş değişikliğinde, İş ekipmanının değişmesi hâlinde veya yeni teknoloji uygulanması hâlinde İSG eğitimlerini almasını sağlar. Eğitimlerin, değişen ve ortaya çıkan yeni risklere uygun olarak yenileneceği, gerektiğinde ve düzenli aralıklarla tekrarlanacağı hükme bağlanmış olup (Madde 17) (Resmî Gazete, 2012-28339); söz konusu eğitimlerin çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde yılda en az bir defa, tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde iki yılda en az bir defa ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde üç yılda en az bir defa tekrarlanacağı ise yönetmelikle (Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik Madde 6) düzenlenmiştir (Resmî Gazete, 2013-28648).

İSGK ilgili maddenin devamında; çalışan temsilcileri özel olarak eğitileceği, mesleki eğitim alma zorunluluğu bulunan tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işlerde, yapacağı işle ilgili mesleki eğitim aldığını belgeleyemeyenlerin çalıştırılmayacağı, iş kazası geçiren veya meslek hastalığına yakalanan çalışana işe başlamadan önce, söz konusu kazanın veya meslek hastalığının sebepleri, korunma yolları ve güvenli çalışma yöntemleri ile ilgili ilave eğitim verileceği, herhangi bir sebeple altı aydan fazla süreyle işten uzak kalanlara, tekrar işe başlatılmadan önce bilgi yenileme eğitimi verileceği, Tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde; yapılacak işlerde karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri ile ilgili yeterli bilgi ve talimatları içeren eğitimin alındığına dair belge olmaksızın, başka işyerlerinden çalışmak üzere gelen çalışanlar işe başlatılamayacağı, Geçici iş ilişkisi kurulan işverenin, iş sağlığı ve güvenliği risklerine karşı çalışana gerekli eğitimin verilmesini sağlamakla yükümlü olduğu hükme bağlanmıştır (Resmi Gazete, 2012-28339).

İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu

Eller ve daha fazla çalışanın bulunduğu ve altı aydan fazla süren sürekli işlerin yapıldığı işyerlerinde işveren, Kanunun 22 nci maddesine göre İSG ile ilgili çalışmalarda bulunmak üzere kurul oluşturur. İşveren, kurulun İSG mevzuatına uygun kararlarını uygulamakla yükümlüdür (Resmi Gazete, 2012-28339).

“Altı aydan fazla süren asıl işveren-alt işveren ilişkisinin bulunduğu hallerde; Asıl işveren ve alt işveren tarafından ayrı ayrı kurul oluşturulmuş ise, faaliyetlerin yürütülmesi ve kararların uygulanması konusunda işbirliği ve koordinasyon asıl işverence sağlanır, Asıl işveren tarafından kurul oluşturulmuş ise, kurul oluşturması gerekmeyen alt işveren, koordinasyonu sağlamak üzere vekâleten yetkili bir temsilci atar, İşyerinde kurul oluşturması gerekmeyen asıl işveren, alt işverenin oluşturduğu kurula işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere vekâleten yetkili bir temsilci atar, Kurul oluşturması gerekmeyen asıl işveren ve alt işverenin toplam çalışan sayısı elliden fazla ise, koordinasyonu asıl işverence yapılmak kaydıyla, asıl işveren ve alt işveren tarafından birlikte bir kurul oluşturulur, Aynı çalışma alanında birden fazla işverenin bulunması ve bu işverenlerce birden fazla kurulun oluşturulması hâlinde işverenler, birbirlerinin çalışmalarını etkileyebilecek kurul kararları hakkında diğer işverenleri bilgilendirir.” (İSGK Madde 22) (Resmi Gazete, 2012-28339).

İSG kurullarının hangi işyerlerinde kurulacağı ve bu kurulların oluşumu, görev ve yetkileri, çalışma usul ve esasları ile birden çok kurul bulunması halinde kurullar arasında koordinasyon ve işbirliği yöntemlerini belirleyen yönetmelik, 18.01.2013 tarih ve 28532 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2013-28532).

İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Kayıt ve Bildirimi

İşveren işyerinde meydana gelen bütün iş kazası ve teşhis edilen meslek hastalıklarının kaydını tutmak, gerekli incelemeleri yapmak ve inceleme sonuçlarını rapor haline getirmekle yükümlüdür. Ayrıca, yaralanma veya ölümle sonuçlanmasa dahi işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratan veya çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olan olaylar da incelenerek raporlanır (Resmi Gazete, 2012-28339).

İşveren, işyerinde iş kazası yaşanması veya meslek hastalığı tanınması halinde SGK'na bildirimde bulunur. Bu bildirimler; İş kazası yaşanması halinde kazadan sonraki üç iş günü içinde, Meslek hastalığı tanınması halinde ise tanıyı sağlık hizmeti sunucuları veya işyeri hekiminden tebliğ aldığı tarihten itibaren üç iş günü içinde yapılmalıdır (Resmi Gazete, 2012-28339).

Çalışanların Görev, Yetki ve Yükümlülükleri

Çalışanların yükümlülükleri ise; aldıkları İSG eğitimi ve işverenin İSG konusunda verdiği talimatlara uygun şekilde davranmak gerek kendilerinin ve gerekse diğer çalışanların sağlık ve güvenliklerini tehlikeye düşürmeyecek şekilde hareket etmekle yükümlüdürler.

Bu kapsamda çalışanların “yükümlülükleri (İSGK, Madde 18) şunlardır: İşyerindeki makine, cihaz, araç, gereç, tehlikeli madde, taşıma ekipmanı ve diğer üretim araçlarını kurallara uygun şekilde kullanmak, bunların güvenlik donanımlarını doğru olarak kullanmak, keyfi olarak çıkarmamak ve değiştirmemek, kendilerine sağlanan kişisel koruyucu donanımı doğru kullanmak ve korumak, İşyerindeki makine, cihaz, araç, gereç, tesis ve binalarda sağlık ve güvenlik yönünden ciddi ve yakın bir tehlike ile karşılaştıklarında ve koruma tedbirlerinde bir eksiklik gördüklerinde, işverene veya çalışan temsilcisine derhal haber vermek, teftişe yetkili makam tarafından işyerinde tespit edilen noksanlık ve mevzuata aykırılıkların giderilmesi konusunda, işveren ve çalışan temsilcisi ile işbirliği yapmak, Kendi görev alanında, iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için işveren ve çalışan temsilcisi ile işbirliği yapmak (Resmi Gazete, 2012-28339).

İNCİR TARIMININ İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tarım sektörü, Türkiye’de istihdamın önemli bir kısmını oluşturmaya rağmen iş güvenliği açısından en fazla ihmal edilen sektörlerden biridir. İncir yetiştiriciliği ise genellikle küçük aile işletmeleri tarafından yapıldığından, iş güvenliği kültürü daha az gelişmiştir. Hasat, budama, ilaçlama ve kurutma gibi

Üretim aşamalarında çalışanlar; mekanik, kimyasal, biyolojik ve fiziksel birçok riske maruz kalmaktadır.

İncir yetiştiriciliğinde karşılaşılabilecek başlıca tehlike ve riskler şunlardır:

- Ağaçlara tırmanma, eğimli arazide çalışma gibi nedenlerle düşme riski ile, budama ve hasat zamanlarında yüksekte çalışma sırasında yüksekten düşme sonucu yaralanma, sakatlanma veya vefatlara varabilecek sonuçlar,
- Budama ve hasat işlemleri sırasında makas, bıçak gibi kesici aletlerin yanlış kullanımı sebebiyle kullanılan kesici, delici el aletler ve ekipmanlarla el-kol yaralanmaları,
- Hasat ve kurutma işlemleri yaz aylarında açık alanda yapıldığı için; yüksek sıcaklık ve güneş çarpması, aşırı sıcak/soğuk vb. olumsuz hava koşullarında çalışma, termal riskler,
- Bahçe ortamında çalışanlar , özellikle yaz aylarında Böcek, yılan, Arı, yılan vb haşere gibi canlılarla karşı karşıya kalanlarda, bunlardan kaynaklı alerjik reaksiyon, kaza ve hastalıklar,
- Kullanılan zirai ilaç, gübre, pestisit ve diğer kimyasalların hatalı kullanımından kaynaklı zehirlenme, solunum yolu hastalıkları, cilt hastalıkları, kanserler,
- Arazı şartlarında maruz kalınan toz sebebiyle oluşabilecek hastalıklar,
- Tehlikeli olabilecek bitki ve biyolojik maddelerle temas sonucu alerjik reaksiyonlar,
- Zirai araç ve ekipmanlardan kaynaklı titreşim ve gürültü kaynaklı mesleki hastalıklar,
- Uzun süre ayakta çalışma, eğilme, yük taşıma gibi faktörler, ağır kaldırma, tekrarlı hareketler sonucu ortaya çıkabilecek bel fıtığı ve kas iskelet sistemi hastalıkları,
- Arazı şartlarında hava koşullarının ve zaman zaman yoğunlaşan yoğun iş temposu sebepleriyle psikososyal risk etmenleri,
- Bulaşıcı hastalıklar,
- Çalışanların traktör ve benzeri araçların kazası ile araçların altında kalması sonucu yaralanma ya da vefat ile sonuçlanma,
- Yetersiz kurutma koşulları, çalışanların maruz kalabileceği kf ve toksin oluşumuna, aflatoksin riski ile karşı karşıya bırakabilir,

İSG Eğitimleri ve Farkındalık Kazandırma

İncir yetiştiriciliğinde alışan Tarım işçilerine ve üreticilere işverenlerin vermekle yükümlü oldukları eğitimlerden bazıları şunlardır; çalışmaları sırasında karşılaşabilecekleri tehlike ve risklerle, iş süreçleri, iş ekipmanları, yüksekte

çalışma, pestisit, ilaç, kimyasal güvenli kullanımı eğitimleri, KKD kullanımı, özellikle kırsal alanlarda yaşanabilecek acil durumlara müdahalede hayat kurtarıcı olabilecek özelleştirilmiş İlk yardım, acil durumlar, ergonomi vb konularda işe giriş ve periyodik olarak verilecek eğitimler bulunmaktadır.

Bu düzenli eğitimler ile çalışanlarda farkındalığın arttırılarak yaptıkları işlerde güvenli çalışmayı önceliklendirerek sağlık ve güvenlik içinde çalışmalarını hedeflenmektedir.

İş Ekipmanları Yönünden Gereklilikler

Traktör ve benzeri araç ve ekipman güvenliği için, bu makineler ve ekipmanlar düzenli olarak bakımdan geçirilmeli, gerekli olanlar periyodik kontrolden geçirilerek raporları kayıt altına alınarak saklanmalı ve görülen eksik ve uygunsuzluklar düzeltilmelidir. Bunların kullanımı hakkında çalışanlara eğitim verilmeli, gerekli olanlarda operatörlük eğitimi ve belgesi alınmalıdır.

Kimyasallar Yönünden

Kullanılan başlıca kimyasalların etkileri ve alınması gereken önlemler aşağıda verilmektedir.

İlaç Türü	Etkisi	Alınacak Önlem
Fungisit	Solunum zorluğu	Maske, eldiven, uygulama sonrası yıkama
İnsektisit	Cilt tahrişi, zehirlenme	Eldiven, gözlük, uygun dozda kullanım
Herbisit	Toprak kirlenmesi, cilt yanması	Uygun hava koşullarında uygulama

Kişisel Koruyucu Donanım (KKD) Kullanımı

Öncelikle aşırı sıcak saatlerde çalışmalar sınırlandırılmalı, gölgede dinlenme alanları oluşturulmalı, sıvı kayıpları dikkate alınarak sıvı alımları kontrol edilmeli, bunlar göz önüne alınarak Çalışma Saatlerinin Düzenlenmesi gerekmektedir. Bu çalışma zamanların da aşağıda belirtilen işlerde gerekli kişisel koruyucu donanımlar temin edilerek bunlarla çalışmaları gerekmektedir.

Çalışanlara iş türüne göre aşağıdaki koruyucu ekipman sağlanmalıdır:

- Zirai ilaçlama işleri sırasında; solunum cihazları, Maske, eldiven, koruyucu tulum, gözlük,
- Budama ve hasat işleri sırasında; Koruyucu eldiven, şapka, güneş gözlüğü, eldiven, maske ve uygun giysiler,
- Kurutma ve taşıma işleri sırasında; Bel destek kemeri, maske.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizin ekonomisine önemli bir destek sağlayan, vatandaşlarımızın gıda ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan tarım sektörünün alt branşı olan incir tarımı özellikle bölgemiz ve Aydın ili için önemli bir paya sahiptir. Fakat üretimin süreçlerinde emek yoğun süreçlerin olması, çalışanlarının kimyasal, fiziksel, biyolojik, ergonomik vb bir çok tehlike ve riske maruz kalması çalışanlarımızın, vatandaşlarımızın sağlık ve güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum iş sağlığı ve güvenliği yönünden iş kazaları ve meslek hastalıklarına sebep olmasından dolayı çalışanlarımızın, vatandaşlarımızın ve ailelerinin acı çekmeleri yanında Ülkemizin kaynaklarının boşa harcanmasına sebep olmaktadır.

Bu çalışmada amaç incir üretimi süreçlerinin iş sağlığı ve güvenliği yönünden incelenerek olası iş kazaları ve meslek hastalıkları ile ilgili işverenlerin, yöneticilerin ve çalışanların bilinçlendirilmesine yol göstermektir. Bu sayede işverenlerin ve yöneticilerin hapis cezaları ve tazminatlarla karşılaşmamları, çalışanlarımızın da sağlık ve güvenliklerinin sağlanarak sonuçta ülkemizin gerek gıda sürdürülebilirliğinin güvence altına alınması kaynaklarının boşa harcanması ve en doğru yerlere harcanmasını sağlayarak ülkemizin daha güzel yarınlara ulaşmasını sağlayacaktır.

İncir tarımında İSG uygulamalarının etkinliği, sadece çalışan sağlığını değil, aynı zamanda üretim kalitesini de doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle İSG politikaları üretim planlamasına entegre edilmelidir.

Tarım işçilerine düzenli İSG eğitimi verilmelidir, farkındalıkları artırılarak kendilerinin sağlık ve güvenliklerini önceliklendirerek çalışmalarını sağlayacak seviyeye ulaşmaları sağlanmalıdır.

KKD temini ve kullanımı denetlenmelidir,

Pestisit kullanımında etik ve güvenli prosedürler uygulanmalı, kişisel koruyucu donanım kullanımı sağlanmalıdır,

Mevsimlik işçilerin kaydı ve sosyal güvencesi sağlanmalıdır,

Çalışma ve dinlenme zamanları düzenlenerek hava koşulları, ergonomi vb risklere karşı gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ağır yük taşıma ve sürekli yapılan işlemler mümkün olduğunca makineler ile gerçekleştirilerek çalışanların bu risklerden korunmaları sağlanmalıdır.

İş güvenliği denetimleriyle işverenlerin ve çalışanların sağlık ve güvenlikle ilgili yürürlükteki mevzuatlar kapsamında yükümlülüklerine uygun çalışıp çalışmadıkları denetlenerek uygun çalışmaları sağlanmalı, denetim mekanizmaları desteklenmelidir.

Tarımda İSG eylem planı oluşturularak, uygulanmalı bu şekilde de sürdürülebilir uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır,

KAYNAKLAR

- Koca, R., Somuncu, M. Gıda Güvencesi Konusunda Türkiye İçin Bir Değerlendirme, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 8(2), 1-11, 2021.
- Aydın Ziraat Odası, Aydın'da İncir Üretim Raporu, 2021.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Tarım Sektöründe İş Sağlığı Rehberi*, 2022.
- Erdoğan, A., Demir, M. İncir Yetiştiriciliği ve Pazarlaması. *Ege Üniversitesi Yayınları*, 2020.
- FAO. Occupational safety in agriculture. Food and Agriculture Organization, 2023.
- Gültekin, M. Organik İncir Yetiştiriciliğinde Çevre ve İnsan Sağlığı. *Tarım Bilimleri Dergisi*, 25(2), 78-86, 2019.
- Kaya, O. Tarımda İş Kazaları ve Önlenmesi. *İş Güvenliği ve Sağlığı Dergisi*, 8(1), 35-42, 2021.
- TÜİK. Tarım istatistikleri. Türkiye İstatistik Kurumu, 2022.
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı – Tarımsal İş Sağlığı Rehberi.
- ÇSGB – Tarım Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği El Kitabı.
- FAO – Fig Production Guidelines, 2020
- Aydın Ziraat Odası Yayınları
- Aydın Ticaret Borsası 08.2024 2024-2025 Sezonun İlk Kuru İnciri Üreticiden Teslim Alındı, Erişim adresi: <https://www.aydinticaretborsasi.org.tr/14-08-2024-2024-2025-sezonun-ilk-kuru-inciri-ureticiden-teslim-alindi>, Erişim tarihi: 06.05.2025.
- İşgücü İstatistikleri, 2024, Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucu-Istatistikleri-2024-54059#>, Erişim tarihi: 06.05.2025
- İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği, Resmî Gazete Tarihi 26.12.2012, Sayısı: 28509, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16909&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025
- Resmi Gazete, (2012-28339). 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmi Gazete. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6331&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025
- Resmi Gazete, (2012-28509). İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği. İşyeri Tehlike Sınıfları Listesi. 26.12.2012 tarih ve 28509 sayılı Resmi Gazete. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?>

MevzuatNo=18928&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, Erişim tarihi: 07.05.2025

Resmi Gazete, (2012-28512). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, 29.12.2012 tarih ve 28512 sayılı Resmi Gazete. , Erişim adresi:

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16925&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025.

Resmi Gazete, (2013-28681) İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik. 18.06.2021 tarih ve 28681 sayılı Resmi Gazete. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18493&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025

Resmi Gazete, (2013- 28648). ÇAlışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. 15.05.2013 tarih ve 28648 sayılı Resmi Gazete. Erişim adresi : <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=18371&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025

Resmi Gazete, (2013-28532). İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik. 18.01.2021 tarih ve 28532 sayılı Resmi Gazete. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17031&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim tarihi: 07.05.2025

7. Bölüm

Aydın İli'nde Geleneksel El Sanatlarının İncelenmesi: Karacasu Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme

Saadet Nihal COŞKUN¹

Geleneksel el sanatları, toplumların tarihsel, kültürel ve sosyoekonomik birikimlerinin somut ve sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir. Bu sanatlar, sadece birer üretim pratiği olmanın ötesinde, kültürel hafızayı taşıyan, toplumsal kimliği inşa eden ve yerel ekonomileri destekleyen dinamik unsurlardır. Aydın ili ve özelinde Karacasu ilçesi, Anadolu'nun zengin el sanatları geleneğini sürdüren önemli merkezlerden biri olarak öne çıkmaktadır.

Geleneksel sanatlar el emeği yoğun olarak üretimin yapılması, kültürel özellikler taşıyan motiflerin uygulaması, çoğunlukla doğal hammaddelerin kullanılması, üretenin hayal gücünü ve yaratıcılığı yansıtmaları açısından önemlidir. Geleneksel sanatlar biçim ve teknikleri açısından zaman içinde ülkelere, bölgelere ve yörelere göre farklı özellikler kazanmıştır (Koizhaiganova vd.2016). Kültürel miras, bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazine olarak tanımlanmaktadır. Kültürel miras insanların tarih boyunca biriktirdikleri deneyimlerin, geleneklerin devamlılığını ve geleceğin doğru inşa edilmesini sağlar. Kültürel miras ona miras niteliğini veren evrensel değerlerin yanında gelecek kuşaklara yeni öğrenme ve gelişme fırsatları sunduğu, insanlara güzel duygular ve sıcak anılar yaşattığı, yaratıcılığı ve keşfetme güdüsünü beslediği, dünyaya ve hayata bakışa derinlik kattığı ve herkesin geçmişinden öğrenecek çok şeyi olduğu için koruma altına alınmalıdır. Kültürel miras; kimlik, kültür, tarih ile ilgili somut ve soyut değerlerin tümüdür. Tarihi kentler ve dokular, kültürel peyzajlar, anıtsal yapılar, sivil mimari örneklerinin ve arkeolojik alanların bu anlamda çok önemli değerler olduğu muhakkaktır. Ancak; dil, gelenek, resim, heykel, seramik kaplar, Çini, cam, metal, deriden imal edilmiş eşyalar, dokumalar, mobilya, mücevher, sikke, elyazması kitaplar, Semboller, edebiyat, yemek, müzik, dans gibi yaşayan değerler de kültürel mirasın önemli bir kısmını oluşturmaktadır buradan sonuçla miras olarak adlandırılan olgu esasen bir kültüre ait olandır (Koyuncu-Okca ve diğ.2017).

¹ Öğr. Gör. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın MYO, Tasarım Bölümü, coskunn@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6237-3804

Kültürel mirasın korunması, yalnızca geçmişe ait değerlerin muhafazası değil; aynı zamanda bu mirasın günümüz koşullarında yeniden işlevlendirilerek toplumsal kalkınmaya hizmet edecek biçimde sürdürülebilir hale getirilmesini de kapsamaktadır (UNESCO 2003). Bu bağlamda geleneksel el sanatları, hem maddi kültür unsuru olarak hem de yaşayan kültürel miras biçimiyle kritik bir rol oynamaktadır (Smith 2006). Türkiye’de özellikle kırsal bölgelerde sürdürülen zanaat türleri, toplumsal hafızanın korunmasında ve yerel ekonomilerin canlı tutulmasında önemli bir işleve sahiptir.

Aydın ili, zengin tarihsel geçmişi ve çeşitlilik arz eden kültürel dokusuyla Anadolu’nun önemli merkezlerinden biridir. Karacasu ilçesi başta olmak üzere, Efeler ve çevre ilçelerde sürdürülen geleneksel zanaatlar, hem yerel halkın geçim kaynağı hem de bölgesel kimliğin taşıyıcısı konumundadır. Ancak bu zanaatlar, küreselleşme, modern üretim biçimleri ve toplumsal değişimlerin etkisiyle ciddi tehditler altındadır (Koçak 2015, Karatekin 2019, Uslu 2019).

AYDIN İLİ’NE GENEL BİR BAKIŞ

Aydın ili, Ege Bölgesi’nin önemli şehirlerinden biri olup tarihsel süreç içerisinde birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış, verimli toprakları ve zengin kültürel birikimiyle dikkat çeken bir merkezdir. Aydın ili, hem coğrafi konumu hem de tarihsel geçmişi açısından Türkiye’nin dikkat çeken şehirlerinden biridir. Antik çağlardan günümüze kadar kesintisiz bir yerleşime sahne olan Aydın, sahip olduğu doğal kaynaklar, tarımsal üretim potansiyeli ve kültürel çeşitliliğiyle Ege Bölgesi’nin gelişmiş bir ilidir (Kara 2019). Aydın ili, Ege Bölgesi’nin güneyinde yer almakta olup kuzeyde İzmir ve Manisa, doğuda Denizli, güneyde Muğla illeriyle komşudur. Batısında ise Ege Denizi yer almaktadır. İlin yüzölçümü yaklaşık 8.116 km² olup, Büyük Menderes Nehri’nin suladığı verimli ovalara sahiptir (<https://www.ayto.org.tr/tr/kurumsal/102> ; 05.04.2025). Akdeniz ikliminin etkili olduğu Aydın’da yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Bu iklim yapısı, ilin tarımsal üretiminde çeşitliliğe imkân tanımaktadır.

Görsel 1: Aydın kent meydanı

Kaynak: (Coskun Arşivi 2023).

Aydın, tarih boyunca Lidyalılar, Persler, Romalılar, Bizanslılar ve son olarak Osmanlılar gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Antik dönemde “Tralleis” olarak bilinen kent, Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir ticaret ve kültür merkezi olmuştur (Bean 2021). Selçukluların Anadolu’ya gelişiyle birlikte Türk hâkimiyetine giren Aydın, 14. yüzyılda kurulan Aydınoğulları Beyliği’nin merkezi haline gelmiştir. Osmanlı döneminde ise bölgenin ekonomik ve idari yapısı gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Aydın ilinin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Zeytin, incir, pamuk ve kestane gibi ürünler başlıca tarımsal faaliyetler arasında yer alır. Özellikle Aydın inciri, coğrafi işaret olarak ulusal ve uluslararası pazarda önemli bir yer edinmiştir (Gürel ve Altun 2020). Tarım dışında turizm ve hizmet sektörü de ilin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Kuşadası, Didim gibi sahil ilçeleri, yaz turizminin önemli merkezlerindendir.

Görsel 2 ve 3: Afrodisias antik kenti

Kaynak: (Coşkun Arşivi 2020).

Dünya Miras Listesindeki Afrodisias Aydın İli'ne bağlı Karacasu ilçesinde yer alır. Adını aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'den alan Aphrodisias özellikle Roma çağında Aphrodithe tapınımı ile ünlenmiş antik bir kent olup, günümüzde de çok iyi korunmuş anıt yapıları ile Türkiye'nin en önemli arkeolojik yerlerinden biridir. Sonraki devirlerde üzerine tiyatro yapılan höyük, M.Ö. 5000'lere kadar giden Prehistorik bir yerleşmedir. M.Ö. 6. yüzyılda Aphrodisias küçük bir köydür. İlk Aphrodithe tapınağı da bu devirde yapılmıştır. Bu görünüm M.Ö. 2. yüzyılda ızgara planlı kentin kuruluşu ile değişmiştir (www.aydin.gov.tr/afrodisias 05.04.2025). Antik dönemde önemli bir eğitim ve kültür merkezi olan, Gymnasium, tiyatro, kütüphane ve agora kalıntıları ile öne çıkan antik kent Nysa Sultanhisar'da. Magnesia Germencik-Ortaklar'da. İyonya'nın en önemli liman kentlerinden biri olan Milet Didim yakınlarında. Planlı şehir yapısının klasik örneklerinden biri olan Priene Söke'de. Siyah mermeriyle ünlü Alabanda Çine İlçesinde. Aydın şehir merkezinin kuzeyinde yer alan, Hellenistik ve Roma dönemine ait kalıntılar bulunan ve ünlü kemerli yapısından dolayı Üç Gözler adı ile tanınan Tralleis Aydın İli sınırlarında yer alan antik kentleridir (Umar 1993).

Görsel 4: Tralleis (Üç Gözler) antik kent

Kaynak: (Coşkun Arşivi 2020).

Aydın ili, halk oyunları, geleneksel el sanatları ve mutfağı ile zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Yöreye özgü zeybek oyunu ve efe kültürü, bölge halkının kimliğini oluşturan önemli unsurlardır (Coşkun 2019). Ayrıca kentte çok sayıda müze, ören yeri ve tarihi yapı bulunmaktadır; bu unsurlar yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

AYDIN'DA GELENEKSEL EL SANATLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Görsel 5: İğne oyası motifi

Kaynak: (Coskun Arşivi, 2018).

Aydın ili, tarihsel ve kültürel mirasının bir yansıması olarak zengin geleneksel el sanatlarıyla dikkat çekmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle farklı medeniyetlerin etkisinde kalan Aydın, Anadolu'nun el sanatı geleneğini Ege'nin özgün estetik anlayışıyla harmanlamıştır. Özellikle dokumacılık, çömlekçilik, dericilik ve oya işleri, ilde yaygın olarak görülmektedir (Özdemir, 2016). Aydın'da geleneksel dokumacılık, özellikle Nazilli ve çevresinde yoğunlaşmıştır. "Nazilli basması" olarak bilinen pamuklu kumaş üretimi, hem ekonomik hem kültürel açıdan önemli bir yere sahiptir. Renkli desenleri ve doğal boyalarla yapılan bu kumaşlar, geçmişte günlük kıyafetlerde, peştamal ve başörtüsü üretiminde yaygın olarak kullanılmıştır. Bozdoğan ve çevresinde Kıl çadır dokumaya azda olsa rastlanmaktadır. Günümüzde Nazilli Belediyesi ve çeşitli kooperatifler aracılığıyla bu geleneksel dokuma ürünlerinin yeniden canlandırılması yönünde çalışmalar sürmektedir. Karacasu başta olmak üzere birçok ilçede halı, kilim ve mekikli dokuma teknikleri hâlâ sürdürülmektedir. Bu dokumalar, geçmişten günümüze aktarılan motif ve tekniklerle kültürel belleğin bir parçası olarak değerlidir (Coşkun 2016).

Kadınların el emeğini yansıtan iğne oyları ve tığ işleri, Aydın'daki geleneksel el sanatları içinde ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle gelin bohçalarının vazgeçilmez bir parçası olan bu işler, hem süsleme hem de kültürel kimlik aktarımı açısından değerlidir. Oylar, bölgenin sosyal yapısı, gelenekleri ve estetik anlayışı hakkında da bilgi verir. Çiçek motifleri ve doğa temaları sıkça kullanılan süslemelerdir (Coşkun 2018).

Çine ve Koçarlı ilçelerinde geçmişte var olduğu bilinen Karacasu’da yaygın olan çömlekçilik, Aydın’ın en eski el sanatları arasındadır. Genellikle günlük kullanım için yapılan güveç, testi, küp ve çömlekler, bölge halkının yemek pişirme ve saklama alışkanlıklarıyla uyum göstermektedir. Karacasu’da antik Afrodiasias kültürünün etkisiyle şekillenen çömlekçilik, el tornasında üretim ve geleneksel fırın teknikleriyle varlığını sürdürmektedir. Geleneksel yöntemlerle üretilen bu ürünler, toprağın pişirilmesi ve şekillendirilmesi sürecinde ustalık gerektirir. Günümüzde azalma eğiliminde olan bu sanat dalı, bazı atölyelerde ve kültürel festivallerde yaşatılmaya çalışılmaktadır (Çalışıcı 2003).

Söke ve Karacasu’da geçmişte daha yaygın olan dericilik sanatı, modern üretim teknikleriyle rekabet etmekte zorlanmakla birlikte bazı ustalar tarafından sürdürülmektedir. Aydın ve çevresinde geleneksel yöntemlerle üretilen köruklu çizimler, doğal deriden el işçiliğiyle yapılmakta ve kültürel simge niteliği taşımaktadır. Ancak usta sayısının hızla azalması, bu sanat dalının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Çine ve Bozdoğan gibi ilçelerde hasır örme ve sepet yapımı gibi zanaatlar halen kırsal nüfusun geçim kaynakları arasındadır. (Coşkun 2020).

Geleneksel el sanatları, toplumların geçmişle olan bağlarını koruması açısından büyük bir öneme sahiptir. Motiflerden kullanılan tekniklere kadar her unsur, bir kültürel kimlik aktarımına hizmet eder.

AYDIN VE KARACASU’DA KÜLTÜREL BİR MİRAS OLARAK EL SANATLARI

Geleneksel el sanatları, toplumların tarih boyunca geliştirdiği estetik, işlevsel ve kültürel değerlerin somut ifadesi olarak kabul edilmektedir. El emeğine dayalı bu üretim biçimleri, yalnızca bir zanaat uygulaması değil, aynı zamanda kültürel kimliğin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan dinamik bir yapı sunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin batısında yer alan Aydın ili ve özellikle Karacasu ilçesi, zengin tarihî birikimi ve üretim çeşitliliği ile geleneksel el sanatlarının özgün örneklerinin yaşatıldığı bir kültür havzası olarak öne çıkmaktadır (Coşkun 2016). Aydın ili, antik dönemlerden bu yana birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olması nedeniyle kültürel çeşitliliğin yüksek olduğu bir bölgedir. Bu tarihî derinlik, el sanatları üretimine de yansımış; halıcılık, dokumacılık, çömlekçilik, dericilik, hasırcılık gibi pek çok geleneksel sanat kolunun bölgede varlık göstermesine zemin hazırlamıştır (Coşkun 2020). Bu sanat dallarının önemli bir bölümü, sosyoekonomik nedenlerle azalma eğiliminde olsa da, yerel halk arasında kültürel bir miras bilinciyle sürdürülmeye devam etmektedir.

Karacasu ilçesi özelinde değerlendirildiğinde, özellikle mekikli dokuma. Dericilik ve Çömlekçilik geleneği bölgeyle özdeşleşmiştir (Coşkun 2016). Karacasu’nun Afrodiasias Antik Kenti yakınlarında gelişmiş olan çömlekçilik,

binlerce yıllık seramik üretimi mirasının günümüzdeki yansımasıdır. El tornası ile şekillendirilen ve geleneksel fırınlarda pişirilen çömlekler, hem işlevsel hem de sanatsal değeri yüksek ürünler olarak dikkat çeker. Bu yönüyle Karacasu çömlekçiliği, hem kültürel turizme hem de kırsal kalkınmaya katkı sağlayan önemli bir üretim alanı olma özelliği taşımaktadır (Coşkun 2016). Karacasu’da dokumacılık, yerel motiflerle süslenen ürünlerin nesiller arası aktarımıyla canlı kalmaktadır. Aynı şekilde çömlekçilik, Afrodias Antik Kenti’ne uzanan geçmişle derin bir tarihsel bağa sahiptir. El sanatları, yöresel kimliğin ve kültürel aidiyetin bir yansıması olarak günlük yaşamda hâlâ varlığını sürdürmektedir. El sanatları, birçok kırsal bölgede olduğu gibi Karacasu’da da ek gelir kaynağı olmanın ötesinde bir geçim kapısıdır. Özellikle kadınlar için evde üretim olanağı sağlayarak ekonomik bağımsızlık kazandırmakta; aynı zamanda aile bütçesine katkı sunmaktadır. Kadın emeği, Karacasu’daki dokuma ve çömlekçilik üretimlerinin bel kemiğini oluşturur. Son yıllarda kadın kooperatifleri aracılığıyla örgütlenen kadınlar, hem üretimlerini artırmakta hem de sosyal haklara erişim sağlamaktadır. El sanatları turizmle birleştiğinde, kültürel ürünlerin ekonomik değeri daha da artmaktadır. Karacasu’da düzenlenen festivaller ve turistik ziyaretler, el sanatlarının tanıtımı ve pazarlanması açısından önemli fırsatlar sunar.

Aydın ilinin bir diğer dikkat çeken el sanatı ise köroklü çizme yapımıdır. Özellikle Nazilli, Söke ve Efeler ilçelerinde sürdürülen bu geleneksel ayakkabıcılık biçimi, doğal deri kullanımı ve tamamen el işçiliğine dayalı üretim süreciyle öne çıkar. Ancak yapılan alan araştırmaları, bu sanatı sürdüren usta sayısının hızla azaldığını ve nesilden nesile aktarımın giderek zorlaştığını ortaya koymaktadır. 2020 yılı itibarıyla Aydın ve çevresinde bu işi yapan yalnızca on üç ustanın kaldığı belirlenmiştir (Coşkun 2020).

Tüm bu örnekler göstermektedir ki, Aydın ve Karacasu’daki el sanatları yalnızca nostaljik birer üretim biçimi değil, aynı zamanda kimlik, aidiyet ve kültürel devamlılık açısından stratejik bir değere sahiptir. UNESCO’nun “Somut Olmayan Kültürel Miras” tanımında yer alan ölçütler çerçevesinde, bu zanaatların korunması ve yaşatılması yalnızca yerel halk için değil, ulusal kültür politikaları açısından da önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Aydın ve Karacasu’da geleneksel el sanatları; toplumsal belleğin bir aracı, kültürel sürekliliğin taşıyıcısı ve aynı zamanda ekonomik kalkınmanın destekleyici unsurlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlerin korunması için yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve kültürel miras kurumlarının eşgüdüm içerisinde çalışması büyük önem taşımaktadır.

KARACASU'DA GELENEKSEL EL SANATLARININ MİRAS BOYUTU

Geleneksel el sanatları, belirli bir coğrafyada uzun yıllar boyunca şekillenmiş toplumsal yaşantının, estetik anlayışın ve beceri birikiminin ürünüdür. Bu sanat dalları, UNESCO tarafından “somut olmayan kültürel miras” kapsamına alınmakta; dolayısıyla korunması ve yaşatılması gerekli değerler arasında sayılmaktadır (UNESCO 2003). Karacasu’da bu miras, özellikle mekikli dokuma, halı-kilim üretimi, çömlekçilik ve geleneksel el işi motiflerinin yaşatılmasıyla varlığını sürdürmektedir. Mekikli dokuma, Karacasu'nun kültürel kimliğini yansıtan en temel el sanatlarından biridir. El tezgâhlarında kadın emeğiyle üretilen bu dokumalar, geleneksel motifler ve doğal ipliklerle şekillenmekte; aynı zamanda nesiller arası bilgi aktarımının da önemli bir örneğini sunmaktadır. Çömlekçilik, Karacasu’da antik dönemlerden beri sürdürülen bir diğer önemli sanat dalıdır. Özellikle Afrodiasis Antik Kenti’ne olan yakınlığı, bu sanatın tarihsel köklerini daha da derinleştirmektedir. Toprakla kurulan bu üretim ilişkisi, hem doğayla uyumlu bir yaşam anlayışını temsil etmekte hem de kültürel sürekliliğin somut bir yansıması olarak değerlendirilmektedir (Çakır ve diğ. 2018, Karacasu Halk Eğitim Merkezi 2022).

Yöresel el sanatlarının üretimi, sadece bireysel beceriye dayalı bir süreç değil; aynı zamanda kolektif bir kültürün taşıyıcısıdır. Özellikle Karacasu’da geleneksel üretim yapan usta kadınların ve el sanatları kooperatiflerinin faaliyetleri, bu mirasın yaşatılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak modern yaşam pratikleri, genç kuşakların ilgisizliği ve ekonomik koşullar, bu kültürel aktarıma zarar vermekte; dolayısıyla sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

KARACASU'DA GELENEKSEL EL SANATLARININ YEREL EKONOMİDEKİ YERİ

Geleneksel el sanatları yalnızca kültürel değerler üretmekle kalmaz, aynı zamanda kırsal alanlarda yaşayan bireyler, özellikle de kadınlar için önemli bir geçim kaynağı oluşturur. Türkiye’deki birçok kırsal yerleşim biriminde olduğu gibi Aydın’ın Karacasu ilçesinde de el sanatları, hane gelirine katkı sağlayan, kadın emeğini görünür kılan ve yerel kalkınmaya hizmet eden önemli bir ekonomik faaliyettir.

El sanatlarının gelecekte de geçim kaynağı olabilmesi için pazarlama, kooperatifleşme ve dijitalleşme gibi alanlarda desteklenmeleri gerekmektedir. Karacasu’da bu tür girişimler başlamış olsa da sürdürülebilirlik için daha kapsamlı politikalar gereklidir. Karacasu’da dokumacılık ve çömlekçilik gibi geleneksel el sanatları, özellikle ev içi üretimle özdeşleşmiştir. Küçük üretim atölyelerinde aile boyu üretim yapmaktadırlar. Bu durum, kadının aile içindeki rolünü güçlendirdiği gibi toplumsal statüsünü de olumlu yönde etkilemektedir. Mekikli dokuma yapan kadınların, hane bütçesine düzenli katkı sağladıklarını ve

bu sayede ev içi karar alma süreçlerine daha aktif katıldıklarını ifade etmektedir. Karacasu’da son yıllarda Halk Eğitim Merkezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi ve çeşitli yerel yönetimlerin destekleriyle kadın girişimcilere yönelik birçok eğitim ve üretim projesi başlatılmıştır. Bu desteklerin bir sonucu olarak kurulan kadın kooperatifleri, el sanatlarının kurumsallaşmasına ve pazara erişimin kolaylaşmasına katkı sunmuştur. Özellikle üretici kadınların bir araya gelerek oluşturduğu dayanışma ağları, sadece üretimi değil; aynı zamanda bilgi paylaşımını, ürün çeşitliliğini ve pazarlama becerilerini de artırmıştır (Karacasu Halk Eğitim Merkezi 2022).

El sanatları, küçük ölçekli ancak sürekli bir ekonomik hareketlilik sağlayarak yerel ekonomiyi canlı tutar. Ancak el sanatları ürünlerinin pazarlanmasında hâlâ bazı zorluklar söz konusudur. Dijital pazarlama altyapısının zayıf olması, lojistik sorunlar ve ürünlerin çağdaş tasarım beklentilerine tam olarak yanıt verememesi gibi etkenler, üreticilerin daha geniş pazarlara açılmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada, yerel yönetimlerin sağlayacağı eğitim, e-ticaret platformlarına erişim desteği ve markalaşma çalışmaları, süreci destekleyici rol oynayabilir.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Sürdürülebilirlik, yalnızca çevresel kaynakların gelecek kuşaklara aktarılabilir şekilde yönetilmesini değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve ekonomik yapıların sürekliliğinin sağlanmasını da içeren çok boyutlu ve kapsamlı bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, geleneksel el sanatları, sürdürülebilirlik ilkeleriyle çok yönlü bir ilişki içerisinde. Bir yandan yerel ve yenilenebilir doğal kaynakları esas alan üretim süreçleriyle çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlarken, diğer yandan toplumsal belleğin ve kültürel kimliğin kuşaktan kuşağa aktarımına aracılık ederek kültürel sürdürülebilirliği desteklemektedir (UNESCO 2003, Ersöz Uzar 2022).

Aydın ili Karacasu ilçesinde yaşatılmaya devam eden geleneksel el sanatları, özellikle mekikli dokumacılık ve çömlekçilik, bu çok katmanlı sürdürülebilirlik anlayışının somut örnekleri arasında yer almaktadır. Söz konusu zanaatlar, yalnızca üretim teknikleriyle değil, aynı zamanda yerel ekonomik döngüler içindeki rolleri, toplumsal cinsiyet bağlamında işbölümüne katkıları ve bölge halkının kültürel kimliği üzerindeki etkileriyle de sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle örtüşmektedir. Bu yönleriyle Karacasu’daki geleneksel el sanatları, hem yerel kalkınmayı destekleyen hem de kültürel sürekliliği güvence altına alan uygulamalar olarak önem taşımaktadır.

- **Çevresel Sürdürülebilirlik**

Geleneksel üretim biçimlerinin büyük bir bölümü doğa dostudur. Karacasu’da özellikle çömlekçilikte kullanılan toprak, yöreden doğal yollarla elde edilmekte ve üretim sürecinde kimyasal katkı maddeleri kullanılmamaktadır. Aynı şekilde dokumacılıkta tercih edilen pamuk ve yün iplikler ile doğal boyalar, çevreye zarar vermeyen malzemeler olarak öne çıkar. Bu yönüyle el sanatları, çevreyle uyumlu üretim modellerinin canlı örnekleri arasında yer almaktadır. Doğal malzemelerin kullanıldığı, enerji tüketiminin düşük olduğu üretim süreçleri, geleneksel el sanatlarını çevre dostu bir alternatif hâline getirir. Karacasu’daki el sanatları bu bağlamda ekolojik sürdürülebilirlik açısından olumlu örnekler sunmaktadır. Modern sanayi üretiminin aksine, geleneksel el sanatlarında enerji tüketimi minimum seviyededir. El tezgâhları ve geleneksel fırınlar gibi araçların kullanılması, karbon ayak izini azaltmakta; bu da sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu bir üretim modeli ortaya koymaktadır.

- **Kültürel Sürdürülebilirlik**

Kültürel sürdürülebilirlik, geleneksel bilgi ve becerilerin nesiller boyunca aktarılması ile mümkündür. Karacasu’da bu aktarım, çoğunlukla usta-çırak ilişkisi içerisinde gerçekleşmektedir. Ancak bu modelin günümüzde zayıfladığı, özellikle genç kuşakların geleneksel sanatlara ilgisinin azaldığı görülmektedir. Bu nedenle Halk Eğitim Merkezleri, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının açtığı kurslar, kültürel sürekliliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır (Karacasu Halk Eğitim Merkezi 2022). El sanatlarının usta-çırak geleneğiyle aktarılması, kültürel sürekliliğin korunmasına katkı sağlar. Eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları da bu aktarımı desteklemektedir. Geleneksel üretimin aynı zamanda kültürel kimliğe dair semboller taşıdığı unutulmamalıdır. Dokuma motifleri, çömlek süslemeleri ya da kullanılan renkler; yörenin belleğini temsil eder. Bu anlamda her bir ürün, bir kültürün görsel bir dili olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bu mirasın korunması, yalnızca üretim biçimlerinin değil; kültürel kimliğin de yaşatılması anlamına gelir.

- **Ekonomik Sürdürülebilirlik**

Ekonomik sürdürülebilirlik, el sanatlarının uzun vadede geçim kaynağı olabilmesini gerektirir. Karacasu’daki el sanatları üreticileri, geleneksel yöntemlerle kaliteli ürünler üretseler de bu ürünlerin pazarlanması ve markalaşması konusunda sınırlı imkânlarla sahiptir. Sürdürülebilir bir ekonomi için yalnızca üretim yeterli değildir; aynı zamanda pazarlama, ürün çeşitlendirme ve satış sonrası destek mekanizmaları da gereklidir (T.C. Aydın Valiliği 2021). El sanatlarının gelecekte de geçim kaynağı olabilmesi için pazarlama,

kooperatifleşme ve dijitalleşme gibi alanlarda desteklenmeleri gerekmektedir. Karacasu’da bu tür girişimler başlamış olsa da sürdürülebilirlik için daha kapsamlı politikalar gereklidir. Kooperatifleşme, dijital satış platformlarına entegrasyon, marka tescili ve bölgesel etiketleme gibi uygulamalar, hem ürünlerin değerini artırmakta hem de üreticilerin uzun vadeli gelir elde etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca kamu destekleri ve yerel yönetimlerin kültürel girişimcilik politikaları, bu süreçte kilit rol oynamaktadır

KARACASU ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN ALAN İNCELEMESİ

Aydın ilinin güneydoğusunda yer alan Karacasu ilçesi, doğal güzellikleri, tarihî mirası ve kültürel birikimiyle adeta bir açık hava müzesi niteliğindedir. İlçe, Antik Dönem’den bu yana kesintisiz yerleşim görmüş, özellikle Afrodisias Antik Kenti ile dünya çapında tanınır hâle gelmiştir. Karıncalı Dağı eteklerine yakın bir konumda kurulan Karacasu, sadece arkeolojik zenginlikleriyle değil, aynı zamanda geleneksel el sanatları ve mimari dokusuyla da dikkat çeker. Taş evleri, özgün sokak dokusu, geleneksel çömlekçilik ve dokumacılık gibi kültürel değerler, ilçeyi hem bilimsel araştırmalar hem de kültürel turizm açısından cazip bir merkez hâline getirmiştir. Özellikle çömlekçilik, antik seramik üretim tekniklerinin izlerini günümüzde de taşıması bakımından önemli bir zanaat olarak Karacasu’da yaşamaya devam etmektedir. Tüm bu unsurlar, Karacasu’nun sadece tarihî değil, aynı zamanda yaşayan bir kültürel miras alanı olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Karyalı’lardan bu yana Persler, Romalılar, Bizanslı, Selçuklu ve Osmanlılar Karacasu’da yaşamış. Babadağ mermeri ile yapılmış heykelleri ile Afrodiasias kentinin yakınlarındadır. Cumhuriyet döneminde çoğunluğu Türkler ve bir kısım Rumlar yaşamıştır. Karacasu’da bulunan eski evler, daha çok Rum ustalar eliyle yapılmış. 1867 yılında Aydın iline bağlanan Karacasu’nun tarihi, Afrodiasias Antik Kenti’nde yapılan kazılarda ortaya çıkan yaklaşık beş bin yıllık bulgulara dayanmaktadır. İlçe; Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait cami, hamam, çeşme ve geleneksel evleriyle tarihî bir kimlik taşımaktadır (Kuruüzüm 2011).

Karacasu, Karşıyaka ve Çarşıyaka olmak üzere iki yerleşim bölgesinden oluşur. Tabakhane çukuru ile ayrılan bu bölgeler bir köprüyle birbirine bağlanmıştır. İlk yerleşim yeri olan Karşıyaka zamanla önemini yitirirken, Çarşıyaka ilçenin merkezi haline gelmiştir. Karşıyaka’daki bir sokak kentsel sit alanı, ilçede ise toplam üç sokak koruma altındadır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait geleneksel evler dar sokaklarda yer almakta (Gürtaş ve diğ. 2022); bu evler genellikle iki ya da üç katlıdır. Avlulu yapılar olarak planlanan bu evlerin alt katları ahır, depo gibi işlevlere hizmet ederken, yaşam alanları birinci katta yer almaktadır. Sofalar aile bireylerinin ortak kullanım alanıdır 18.

ve 19. yüzyılda inşa edilen geleneksel evler, bölgelere göre farklılık göstermektedir. Karşıyaka'daki evler tamamen taş ve sıvasız cephelidir. Çarşıyaka'dakiler ise zemin katı taş, üst katı ahşap iskeletli hımsı yapıdadır. Bu evlerde ahşap işçiliğine daha fazla özen gösterilmiştir. Her iki bölgede de geleneksel Türk evi plan tiplerinden dış sofalı I, L ve U planları görülmektedir. Evlerin çoğu bahçeye açılmakta; üst katlara ahşap merdivenlerle ulaşılmaktadır. Hayat bölümünde seki, ocak, ayazlık gibi mekânlar yer almakta, odalar bu alana açılmaktadır (Karpuz 1979). Aydın ilinin Karacasu ilçesi, doğal güzellikleri ve serin yaylalarıyla dikkat çeker. Özellikle yaz aylarında sıcaaktan bunalanlar için ideal bir kaçış noktasıdır. Karacasu ilçe merkezinin yaklaşık 3 km batısında yer alan Kahvederesi Yaylası, Doğal güzellikleri, yayla evleri ve çeşitli bitki türleriyle ziyaretçilerini büyüler. Yayla, yaz aylarında serin havası nedeniyle hem yerli halkın hem de turistlerin uğrak noktasıdır. Karacasu, Aydın ilinin kültürel açıdan en zengin ilçelerinden biri olup geleneksel el sanatları bakımından önemli bir merkez konumundadır. Özellikle Mekikli Dokuma ve Dericilik üretiminin çok azda olsa ve Çömlekçilik üretiminin ise hâlâ aktif sürdürüldüğü nadir bölgelerden biridir.

Aydın ili Karacasu ilçesinde sürdürülen geleneksel el sanatları, bölgenin kültürel kimliğini ve toplumsal belleğini yansıtan önemli bir miras niteliği taşımaktadır. Özellikle çömlekçilik, dericilik ve mekikli dokuma gibi el sanatları, hem estetik hem de işlevsel yönleriyle dikkat çekmekte, aynı zamanda yerel halk için ekonomik bir faaliyet alanı oluşturmaktadır. Bu sanatlar geçmişten günümüze usta-çırak ilişkisiyle aktarılmış olsa da günümüzde hem üretici sayısında ciddi bir azalma yaşanmakta hem de genç kuşakların bu alanlara ilgisi giderek azalmaktadır. Bunun yanında el emeğine dayalı üretim biçimleri, modern endüstriyel üretimle rekabet edememekte, bu da ekonomik sürdürülebilirliği zorlaştırmaktadır. Ayrıca pazarlama olanaklarının sınırlı olması, markalaşma eksikliği ve dijitalleşme süreçlerinden yeterince faydalanılamaması, bu geleneksel zanaatların tanınırlığını ve pazar değerini düşürmektedir. Tüm bu nedenlerle, Karacasu'da geleneksel el sanatları ciddi bir tehdit altındadır.

Bu bağlamda, el sanatlarının yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması için çok yönlü öneriler sunulmaktadır. Öncelikle, el sanatlarının korunması ve sürdürülebilirliği için yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğine dayalı stratejiler geliştirilmelidir. Eğitim kurumları bünyesinde geleneksel sanatlara yönelik uygulamalı kurslar açılmalı, gençlerin ilgisini çekebilecek şekilde çağdaş tasarım ile geleneksel üretim harmanlanmalıdır. Usta-çırak ilişkisi teşvik edilmeli ve bu bağlamda maddi destekler sağlanmalıdır. Üreticilerin kooperatifleşmesi desteklenmeli, e-ticaret platformlarına erişim kolaylaştırılmalı ve ürünlerin markalaşması için gerekli

hukuki ve tanıtım altyapısı oluşturulmalıdır. El sanatlarının kültürel turizmle entegrasyonu sağlanarak Afrodiasias gibi ziyaretçi çeken noktalar ile Karacasu'daki atölyeler arasında kültürel rota oluşturulmalı; bu sayede hem tanıtım hem de ekonomik kazanç artırılmalıdır. Ayrıca, “yaşayan insan hazineleri” kapsamında usta sanatkarların kayıt altına alınması ve desteklenmesi, hem belgeleme hem de farkındalık açısından büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak, Karacasu'daki geleneksel el sanatları, sadece geçmişin birer hatırası değil, aynı zamanda kültürel sürekliliğin ve yerel kalkınmanın yapı taşlarıdır. Bu değerlerin korunması, kültürel çeşitliliğin sürdürülmesi ve kırsal ekonominin desteklenmesi açısından stratejik bir öncelik olarak ele alınmalıdır.

Bu çerçevede aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

Eğitim ve Aktarım: Halk eğitim merkezleri, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gençlere yönelik geleneksel el sanatları kurslarının yaygınlaştırılması önemlidir. Usta-çırak ilişkisinin kurumsal biçimlerde yeniden yapılandırılması sağlanmalıdır.

Pazarlama ve Dijitalleşme: Üreticilerin e-ticaret platformlarına erişimi kolaylaştırılmalı, dijital pazarlama becerileri artırılmalıdır. Ayrıca, ürünlerin marka tescili ve coğrafi işaretleme süreçleri desteklenmelidir.

Kadın Kooperatifleri: Kadın üreticilerin örgütlenme kapasiteleri desteklenmeli, kooperatifleşme süreçleri yerel yönetimler tarafından teşvik edilmelidir.

Kültürel Turizmle Entegrasyon: Karacasu'daki el sanatları, bölgenin kültürel turizm rotalarına entegre edilmeli; atölye ziyaretleri, üretim deneyimleri ve satış noktaları turizm destinasyonlarının bir parçası hâline getirilmelidir.

Usta-çırak eğitimleri kurumsal düzeyde güçlendirilmelidir.

Dijital pazarlama eğitimleriyle üreticilerin dijitalleşmesi sağlanmalıdır.

Kooperatifleşme süreçleri desteklenerek kadın üreticilerin güçlenmesi sağlanmalıdır.

El sanatları, kültürel turizm politikalarına entegre edilmelidir.

Yerel yönetimlerin ve kültürel miras kurumlarının destek projeleri geliştirmesi,

Gençlerin mesleğe teşviki için eğitim programları ve çıraklık sistemlerinin canlandırılması,

El Sanatları ürünlerinin pazarlama bilirliliğinin artırılması amacıyla kooperatif ve marka çalışmaları yapılması,

El sanatları festivalleri ve müzeler aracılığıyla kamu farkındalığının artırılması.

KARACASU'DA DERİCİLİK

Karacasu, Aydın ilinin güneydoğusunda yer alan, tarih boyunca el sanatlarıyla öne çıkmış bir ilçedir. Özellikle dericilik, ilçenin sosyo-ekonomik yapısında önemli bir yere sahip olmuş, ustalık geleneğiyle kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Bu geleneksel üretim biçimi yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel bir miras olarak da değerlendirilmelidir. Karacasu'da dericilik faaliyetleri Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan halk, derileri kendileri işleyerek gündelik yaşamda kullandıkları ayakkabı, çizme ve çeşitli eşyaları üretmişlerdir. Dericilik, geleneksel anlamda tabaklama, işleme ve üretim aşamalarını kapsayan el emeğine dayalı bir meslek olarak gelişmiştir. Karacasu'da tarihsel olarak önemli bir geçim kaynağı olan dericilik, geçmişte özellikle ayakkabı, çarık, kemer, heybe gibi günlük kullanım eşyalarının üretiminde yaygın olarak uygulanmaktaydı. Hayvancılıkla uğraşan nüfusun yoğun olduğu dönemlerde, büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen deriler, geleneksel yöntemlerle işlenerek dayanıklı ve uzun ömürlü ürünler hâline getirilmekteydi. Dericilik, zanaatkâr ustalar aracılığıyla genellikle erkekler tarafından icra edilmekte ve beceri ustadan çırağa aktarılarak sürdürülmekteydi (Karacasu Halk Eğitim Merkezi 2022).

Görsel 7 ve 8: Karacasu deri işleme atölyesi

Kaynak: (Coşkun Arşivi 2021).

Geleneksel tabaklama işlemlerinde doğal malzemeler kullanılarak çevreye duyarlı üretim yapılmakta, bu da dericiliği sürdürülebilir zanaatlar arasında öne çıkarmaktaydı. Ancak son yıllarda endüstriyel üretim biçimlerinin yaygınlaşması, maliyetlerin artması ve çırak bulamama gibi nedenlerle Karacasu'daki dericilik faaliyetleri önemli ölçüde azalmıştır. Yine de bazı girişimci zanaatkârlar, bu geleneği yaşatmak adına özellikle turistik çarık ve deri takı üretimine yönelerek modern tasarımlarla geleneksel teknikleri birleştirmeye başlamıştır. Bu da Karacasu

dericiliğinin günümüzde yeniden canlanma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca dericilik atölyelerinin turizmle entegre hâle getirilmesi, ziyaretçilere üretim deneyimi yaşatma imkânı sunarak kültürel mirasın hem tanıtımına hem de ekonomik sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir.

Karacasu'daki dericilik faaliyetleri, bitkisel tabaklama yöntemlerinin hâlen kullanılması açısından çevresel sürdürülebilirlik bağlamında dikkat çekicidir. Meşe palamudu ile yapılan doğal tabaklama işlemi, krom tabaklamaya göre çevreye daha az zarar vermektedir (Karatekin 2019). Bu durum, yerel ekolojik bilginin üretim süreçlerine entegrasyonu açısından önemli bir göstergedir. Bölgedeki dericilik faaliyetleri, çoğunlukla küçük ölçekli aile işletmeleri tarafından sürdürülmektedir. Yaklaşık 50 ailenin geçimini sağladığı bu sektör, yerel ekonominin önemli bir parçasıdır (Karatekin 2019). Ancak son yıllarda hem hammaddede dışa bağımlılık hem de genç kuşakların mesleğe ilgisizliği nedeniyle işgücü sürekliliği sorunu yaşanmaktadır.

Deri ürünleri, yalnızca ekonomik birer meta olmanın ötesinde, üretildikleri coğrafyanın kültürel kimliğini yansıtan, tarihsel ve toplumsal anlamlar taşıyan özgün nesnelerdir. Bu bağlamda, Karacasu'da üretilen el yapımı çanta, kuşak ve kemerler, yalnızca işlevsel aksesuarlar olarak değil, aynı zamanda bölgenin geleneksel giyim kültürünün taşıyıcı unsurları olarak değerlendirilmektedir. Söz konusu ürünlerin turistik birer öge olarak yeniden tasarlanması ve pazarlanması, hem yerel el sanatlarının günümüz pazar koşullarına adaptasyonunu mümkün kılmakta hem de Karacasu'nun kültürel mirasının daha geniş kitlelere tanıtılmasına olanak sağlamaktadır.

Genel anlamda geleneksel el sanatları, bir toplumun kolektif kültürel hafızasını somutlaştıran, estetik beğenilerin, yaşam pratiklerinin ve tarihsel birikimin nesilden nesile aktarılmasına aracılık eden önemli üretim biçimleridir. Bu sanat dalları, yalnızca estetik değeri yüksek ürünler ortaya koymakla kalmaz; aynı zamanda üretildikleri çevrenin sosyoekonomik yapısına, toplumsal rollerine ve kültürel kimliğine dair derinlemesine bilgi sunar. Özellikle Türkiye gibi çok katmanlı ve zengin bir kültürel mirasa sahip ülkelerde, geleneksel el sanatlarının korunması, belgelenmesi ve sürdürülebilir biçimde yaşatılması, yalnızca kültürel süreklilik açısından değil, aynı zamanda yerel kalkınma ve kırsal ekonomilerin desteklenmesi bakımından da stratejik bir öneme sahiptir.

Günümüzde Karacasu'da dericilik mesleği ciddi bir gerileme içerisinde. Deri işleme tesislerinin kapatılması, makineli üretime geçilememesi, genç neslin bu alana ilgi göstermemesi gibi nedenlerle usta sayısı hızla azalmıştır. Karacasu'da yalnızca birkaç usta dericilik yapmaya devam etmektedir ve bu ustalar genellikle ileri yaştadır. Dericilik artık geçim kaynağı olmaktan çıkmış, hobi ya da nostaljik bir uğraş haline gelmiştir. Karacasu dericiliği, Anadolu'nun geleneksel el sanatları içerisinde önemli

bir yere sahiptir. Ancak bu zanaat, günümüzde ciddi bir yok oluş tehdidi altındadır. Gerekli kültürel ve ekonomik destekler sağlanmadığı takdirde, Karacasu'daki dericilik geleneği yakın gelecekte tamamen ortadan kalkabilir. Bu nedenle, hem yerel hem de ulusal düzeyde koruma politikalarının geliştirilmesi kaçınılmazdır.

SORUNLAR VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLER

Karacasu ilçesi, geçmişte geleneksel el sanatlarının birçok alanında olduğu gibi dericilikte de önemli bir üretim merkezi olmuştur. Ancak sanayileşme, tüketim alışkanlıklarının değişmesi ve çevresel baskılar gibi nedenlerle bu geleneksel üretim biçimi günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dericilikte yaşanan temel sorunlardan biri, ham maddeye erişimin zorlaşmasıdır. Geleneksel yöntemlerle üretim yapan küçük ölçekli deri işleyicileri, sanayi tipi büyük tesislerle rekabet edememekte ve maliyet açısından sürdürülebilirlik sağlayamamaktadır. Ayrıca, doğal malzeme ve bitkisel tabaklama yöntemlerinin yerini kimyasal yöntemlere bırakan modern endüstriyel üretim biçimi, küçük üreticilerin pazar payını daraltmıştır (Koizhağanova ve Koyuncu-Okça 2015). İkinci önemli sorun, mesleki bilginin aktarımındaki kopukluktur. Usta-çırak ilişkisi zayıflamış, genç kuşakların geleneksel dericiliğe ilgisi azalmıştır. Bu durum, mesleğin hem teknik bilgisinin hem de kültürel boyutunun kaybolmasına neden olmaktadır (Öztürk ve Arıkan 2019).

Ayrıca, çevresel düzenlemeler ve kentsel alanlarda deri işleme atölyelerine getirilen kısıtlamalar, üretimin daha da azalmasına neden olmuştur. Geleneksel üretim tekniklerinin günümüz çevre standartlarına uygun hale getirilmemesi, bu atölyelerin kapatılmasına ya da işlevsizleşmesine yol açmıştır (Ömürbek ve diğ. 2012). Karacasu'daki dericilik geleneğinin sürdürülebilirliği için bütüncül ve disiplinler arası politikaların geliştirilmesi gereklidir. Öncelikle, geleneksel dericilik uygulamalarının envanteri çıkarılmalı ve bu bilgi, kültürel miras kapsamında kayıt altına alınmalıdır. Bu tür çalışmalar, hem akademik belgelenme hem de yerel farkındalık açısından önemlidir. Eğitim ve usta-çırak ilişkilerinin yeniden yapılandırılması, geleneğin devamı açısından elzemdir. Meslek liselerinde ya da halk eğitim merkezlerinde dericiliğe yönelik özel kurslar açılmalı, yerel ustalar eğitim süreçlerine dâhil edilmelidir (Öztürk ve Arıkan 2019). Bu sayede hem teknik bilgi korunur hem de istihdam olanakları geliştirilir. Dericiliğin eko-turizm ve kültür turizmiyle entegre edilmesi, yerel ekonomiye canlılık kazandırabilir. Karacasu'nun Afrodisias gibi önemli bir turizm destinasyonu olması, geleneksel el sanatlarının turistlere tanıtılması açısından bir avantajdır. Deri ürünlerinin satış noktaları ile atölye tanıtımları, bölgeyi ziyaret eden turistlere hitap edecek şekilde düzenlenmelidir (Çalışıcı 2003). Çevre dostu üretim teknolojilerinin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bitkisel tabaklama gibi geleneksel fakat çevreci yöntemlerin desteklenmesi, hem

üretimin devamını sağlayacak hem de çevreyle uyumlu bir model sunacaktır (Koizhaiganova ve Koyuncu-Okça 2017)

MODERNİZASYON VE YENİDEN CANLANDIRMA ÇABALARI

Geleneksel el sanatları arasında yer alan dericilik, Karacasu ilçesinde uzun yıllar geçim kaynağı olmuş; ancak modern üretim teknikleri, çevresel düzenlemeler ve kültürel değişimlerle birlikte gerilemiştir. Bu duruma karşın, son yıllarda gerek kamu kurumlarının gerekse yerel aktörlerin girişimleriyle bu geleneğin yeniden canlandırılması ve modernize edilmesi yönünde çeşitli çabalar hayata geçirilmiştir. Öncelikle, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” programı kapsamında, Karacasu’daki bazı geleneksel deri işleme teknikleri envanter altına alınmış ve bu uygulamalar desteklenmiştir. Dericilik alanında usta kabul edilen birkaç yerel üreticiye “Geleneksel El Sanatları Sanatçısı” unvanı verilerek üretimin teşvik edilmesi sağlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022). Modernizasyonun bir diğer yönü ise üretim altyapısının iyileştirilmesine ilişkindir. Bazı küçük ölçekli deri atölyeleri, çevre dostu üretim tekniklerine geçiş yapmak üzere desteklenmiş ve bu kapsamda bitkisel tabaklama gibi doğaya zarar vermeyen yöntemlerin kullanımı yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bu sayede hem çevre mevzuatına uyum sağlanmakta hem de ürünlerin özgünlüğü korunmaktadır (Koizhaiganova ve Koyunc-Okça 2015). Eğitim ve farkındalık çalışmaları, yeniden canlandırma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Adnan Menderes Üniversitesi bünyesinde düzenlenen atölye çalışmaları ve mesleki eğitim kurslarında genç bireylerin geleneksel dericilikle tanıştırılması hedeflenmektedir. Bu çalışmalar sayesinde usta-çırak ilişkisi yeniden yapılandırılmakta ve mesleğe genç iş gücü kazandırılmaktadır (Öztürk ve Arıkan 2019). Ayrıca, dericiliğin turizmle entegre edilmesine yönelik girişimler de dikkat çekicidir. Karacasu’da düzenlenen yerel el sanatları festivalleri, deri ürünlerinin sergilendiği ve satışa sunulduğu etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Bu etkinlikler aracılığıyla hem ekonomik canlanma sağlanmakta hem de geleneksel sanatın tanıtımı yapılmaktadır (Ömürbek ve diğ. 2012).

Son olarak, dijitalleşme ve e-ticaret uygulamalarının yaygınlaştırılması, Karacasu’daki geleneksel deri ustalarının daha geniş pazarlara ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Bazı üreticiler, sosyal medya ve internet siteleri üzerinden ürünlerini tanıtmakta ve satış gerçekleştirmektedir. Bu durum, geleneksel üretim biçimlerinin çağdaş ekonomik sistemle uyum içinde varlığını sürdürebileceğini göstermektedir.

KARACASU’DA ÇÖMLEKÇİLİK

Seramik üretiminin usta çırak ilişkisi ile Antik çağdan günümüze aktarılan geleneksel çömlekçiliğin devamını Aydın’ın Karacasu ilçesinde üretilen çanak

çömleklerde görmekteyiz. Aydın ili Karacasu ilçesinde, Cuma mahallesinde geleneksel üretim eski özgünlüğünde yıllardır devam etmektedir. Terra-sigillata, Antik Dönem’de seramiğe sertlik ve parlaklık kazandırmak amacıyla kullanılan özel bir astar türüdür. Bu teknik, ilk kez M.Ö. 2. yüzyılın ortalarında geliştirilmiştir. Kile alkali maddeler eklenerek hazırlanan ince taneli kil karışımı, oksidasyon ortamında pişirilerek kırmızı, mumsu ve parlak bir yüzey elde edilmiştir. Bu şekilde üretilen ve yüzeyinde parlak kırmızı astar bulunan seramikler, terra-sigillata olarak adlandırılmıştır. M.Ö. 1. yüzyılın ortalarından itibaren, bugünkü Aydın ili sınırları içinde yer alan antik Tralleis kenti, Roma döneminde önemli bir terra-sigillata üretim merkezi hâline gelmiştir. Aydın ili, özellikle Doğu Sigillata-B tipi seramik üretimiyle M.S. 1. yüzyılın sonuna dek bu alanda öne çıkmıştır. Bu köklü seramik üretim geleneği, yüzyıllar boyunca usta-çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Günümüzde ise bu geleneğin izleri, Aydın’ın Karacasu ilçesinde sürdürülen geleneksel çömlekçilik faaliyetlerinde gözlemlenmektedir. Karacasu’da üretilen çanak çömlekler, Antik Çağ’dan günümüze ulaşan seramik sanatının canlı birer temsilcisidir. (Çizer 2005). Cuma mahallesinde geleneksel çanak çömlek üretimi eski özgünlüğünde yıllardır devam etmektedir. Tarihi bir dokusu olan atölyelere “Kerne” ismi verilmektedir. Günümüzde kerneler, aile işletmeleri şeklinde kadın erkek, çocuk ve yaşlılarla birlikte çalışılmakta. Cuma mahallesinde bulunan (atölyelerin) kernelerin eski otantik dokusunun yapısal olarak korunması gerekmektedir. Özellikle taş duvarlı, toprak damlı atölyelerin günümüzde (kerne) atölye sahipleri tarafından değiştirilip bozulduğu ve betonlaştığı görülmektedir. Aynı zamanda bu bölgenin imara açılması sonucu çok katlı apartmanların bu atölyeleri sıkıştırdığı ve mahallenin genel görünümünü bozduğu bir gerçektir.

Görsel 6: Karacasu çömlek atölyesi

Kaynak: (Coşkun Arşivi,2022).

Karacasu çömlekçiliği, Roma dönemine uzanan Terra Sigillata seramik üretimi geleneğiyle ilişkilidir. Afrodisias Antik Kenti çevresinde bulunan seramik fırınları, bu geleneğin tarihsel derinliğini gözler önüne sermektedir (Koçak, 2015). Arkeolojik veriler, Karacasu'nun M.S. 1. yüzyıldan itibaren Batı Anadolu seramik üretiminde önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Bugün hâlâ kullanılan tekniklerin büyük ölçüde geleneksel formunu koruması, bu zanaatın kültürel sürekliliğini ortaya koymaktadır. Çömlek üretimi, doğadan elde edilen hammaddenin (kil) insan emeğiyle biçimlendirilerek estetik ve işlevsel bir ürüne dönüştürülmesini içerir. Hammaddenin hazırlanmasından çarkta şekillendirmeye, fırınlamaya ve bezeme tekniklerine kadar geçen süreç, ustalık ve teknik bilgi gerektirir. Çark kullanımı, geleneksel üretim tekniklerinin merkezindedir ve bu süreç, aynı zamanda ustalığın kuşaktan kuşağa aktarılmasında temel araçtır. Yerli üretimin düşük maliyetli endüstriyel ürünlerle rekabet edememesi, çömlekçiliğin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Ayrıca pazarlama ve markalaşma eksiklikleri, ürünlerin ulusal ve uluslararası pazarlarda yeterince yer bulamamasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, kooperatifleşme, e-ticaret entegrasyonu ve tasarım odaklı eğitimler gibi stratejiler önerilmektedir (Coşkun 2019).

Karacasu çömlekçiliği, hem teknik hem de estetik açıdan güçlü bir gelenektir. İlçede toprak işçiliği, Afrodiasias Antik Kenti'nden bu yana varlığını sürdüren bir zanaattır. Bugün hâlâ işlevsel kaplar, süs eşyaları ve geleneksel formlarda ürünler el yapımı olarak üretilmektedir. Özellikle ilçedeki bazı çömlek atölyeleri, turistlere yönelik atölye çalışmaları düzenleyerek hem eğitim hem de kültür turizmine katkı sağlamaktadır (T.C. Aydın Valiliği 2021). Karacasu çömlekçiliği, doğal kilin işlenmesi ve geleneksel yöntemlerle pişirilmesi esasına dayanır. Ürünler hem kullanım hem de süs amaçlıdır. Atölyelerde düzenlenen ziyaret ve eğitim programları, kültürel turizme katkı sunmaktadır. Çömlekçilikte kullanılan kil, Karacasu'nun doğal yapısından elde edilmekte ve geleneksel fırınlama teknikleriyle pişirilmektedir. Bu süreç, sadece ürün değil; aynı zamanda deneyim temelli kültürel bir miras yaratmaktadır. Ancak üreticilerin sayısında son yıllarda belirgin bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Gençlerin bu alana yönelmemesi ve sanayi tipi üretimle rekabet zorluğu en önemli tehditler arasında yer almaktadır. Karacasu'da Halk Eğitim Merkezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nin ilgili bölümleri ve çeşitli kooperatifler, el sanatlarının yaşatılması adına önemli roller üstlenmektedir. Açılan kurslar sayesinde yeni nesil, hem geleneksel teknikleri öğrenme fırsatı bulmakta hem de bu becerilerini ekonomik bir kazanca dönüştürebilmektedir. Özellikle kadınlara yönelik projeler, sosyal içerme ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da dikkate değerdir (Karacasu Halk Eğitim Merkezi 2022).

Ayrıca Karacasu’da düzenlenen yerel festivaller, el sanatlarının tanıtımı açısından önemli birer vitrindir. Bu etkinlikler sayesinde hem üreticiler ürünlerini tanıtmakta hem de bölge dışından gelen ziyaretçiler aracılığıyla turizm geliri elde edilmektedir. Ancak bu festivallerin sürekliliği ve organizasyon kalitesi, kültürel tanıtımın etkinliğini doğrudan etkilemektedir.

SORUNLAR VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLER

Karacasu ilçesinde çömlekçilik, tarihsel kökenleri Antik dönem Afrodissias kentine kadar uzanan önemli bir geleneksel el sanatıdır (Coşkun 2019). Ancak bu sanat dalı günümüzde çok sayıda sorunla karşı karşıyadır. Öncelikle, çıraklık sisteminin zayıflaması, geleneğin sürdürülebilirliğini tehdit eden başlıca unsurlardandır. Genç neslin bu mesleğe olan ilgisinin azalması, usta-çırak ilişkisinin kopmasına neden olmaktadır (Kabaçam 2024). İkinci olarak, sanatın ekonomik sürdürülebilirliği konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. El emeği ile üretilen çömlek ürünlerinin piyasada fabrikasyon ürünlerle rekabet edememesi, üreticilerin gelir düzeyini düşürmektedir (Dilek ve Koç-Kırdaş, 2015). Ayrıca, pazarlama olanaklarının sınırlı olması ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, Karacasu çömlekçiliğinin ulusal ve uluslararası düzeyde tanınmasını zorlaştırmaktadır. Bir diğer önemli sorun ise ham maddeye erişim ve teknik donanım eksikliğidir. Geleneksel yöntemlerle üretim yapan atölyelerin büyük çoğunluğu, modern üretim teknolojilerine sahip değildir. Bu durum hem üretim verimliliğini hem de ürün çeşitliliğini sınırlamaktadır (Okuyucu ve Somuncu 2012). Karacasu çömlekçiliğinin sürdürülebilirliğini sağlamak adına çok yönlü stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır. Öncelikle, eğitim temelli destekler sağlanmalı ve mesleki eğitim kurumlarında bu sanata yönelik programlar açılmalıdır. Ayrıca, usta-çırak ilişkisini güçlendirecek teşvik politikaları uygulanmalıdır (Kabaçam 2024). Kooperatifleşme ve kurumsallaşma, üreticilerin hem ekonomik hem de sosyal gücünü artıracaktır. Çömlekçi esnafının bir araya gelerek oluşturacağı kooperatifler, hammadde temininden pazarlama stratejilerine kadar pek çok alanda avantaj sağlayabilir (Dilek ve Koç-Kırdaş 2015). Turizm ile entegrasyon, çömlekçiliğin tanıtımı ve ekonomik değer kazanması açısından büyük önem taşımaktadır. Afrodissias Antik Kenti’ne gelen ziyaretçilerin Karacasu çömlek atölyelerine yönlendirilmesi, bu el sanatına olan ilgiyi artırabilir. Bu doğrultuda, yerel yönetimler ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın iş birliği içinde projeler üretmesi gerekmektedir (Coşkun 2019).

Son olarak, dijital pazarlama olanaklarının kullanımı yaygınlaştırılmalıdır. Karacasu çömlekçilerinin sosyal medya ve e-ticaret platformlarında görünür hale gelmesi, hem satışları artıracak hem de kültürel mirasın geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır (Okuyucu ve Somuncu 2012).

MODERNİZASYON VE YENİDEN CANLANDIRMA ÇABALARI

Karacasu çömlekçiliği, sahip olduğu köklü geçmişe rağmen günümüz koşullarında varlığını sürdürebilmek için çeşitli modernizasyon ve yeniden canlandırma girişimlerine sahne olmaktadır. Bu çabalar hem yerel yönetimler hem de çeşitli kamu kurumları ile sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Öncelikle, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın “Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları” projesi kapsamında bazı Karacasu'lu çömlek ustaları “yaşayan insan hazineleri” olarak tanımlanmış ve desteklenmiştir. Bu destekler arasında maddi teşvikler, fuar katılımları ve eğitim projeleri yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2022).

Modernizasyonun önemli bir ayağını da atölyelerin teknik altyapısının yenilenmesi oluşturmaktadır. Bazı çömlek ustaları, geleneksel üretim tekniklerini koruyarak elektrikli çarklar ve modern fırın sistemlerini kullanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, hem üretim kapasitesini artırmakta hem de iş güvenliğini ve kaliteyi yükseltmektedir (Okuyucu ve Somuncu 2012). Karacasu Belediyesi ve Aydın Valiliği'nin ortak yürüttüğü projelerde ise turizm temelli canlandırma stratejileri ön plandadır. Afrodiasya'ya gelen ziyaretçilerin Karacasu merkeze yönlendirilmesi, çömlek atölyeleri için rehberli turlar düzenlenmesi ve bazı ürünlerin hediyeelik eşya statüsünde markalaştırılması bu çabalar arasındadır (Dilek ve Koç-Kırdaş 2015). Ayrıca, üniversite iş birlikleri de dikkat çekici bir boyuttur. Özellikle Adnan Menderes Üniversitesi ve Ege Üniversitesi gibi yerel akademik kurumlar, Karacasu'daki üreticilerle ortak çalışmalar yürüterek tasarım, pazarlama ve dijitalleşme konularında seminerler ve atölyeler düzenlemektedir (Kabaçam 2024). Son yıllarda artan bir başka eğilim ise çömlekçiliğin tasarım odaklı yeniden yorumlanmasıdır. Genç sanatçıların geleneksel motifleri çağdaş tasarımlarla buluşturduğu sergiler, Karacasu çömlekçiliğine olan ilgiyi artırmakta ve bu sanatın yeni kuşaklarca sahiplenilmesini teşvik etmektedir (Coşkun 2019).

KARACASU'DA MEKİKLİ DOKUMACILIK

Karacasu'da kadınlar tarafından sürdürülen mekikli dokuma geleneği, hem estetik hem de ekonomik yönüyle yaşatılmaktadır. Üretim, ev atölyelerinde devam etmekte; ürünler ise genellikle yerel pazarlar ve sosyal medya aracılığıyla satılmaktadır. Karacasu'da özellikle kadınlar tarafından sürdürülen mekikli dokuma geleneği, geçmişten günümüze ulaşan önemli bir kültürel mirastır. Mekikli dokuma tezgâhlarında üretilen ürünler, ev tekstilinden yöresel giysilere kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu dokumalar geleneksel motifler taşıdığı gibi, modern desenlerle de harmanlanarak çağın taleplerine uygun hâle getirilmektedir. Alanda yapılan gözlemler, bu üretim biçiminin hâlen bireysel ev

atölyelerinde sürdürüldüğünü ve üreticilerin çoğunun kadın olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca üretimin çoğu sipariş üzerine gerçekleştirilmektedir. Ürünlerin pazarlanmasında ise genellikle yerel pazarlar, turistik festivaller ve sınırlı ölçekte sosyal medya kullanılmaktadır.

Görsel 9: Mekikli dokuma tezgahı

Kaynak: (Coşkun Arşivi 2021)

Aydın ili Karacasu ilçesinde tarihsel kökenleri bulunan mekikli dokuma geleneğinin kültürel miras bağlamındaki önemini ortaya koymakta; bu mirasın korunması, belgelenmesi ve çağın gereksinimlerine uygun biçimde yeniden işlevselleştirilmesi yönündeki uygulamaları incelemektedir. Yüzyıllardır Karacasu’da varlığını sürdüren bu dokuma geleneği, kültürel kimliğin önemli bir parçası olarak öne çıkmakta ve modernleştirme yoluyla yaşatılmasına yönelik öneriler sunmaktadır. Karacasu’da uzun yıllar sosyal ve ekonomik yaşamda etkili olan dokumacılık, teknolojik gelişmeler ve sanayileşmenin etkisiyle günümüzde unutulmaya yüz tutmuştur. Ancak Karacasu Etnografya Müzesi’nde sergilenen örnekler, kültürel sürekliliğin somut tanığı niteliğindedir. Ayrıca geleneksel dokumaların deri, keçe gibi farklı malzemelerle harmanlanarak modern ürünlere dönüştürülmesi, turizm ve yaratıcı ekonomiye entegre edilerek kültürel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Coşkun 2023).

Mekikli dokuma, Anadolu’nun pek çok bölgesinde olduğu gibi Aydın ilinin Karacasu ilçesinde de önemli bir somut olmayan kültürel miras unsuru olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel el sanatları arasında yer alan bu dokuma biçimi, hem estetik hem de işlevsel yönleriyle kuşaktan kuşağa aktarılmış; ancak sanayileşme, hızlı tüketim kültürü ve modern yaşam tarzlarının etkisiyle günümüzde yok olma riskiyle karşı karşıyadır. Kültürel mirasın korunması, belgeleme yoluyla kayıt

altına alınması ve çağdaş yaşamla uyumlu şekilde yeniden yapılandırılması, günümüzde hem akademik hem de sosyoekonomik açıdan önem arz eden bir mesele hâline gelmiştir. Karacasu gibi tarihî dokusunu koruyan kırsal yerleşimlerde halen canlılığını sürdüren mekikli dokuma, yalnızca estetik bir sanat formu değil; aynı zamanda kolektif hafızanın ve toplumsal aidiyetin taşıyıcısıdır. Karacasu’da mekikli dokuma geleneği, Osmanlı dönemine kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. Ev tipi el tezgâhlarında sürdürülen bu üretim biçimi, özellikle kadınlar arasında yaygın olarak benimsenmiş; hem ev içi kullanımda hem de gelir elde etmede önemli bir araç olmuştur (Demir 2014). Osmanlı Sarayı’nın 1550’li yıllarda Aydın Sancağı’ndan 200 adet kilim sipariş etmesi, bölgenin dokumacılıktaki tarihsel rolünü belgelemektedir. 1940’lı yıllarda ise Karacasu’da perdelik, astarlık, elbiselik kumaş üretimi oldukça yaygındı. Bu kumaşlar pamuk ipliğinden dokunur ve “Karacasu bezi” olarak anılırdı. Üretim süreci; iplik hazırlama, çözgü alma, dokuma ve bitim işlemlerini kapsar ve bu süreçte geleneksel bilgi kuşaktan kuşağa aktarılırdı. Kullanılan malzemeler arasında pamuk, yün ve keten gibi doğal lifler yer almaktadır. Ustalık gerektiren bu süreç, zanaatkârlığın somut bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (Coşkun ve Dilek, 2007).

Karacasu Etnografya Müzesi, yöredeki geleneksel el sanatlarını belgeleyen önemli bir kurumsal hafıza merkezidir. Müze koleksiyonlarında yer alan mekikli dokuma ürünleri, yörenin tarihsel ve kültürel birikimini somutlaştırmaktadır. Alan araştırmaları ve müze envanter kayıtları, saya, göğnek, çarşaf ve ülentelik gibi hem giyim hem ev tekstili ürünlerinin belgelenmesini mümkün kılmıştır (Coşkun ve Dilek, 2017). Motifler, çoğunlukla geometrik desenlerden oluşmakta ve yöreye özgü canlı renklerle bütünleşmektedir.

SORUNLAR VE GÜNÜMÜZDEKİ DURUM

Günümüzde mekikli dokumaya olan ilginin azalmasının temel nedenleri arasında teknolojik gelişmeler, seri üretim ve değişen tüketim alışkanlıkları yer almaktadır. Ayrıca, geleneksel ustalığın kuşaktan kuşağa aktarılmasında yaşanan kopukluklar, üretimin sürdürülebilirliğini tehlikeye sokmaktadır (Coşkun 2023). Aydın genelinde benzer durum, hasır dokuma, kıl çadır yapımı, semercilik gibi diğer geleneksel sanatlar için de geçerlidir (Coşkun 2016). Aydın ili Karacasu ilçesi, tarihsel süreçte yalnızca çömlekçilik ve dericilik gibi el sanatlarıyla değil, aynı zamanda mekikli dokumacılık geleneğiyle de öne çıkmış bir yerleşimdir. Özellikle ev tipi tezgâhlarda üretilen el dokuması kilim, seccade ve bez türleri, bölge halkının hem kültürel belleğini hem de geçim kaynağını oluşturmuştur (Sert ve Demir 2017). Ancak bu gelenek, son 30 yılda belirgin bir şekilde gerilemiş ve günümüzde yalnızca sınırlı sayıda usta tarafından sürdürülmektedir.

Karacasu’da mekikli dokumacılık bugün büyük ölçüde nostaljik ve simgesel bir değer taşımaktadır. Geleneksel el tezgâhlarında üretim yapan çok az sayıda zanaatkâr kalmıştır. Üretim, daha çok hediyelik eşya ya da kültürel tanıtım amaçlı ürünlere yönelmiş; yerel halkın gündelik yaşamında kullanılan tekstil ürünleri, sanayi üretimi kumaşlar lehine terk edilmiştir (Coşkun ve Dilek 2017).

Ayrıca, Karacasu Belediyesi’nin ve bazı yerel kalkınma ajanslarının desteklediği kadın kooperatifleri bünyesinde dokuma atölyeleri kurulmuş, bu atölyelerde hem üretim hem de geleneksel desenlerin yaşatılması amaçlanmıştır. Bu girişimler, kültürel süreklilik açısından anlamlı olmakla birlikte, üretimin sürdürülebilirliği açısından henüz yeterli düzeye ulaşamamıştır.

Karacasu’daki mekikli dokumacılık geleneği, çok yönlü sorunlarla karşı karşıyadır:

Usta sayısındaki azalma: Zanaatkârlığın kuşaktan kuşağa aktarılmasında yaşanan kesintiler, en büyük sorunların başında gelmektedir. Günümüzde mekikli dokuma yapan ustaların yaş ortalaması yüksektir ve genç kuşakların ilgisi oldukça sınırlıdır (Sert ve Demir, 2017).

Pazar ve talep daralması: Sanayi tipi tekstil ürünlerinin ucuzluğu ve çeşitliliği, el dokuması ürünlerin piyasada rekabet edebilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca el emeği ile üretilen dokuma ürünlerinin maliyeti yüksek olduğundan, yerel halk bu ürünlere yeterince talep göstermemektedir.

Tasarım ve ürün çeşitliliği eksikliği: Geleneksel desen ve ürünlerde modern yaşamın ihtiyaçlarına hitap edecek güncellemeler yapılmadığı için, ürünler hem işlevsel hem de estetik olarak günümüz kullanıcılarına yeterince cazip gelmemektedir.

Destek mekanizmalarının yetersizliği: Kooperatifler ve belediye destekli girişimlere rağmen, uzun vadeli finansal destekler ve ulusal düzeyde tanıtım eksikliği, bu sanat dalının görünürlüğünü ve sürdürülebilirliğini kısıtlamaktadır.

MEKİKLİ DOKUMA MODERNİZASYON VE YENİDEN CANLANDIRMA ÇABALARI

Mekikli dokuma, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Aydın ilinin Karacasu ilçesinde de önemli bir kültürel miras unsuru olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel el sanatları arasında yer alan bu dokuma biçimi, hem estetik hem de işlevsel yönleriyle kuşaktan kuşağa aktarılmış, ancak sanayileşme ve modern yaşam biçimleri nedeniyle günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması ve aynı zamanda çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek biçimde modernleştirilmesi önemli bir akademik ve toplumsal meseledir. Mekikli dokuma, yalnızca bir zanaat değil, aynı zamanda sosyal birlikteliğin, estetik anlayışın ve yerel kimliğin ifadesidir. Bu nedenle,

UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras tanımı bağlamında korunması, yaşatılması ve tanıtılması gereken bir miras olarak değerlendirilmelidir (UNESCO 2003).

Modern tasarımcılarla yapılan iş birlikleriyle geleneksel motiflerin günümüz moda ve ev tekstili ürünlerine entegre edilmesi, genç kuşakların ilgisini artırabilir. Karacasu dokumalarının deri, keçe gibi malzemelerle harmanlanarak çanta, aksesuar, duvar dekoru gibi çağdaş ürünlere dönüştürülmesi, yeni pazar olanakları yaratmaktadır (Dilek ve Coşkun 2008). Bu yaklaşım, kültürel mirasın yaratıcı endüstrilerle buluşmasını sağlamakta ve kültürel mirası ekonomik kalkınma aracı hâline getirmektedir.

Ayrıca dijitalleşme süreçleri, dokuma ürünlerinin daha geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. E-ticaret platformları, sosyal medya kampanyaları ve sanal müzeler, el sanatlarının görünürlüğünü artırma açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak üretimin maliyetli olması, devlet desteklerinin sınırlı kalması ve pazarlama eksiklikleri gibi sorunlar sürecin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Karacasu'daki mekikli dokuma geleneğinin korunması, yalnızca kültürel hafızanın sürdürülebilirliği açısından değil; aynı zamanda yerel kalkınmaya katkı sunması açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Yerel yönetimlerin ve üniversitelerin iş birliğiyle uygulamalı dokuma atölyeleri kurulmalıdır.
- Genç neslin ilgisini çekmek amacıyla eğitim programları, çevrimiçi kurslar ve sosyal medya kampanyaları düzenlenmelidir.
- Kooperatifleşme teşvik edilmeli, dijital satış kanalları aracılığıyla ürünler ulusal ve uluslararası pazarlara açılmalıdır.
- UNESCO veya Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi kurumlar tarafından desteklenen koruma projeleri hayata geçirilmelidir.
- Bu çalışma, mekikli dokumanın yalnızca tarihî bir miras değil, aynı zamanda yeniden işlevselleştirilebilecek bir kültürel kaynak olduğunu ortaya koymuş ve bu mirasın günümüz koşullarında sürdürülebilir şekilde yaşatılmasının yollarını irdelemiştir.
- Mekikli dokuma üretimi yapan son ustaların tanıklıkları ve teknik bilgileri dijital ortamlarda belgelendirilmelidir.
- “Yaşayan İnsan Hazine” kapsamında yerel zanaatkarların desteklenmesi için Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurular yapılmalıdır.
- Karacasu'da dokuma temalı bir “yerel miras festivali” düzenlenerek bu alandaki farkındalık artırılmalıdır.
- Müzelerde yalnızca sergileme değil, atölye çalışmalarıyla uygulamalı öğrenme süreçleri teşvik edilmelidir

KAYNAKLAR

- Bean, G.E. Eski Çağ'da Ege Bölgesi. Arion Yayınları, 2021.
- Coşkun, S.N. Anadolu-Türk Kenti Geleneksel El Sanatları: Aydın İli Örneği, Uluslararası Geçmişten Geleceğe Sanat Sempozyumu Bildirileri, 2016.
- Coşkun, S.N. Aydın Dericilik Kültürü ve Bölgede Bulunan Körüklü Çizme Ustaları, Gece Kitaplığı, 2020.
- Coşkun, S.N. Aydın Karacasu Etnografya Müzesi'nde Bulunan Mekikli Dokuma Örneklerinin Sorunsalı, 15. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu, Aydın: ADÜ Yayınları, 2023.
- Coşkun, S.N. Günümüzde Karacasu Çömlekçilik Geleneği, Taras Shevchenko 4th International Congress on Social Sciences, İzmir, 2019.
- Coşkun, S.N. Küçük Menderes Havzası Zeybek Giysileri: Yörük Ali Efe, Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, 2019.
- Coşkun, S.N. Küçük Menderes Havzasının Kültürel Mirası: İğne Oyları, Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu, 2018.
- Coşkun, S.N., Dilek, A. Karacasu'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Dokumacılık Öyküsü, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007.
- Coşkun, S.N., Dilek, A. Karacasu'da Unutulmaya Yüz Tutmuş Dokumaların Çeşitli Derilerle Modernize Edilerek Canlandırılması, 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Coşkun, S.N., Dilek, A. Kültürel Mirasımız Mekikli Dokumalar: Karacasu Etnografya Müzesi Örneği, 1. Uluslararası Sosyoloji ve Ekonomi Kongresi, Kayseri: İKSAD Yayınları, 2017.
- Çalışıcı, İ. Ege Bölgesi'nde Geleneksel Çömlekçiliğin Bugünkü Durumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2003.
- Çakır, H.İ., Ertürk, K., Uslu, B.T. Antik Çağlardan Gelen Kızıl Büyü: Çömlekçilik, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Çizer, İ.S. Antik Sinter Astarın Yeniden Canlandırılması: Günümüzde Terra Sigillata, Seramik Türkiye, No. 9, 2005.
- Demir, A. Anadolu'da Geleneksel Dokuma Teknikleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2014.
- Dilek, A., Koç-Kırdaş, E. Karacasu'da Kültürel Miras Olan Seramik Atölyelerinin Kümelenme ve Uluslararası Alana Açılma Bakımından Değerlendirilmesi, II. Uluslararası Türk Sanatları Tarihi ve Folkloru Kongresi, Bosna, 2015.

- Ersöz-Uzar, N.S. Geleneksel El Sanatlarımız İçin Sürdürülebilir Güncel Tasarım Deneme Uygulamaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2022.
- Gürel, E., Altun, M. Aydın'da Tarımsal Üretim ve Coğrafi İşaretler: İncir Örneği, Ziraat ve Ekonomi Dergisi, 2020.
- Gürtaş-Dündar, D., Altay, Ç., Coşkun, S.N. Doğudan Batıya Orta Çağ Dini Mimarisinde Ahşap Kullanımı ve Örnekleri, International Ankara Multidisciplinary Studies Congress, Ankara, 2022.
- <http://www.aydin.gov.tr/afrodisias> Erişim Tarihi: 05.04.2025
- <https://www.ayto.org.tr/tr/kurumsal/102> Erişim Tarihi: 05.04.2025
- Kabaçam, B. El Sanatı Geleneğinde Usta-Çırak İlişkisi: Yaşayan İnsan Hazine Örneği, Milli Folklor, 2024.
- Kara, M. Ege Bölgesi'nin Sosyo-Ekonomik Gelişimi ve Aydın İli, Ege Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Karacasu Halk Eğitim Merkezi, Yıllık Eğitim Faaliyet Raporu, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2022.
- Karatekin, D. Aydın İli Karacasu İlçesinde Dericiliğin İncelenmesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2019.
- Karpuz, H. Erzurum Evlerinin Türk-İslam Mesken Mimarisindeki Yeri, Atatürk Üniversitesi, 1979.
- Koçak, R. Aydın Karacasu Çömlekçiliği ve Ustaları Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, 2015.
- Koizhaiganovala, M. Koyuncu-Okça, A. & Coşkun, S.N., Karacasu'da Dericilik ve Günümüzdeki Durumu, Sosyal Bilimler (NWSASOS), 2016.
- Koizhaiganovala, M., Koyuncu-Okça, A. Geçmişten Günümüze Denizli'de Dericilik Faaliyetleri, Turkish Studies, 2015.
- Koyuncu-Okça, A., Koizhaiganovala, M., Coşkun, S.N. Geleneksel Bir Meslek Olan Dericiliğin Canlandırılmasında Kadının Rolü: Karacasu Örneği, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Kuruüzüm, H. Kültürel Mirasın Yaşadığı Müze, Aydın Kültür ve Turizm Dergisi, 2011.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcıları Listesi, 2022.
- Okuyucu, A., Somuncu, M. Kültürel Mirasın Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasında Yerel Halkın Algı ve Tutumlarının Belirlenmesi: Osmaneli İlçe Merkezi Örneği, Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi, 2012.

- Ömürbek, N. Tunca, M.Z., Mercan, Y., Yetim, T. Deri Sektöründe Çevreye Duyarlı Üretim Üzerine Bir Araştırma, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2012.
- Özdemir, L. Aydın Yöresinde El Sanatları ve Kadın Emeği, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2016.
- Öztürk, M., Arıkan, T. Mesleki Eğitimde Geleneksel Sanatların Yeri ve Önemi: Dericilik Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme, Mesleki ve Teknik Eğitim Dergisi, 2019.
- Sert, Z. Demir, G., Ege Bölgesi'nde Mekikli Dokuma Geleneği ve Koruma Yaklaşımları, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 2022.<http://www.aydin.gov.tr/afrodisias> Erişim Tarihi: 05.04.2025
- Smith, L. Uses of Heritage, Routledge, 2006.
- T.C. Aydın Valiliği, Aydın İli Kültür ve Turizm Envanteri, Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2021.
- Umar, B. Türkiye'deki Tarihsel Adlar: Türkiye'nin Tarihsel Coğrafyası Ve Tarihsel Adları Üzerine Alfabetik Düzendeki Bir İnceleme, İnkılâp Kitabevi, 1993.
- UNESCO, Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris: UNESCO Publishing, 2003.
- UNESCO, Creative Cities Network: Crafts and Folk Art, <https://en.unesco.org/creative-cities/home>, erişim tarihi: 05.04.2025.
- Uslu, N.I. Aydın ili köroklü çizme üretimi, Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, yüksek lisans tezi, 2019.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel Kaynaklar: Yazar Saadet Nihal COŞKUN'un Kendi arşivinden farklı tarihlerde çekilmiş görsellerdir.

8. Bölüm

Afrodisias'ta Bulunan Takılar Üzerinden Antik Kuyumculuğa Bir Bakış¹

Servet AKAR²
İlker ÖZTÜRK³

GİRİŞ

Antik dünyanın süsleme sanatları içinde yer alan kuyumculuk, yalnızca zanaat becerilerinin değil, aynı zamanda kültürel kimliğin, dini inanışların ve sosyal statülerin temsil aracı olarak da işlev görmüştür. Bu bağlamda takılar, bireylerin aidiyet duygularını ve estetik anlayışlarını yansıtan önemli materyal kültür örnekleri arasında değerlendirilmelidir. Antik dönem kuyumculuğunda değerli metallerin yanı sıra süs taşları da kullanılmış ve bazı anlamlar yüklenmiştir. Özellikle Mısır, Mezopotamya, Yunan ve Roma medeniyetlerinde akik, lapis lazuli, ametist, kuvars, hematit, zümrüt, safir ve granat gibi taşlar hem takı yapımında hem de dini objelerde yaygın biçimde kullanılmıştır. Bu taşların renk, parlaklık ve sertlik özellikleri, hem görsel tercihleri hem de taşlara yüklenen anlamları belirlemiştir. Örneğin, kırmızı renkli granat taşı canlılık, güç ve koruyuculuk ile ilişkilendirilmiş; savaşçılar tarafından zırh aksesuarlarında ve mühür yüzüklerinde kullanılmıştır. Akik taşının ise özellikle nazara karşı koruyucu etkisi olduğuna inanıldığından hem çocuk hem yetişkin takılarında tercih edilmiştir (Hatipoğlu ve diğ. 2018, Ören ve diğ. 2022, Ören ve Akar 2023).

Anadolu'nun batısında yer alan Afrodisias antik kenti, sahip olduğu sanatsal üretim kapasitesi, özellikle heykeltıraşlık ile ön plana çıkmışsa da; burada yürütülen kazılarda gün ışığına çıkarılan takılar, bu yerleşimin kuyumculuk alanında da yüksek bir teknik ve estetik düzeye ulaştığını göstermektedir. Afrodisias'ta ele geçirilen takılar, çoğunlukla Helenistik ve Roma dönemlerine tarihlendirilen kolye, yüzük, küpe, bilezik ve saç iğnesi gibi eserlerden oluşmaktadır. Bu takılar, yalnızca estetik nesneler olmaktan öte; dönemin teknolojik seviyesini, sosyal sınıf ayrımlarını ve dini sembolizmi anlamak için önemli veriler sunmaktadır. Takıların üretiminde kullanılan değerli metaller

¹ Bu çalışma yazarın Afrodisias Müzesindeki Kuyumculuk Ürünlerinin İncelenmesi başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Öğr. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, El Sanatları Bölümü, servet.akar@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-4707-9970

³Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, ilkerozturk@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0179-6835

(özellikle altın ve gümüş) ve süs taşları (akik, kuvars, cam) üzerinden kentteki zanaatkârlık ve üretim imkanları öngörülebilmektedir (Ören ve diğ. 2018, Hatipoğlu ve diğ. 2019).

Kuyumculuk, Antik Çağ'da yalnızca kadınlara özgü bir süslenme pratiği olarak görülmemekte, aynı zamanda erkeklerin sosyal konumlarını ve meslek gruplarını belirten mühür yüzükleri gibi işlevsel objelerle de temsil edilmektedir. Afrodisias'taki mezar buluntuları bu açıdan önemli ipuçları vermektedir: kadın gömütlerinde daha zengin ve çeşitli takı türlerine rastlanırken, erkek gömütlerinde mühür yüzükleri ve sade fibulalar (giysi iğneleri) öne çıkmaktadır. Bu durum, cinsiyet temelli süslenme pratiklerinin dönemin sosyal yapısıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca Afrodisias'ın Aphrodite kültü ile olan sıkı bağlantısı da bu kentteki takıların sembolik anlamlarını daha derinlemesine incelemeyi gerekli kılar. Aşk, doğurganlık, güzellik ve koruyuculuk gibi kavramlarla özdeşleşen tanrıça Aphrodite, takı süslemelerinde ikonografik olarak yer almakta; bu da takıların yalnızca bedeni süsleyen objeler değil, aynı zamanda ritüel ve tılsımsal anlamlar taşıyan araçlar olduğunu düşündürmektedir (Ören ve Akar 2021).

Afrodisias Antik Kenti

Afrodisias, günümüz Türkiye'sinin batısında, Aydın ilinin Karacasu ilçesi sınırları içinde yer alan, antik çağın en önemli kült ve sanat merkezlerinden biridir. İÖ 2. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlayan kent, adını aşk, doğurganlık ve güzellik tanrıçası Aphrodite'ten alır. Roma döneminde büyük bir ün kazanan Afrodisias, özellikle heykeltıraşlık okulu ile antik dünyanın dört bir yanına sanatçı göndermesiyle tanınmış, bu özelliğiyle sadece dini değil aynı zamanda sanatsal bir merkez haline gelmiştir. Kentin Aphrodite kültüyle olan derin bağlantısı, burada bulunan tapınak mimarisi ve ikonografik malzeme aracılığıyla net bir şekilde izlenebilmektedir. Afrodisias'ın Karacasu sınırları içinde yer alması, ilçeyi arkeolojik ve kültürel açıdan öne çıkarırken; Karacasu'nun ekonomisi zeytincilik, hayvancılık, geleneksel dericilik ve turizm gibi sektörlerle şekillenmektedir. Özellikle kültürel miras turizmi ve dericilik, çömlekçilik el sanatlarına dayalı üretim, ilçenin hem yerel kalkınmasına hem de bölgesel tanınırlığına katkı sağlamaktadır. (Matçiçek ve Pajo 2012, Aydaş ve Aydaş 2018, Çakır ve diğ. 2018, Coşkun 2019, Coşkun 2020, Berber Babalık 2022).

Görsel 1: Afrodisias antik kenti
(Akar 2024).

Afrodisias'ta yürütölen kazı çalışmaları, kentin yalnızca büyük kamu yapıları ve heykeltraşlık atölyeleriyle değil, aynı zamanda gündelik yaşamı yansıtan el aletleri, kap-kacak vb. objeleriyle de dikkat çektiğini göstermektedir. 1961 yılında New York Üniversitesi öncölüğünde Prof. Kenan Erim tarafından başlatılan sistematik kazılar, özellikle tapınaklar, stadyum, tiyatro, agora ve sebasteion gibi anıtsal yapıları gün ışığına çıkarmıştır (Matecek 2018, Aphrodisias 2025).

Görsel 2: Afrodisias antik kenti içerisinde yer alan Prof. Dr. Kenan Erim'in mezarı
(Akar 2024).

Ancak aynı zamanda konut alanları, atölyeler, mezarlar ve gündelik eşya buluntuları da antik Afrodisias'ın kent dokusu hakkında bilgi vermektedir. Takı buluntuları açısından da Afrodisias önemli bir merkezdir. Kentteki nekropol alanlarında yapılan kazılarda, mezarların içinde ve çevresinde çok sayıda değerli metalden yapılmış takılar ortaya çıkarılmıştır. Bu takılar, Afrodisias'ın yalnızca sanatsal üretim açısından değil, aynı zamanda ileri düzey zanaatkarlık becerilerine sahip bir merkez olduğunu göstermektedir. Afrodisias'ta kuyumculuk üretiminin varlığını kanıtlayan bu buluntular, kentin ticaret yolları üzerindeki konumu ve ekonomik refah düzeyiyle de ilişkilendirilebilir(Wikipedia 2025).

Afrodisias, sahip olduğu arkeolojik, sanatsal ve kültürel birikim nedeniyle **2017 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne** alınmıştır. Bu tescil, kentin sadece ulusal değil, küresel bir kültürel miras değeri taşıdığının uluslararası düzeyde kabul edildiğini göstermektedir(Unesco 2017).

AFRODİSİAS'TA BULUNAN TAKI TÜRLERİ VE SINIFLANDIRILMASI

Afrodisias'ta yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan takı örnekleri, dönemin kuyumculuk sanatının çeşitliliğini ve estetik zenginliğini yansıtan önemli buluntular arasında yer alır. Bu takılar, biçimsel ve işlevsel açıdan farklı türlerde sınıflandırılabilir. Genel olarak kolyeler, küpeler, yüzükler, bilezikler, saç iğneleri, broşlar ve giysi tokaları gibi kategorilere ayrılmaktadır. Her bir kategori, kullanıcısının yaşı, cinsiyeti, sosyal konumu ve inanç sistemi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Kolyeler genellikle boncuk dizileri veya değerli taşlarla süslenmiş altın zincirlerden oluşmaktadır. Bazılarında, ortada yer alan bir madalyon ya da figüratif bir süsleme unsuru dikkat çeker. Özellikle Aphrodite betimlemeleri içeren kolyeler, tanrıçanın koruyucu gücünü simgeleyen tılsımsal nitelikler taşımaktadır. Teknik açıdan değerlendirildiğinde, kolyelerde döküm, kaynak, zincirleme, boncuk dizme, telkari ve mine gibi kuyumculuk tekniklerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bazı kolyelerde, farklı tekniklerle hazırlanmış modüllerin birleştirilerek daha kompleks yapılar oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bu, Afrodisias'taki zanaatkarlığın çok yönlü ve yaratıcı bir anlayışla geliştiğini gösterir.

Görsel 3: Telkari tekniği kullanılarak yapılmış takı örneği
(Akar 2024).

Yüzükler, hem süslenme hem de işlevsel kullanım (örneğin mühür yüzüğü) açısından farklılaşmaktadır. Yüzükler, bireylerin kişisel süslenme alışkanlıklarının yanı sıra sosyal statülerini, mesleki kimliklerini ve inanç sistemlerini ifade ettikleri özel nesnelerdir. Bu nedenle yüzükler, sadece takı kategorisinde değerlendirilmekle kalmaz, aynı zamanda sembolik ve belgeler niteliğinde taşıdıkları anlamlarla da dikkat çekerler. Kazılarda ele geçirilen yüzükler, biçim ve işlev açısından farklı gruplara ayrılabilir. Bunlar arasında en yaygın olanları taş kakmalı süs yüzükleri ve mühür yüzükleridir. Taş kakmalı örneklerde genellikle akik, cam gibi, taşların kullanıldığı bu taşların yüzeylerine tanrı ve tanrıça figürleri, mitolojik sahneler, hayvan betimleri ya da soyut desenlerin kazındığı gözlemlenmiştir. Özellikle erkek bireyler tarafından kullanılmış olduğu düşünülen mühür yüzüklerinde, yüzüklerin üzerine oyulmuş olan kişisel semboller, isimler veya figüratif sahneler, sahibini tanımlayan ve belgeleyen birer araç işlevi görmüştür. Antik dönemde yazılı belgelerin üzerine balmumu damgası basmak suretiyle kullanılan mühür yüzükler, aynı zamanda otorite ve mülkiyetin simgesi olmuştur. Afrodiasias'ta ele geçirilen bazı mühür yüzüklerde yunanca yazıtlar ya da karakteristik hayvan figürleri (kartal, boğa) yer

almakta olup bu ikonografik tercihler, takının hem kişisel hem de kültürel anlam dünyasında nasıl konumlandığını göstermektedir(Kaçar 2019).

Görsel 4: Yüzük örneği
(Akar 2024).

Bilezikler ise çoğunlukla burma veya düz halka biçiminde olup, uç kısımlarında yılan başı, hayvan figürleri ya da soyut motifler yer alır. Afrodisias'ta ortaya çıkarılan bazı bronz bileziklerde geometrik desenlerin kazıma yöntemiyle işlendiği örnekler mevcuttur.

Görsel 5: Bilezik örneği
(Akar 2024).

Saç iğneleri ve giysi tokaları gibi eşyalar ise, hem günlük kullanımda pratik işlev gören hem de estetik süs unsurları olarak değerlendirilen takı türleridir. Özellikle kadın mezarlarında bulunan bu objeler, dönemin saç modelleri ve giyinme biçimleri hakkında da bilgi verir.

Görsel 6: Giysi tokası örneği
(Akar 2024).

Bu takıların biçimsel çeşitliliği kadar, yapıldıkları malzemeler de çeşitlilik göstermektedir. Altın, gümüş ve bronz gibi metallerin yanı sıra cam, değerli taşlar (akik, lapis lazuli), boncuklar ve mine gibi süsleme elemanları sıklıkla kullanılmıştır.

Kullanılan Teknikler ve Malzemeler

Afrodisias'ta bulunan takılar, antik dönemde kuyumculuk alanında kullanılan çeşitli tekniklerin somut kanıtlarını sunar. Bu teknikler, dönemin zanaatkarlarının teknik bilgisi ve sanatsal ustalığı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Takıların incelenmesiyle ortaya konan başlıca teknikler arasında döküm, telkari (filigran), granülasyon, kabartma, kazıma (gravür), kaynaklama yer almaktadır.

En yaygın kullanılan yöntemlerden biri olan “kayıp mum döküm” (cire perdue) tekniği, karmaşık formların ve detaylı motiflerin elde edilmesini mümkün kılmıştır. Bu teknikte, balmumundan yapılan modelin etrafı kil ya da benzeri bir kalıpla kaplanır, daha sonra yüksek ısıda balmumu eritilerek boşluk elde edilir ve bu boşluğa sıvı metal dökülerek son form oluşturulur. Afrodisias'ta bulunan bazı bronz bilezikler ve hayvan figürlü yüzükler bu teknikle üretilmiş olabilir.

Görsel 7: Döküm tekniği ile yapılmış yüzük örneği
(Akar 2024).

Telkari (filigran) tekniği, özellikle altın ve gümüş tellerin kıvrılarak veya spiral şekilde örülmesiyle elde edilen narin süslemeleri içerir. Bu teknik, çok ince işçilik gerektirmekte olup, Afrodissias'ta bulunan bazı küpe ve kolyelerde uygulanmıştır. Granülasyon tekniği ise, yüzeye minik metal toplarının simetrik şekilde yerleştirilmesiyle oluşan dekoratif bir yöntemdir. Bu teknik, özellikle Roma dönemine tarihlenen altın yüzüklerde yaygındır.

Görsel 8: Telkari, güverse tekniği ile yapılmış kolye ucu örneği
(Akar 2024).

Kazıma (gravür) ve kabartma teknikleri de hem süsleme hem de sembolik anlatım amacıyla sıkça kullanılmıştır. Bu tekniklerle tanrı/tanrıça figürleri, geometrik desenler ya da yazıtlar takıların yüzeylerine işlenmiştir (Akar ve Ören 2019).

Görsel 9: Gravür tekniği uygulanan akik yüzük taşı örneği
(Akar 2024).

Kuyumculukta kullanılan malzemeler arasında en öne çıkanlar altın, gümüş ve bronzdur. Altının kullanımı, takının hem estetik hem de ekonomik değerini artırmakla kalmaz; aynı zamanda onu dini ritüellerde kullanılan bir obje haline de getirir. Süsleme amacıyla kullanılan malzemeler arasında ise akik, cam, kuvars ve inci gibi değerli ve yarı değerli taşlar yer almaktadır (Ören ve Akar 2024).

Görsel 10: Kuvars taşı örneği
(Akar 2024).

Afrodisias'ta ortaya çıkarılan takılar, sadece estetik bir süsleme unsuru değil; aynı zamanda sembolik, dini ve kültürel anlamlar taşıyan objeler olarak değerlendirilmelidir. Antik dünyada takılar, bireylerin sosyal statülerini, cinsiyetlerini, inanç sistemlerini ve kimliklerini dışa vuran önemli göstergeler arasında yer almaktaydı. Bu bağlamda Afrodisias takıları, dönemin ideolojik ve sembolik dünyasına dair ipuçları sunmaktadır. Takıların üzerindeki figüratif süslemeler oldukça dikkat çekicidir. Afrodisias, adını aldığı tanrıça Aphrodite ile özdeşleşmiş bir kenttir. Bu nedenle kentte bulunan takıların birçoğunda Aphrodite betimlemelerine rastlanmaktadır. Tanrıçanın yüzü, sembolleri (güvercin, deniz kabuğu, ayna) ya da stilize edilmiş imgeleri, özellikle yüzük ve kolye uçlarında sıkça kullanılmıştır. Bu tür imgeler, sahibine tanrıçanın koruyucu gücünü taşıdığına inanılan tılsımsal bir nitelik kazandırmıştır. Bunun yanı sıra hayvan figürleri (yılan, aslan, kartal), geometrik desenler (spiral, meander, rozet) ve mitolojik sahneler de estetik süsleme unsurları olarak tercih edilmiştir. Örneğin, yılan figürü genellikle doğurganlık, yenilenme ve koruma anlamlarını taşıırken; aslan gücü ve cesareti, kartal ise tanrısal gözetimi sembolize etmektedir. Bu figürlerin takılar üzerinde yer alması, hem bireysel kimliği güçlendirme hem de doğaüstü güçlerden korunma amacı taşıyabilir(Saz 2021).

Antik Kuyumculuktan Günümüze Yansımalar

Antik dönemde üretilen takılar, yalnızca geçmişin estetik anlayışını ve teknik becerilerini yansıtmakla kalmamış; aynı zamanda günümüz takı tasarımcılarına ilham kaynağı olmaya devam etmiştir. Afrodisias'ta ortaya çıkarılan takılar, biçimsel zarafeti, teknik ustalığı ve sembolik zenginliği ile çağdaş kuyumculukta referans alınan önemli miraslardan biridir. Modern takı tasarımı, geçmişin bu birikimini yeniden yorumlayarak güncel estetik anlayışa ve kullanıcı beklentilerine entegre etmektedir.

Günümüz takı tasarımcıları, Afrodisias takılarında rastlanan motifleri ve teknikleri çağdaş malzemelerle ve dijital üretim teknolojileriyle harmanlamaktadır. Örneğin, yılan figürü ya da spiral desen gibi antik semboller, günümüzde minimalist tasarımlar içinde tekrar hayat bulmakta; altın telkari işçiliği, üç boyutlu yazıcılar ve lazer kesim teknikleriyle yeniden üretilmektedir. Bu durum, antik mirasın sadece korunmakla kalmayıp, yaşayan bir kültürel unsur haline geldiğini göstermektedir. Afrodisias takılarının günümüze yansıyan bir diğer yönü de, kültürel turizm ve yerel sanat üretimleri bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Takı atölyeleri, antik motiflerden esinlenen koleksiyonlar üretmekte; bu koleksiyonlar, hem kültürel mirasın tanıtımı hem de ekonomik kalkınma açısından değer yaratmaktadır. Özellikle yerel müzelerde ve zanaat pazarlarında satılan replikalar, hem estetik hem de didaktik bir işlev görmektedir.

Afrodisias'taki antik kuyumculuk geleneği, sadece geçmişe ait bir miras olarak değil, aynı zamanda günümüzde yeniden anlamlandırılan, yorumlanan ve sürdürülebilir hale getirilen dinamik bir kültürel ifade biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Bu miras, çağdaş tasarım dünyasına tarihsel bir zemin sunmakta; aynı zamanda kültürel kimliğin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından da stratejik bir rol oynamaktadır(Genç 2013).

SONUÇLAR

Afrodisias'ta ele geçirilen takılar, antik dünyanın kuyumculuk mirasına dair çok yönlü bir bakış sunmakta; bu eserler üzerinden dönemin teknolojik, estetik ve toplumsal yapıları kapsamlı biçimde analiz edilebilmektedir. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan kolyeler, küpeler, bilezikler, yüzükler ve diğer süs eşyaları, sadece bireysel beğenileri ve sosyal aidiyetleri değil, aynı zamanda dönemin kültürel ve inanç sistemlerini de yansıtmaktadır. Bu bağlamda takılar, bir toplumun kendini ifade etme biçiminin, inanç yapısının ve sembolik dünyasının taşıyıcısı olarak ele alınmalıdır.

Afrodisias'ın takı üretiminde gösterdiği çeşitlilik ve teknik ustalık, kentin sadece heykeltıraşlıkta değil, zanaatkârlıkta da ileri bir düzeye ulaştığını göstermektedir. Kullanılan malzemeler, üretim teknikleri ve estetik anlayış; Afrodisias'ın bölgesel ve imparatorluk çapında nasıl bir kültürel etkileşim içinde olduğunu kanıtlar niteliktedir. Takılarda görülen Aphrodite figürleri, mitolojik sahneler ve geometrik desenler; inanç, güç, korunma ve aidiyet gibi temaları taşıyan sembolik anlatımlar olarak öne çıkmaktadır. Bu takıların sanatsal değeri kadar taşıdığı sembolik yük de onları arkeolojik açıdan daha da anlamlı kılmaktadır. Takıların toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi, kadın ve erkek kimliklerinin antik dönemde nasıl kurgulandığını göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Kadınlara ait mezarlarda bulunan gösterişli takılar, estetik tercihlerden öte, doğurganlık, evlilik ve ailevi roller gibi sosyal kimliklerin dışavurumu olarak değerlendirilmelidir. Erkeklere ait mezarlarda rastlanan mühür yüzükleri ve işlevsel takılar ise kamu alanındaki temsiliyeti ve otoriteyi simgeler niteliktedir. Bu yönüyle Afrodisias takıları, cinsiyet temelli sosyal rollerin ve aidiyetin görünür kılındığı arkeolojik belgelerdir.

Konservasyon ve müzecilik süreçleri ise bu eserlerin günümüze ulaşmasında kritik rol oynamaktadır. Afrodisias takılarının hem fiziksel hem dijital olarak korunması, bu eserlerin sadece arkeolojik değil; aynı zamanda eğitimsel, kültürel ve ekonomik birer değer haline gelmesini sağlamaktadır. Üç boyutlu modelleme, sanal müzeler ve dijital belgeleme uygulamaları, geçmişe ait bu zarif objelerin daha geniş kitlelere ulaştırılmasına katkı sunmaktadır. Aynı zamanda bu

teknolojiler, takıların teknik analizinin detaylı biçimde yapılmasına da imkân tanımaktadır.

Sonuç olarak, Afrodisias'ta bulunan takılar üzerinden antik kuyumculuk sanatına dair yapılan bu derinlemesine inceleme; sanat tarihi, arkeoloji, sosyoloji ve dijital koruma gibi disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bu eserlerin teknik ve estetik yönleri kadar toplumsal işlevleri de ön plana çıkarılmış, kültürel mirasın günümüzde nasıl sürdürülebilir kılındığı tartışılmıştır. Afrodisias takıları, hem tarihsel bir anlatının parçası, hem de çağdaş anlamda yeniden işlevselleştirilen simgesel varlıklar olarak değerlendirilmelidir. Gelecekte yapılacak multidisipliner araştırmalar ve teknolojik uygulamalarla Afrodisias'taki takı buluntularının daha geniş çerçevede değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Bu tür çalışmalar, antik dünyaya dair bilgi birikimimizi artırmakla kalmayıp, geçmişle bugün arasında kurulan kültürel sürekliliğin daha sağlam temellere oturmasını da sağlayacaktır. Dolayısıyla, Afrodisias'ta bulunan takılar yalnızca geçmişin değil, geleceğin de bilimsel, sanatsal ve kültürel ilham kaynakları arasında yer almaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Akar, S., Ören, U., Kuyumculukta Gravür Tekniği ve Yeni Yaklaşımlar, XII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi /Sanat Etkinlikleri, Konya, Türkiye s. 743-747, 2019.
- Aphrodisias, Prof. Dr. Kenan Tevfik Erım, Erişim Tarihi: 05.03.2025, Erişim Adresi: <https://www.aphrodisias.org/prof-dr-kenan-tevfik-erim>.
- Aydaş, İ., Aydaş, M. Karia'daki Aphrodisias Üzerine Coğrafi, Filolojik, Onomastik ve Epigrafik İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Berber Babalık, B. 1950–2000 Yılları Arasında Aydın'da Turizm, Ankara, Detay Yayıncılık, 2022.
- Coşkun, S.N. Aydın Dericilik Kültürü ve Bölgede Bulunan Körüklü Çizme Ustaları, (editör: Serdar Öztürk), Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar II, Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Coşkun, S.N. Günümüzde Karacasu Çömlekçilik Gelenegi, Taras Shevchenko 4th International Congress on Social Sciences, İzmir, Türkiye, 2019.
- Çakır, H.İ., Ertürk, K., Uslu, B.T. Antik Çağlardan Gelen Kızıl Büyü: Çömlekçilik, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Genç, M., Gelenek ve Modernite Arasında Geleneksel Türk Sanatları, Uluslararası Sanat Tasarım ve Manipülasyon Sempozyumu , Sakarya, Türkiye, s. 191-197, 2013.
- Hatipoğlu, M., Çoban, E., Babalık, H., Çil, V., Güner, E. Argemmaların (Arkeo-Gemolojiksel-Materyallerin) Envanterlenmesinde Süstaşı Türlerinin Tespiti için, Tahribatsız Konfokal Mikro-Raman ve FT-IR Cihazlarının Kullanımı ve Önemi, V. ODTÜ Arkeometri Çalıştay, 23-35, 2019.
- Hatipoğlu, M., Kılıç, S., Babalık, H., Güner, E., Güney, H. Healing-therapy (protective and treatment) effects on the human life of the gemstones (having nodular and crystalline appearances); some samples used in the ancient and medieval times, *International Journal of Scientific and Technological Research*, 4(7), 2018
- Kaçar, A., Eski Mezopotamya Kültüründe Tılsım İnanışı ve Bazı Tılsımlı Objeler, *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri* 13.1, s. 69-81., 2019.
- Matçiçek, Z., Antik Afrodisias'tan Günümüze Yemek Kültürü, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Matçiçek, Z., Pajo, A., The Importance of Aphrodisias Ancient City in Sustainable Economical Development, 3rd International Symposium on Sustainable Development, Bosna Hersek, Saraybosna, 2012.

- Ören, U., Akar S., Bir Süstaşının Hikayesi, 16. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Çevrimiçi Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Aydın, Türkiye, s. 271-275, 2022.
- Ören, U., Akar, S., Cevizci, F. Antik Afrodisias Takıları Üzerine Bir İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Ören, U., Akar, S., Ege Bölgesinde Çıkan Süs Taşları ve Bunların Kuyumculuk Sanatında Kullanılması, 18. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, Komrat, Moldova, s.399-403, 2024.
- Ören, U., Akar, S., Geleneksel Kuyumculuk Sanatında Kullanılan Süs Taşlarının Gemolojik Olarak Sınıflandırılması ve Kimliklendirilmesi, 17. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Çevrimiçi Sempozyumu/Sanat Etkinlikleri, Aydın, Türkiye, s. 81-84, 2023.
- Ören, U., Akar, S., Geleneksel Kuyumculuk Sanatında Kullanılan Süstaşlarına Ait Mitoloji ve Efsaneler, XV. Uluslararası Türk Kültürü, Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Çevrimiçi Sempozyumu, Aydın, Türkiye, s. 239-243, 2021.
- Saz, S. Anadolu'da Türk Sanat ve Mimarisinde Rehberlerin Karşılaştıkları Hayvan Figürleri ve Mitolojik Arka Planı, Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi 6.1, s. 29-46, 2021
- Unesco, Aphrodisias, Erişim Tarihi: 01.02.2025, Erişim Adresi: <https://whc.unesco.org/en/list/1519/>.
- Wikipedia, Afrodisias, Erişim Tarihi: 03.02.2025, Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afrodisias>.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1-10: Akar, S., Görsel, Karacasu Kaymakamlığı'nın E98735321-152-99-5373993 sayı ve 08.07.2024 tarihli izni ile Afrodisias Müzesinde çekilmiştir.

9. Bölüm

Aydın Yöresinde Bulunan Granat Süs Taşları¹

Ufuk ÖREN²

GİRİŞ

Süs taşları, insanlık tarihi boyunca güzellik, zenginlik ve toplumsal statünün simgeleri arasında yer almıştır. Doğal oluşum süreçlerine bağlı olarak organik ya da inorganik kökenli olabilen bu taşlar; mücevher yapımında, dekoratif sanatlarda ve aşındırıcı madde üretiminde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bir taşın süs taşı sayılabilmesi için temel kriterler güzellik, dayanıklılık ve nadir bulunurluktur. Bunların yanı sıra, ışığı kırma ve yansıtma yetenekleri, işlenebilirlik kolaylığı, parlaklık seviyesi ve içerdiği safsızlık miktarı da süs taşının kalitesini ve değerini etkileyen önemli faktörlerdir.

Süs taşları;

- Yüksek sıcaklıklarda magmadan silikat minerallerinin kristalleşmesi,
- Metamorfizma sonucu yüksek sıcaklık ve basınç altında kristalleşme veya yeniden kristalleşme,
- Sulu çözeltilerin çökmesi,
- Veya organik faaliyetler gibi çeşitli doğal süreçlerin tek başına ya da birlikte etkisiyle meydana gelir (MTA 2022).

Bu geniş süs taşı grubunun en dikkat çekici üyelerinden biri de granat mineralleridir. Granatlar; mücevher yapımında, dekoratif sanatlarda ve endüstriyel aşındırıcı malzeme olarak çok yönlü kullanım alanına sahiptir. Bu çalışmada, granatların oluşum süreçleri, tarihçesi, işlenme yöntemleri ve kuyumculuk sanatındaki yerleri incelenecektir.

¹ Bu çalışma yazarın “Türkiye’de Seçili Granatların Mineralojik, Petrografik, Spektroskopik, Jeokimyasal ve Gemolojik Özelliklerinin Belirlenmesi” başlıklı yayımlanmış doktora tezinden türetilmiştir. Bkz. Ören 2023.

² Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, El Sanatları Bölümü, ufukoren@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8107-2385

Görsel 1: Kıymetli ve yarı kıymetli süs taşları
(Ören 2020).

GRANATLAR

Granat terimi, Latince'de "koyu kırmızı nar tohumu" anlamına gelen granatum kelimesinden türemiştir (Görsel 2). Tarih boyunca farklı adlarla anılan bu mineraller, antik dönemlerde "Carbuncle", Türk kültüründe ise "Lal" olarak bilinirken, modern gemoloji ve mineraloji literatüründe "Granat" ismiyle tanımlanmıştır. Granatlar; metamorfik kayaların şist yapılarında, metasomatik süreçlerle oluşmuş skarn zonlarında, granitoid ve kireçtaşı dokanaklarında ya da magmatik yüzey kayalarında doğal olarak bulunabilirler (Stockton ve Manson, 1985, Orhan ve Mutlu 2009; Wikipedia 2022).

Kristal yapıları dodekahedron ile trapezohedron arasında değişiklik gösterebilen granatlar, yarisaydam ile saydam arasında parlaklık sergileyen, dilinim göstermeyen ve geniş bir kimyasal çeşitliliğe sahip minerallerdir. Bu özellikleri sayesinde mineraloglar ve gemologlar arasında ilgi odağı olmuşlardır.

Görsel 2: Nar taneleri ve granatların benzerliği
(Ören 2021).

Granatların genel kimyasal formülü şu şekilde ifade edilir: $\text{öX}^3\text{Y}^2\text{Z}^3\phi^{12}$

X: Na^{1+} , Ca^{2+} , Mn^{2+} , Mg^{2+} , Y^{3+} veya Fe^{2+} elementlerini,

Y: Al^{3+} , V^{3+} , Ti^{3+} , Mg , Si^{3+} , Sc^{3+} , Mn^{3+} , Zr , Zn , Cr^{3+} veya Fe^{3+} elementlerini,

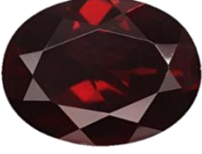
Z: Si^{4+} , Ti^{4+} , Al^{3+} veya Fe^{3+} elementlerini,

ϕ : O, OH veya F elementlerini temsil etmektedirler (Stockton ve Manson 1985).

Granat kristalleri oluşum sırasında sıcaklık ve basınç değişimlerine bağlı olarak çevredeki minerallerden farklı elementleri bünyelerine katabilir. Bu elementel çeşitlilik granatın kimyasal formülünü ve dolayısıyla rengini belirlemektedir (Görsel 3). Granatlar kimyasal bileşimlerine göre iki ana alt gruba ayrılırlar ve her grupta üç temel uç üye bulunur:

- **Piralspit Grubu:** Pirop ($\text{Mg}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$), Almandin ($\text{Fe}^{2+}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$), Spessartin ($\text{Mn}^{2+}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$)
- **Ugrandit Grubu:** Uvarovit ($\text{Ca}_3\text{Cr}_2(\text{SiO}_4)_3$), Grossular ($\text{Ca}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$), Andradit ($\text{Ca}_3\text{Fe}^{2+}_2(\text{SiO}_4)_3$) (Deer ve diğ. 1992, Whitney ve Seaton 2010, Baxter ve diğ. 2013, Baxter ve diğ. 2017, Klein ve Philpotts 2017, Ören ve diğ. 2022).

Piralspit

Pirop
($\text{Mg}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

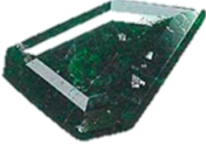

Almandin
($\text{Fe}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

Spessartin
($\text{Mn}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

Ugrandit

Uvarovit
($\text{Ca}_3\text{Cr}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

Grossular
($\text{Ca}_3\text{Al}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

Andradit
($\text{Ca}_3\text{Fe}_2\text{Si}_3\text{O}_{12}$)

Görsel 3: Piralspit ve ugrandit grubu granat uç üyeleri
(Ören 2021).

TARİHTE GRANAT – LAL TAŞI

Granat, bilinen en eski süs taşlarından biri olup, binlerce yıldır mücevher ve dekoratif obje yapımında kullanılmıştır. Arkeolojik bulgular, Eski Mısır mezarlarında ve mumyaların yanında granat-lal taşından yapılmış kolyeler ve tılsımların bulunduğunu göstermektedir. Kırmızı lal taşından kolyeler, binlerce yıl önce Mısır firavunlarının boyunlarını süslemiş ve bu değerli eşyalar, mumyalanmış bedenlerle birlikte öteki dünyaya gönderilmiştir (Shang 2018). İbrani geleneğinde kutsal kabul edilen Talmut metinlerine göre, Tanrı, Nuh'a gemisinde kullanmak üzere bir ışık kaynağı yapmasını emretmiştir. Nuh'un, topladığı taşlar arasında en büyüğünün granat olduğu, bu taşların ışıltısıyla gece ve gündüzü ayırt edebildiği ve bu sayede gemideki canlıların beslenme düzenini sağladığı belirtilmiştir (Howard 1933). Mısır Kraliçesi II. Berenike'ye ait, kameo (taş oyma) tekniği ile işlenmiş granat yüzük, bugüne kadar günümüze ulaşan en önemli örneklerden biridir (Ören ve diğ. 2018). Rivayete göre Kraliçe II. Berenike, kocasının savaştan sağ salim dönmesi için saçlarını tanrılara adanmış ve bu olayı simgelemek amacıyla saçlarının tasvir edildiği bir granat yüzük

yaptırmıştır. Bu olayın ardından gökbilimciler, bir takımyıldız "Berenike'nin Saçı" adını vermiştir. Granat taşlarına, tarih boyunca koruyucu güçler atfedilmiştir. Sakson ve Kelt kralları, granat işlemeli mücevherleri, savaşta koruma sağlayacağına inandıkları için tercih etmişlerdir. Aynı şekilde Kızılderi şifacılar da granat taşlarının yaralanmalara ve zehirlere karşı koruyucu özellik taşıdığına inanmışlardır (Shang 2018). Yahudi-Hristiyan geleneklerinde de granat önemli bir yer tutar; Kral Süleyman'ın savaşta granat taşı aksesuarlar kullandığı ve Aaron'un göğüs plakasında granatın yer aldığı aktarılmıştır (King James 1611). Antik Yunan ve Roma dönemlerinde de granatlar oldukça değerli bulunmuş, hem mücevher yapımında hem de mühür yüzükleri gibi özel eşyaların üretiminde kullanılmıştır. Roma bilgini Pliny (M.S. 23–79), kırmızı granatların en çok ticareti yapılan taşlardan biri olduğunu kaydetmiştir (Hatipoğlu 2018). Orta Çağ'da ise (M.S. 475–1450), granatlar özellikle din adamları ve soylular tarafından rağbet görmüştür (GIA, 2022). 14. yüzyılda Avrupa'da, özellikle Bohemya granat yataklarının keşfi ile birlikte granat taşına olan ilgi daha da artmış; bu gelişme, 17. yüzyıl sonunda Bohemya'yı mücevher endüstrisinin önemli bir merkezi haline getirmiştir. Viktorya döneminde ise granatlar zarafet ve aşkı simgeleyen takılarda sıkça kullanılmıştır (Shang 2018).

Görsel 4: Mısır Prensesi Sithathoryunet'in (M.Ö. 1887) mezarında bulunan bu pektoral mücevher parçası, akik, lapis lazuli, turkuaz, granat ve altından (4,5 x 8,2 cm) oluşmaktadır (Wikipedia 2025).

Görsel 5: II. Berenike'nin granat işlemeli altın yüzüğü, Ptolemaios Mısır (MÖ 246-222)
(Walter Arts Museum 2022).

Türk-İslam tarihinde de granat (lal) taşının özel bir yeri vardır. 12. yüzyılda Muhammed b. Ebî'l-Berekât Cevherî-yi Nişâbü'rî'nin kaleme aldığı Cevâhir-nâme-yi Nizâmî adlı eserde, lal taşının kullanımına dair detaylı bilgiler verilmiştir. Bu eserde, Sultan Sencer'in hazinesinde külah biçiminde, yaklaşık 384 gram ağırlığında büyük bir lal taşının bulunduğu anlatılmaktadır. Ayrıca, üzerinde eski hükümdarların isimlerinin yazılı olduğu gemi şeklindeki bir lal taşından da söz edilmektedir. Gûr Sultanı'nın hazinesinde ise, üzerinde Fetih Suresi'nin işlendiği 172 gramlık küp şeklinde bir lal taşı olduğu kaydedilmiştir (Duman 2020). Mevlana Celaleddin Rumi'nin oğlu Sultan Veled'in de Selçuklu devlet adamlarını överken onları "lal taşı gibi" değerli ve yol gösterici olarak nitelendirdiği bilinmektedir (Değirmençay 2014). Osmanlı döneminde ise granat (lal) taşı hem kuyumculukta hem de murassa (değerli taş süslemeciliği) sanatında yaygın olarak kullanılmıştır (Akar 2024). Başlangıçta yakutla karıştırılan lal taşı, zamanla renk ve sertlik farklarından dolayı ayrı bir taş olarak tanımlanmıştır. Osmanlı taş ustaları ve kuyumcuları, granatları çoğunlukla Afganistan'ın Bedahşan bölgesinden temin etmişlerdir (Ekinci 2019). Divan edebiyatında lal taşı sık sık sevgilinin dudağına, şaraba ve aşkın kanlı gözyaşına benzetilmiştir. Evliya Çelebi de Seyahatname adlı eserinde granat taşına çeşitli yerlerde değinmiştir. Granat taşlı bir yüzüğün I. Abdülhamid'den II. Mahmud'a, oradan da Adile Sultan aracılığıyla II. Abdülhamid'e geçtiği bilinmektedir (Ekinci 2019).

Görsel 6: Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Zümrüt, yakut, lal ve incili sorguç
(İrepoğlu 2022)

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da, özellikle Bohemya bölgesindeki yüksek kaliteli granat yataklarının etkisiyle granat taşı büyük bir popülerlik kazanmıştır (Ogden 1982). 19. yüzyılda, Viktorya dönemi İngiltere'sinde granat taşı romantik anlamlar yüklenerek özellikle broş, kolye ve yüzük gibi takılarda yaygın şekilde kullanılmıştır (Scarisbrick 1993). Sanayi Devrimi sonrasında artan orta sınıfın mücevherat talebiyle birlikte granat taşı daha erişilebilir hale gelmiştir. 19. yüzyılın başlarında ise, Art Nouveau ve Art Deco akımlarının etkisiyle granat taşı, organik ve geometrik tasarımlarla modern kuyumculukta estetik bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Becker 1996). Böylece granat taşı, estetik ve sembolik değeri sayesinde kuyumculuk sanatında kalıcı bir yer edinmeyi başarmıştır. Son dönem gelişen teknoloji ile birlikte granat gibi süs taşları üzerinde 3D lazer gibi teknikler uygulanmış farklı kesim ve işlemler elde edilmeye çalışılmıştır (^bAkar 2024).

Görsel 7: Fasetli olarak işlenmiş granat taşının kullanıldığı Modern kuyumculuk teknikleri ile üretilmiş yüzük
(Akar 2021).

AYDIN İLİNDE BULUNAN GRANAT SÜS TAŞLARI

Aydın ili, Ege Bölgesi'nin batısında yer alan ve tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış köklü bir yerleşim yeridir. Antik çağda "Tralleis" adıyla bilinen kent, Lidyalılar, Persler, Romalılar ve Bizanslılar gibi uygarlıkların egemenliği altına girmiştir. Özellikle Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir kültür ve ticaret merkezi olan Aydın, 14. yüzyılda Menteşeoğulları Beyliği'nin hâkimiyetine girmiş, ardından Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Zengin arkeolojik kalıntıları, tarihi yapıları ve termal kaynakları ile dikkat çeken şehir, hem doğal güzellikleri hem de tarihî mirasıyla önemli bir Anadolu kentidir (Aydaş ve Aydaş 2018, Berber Babalık 2022).

Antik Çağ'ın önemli doğa bilimcilerinden Plinius'un aktardığına göre, Roma ve Hellenistik dönemlerde almandin bileşimli granat taşları (lal taşı), Anadolu'da Alabanda (günümüz Çine) ve Orthosia (şimdiki Yenipazar) bölgelerinde çıkarılmıştır (Hatipoğlu 2013). Bu taşların, söz konusu dönemlerde mücevher yapımında ve süs eşyalarında yaygın olarak tercih edildiği bilinmektedir. Günümüzde de Aydın ilinin Çine ilçesine bağlı Hacıliler ve Karacasu ilçesine bağlı Çamköy bölgelerinde, Menderes Masifi'ne ait metamorfik kayalar içinde 0,5 ila 2 cm arasında değişen boyutlarda, kırmızımsı-kahverengi ile morumsu-kahverengi tonlarda granat kristalleri tespit edilmiştir. Bu bölgelerdeki granat

oluşumlarına yönelik yapılan ayrıntılı bilimsel incelemeler aşağıda sistematik olarak ele alınmıştır (Hatipoğlu ve diğ. 2010).

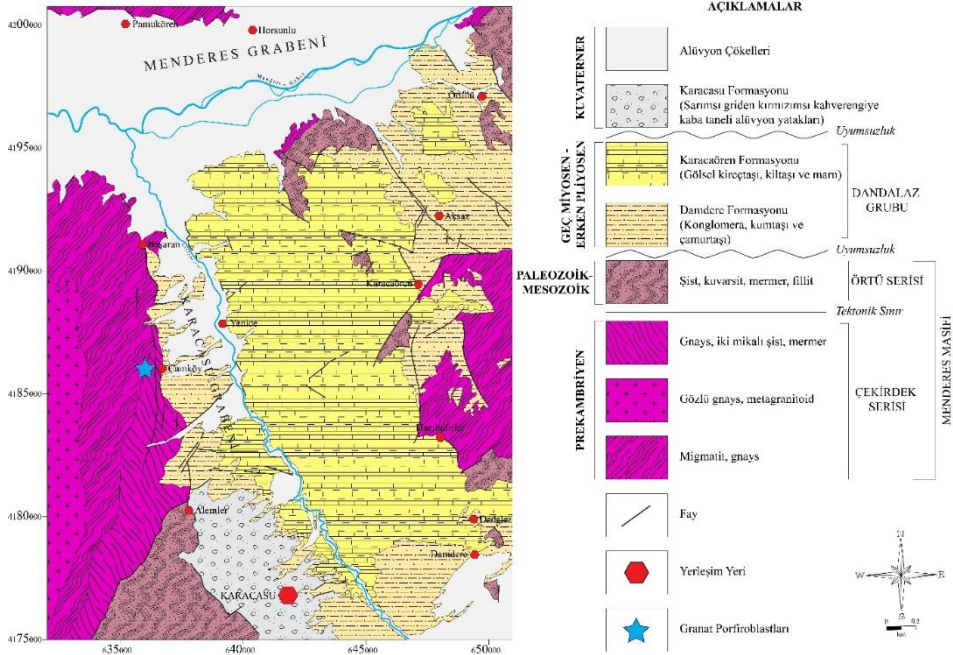
Hacıaliler – Çine Granatları

Aydın ilinin güneydoğusunda yer alan Çine ilçesi, antik çağlardan bu yana çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmış, tarihsel ve kültürel zenginlikleriyle dikkat çeken önemli bir yerleşim merkezidir. Antik Alabanda ve Gerga kentleri, bölgenin klasik çağdaki önemini ve arkeolojik potansiyelini ortaya koymaktadır. Çine'nin ekonomisi başta tarım ve hayvancılık olmak üzere doğal kaynaklara dayalıdır; özellikle mısır, pamuk, zeytin ve narenciye üretimi ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, ilçede bulunan Çine Çayı üzerindeki hidroelektrik santrali ve mermer ocakları enerji ve madencilik alanlarında önemli katkılar sağlamaktadır. Kültürel mirası ise geleneksel el sanatlarıyla yaşatılmakta; kıl dokumacılığı, seramik işleri ve iğne oyacılığı gibi zanaatlar kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Doğal güzellikleri, tarihi alanları ve üretim kapasitesi ile Çine, Aydın'ın hem ekonomik hem de kültürel bakımdan gelişmiş ilçeleri arasında yer almaktadır (Uyguç, 2012, Çine Belediyesi 2021).

Aydın ilinin Çine ilçesinin yaklaşık 12 kilometre güneydoğusunda konumlanan Hacıaliler Mahallesi'ni kapsayan araştırma sahası, 1/25.000 ölçekli Aydın-N20a2 topografik harita paftasında yer almaktadır. Bölge, morfolojik olarak oldukça engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Arazi üzerinde hem metamorfik hem de sedimanter karakterdeki kayaç toplulukları yer almaktadır. Söz konusu granat oluşumları, bu bölgedeki metamorfik birimler içerisinde porfiroblast formunda gözlemlenmektedir.

• Bölgenin Jeolojik Yapısı

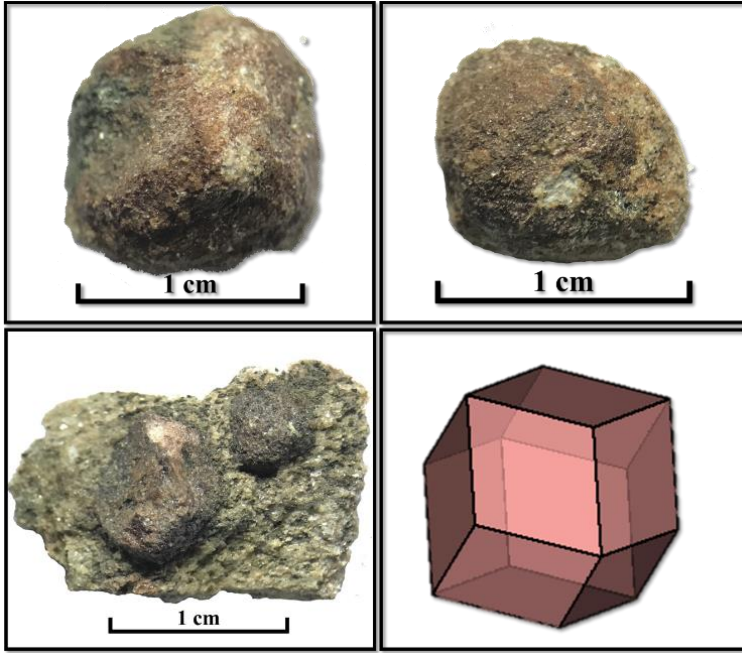
Çine bölgesi, Menderes Masifi'nin bir parçası olup temelini yüksek dereceli metamorfik gnayslardan oluşan bir çekirdek ve bu çekirdeği çevreleyen daha düşük dereceli şistlerden meydana gelen örtü birimleri oluşturmaktadır. Paleozoyik yaşlı bu metamorfikler; gözlü gnays, granitik gnays ve granatlı gnays olmak üzere üç ana tipe ayrılmaktadır. Özellikle granitik gnayslar belirgin foliyasyon gösterir ve kalınlıkları yaklaşık 2–3 kilometreye ulaşmaktadır. Bu birimlerin taban seviyelerine ise yüzeyde rastlanmamıştır. Gözlü gnayslar ve diğer gnays türleri arasında ise bantlı yapı sergileyen migmatit merccekleri bulunmaktadır. Örtü serisini oluşturan metamorfikler arasında gnays, kuvars-mika şist ve granat şistler yer almakta; ayrıca kuvars-muskovit şist, kuvars şist ve metakuvarsitler bu birimler arasında ara seviyeler olarak görülmektedir (Özkaya, 1995; Yalçın, 1995; Lüle-Whipp, 2006; Koralay ve diğ., 2011) (Görsel 8).

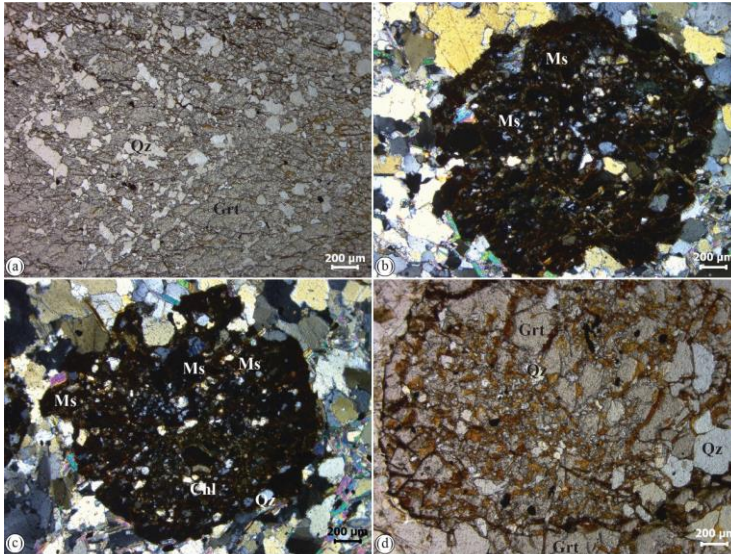
Görsel 8: Çalışma yapılan bölgenin jeoloji haritası (MTA 1/25000 ölçekli N20a2 haritasından alınmıştır, Ören 2023).

• Granat Kristallerine İlişkin Mikroskobik, Spektroskopik ve Mineral Kimyası İncelemeleri

Hacıaliler–Çine bölgesinde yer alan granat kristalleri, genellikle yarı özşekilli ile özşekilsiz form arasında değişen porfiroblastlar halinde gelişmiş olup, dodekahedral kristal morfolojisine sahiptir. Çapları 0,5 ila 2 cm arasında değişen bu kristaller, kırmızımsı kahverengi tonlarında ve mat yüzey özellikleri göstermektedir (Görsel 9). Yapılan optik mikroskop analizleri, bu kristallerin metamorfizma ve tektonik süreçlerin etkisiyle yoğun biçimde kırıklı bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Polarize ışık altında (PN) gerçekleştirilen gözlemlerde, granat kristalleri yüksek rölyefli, gri renkli ve yuvarlaklaşmış yapılar şeklinde tanımlanmıştır. Kristallerde belirgin zonlanma saptanmamış; ancak kuvars, muskovit, rutil ve opak minerallerden oluşan kapanımların varlığı belirlenmiştir. Ek olarak, çatlaklar boyunca yaygın kloritleşme ve epidotlaşma izlerine rastlanmıştır (Görsel 10).

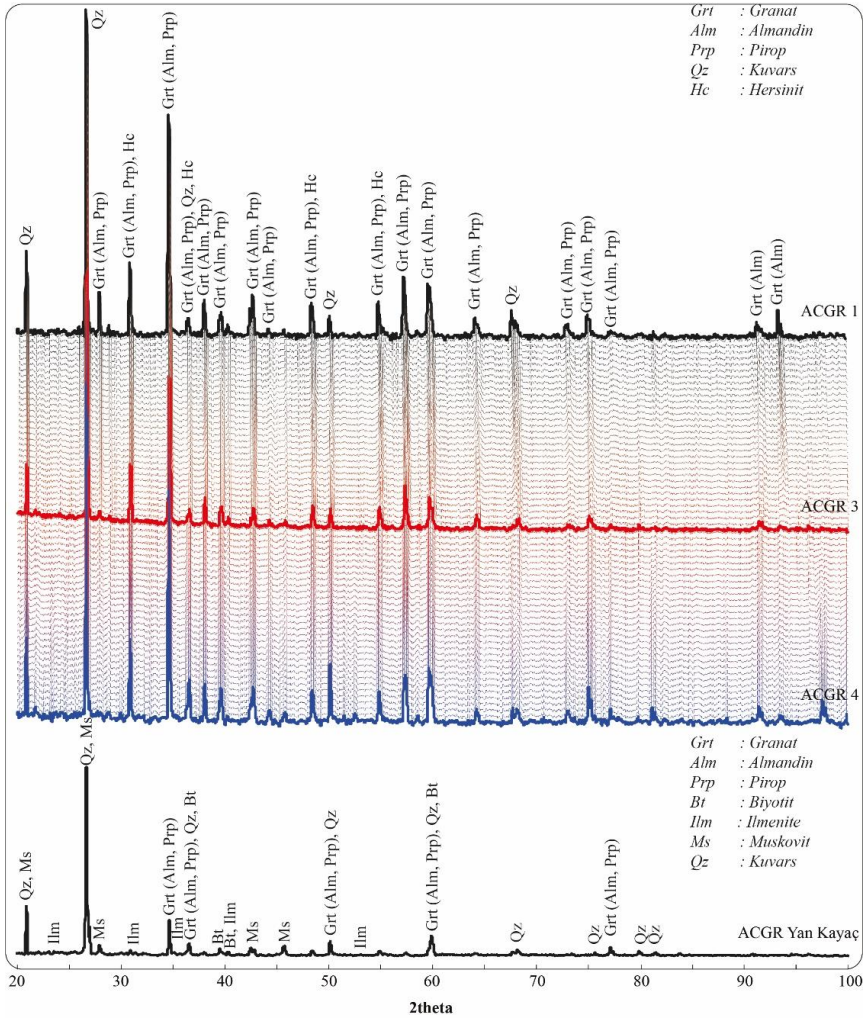

Görsel 9: Çine granatları ve dodekahedron kristal formunun görüntüsü (Ören 2023).

Şekil 10: Granat kristallerinde gözlenen yapılar: **a)** Kırıklı-çatlaklı yapı (PN), **b)** Muskovit kapanımı, **c)** Klorit kapanımı, **d)** Kuvars kapanımı (Chl: Klorit, Grt: Granat, Ms: Muskovit, Qz: Kuvars) (Ören 2023).

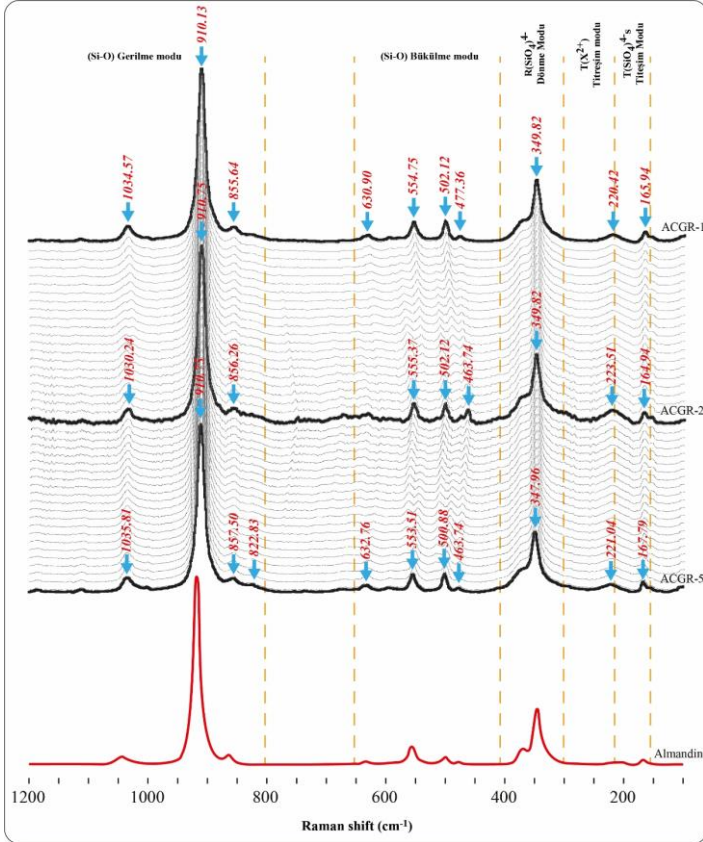
Toz X-ışını difraksiyonu (XRD) analizleri, granat kristallerinin yer aldığı mikaşist örneklerinde kuvars, muskovit, biyotit, granat, klorit ve ilmenit minerallerine ait karakteristik piklerin varlığını göstermektedir. Farklı noktalardan alınan örneklerin XRD desenleri birbiriyle benzerlik göstermekte ve $2\theta = 15^\circ$ ’ten itibaren düzenli ve belirgin pikler sergilemektedir. Bu grafiklerde, almandin-pirop bileşimli granat piklerinin yanı sıra kapanımlardan kaynaklanan kuvars ve hersinit sinyalleri de tespit edilmiştir (Görsel 11).

Görsel 11: Granat kristalleri ve mikaşist ana kayacının tüm kayaç toz XRD grafikleri (Ören 2023).

Konfokal Raman Spektroskopisi (KRS), süs taşı ve mineral tanımlamalarında yaygın olarak tercih edilen, tahribatsız, hızlı ve ekonomik bir analiz yöntemidir. Bu yöntemin başlıca avantajları arasında örnek hazırlığına gerek duyulmaması, mineralin yapısının bozulmadan analiz edilebilmesi ve yüksek çözünürlükte noktasal ya da hacimsel kimyasal haritalar elde edilebilmesi yer almaktadır. Ancak bazı minerallerin bozulmuş yapıları, Raman spektrumlarının zayıf çıkmasına neden olabilir (McMillan, 1989, Frost ve diğ. 1999, Hope ve diğ. 2001, Mayo ve diğ. 2004, Güllü ve Kadioğlu 2017, Hatipoğlu ve diğ. 2019, Akçe, 2020).

Hacıaliler granat kristalleri üzerinde yapılan KRS analizleri sonucunda, farklı yoğunluk değerlerine sahip 10 adet Raman kayma bandı belirlenmiştir. Bu spektrumlar, almandin bileşimli granatların karakteristik Raman pikleri ile büyük ölçüde uyum göstermektedir (Görsel 12).

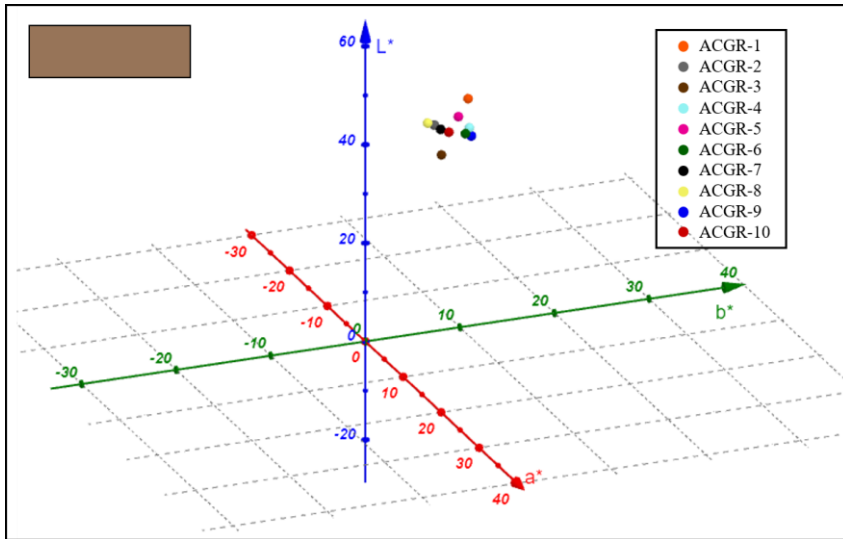

Görsel 12: Çine granat kristalleri ve almandin türü granatın Raman spektrumları (Almandin'e ait Raman spektrumu URL-1'den alınmıştır) (Ören 2023).

29 ayrı noktadan elde edilen mineral kimyası verilerine göre, granatların oksit bazında analizleri değerlendirilmiş ve yalnızca toplamı %98–101 arasında kalan sonuçlar dikkate alınmıştır. Katyon hesaplamaları, 24 oksijen baz alınarak yapılmıştır. Mineral kimyası analiz sonuçlarına göre Buna göre; Si değerleri 5.79-6.20 a.p.f.u, Al^{VI} değerleri 3.78-4.28, Fe⁺² değerleri 4.11-4.78, Mg değerleri 0.37-0.80, Mn değerleri 0.01-0.16 ve Ca değerleri 0.39-1.12 aralığında değişmektedir. Ayrıca Fe⁺²/(Fe⁺²+Mg) oranı 0.85 ile 0.92 arasında, Mg/(Mg+Fe⁺²) oranlı 0.08 ile 0.15 aralığındadır. Mineral kimyası analiz sonuçlarına göre Çine granat kristallerinin kimyasal bileşimleri Alm_{0.72-0.80}Grs_{0.07-0.19}Prp_{0.06-0.14}Sps_{0.00-0.03} olarak ortaya çıkmıştır. Granat-biyotit jeotermometre hesaplamalarına göre oluşum sıcaklıklarının 528.4 °C ile 589.8 °C arasında (ortalama 565.3 ± 20.8 °C) arasında değiştiği, oluşum basıncının ise 5.7 ile 7.6 kbar (ortalama 6.6 kbar) aralığında değiştiği değerlendirilmiştir.

- **Gemolojik Değerlendirmeler**

Hacıaliler-Çine bölgesine ait granat kristallerinin renk özellikleri L*:a*:b* sistemine göre ölçülmüştür. Bu sisteme göre ölçülen ortalama değerler 46.25*:6.55*:6.60* olup, numunelerin genel renk tonu morumsu kahverengi olarak tanımlanmıştır (Görsel 13).

Görsel 13: Çine granat kristallerinin L*:a*:b* renk dağılım diyagramı (Ören 2023).

Granat kristallerinin fiziksel ve optik özellikleri incelendiğinde, özgül ağırlıklarının 3.33 ile 3.64 arasında değiştiği ve kırılma indislerinin 1.78 ile 1.79 arasında olduğu belirlenmiştir. Optik absorpsiyon spektrumları, yeşil dalga boyu

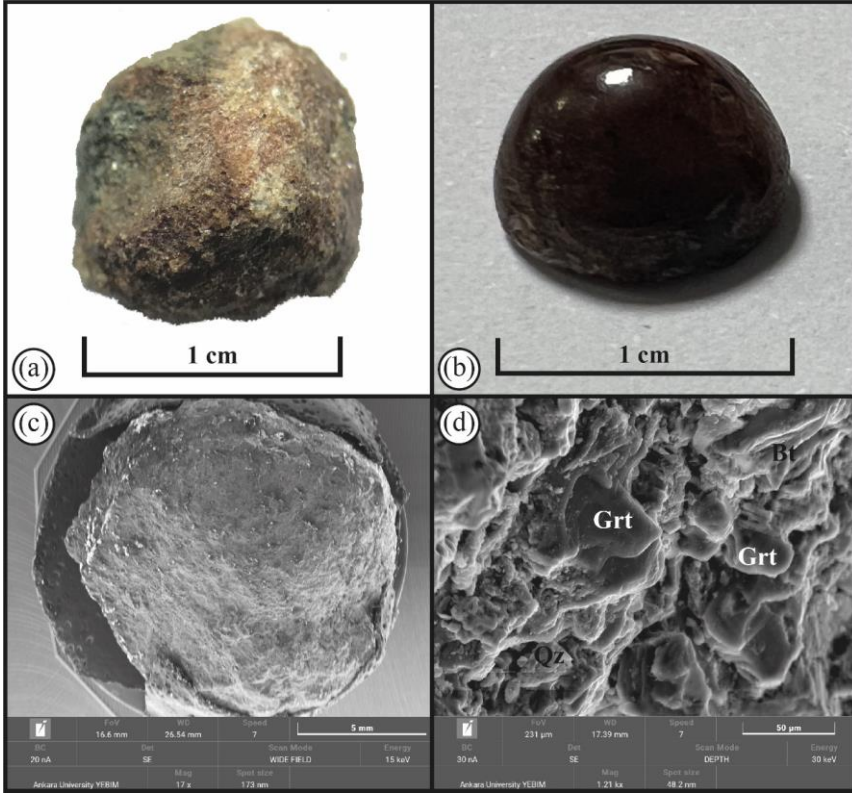
aralığında 510 ve 525 nm'de güçlü absorbsiyon bantları sergilemektedir. Bu özellikler, taşların iç yapısındaki geçiş elementlerine bağlı olarak belirginleşmektedir. Ancak yapılan incelemelerde, granat kristallerinin hem kısa dalga (SWUV) hem de uzun dalga (LWUV) ultraviyole ışık altında herhangi bir floresans ya da fosforesans özelliği göstermediği saptanmıştır. Elde edilen bu veriler, dünya genelinde değerli taş olarak sınıflandırılan almandin türü granatların gemolojik karakteristikleriyle örtüşmektedir.

Çine bölgesinde elde edilen granat kristallerinin çıplak gözle yapılan gemolojik incelemelerinde, değerli süs taşlarında aranan camsı parlaklık özelliğini göstermedikleri ve saydam-yarı saydam nitelikte olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu nedenle, söz konusu kristallerin fasetli kesim yöntemiyle işlenmeye uygun olmadığı değerlendirilmiştir. Bunun yerine, kabaşon (kaboşon) kesim tekniği kullanılarak işlenmiş ve bu yöntemle taşlara sınırlı düzeyde bir parlaklık kazandırılmıştır (Görsel 14).

Görsel 14: Kabaşon işleme teknikleri ile parlatılmış Çine granat kristalleri (Ören 2023).

SEM (Taramalı Elektron Mikroskobu) görüntüleme yöntemiyle elde edilen geniş açı veriler, granat kristallerinin yüzeylerinde kimyasal ayrışmalara bağlı olarak gelişen bozulma belirtilerini ortaya koymuştur. Bu bozulmalar; pul pul dökülme, katmanlar hâlinde ayrılma ve mikroyapısal deformasyonlar şeklinde gözlenmiştir. Yakın çekim SEM analizleri ise metamorfizma sırasında akışkanlarla gerçekleşen etkileşimlerin, kristal yapı üzerinde ikincil kuvars ve biyotit oluşumlarına neden olduğunu göstermiştir. Özellikle kırık ve çatlak yüzeylerinde yoğun element mobilizasyonu ve yeniden kristalleşme izlenmiştir. Bu durum, granat kristallerinin içyapılarının ileri düzeyde altere olduğunu ve bu nedenle değerli veya yarı değerli süs taşı sınıfına tam anlamıyla giremediğini ortaya koymaktadır (Görsel 15).

Görsel 15: Çine granat kristallerinin a) işlenmemiş b) İşlenmiş el örnekleri görünümleri c, d) SEM görüntüleri (Bt: Biyotit, Grt: Granat, Qz: Kuvars) (Ören 2023).

Çamköy – Karacasu Granatları

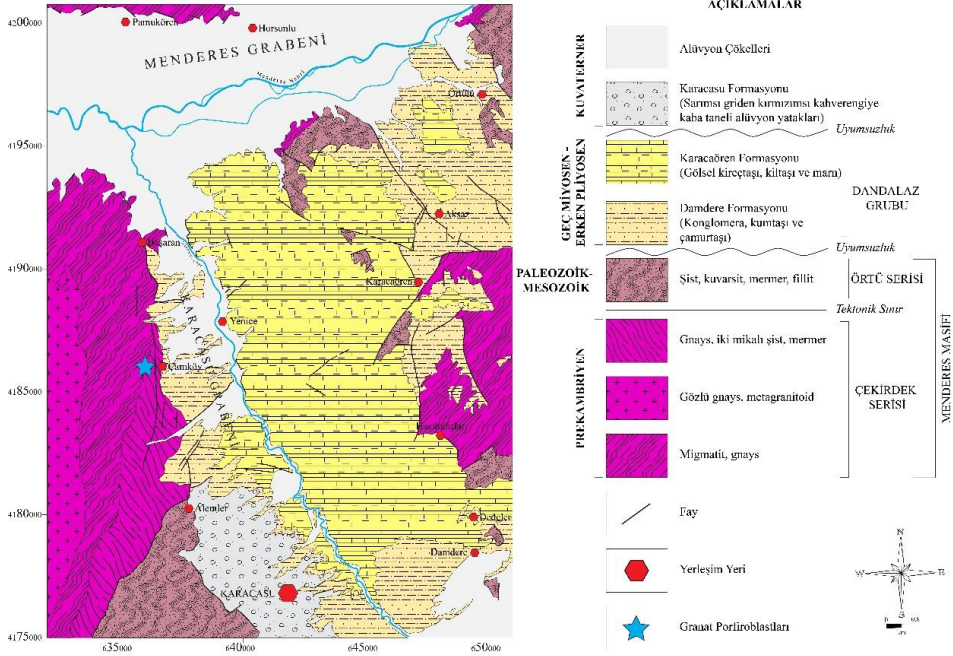
Karacasu, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde, Aydın iline bağlı bir ilçe olup, tarihî, kültürel ve coğrafi özellikleriyle dikkat çeken yerleşim yerlerinden biridir. Antik dönemden itibaren yerleşim görmüş olan ilçe, özellikle Afrodiasias Antik Kenti ile ün kazanmıştır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan bu antik kent, Roma döneminin en önemli heykelticilik okullarından birine ev sahipliği yapması bakımından büyük arkeolojik ve kültürel öneme sahiptir. Karacasu'nun ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olup, zeytin, incir ve tütün başlıca tarımsal ürünler arasında yer alır. Ayrıca ilçede geleneksel el sanatları, özellikle çömlekçilik, yerel kültürün önemli bir parçası olarak varlığını sürdürmekle birlikte gastronomik açıdan da önemli bir destinasyondur. Dağlık ve ormanlık alanlarla çevrili coğrafyası, doğal zenginlikleri ve tarihî mirasıyla Karacasu, hem bilimsel araştırmalara hem de kültürel turizme açık bir potansiyele sahiptir.

(Matçiçek ve Pajo 2012, Aydaş ve Aydaş 2018, Çakır ve diğ. 2018, İnce-Erdoğan ve Berber-Babalık 2018, Matçiçek 2018, Coşkun 2019, Duman 2020).

Aydın ili Karacasu ilçesinin yaklaşık 10 kilometre kuzeybatısında yer alan Çamköy Mahallesi'ni kapsayan çalışma sahası, 1/25.000 ölçekli Denizli-M21a4 paftasında konumlanmaktadır. Bölge, yüksek eğimli ve engebeli bir topografik yapıya sahiptir ve hem metamorfik hem de sedimanter karakterdeki kayaç topluluklarına ev sahipliği yapmaktadır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan granat oluşumları, Çamköy çevresinde yer alan metamorfik birimler içerisinde porfiroblast formunda gözlemlenmiştir. Çamköy yerleşimi, Karacasu grabeninin batı kenarında yer almakta olup, bu graben yaklaşık 30 km uzunluğa ve 10 km genişliğe sahip, KB-GD yönelimli aktif tektonik bir yapıdır (Açıkalın, 2005; Ocakoğlu ve diğ., 2014).

• Bölge Jeolojisi

Karacasu grabeni ve çevresinde yüzeyleyen jeolojik birimler yaşlıdan gence doğru sıralandığında; Prekambriyen yaşlı yüksek dereceli metamorfik kayaçlar, Paleozoyik–Mesozoyik döneme ait metamorfikler, Geç Miyosen–Erken Pliyosen yaşlı Dandalaz Grubu ve en genç olarak Kuvarterner yaşlı Karacasu Formasyonu gözlemlenmektedir. En eski birimler, Menderes Masifi'ne ait migmatit, bantlı gnays, gözlü gnays, şist ve granatlı gnays gibi kayaçlardan oluşmakta ve bu birimler bölgedeki yüksek topografik alanlarda yüzeylemektedir. Paleozoyik–Mesozoyik yaşlı metamorfikler, başlıca muskovit, biyotit, klorit ve grafit içeren şistler ile mermer ve kuvarsitlerden meydana gelmektedir. Mermerler sarımsı beyazdan siyaha kadar değişen renk çeşitliliği gösterirken, bazı mermer türlerinde muskovit mineralleri de tespit edilmiştir. Kuvarsitler, metamorfik kayaçlar arasında daha az yaygın olup gnays ve şist birimleri içerisinde mercer ya da damar formunda gözlemlenmektedir (Görsel 16) (Oberhänsli ve diğ., 1997; Açıkalın, 2005; Koralay ve diğ., 2011; Alçiçek ve Jimenez-Moreno, 2013; Koralay ve Ören, 2020).

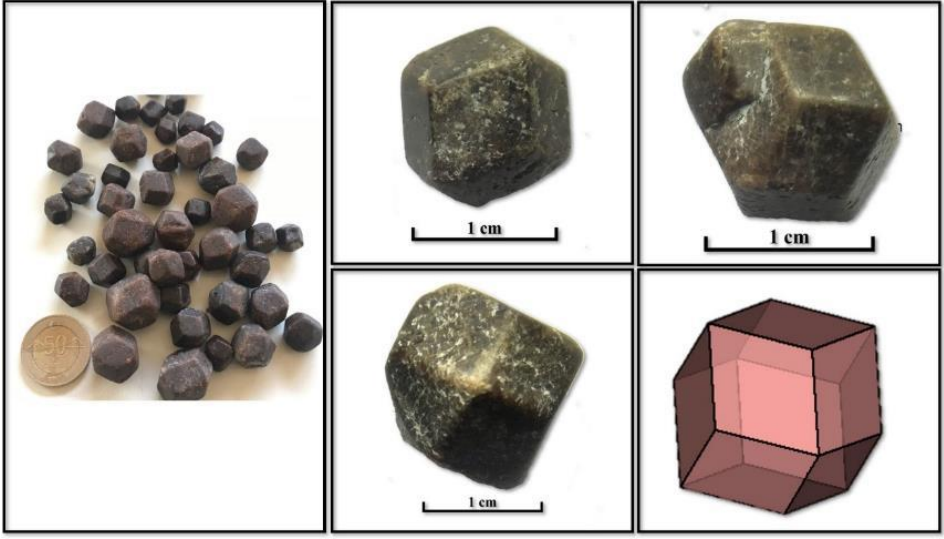

Görsel 16: Çalışma yapılan bölgenin jeoloji haritası (MTA 1/100000 ölçekli M21 haritasından alınmıştır, Ören 2023).

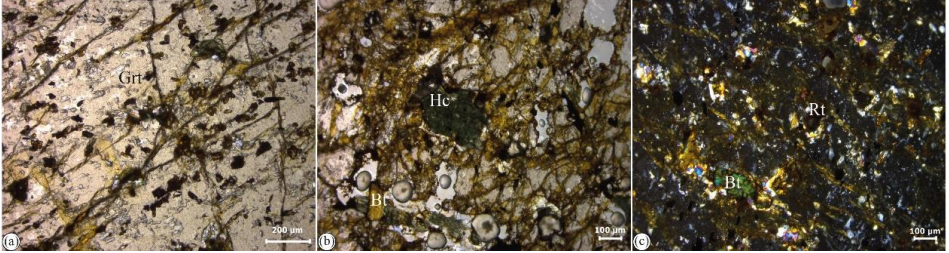
• Granat Kristallerine İlişkin Mikroskobik, Spektroskopik ve Mineral Kimyası İncelemeleri

Çamköy bölgesinden elde edilen granat kristalleri, genellikle mikaşist ana kayaç içerisinde porfiroblast formunda gelişmiş olup, 0.5–2 cm çap aralığında ve tipik olarak dodekahedron kristal morfolojisine sahiptir. Bu kristaller, kırmızımsı-morumsu kahverengi tonlarda olup, yüzeylerinde parlaklık özelliği gözlemlenmemiştir. Granat kristalleri ile ana kayaç arasında belirgin bir dokanak ilişkisi bulunmakta ve bu kristaller, el ile kolaylıkla ayrılabilir (Görsel 17).

Optik mikroskop analizleri, granat kristallerinin kırıklı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Paralel nikoller altında yapılan gözlemlerde, bu kırık hatları boyunca açık yeşil ve sarımsı yeşil tonlarında kloritleşme ve epidotlaşma izlenmiştir. Ayrıca bu boşlukların ince taneli kalsit mineralleriyle dolduğu saptanmıştır. Granatlarda zonlanma gözlenmemiş olmakla birlikte, apatit, rutil, opak mineraller ile daha az oranda biyotit ve hersinit kapanımları belirlenmiştir. Biyotit ve hersinit mineralleri, koyu yeşil ile sarımsı kahverengi arasında pleokroik özellikler göstermektedir (Görsel 18).

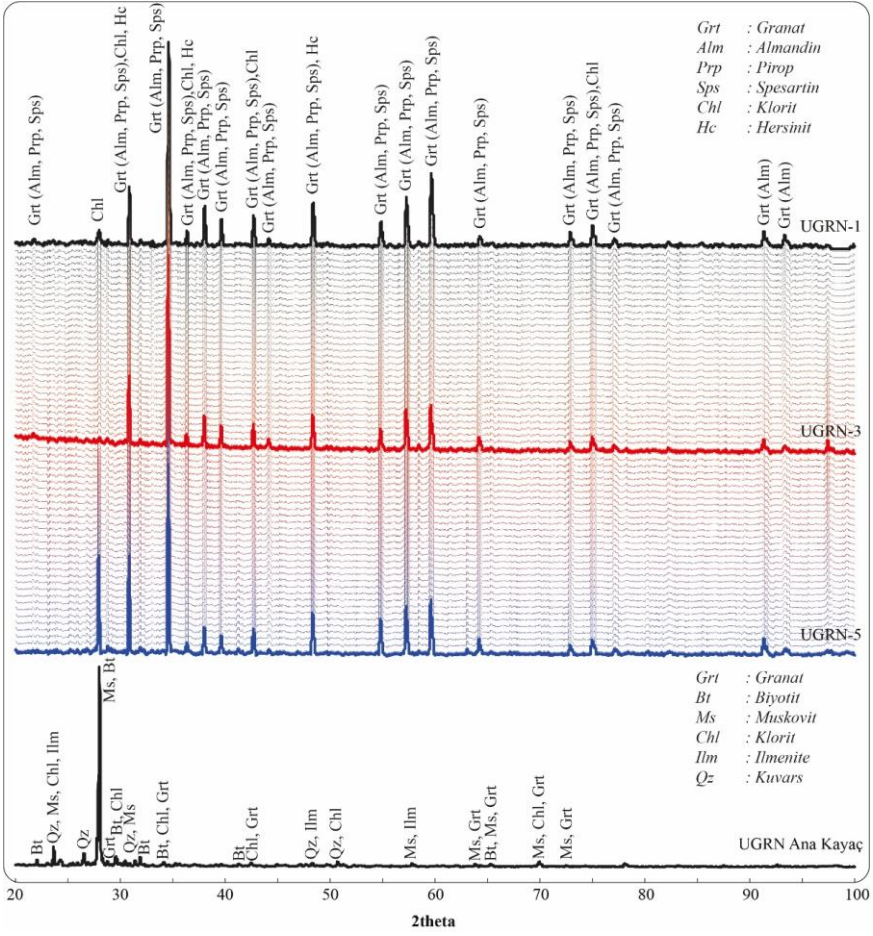

Görsel 17: Çamköy granat kristallerinin el örneklerinin ve dodekahedron kristal formunun görüntüsü (Ören 2023).

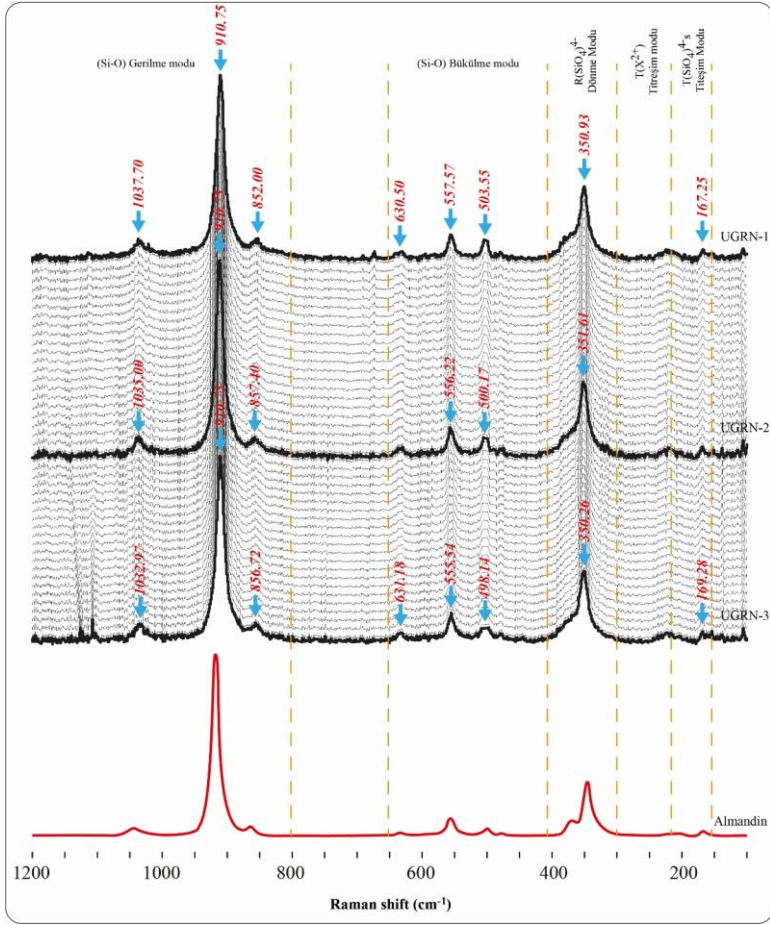
Görsel 18: a) Granat kristallerinde görülen kırıklı yapı (PN) b) Kristal içerisinde görülen hersinit ve biyotit kapanımları (PN) c) Kırık ve çatlaklar boyunca gelişmiş kloritleşme, epidotlaşma ve ince taneli ikincil kalsit dolguları (ÇN) (Bt: Biyotit, Grt: Granat, Hc: Hersinit, Rt: Rutil) (Ören 2023).

XRD analiz sonuçlarına göre, mikaşist ana kayaç ve granat kristalleri 2 θ ten itibaren düzenli ve belirgin mineral pikleri ortaya koymuştur. Mikaşist örneklerinde başlıca muskovit, biyotit, kuvars, klorit, granat ve ilmenit mineralleri tanımlanmıştır. Granat kristallerinin ise almandin-pirop-spesartin türü granatlara ait karakteristik pikler ile kapanımlardan kaynaklanan klorit ve hersinit sinyalleri saptanmıştır (Görsel 19).

Görsel 19: Mikaıştı ana kayacının ve granat kristallerinin tüm kayaç toz XRD grafikleri (Ören 2023).

KRS (Konfokal Raman Spektroskopisi) analizleri, Çamköy granat kristallerinin mineral türünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan ölçümlerde, farklı yoğunluk değerlerine sahip toplam 11 Raman kayma bandı tespit edilmiştir. Bu spektrumlar ile çeşitli granat uç üyelerinin karşılaştırılması sonucunda, Çamköy örneklerinin almandin bileşimli granatlar ile önemli ölçüde örtüştüğü belirlenmiştir (Görsel 20).

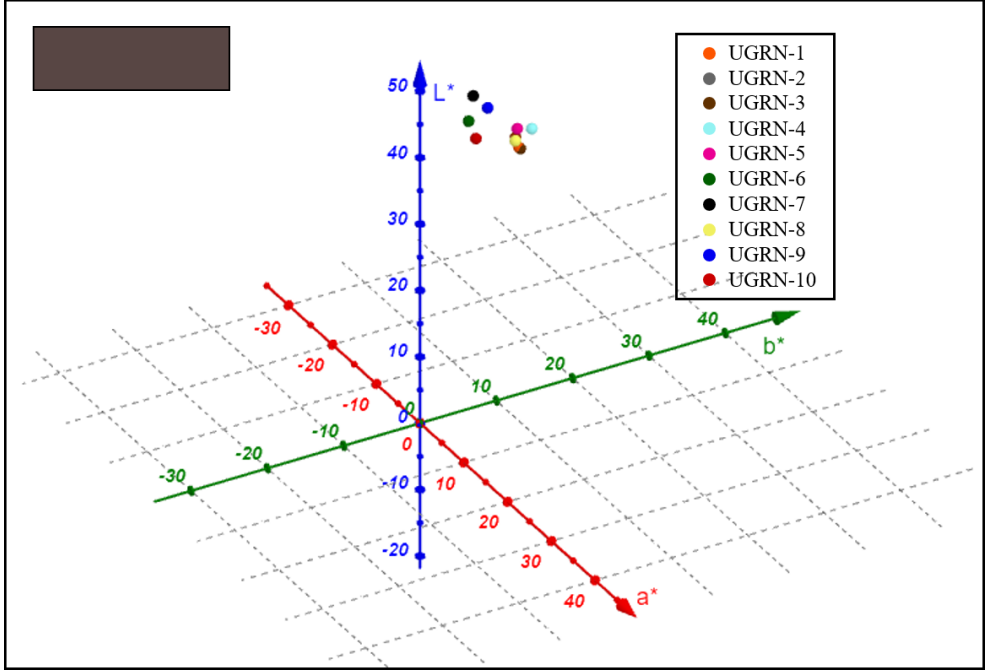

Görsel 20: Çamköy granat kristalleri ve almandin türü granatın Raman spektrumları (Almandin'e ait Raman spektrumu URL-1'den alınmıştır) (Ören 2023).

Mineral kimyası analizleri, 76 farklı noktadan alınan granat örnekleri üzerinde yapılmış ve sadece toplam oksit içeriği %99–101 arasında olan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Hesaplamalar 24 oksijen baz alınarak yapılmıştır. Buna göre; Si içeriği 5.78 ile 6.14, Al^{VI} 3.54 ile 3.93, Fe^{+2} 3.81 ile 4.55, Mg 0.44 ile 0.90, Mn 0.07 ile 0.30 ve Ca 1.18 ile 1.35 a.p.f.u aralıklarında değişim göstermektedir. $Fe^{+2}/(Fe^{+2}+Mg)$ oranı 0.82-0.91, $Mg/(Mg+Fe^{+2})$ oranı 0.09-0.18 arasında değişmektedir. Kimyasal bileşim açısından granatlar $Alm_{0.64-0.71}Grs_{0.16-0.22}Prp_{0.07-0.14}Sps_{0.01-0.05}$ aralıklarında sınıflandırılmıştır. Granat-biyotit jeotermometresi kullanılarak yapılan hesaplamalar, bu kristallerin ortalama 5.5 kbar basınç altında ve 478,1 ile 568 °C (ortalama $526,9 \pm 29,8$ °C) sıcaklıkta kristalleştiklerini göstermektedir.

• Gemolojik Değerlendirmeler

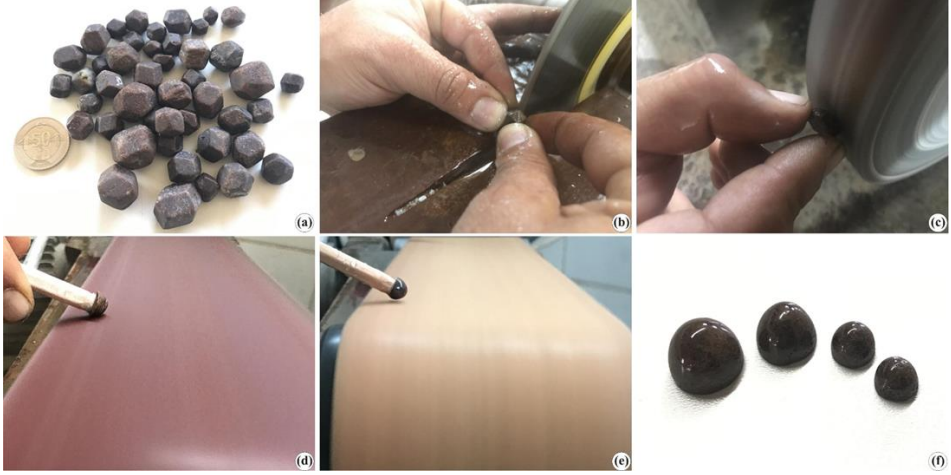
Çamköy bölgesine ait granat kristallerinin renk özellikleri $L^*:a^*:b^*$ sistemine göre ölçülmüştür. apılan ölçümler sonucunda renk ortalaması $44.26^*:4.71^*:8.10^*$ olarak belirlenmiş olup, bu değerler örneklerin genel olarak açık kahverengi tonlarına sahip olduğunu göstermektedir (Görsel 21).

Görsel 21: Çamköy granat kristallerinin $L^*:a^*:b^*$ renk dağılım diyagramı (Ören 2023).

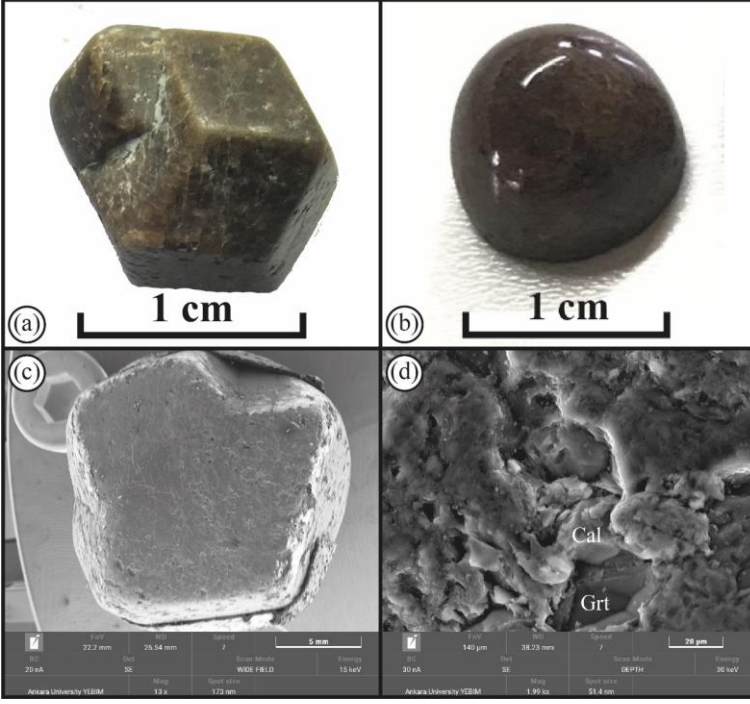
Fiziksel ve optik özelliklerine bakıldığında, Çamköy'e ait granat kristallerinin özgül ağırlıkları 3.57 ile 3.84 arasında değişmekte ve kırılma indislerinin ortalama 1.81 civarında olduğu tespit edilmiştir. Optik absorpsiyon özellikleri incelendiğinde, yeşil dalga boyu aralığında, özellikle 505 ve 510 nm'de güçlü absorpsiyon çizgileri gözlenmiştir. Bu bantlar, özellikle demir içeriklerinin etkisiyle granatların karakteristik spektral davranışlarını yansıtmaktadır. Granat kristallerinin hem kısa (SWUV) hem de uzun dalga boyundaki (LWUV) ultraviyole ışık altında herhangi bir floresans veya fosforesans özelliği sergilemediği belirlenmiştir. Yapılan test sonuçları, incelenen granatların gemolojik niteliklerinin almandin türü granatlar ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, granat kristallerinin çıplak gözle yapılan değerlendirmeleri, taşların değerli süs taşlarında aranan camı

parlaklık özelliğini taşımadığını ve saydam ya da yarı saydam olmadığını göstermiştir. Bu nedenle, şeffaf taşlara özgü fasetli kesim yöntemi bu örnekler için uygun bulunmamıştır. Ancak kabaşon kesim tekniği uygulandığında, granat kristalleri sınırlı düzeyde parlaklık kazanabilmiştir. Yapılan cilalama işlemleri sonucunda taşlar belirli bir görsel değer kazanmış ve yarı değerli süs taşı olarak kullanılabilir nitelik kazanmıştır. Bu işlenmiş kristaller, takı üretiminde özellikle gümüş ve bronz ile birlikte kullanılmak üzere tasarlanmıştır (Görsel 22)

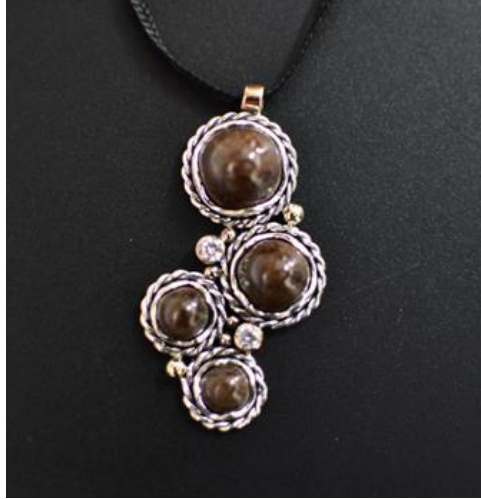

Görsel 22: a) Tamburlanmış granat kristalleri, b) granat kristallerinin elmas diskte kesilmesi c) elmas kaboşon diskte işlenmesi, d) 320 ve 600 kum bant zımparada yüzey pürüzlülüğünün giderilmesi, e) seryum-oksit bant üzerinde parlaklık verilmesi, f) bütün işlemleri bitmiş ve kullanıma hazır granat kristalleri (Ören 2023).

SEM analizleri ile elde edilen geniş açılı görüntülerde, granat kristallerinin dodekahedral yüzeylerinde alterasyona bağlı olarak gelişmiş yoğun kırık-çatlaklar ve mikroskobik boşluklar tespit edilmiştir. Bu bozulmaların, kristal yüzeylerinde metamorfizma sırasında gerçekleşen kimyasal reaksiyonlara bağlı olarak ortaya çıktığı ve yapının derinliklerine kadar etki ettiği belirlenmiştir. Ayrıca, kristal içindeki kırık ve çatlak zonlarında element hareketliliğine bağlı olarak ikincil mineral oluşumları, özellikle ince taneli kalsit kristalleri gözlenmiştir. Tüm bu veriler doğrultusunda, Çamköy granat kristallerinin mükemmel saflık ve yapısal bütünlük gerektiren değerli taş sınıfına girmediği; ancak yarı değerli süs taşı olarak değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır (Görsel 23).

Görsel 23: Çamköy granat kristallerinin **a)** işlenmemiş **b)** İşlenmiş el örnekleri görünümleri **c, d)** SEM görüntüleri (Cal: Kalsit, Grt: Granat) (Ören 2023).

Görsel 24: Gümüş ve bronz kullanılarak takıya dönüştürülmüş Çamköy granat kristalleri (Akar 2020)

KAYNAKLAR

- Açıklan, S., *Sedimentary Evolution of the Karacasu Crossgraben* (Aydın, West Anatolia), Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, 2005.
- ^aAkar, S. *Gelenekten Modernliğe: Türk Motiflerinin Takıya Yolculuğu*, (Editörler: Ümit Parsıl, Bayram Dede), Sanat Alanında Disiplinlerarası Yaklaşımlar 1: Akademisyen Yayınevi, 2024.
- ^bAkar, S. *Kuyumculukta 3D Baskı ve Geleneksel Yöntemlerin Entegrasyonu*, (Editörler: Ümit Parsıl, Hüda Sayın Yücel), Sanat Alanında Disiplinlerarası Yaklaşımlar 2: Akademisyen Yayınevi, 2024.
- Akçe, M.A. ve Kadioğlu, Y.K. “Raman spektroskopisinin ilkeleri ve mineral tanımlamalarında kullanılması” *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 9(2), 99-115, 2020.
- Alçıçek, H. and Jimenez-Moreno G., “Late Miocene to PlioPleistocene Fluvio-Lacustrine System in the Karacasu Basin (SW Anatolia, Turkey): Depositional, Palaeogeographic and Palaeoclimatic Implications”, *Sediment. Geol.*, 291, 62-83, 2013.
- Aydaş, İ., Aydaş, M. Karia’daki Aphrodisias Üzerine Coğrafi, Filolojik, Onomastik ve Epigrafik İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), *Antik Afrodisias ve Markalaşma*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Aydaş, İ., Aydaş, M. Myrinalı Agathias ve Tralleis Arkeolojisine Etkisi, (Editör: Murat Çekilmez) *Aliğa ve Çevresi*, Aliğa Kent Kitaplığı, 2018.
- Baxter E.F., Caddick M.J., Ague J.J. Garnet: common mineral, uncommonly useful, *Elements*, 9(6), 415-419, 2013.
- Baxter E.F., Caddick M.J., Dragovic B., Garnet: a rock-forming mineral petrochronometer, *Rev. Min. Geochem.*, 83, 469-533. 2017.
- Becker, V. *Art Nouveau Jewelry*. London: Thames and Hudson, 1996.
- Berber Babalık, B. 1950–2000 Yılları Arasında Aydın’da Turizm, Ankara, Detay Yayıncılık, 2022.
- Coşkun, S.N. *Günümüzde Karacasu Çömlekçilik Geleneği*, Taras Shevchenko 4th International Congress on Social Sciences, İzmir, Türkiye, 2019.
- Çakır, H.İ., Ertürk, K., Uslu, B.T. *Antik Çağlardan Gelen Kızıl Büyü: Çömlekçilik*, (editör: Bilge Doğanlı), *Antik Afrodisias ve Markalaşma*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Çine Belediyesi, *Tarihçe*, El Sanatları, 2021. Erişim adresi: <https://cine.bel.tr/icerik/tarihce>
- Deer W.A., Howie R.A., Zussman, J., *An Introduction to the Rock Forming Minerals*, 2nd ed. *Longman*, London, 696 pp, 1992.

- Değirmençay, V., Sultan Veled'in Anadolu Selçuklu Devlet Adamları ve Diğer İleri Gelenleri Methi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi (52), 2014.
- Duman, İ., Büyük Selçuklular ve Hârezmşahlar Devrine Ait Az Bilinen Bir Kaynak: Cevâhir-Nâme-Yi Nizâmî, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (12), 2020.
- Duman, T. Aydın'ın gizli cenneti Karacasu, 2022 Erişim adresi: <https://www.tahsinduman.com.tr/aydinin-gizli-cenneti-karacasu/>
- Ekinci, C. Osmanlı Sarayında ve Osmanlı Ümerası Arasında Altın ve Mücevher Kullanımı, Pamukkale Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), 2019.
- Frost, R., Klopogge, T. and Schmidt, J. Non-destructive Identification of Minerals by Raman Microscopy. *J. Internet Vib. Spectr.*, 3, 1–13, 1999.
- Garnet History and Lora, Gemology Institute of America, Erişim Tarihi: 15.04.2022, Erişim adresi: <https://www.gia.edu/garnet-history-lore>
- Güllü. B. and Kadioğlu, Y.K. Use of Tourmaline as a Potential Petrogenetic Indicator in the Determination of Host Magma: CRS, XRD and PED-XRF Methods. *Spectrochimica Acta Part A*, 183, 68-74, (2017).
- Hatipoğlu M. Archaeo-gemological importance of the ancient Caria city Alabanda (Doğanyurt, Çine-Aydın, Western Turkey). 6th International Congress Science and Technology for the Safeguard of Cultural Heritage of the Mediterranean Basin, Atina, Yunanistan, 22-25 Ekim 2013.
- Hatipoğlu, M., Babalık, H., Chamberlain, S. C. Gemstone deposits in Turkey, *Rocks & Minerals*, 85(2), 124–133, 2010.
- Hatipoğlu, M., Çoban, E., Babalık, H., Çil, V., Güner, E. Argemmların (Arkeo-Gemolojiksel-Materyallerin) Envanterlenmesinde Süstaşı Türlerinin Tespiti için, Tahribatsız Konfokal Mikro-Raman ve FT-IR Cihazlarının Kullanımı ve Önemi, V. ODTÜ Arkeometri Çalıştay, 23-35, 2019.
- Hatipoğlu, M., Kılıç, S., Babalık, H., Güner, E., Güney, H. Healing-therapy (protective and treatment) effects on the human life of the gemstones (having nodular and crystalline appearances); some samples used in the ancient and medieval times, *International Journal of Scientific and Technological Research*, 4(7), 2018
- Hope, G.A., Woods, R. and Munce, C.G. “Raman microprobe mineral identification”. *Miner. Eng.*, 14, 1565-1577, (2001).
- Howard, J. W., Garnets, *J. Chem. Educ.* 10(12), 713. 1933.
- İnce-Erdoğan, D., Berber-Babalık, B. Tarihi Özellikleri ile Afrodisias ve Karacasu, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.

- King James İncili, 1611, High Priest's breast-plate (Exodus Chapter 39, verses 9-14), Erişim Tarihi: 05.05.2022, Erişim adresi: <https://www.theedkins.co.uk/jo/minerals/breastplate.htm>
- Klein C., Philpotts A., 2017. Earth Materials: Introduction to Mineralogy and Petrology, 2nd ed. Cambridge University Press, Cambridge, 616 pp, 1993.
- Koralay, O. E., Candan, O., Akal, C., Dora, O. Ö., Chen, F., Satır, M. and Oberhänsli R., Geology and geochronology of the PanAfrican and Triassic metagranitoids in the Menderes Massif, Western Anatolia, Turkey, *Bulletin of The Mineral Research and Exploration*, 142, 69-121, 2011.
- Koralay, T. and Ören, U., Determination of Spectroscopic Features and Gemstone Potential of Garnet Crystals from the Çamköy Region (Aydın - SW Turkey) Using XRPD, XRF, Confocal Raman Spectroscopy, EPMA and Gemological Test Methods, *Period. di Mineral.*, 89, 105-123, 2020.
- Lüle-Whipp, Ç., İzmir-Cumaovası-Görece Köyü Civarı Volkanitleri ve Menderes Masifi Metamorfikleri İçindeki Bazı Granatların Mineralojik-Petrografik ve Jeokimyasal İncelenmesi ve Olası Arkeogemolojik Bağlantıları, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006.
- Matçiçek, Z. Antik Afrodiasias'tan Günümüze Yemek Kültürü, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodiasias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Matçiçek, Z., Pajo, A. The Importance of Aphrodisias Ancient City in Sustainable Economical Development, 3rd International Symposium on Sustainable Development, May 31 - June 01 2012, Sarajevo, 2012.
- Mayo, D.W., Miller, F.A. and Hannah, R.W. Course Notes on the Interpretation of Infrared and Raman Spectra, New Jersey: USA, John Wiley & Sons, 2004.
- McMillan, P.F. Raman Spectroscopy in Mineralogy and Geochemistry. *Ann. Rev. Earth Planet. Sci.*, 17, 225-283, 1989.
- MTA. Süstaşı, Erişim tarihi: 02.05.2022, Erişim adresi: <https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/sustasi>
- Oberhänsli, R., Candan, O., Dora, O. Ö. and Dürr S., Eclogites Within the Menderes Massif/Western Turkey, *Lithos* 41, 135-150, 1997.
- Ocakoğlu, F., Açıkalın, S., Özsayın, E. and Dirik R. K., Tectonosedimentary Evolution of the Karacasu and Bozdoğan Basins in the Central Menderes Massif, W Anatolia, *Turkish J. Earth Sci.* 23, 361-385, 2014.
- Ogden, J. Jewellery of the Ancient World. Trefoil Books, 1982.
- Ören, U. Türkiye'de Seçili Granatların Mineralojik, Petrografik, Spektroskopik, Jeokimyasal ve Gemolojik Özelliklerinin Belirlenmesi, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2023.

- Ören, U., Akar, S., Cevizci, F. Antik Afrodisias Takıları Üzerine Bir İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Ören, U., Koralay, T., Akar S. Geleneksel Kuyumculuk Sanatında Granat Süs Taşının Kullanımı, 2. Uluslararası Balkanlar, Anadolu, Kafkasya ve Türkistan Coğrafyası Sanat, Kültür, Tarih ve Folklor Kongresi, Aydın, Türkiye, 2024.
- Orhan, A., Mutlu, H. Susurluk (Balıkesir) Skarn Yatağının Mineralojik ve Petrografik Özellikleri, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22:2, 2009.
- Özkaya, M. M., Eskiçine ve Kafaca Arasında Menderes Masifi'nin Jeokronolojisi, Jeokimyası, Yapısal Jeolojisi ve Evrimi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1995.
- Scarlsbrick, D. Jewellery in Britain 1066–1837: A Documentary, Social, Literary and Artistic Survey. London: Michael Russell, 1993.
- Shang, P. Garnet Symbolism. *International Gem Society*, 2018.
- Stockton C.M., Manson D.V., A proposed new classification for gem-quality garnets, *Gems and Gemology*, 21(4), 205-218, 1985.
- URL-1 RRUFF, Database of Raman spectroscopy, Erişim tarihi: 08.06.2019, Erişim adresi: <http://rruff.info/almandine/R060099>
- Uyguç, A. A. Aydın ili ve Çine ilçesi tarihi seyri, Çine Madran Gazetesi, 2012.
- Whitney D. L., Seaton, N. Garnet Polycrystals and the Significance of Clustered Crystallization, *Contributions to Mineralogy and Petrology* 160(4):591-607, 2010
- Wikipedia. Garnet. Erişim tarihi: 30.04.2022, Erişim adresi: <https://en.wikipedia.org/wiki/Garnet>
- Yalçın, A. H., Çine Güneyi (Akçaova) Pegmetitlerinin Jeolojisi ve Petrojenezi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1995.

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Görsel 1:** Ören, U. Süs Taşlarında Değerlendirme Yöntemleri (Mineralojik ve Gemolojik Yaklaşımlar), Doktora Semineri (Yayımlanmamış), *Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, 2020.
- Görsel 2:** Ören, U. Çamköy Granatları Üzerine Mineralojik, Spektroskopik ve Gemolojik Değerlendirmeler, Doktora Semineri (Yayımlanmamış), *Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, 2021.

- Görsel 3:** Ören, U. Çamköy Granatları Üzerine Mineralojik, Spektroskopik ve Gemolojik Değerlendirmeler, Doktora Semineri (Yayımlanmamış), Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2020.
- Görsel 4:** Wikipedia, Cloisonné, Erişim tarihi: 30.02.2022, Erişim adresi: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cloisonn%C3%A9>
- Görsel 5:** Walters Art Museum, Intaglio with Bust of a Ptolemaic Queen Set in a Mount, Erişim tarihi: 16.01.2022, Erişim adresi: <https://art.thewalters.org/object/42.1339/>
- Görsel 6:** İrepeğlu, G. Osmanlı'da Mücevher Geleneği, Erişim tarihi: 15.01.2022, Erişim adresi: <http://www.antikalar.com/osmanlida-mucevher-gelenegi>
- Görsel 7:** Akar, S. Bağlam, Uluslararası Türk Dünyası Geleneksel Sanatlar Çevrimiçi Sergisi "19 Mayıs Armağanı" kataloğu, 2021. ISBN: 978-605-73790-0-9
- Görsel 8-23:** Ören, U. Türkiye'de Seçili Granatların Mineralojik, Petrografik, Spektroskopik, Jeokimyasal ve Gemolojik Özelliklerinin Belirlenmesi, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2023.
- Görsel 24:** Akar, S. Döngü, 2. Uluslararası Davetli Türk Dünyası Plastik Sanatlar Sanal Sergisi kataloğu, 2020, ISBN: 978-975-8254-94-1

10. Bölüm

Aydın Turizminin Kalbi: Afrodisias Antik Kenti Üzerinden Kültürel ve Ekonomik Bir Değerlendirme

Zekeriya MATÇİÇEK¹

GİRİŞ

Ege Bölgesi'nin tarih, kültür ve doğayla iç içe geçmiş zengin coğrafyası içinde yer alan Aydın ili, sahip olduğu arkeolojik miras, tarımsal üretim gücü, geleneksel yaşam biçimi ve kültürel çeşitliliği ile Türkiye'nin dikkat çeken illerinden biridir. Antik çağlardan bu yana pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bu bölge, hem Anadolu'nun tarihsel sürecinde hem de çağdaş Türkiye'nin turizm politikalarında özel bir konuma sahiptir. Bu bağlamda Aydın ili, sahip olduğu doğal güzelliklerin yanı sıra arkeolojik zenginlikleriyle de kültürel turizm açısından önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyelin en güçlü simgelerinden biri ise şüphesiz Afrodisias Antik Kenti'dir. Afrodisias, adını aşk ve güzellik tanrıçası Afrodite'ten alan ve antik dönemde heykeltıraşlık okulu ile ün salmış bir kenttir. Günümüzde Aydın'ın Karacasu ilçesi sınırlarında yer alan bu ören yeri, yalnızca arkeolojik ve sanatsal açıdan değil, aynı zamanda kültürel miras bilincinin gelişimi, yerel kalkınmanın teşvik edilmesi ve turizm ekonomisinin güçlendirilmesi açısından da çok boyutlu bir öneme sahiptir. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne 2017 yılında dahil edilen Afrodisias, hem yerli hem yabancı turistler için cazibe merkezi haline gelmiş, bölgesel turizmde lokomotif bir unsur olmuştur. Afrodisias'ın Aydın turizmine katkısı, yalnızca ziyaretçi sayıları ile sınırlı kalmamaktadır. Kentteki yapısal özellikler, heykeltıraşlık geleneği, epigrafik belgeler ve sosyal yaşam alanları, tarihsel ve kültürel süreklilik açısından disiplinler arası bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede Afrodisias yalnızca bir arkeolojik alan değil, aynı zamanda kültürel kimliğin taşıyıcısı, eğitim ve bilimsel araştırmalar için bir laboratuvar ve sürdürülebilir turizm modelleri açısından da örnek bir uygulama alanıdır. Bu çalışmanın amacı, Aydın ilinde kültürel turizmin gelişiminde Afrodisias Antik Kenti'nin rolünü tarihsel, ekonomik ve sosyokültürel açılardan değerlendirmek, bu süreci destekleyen aktörleri (devlet politikaları, yerel yönetimler, STK'lar,

¹ Öğr. Gör, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Karacasu Memnune İnci MYO, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, zekeriyaamatcicek@adu.edu.tr, Orcid: 0000-0001-8748-0147

turizm işletmeleri vb.) analiz etmek ve elde edilen bulgular üzerinden sürdürülebilir bir turizm stratejisine yönelik önerilerde bulunmaktır. Aynı zamanda bu çalışma, Afrodiasias'ın yalnızca geçmişin değil, bugünün ve geleceğin de bir parçası olabileceğini; kültürel mirasın, yerel halk ve ziyaretçiler arasında nasıl bir köprü kurduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bölüm boyunca, arkeoloji, turizm, kültürel miras yönetimi, işletme ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerin kesişiminde Afrodiasias'ın çok yönlü etkisi analiz edilecek; bu kadim kentin günümüz turizm politikalarıyla nasıl yeniden hayat bulduğu, Aydın ili özelinde değerlendirilecektir (Erim 1995, Karaman ve diğ. 2012, Chaniotis 2016, Irmak 2022)

AFRODİSİAS ANTİK KENTİ: TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARKA PLAN

Afrodiasias Antik Kenti, Anadolu'nun güneybatısında, günümüzde Aydın ilinin Karacasu ilçesine bağlı Geyre Mahallesi sınırlarında yer almakta olup, antik dönem boyunca hem dini hem de sanatsal bir merkez olarak ön plana çıkmıştır. Kentin ismi, aşk ve güzellik tanrıçası Afrodite'ten gelmektedir. Bu yönüyle Afrodiasias, yalnızca bir yerleşim yeri değil, aynı zamanda tanrısal inancın, sanatsal üretimin ve politik gücün sembolü haline gelmiştir. Özellikle MÖ 1. yüzyıldan itibaren Roma İmparatorluğu'nun desteğini alarak gelişmiş ve bu dönemde önemli bir kült merkezi haline gelmiştir. Afrodiasias'ın konumu ise şu şekildedir;

- **Koordinatlar:** 37.7075° N, 28.7247° E
- **Yüzey Alanı:** Yaklaşık 520 dönüm
- **İdari Sınırlar:** Aydın ili, Karacasu ilçesi
- **UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Giriş Yılı:** 2017

Afrodiasias'ın tarihsel kökenleri MÖ 5. yüzyıla kadar uzansa da, kent asıl parlak dönemini Roma İmparatorluğu ile birlikte yaşamıştır. Augustus döneminden itibaren özel bir statü kazanan kent, imparatorluk sınırları içerisindeki diğer şehirlerle kıyaslandığında olağanüstü bir heykeltıraşlık üretimine sahne olmuş ve bu alanda “Afrodiasias Okulu” olarak bilinen sanatsal bir ekol ortaya çıkmıştır (Aydaş ve Aydaş 2018, Çakır ve diğ. 2018, Roueché ve diğ. 1989, Ratté 2000)

Görsel 1: Sebasteion kabartmaları örneği
(Aphrodisias Kazıları 2025).

Kentin planlaması ve mimarisi, Roma şehircilik anlayışının tipik örneklerini sunmaktadır. Afrodit Tapınağı, Sebasteion, Agora, Bouleuterion (meclis binası), Tiyatro ve özellikle 30.000 kişi kapasiteli stadyum gibi yapılar, antik kentin hem dinsel hem sosyal yaşamındaki çeşitliliği yansıtmaktadır. Afrodisias, aynı zamanda Anadolu'daki yazıt zenginliği açısından da dikkat çeker. Kentte yapılan kazılarda çok sayıda Grekçe yazıt bulunmuş, bu da Afrodisias'ı epigrafi bilimi açısından önemli bir merkez haline getirmiştir. Örneğin: “... *Tanrıçanın onuru için bu stelyayı kent meclisi diktirmiştir. Herkes, Afrodit'in adına sadakat gösterecektir.*” Bu tür yazıtlar, Afrodit kültürünün kent yaşamına ne derece entegre olduğunu göstermesi açısından önemlidir. (Smith 2007)

Tablo 1: Afrodisias Yapıları

Yapı Adı	İşlevi	Günümüzdeki Durumu
Afrodit Tapınağı	Dini merkez, Afrodit kültü	Kısmen ayakta
Stadyum	Atletizm, halk toplantıları	Çok iyi korunmuş
Sebasteion	İmparator kültü yapısı	Rölyeflerle restore
Tiyatro	Sahne sanatları	Kazı ve restorasyon tamamlandı
Agora	Ticaret ve sosyal yaşam	Temelleri korunmuş

1961 yılında Türk arkeolog Prof. Dr. Kenan Erim öncülüğünde başlatılan kazılar, kent tarihinin ortaya çıkarılmasında büyük rol oynamıştır. New York Üniversitesi iş birliğiyle sürdürülen kazı ve restorasyon çalışmaları sayesinde Afrodisias, bugün arkeoloji dünyasında “açık hava müzesi” niteliği taşımaktadır. Afrodisias’ın 2017 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne dahil edilmesi, sadece ulusal değil, uluslararası kültürel miras politikaları açısından da önemli bir gelişme olmuş, kentin korunmasına ve tanıtımına yönelik projelerin önünü açmıştır. Bu durum, Afrodisias’ın tarihsel kimliğini gelecek kuşaklara aktarma açısından büyük bir fırsat sunmaktadır (Smith ve diğ. 2022).

AFRODİSİAS’IN KÜLTÜREL TURİZME KATKISI

Kültür, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu, paylaştığı ve kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Bu değerler, dil, sanat, inanç sistemleri, gelenek-görenekler, hukuk düzeni ve üretim biçimleri gibi unsurları içerir. Kültürel miras ise, bu değerlerin somut (örneğin, tarihi yapılar, arkeolojik alanlar) ve somut olmayan (örneğin, dil, ritüeller, el sanatları) unsurlarını kapsayan, geçmişten günümüze taşınan ve gelecek nesillere aktarılması gereken birikimdir. UNESCO’nun tanımlamaları çerçevesinde kültürel miras, sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda kimlik inşasında, sosyal uyumun tesisinde ve kültürel çeşitliliğin korunmasında etkin bir rol oynayan dinamik bir varlıktır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması, yalnızca estetik ya da nostaljik bir tercih değil, aynı zamanda evrensel bir insan hakkı ve sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir (Külcü 2015, Arpat ve Öter 2016)

Afrodisias Antik Kenti, sadece arkeolojik değeriyle değil, aynı zamanda Aydın ilinin kültürel turizm potansiyelini şekillendiren dinamik bir unsur olmasıyla da dikkat çekmektedir. UNESCO Dünya Mirası statüsü kazanmasının ardından bölgeye olan ulusal ve uluslararası ilgi artmış; bu durum hem ziyaretçi sayılarında hem de yerel turizm gelirlerinde belirgin yükselişler yaratmıştır. Afrodisias, tarih ve kültür odaklı turizmin en iyi örneklerinden biri olarak, kitle turizmine alternatif, sürdürülebilir ve nitelikli bir turizm modeli sunmaktadır. Aydın ilinin turizm profili uzun yıllar kıyı turizmine dayalı bir yapı göstermiştir.

Ancak Afrodisias gibi iç kesimlerde yer alan kültürel miras alanları sayesinde, son yıllarda turizmde çeşitlenme eğilimleri hız kazanmıştır. Kültürel turizm, deniz-kum-güneş üçlüsünün ötesine geçerek ziyaretçilere anlamlı deneyimler sunma amacı taşır. Afrodisias, bu noktada hem bilimsel rehberlik eşliğinde gezilebilen arkeolojik yapılarıyla hem de estetik düzeyi yüksek sanat eserleriyle tarih ve sanat meraklılarını cezbeder. Afrodisias, yerel ekonomiyle doğrudan ilişkilidir. Bölgede yer alan küçük konaklama işletmeleri, rehberlik hizmetleri, hediyelik eşya üretimi, yeme-içme sektörü gibi alanlarda Afrodisias’tan gelen turistlerin harcamalarıyla önemli bir canlılık oluşmaktadır. Bu durum, kültürel mirasın korunmasının aynı zamanda ekonomik sürdürülebilirlik için de bir temel teşkil ettiğini göstermektedir. Ayrıca, Afrodisias yalnızca bireysel gezginleri değil; aynı zamanda akademik turlar, sanat tarihi grupları, fotoğrafçılık atölyeleri ve kültürel festivalleri de bölgeye çekmektedir. Afrodisias’ın heykeltraşlık mirası, ulusal ve uluslararası sanat etkinliklerinde sık sık referans olarak kullanılmakta; bu da kentin entelektüel bir merkez haline gelmesini sağlamaktadır. Bu gelişmeler, Afrodisias’ın yalnızca geçmişin bir kalıntısı olmadığını; aynı zamanda bugünün ekonomik ve kültürel dinamikleriyle iç içe geçmiş yaşayan bir değer olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Afrodisias örneği, kültürel mirasın korunması ile yerel kalkınmanın nasıl dengeli biçimde yürütülebileceğine dair model bir örnek teşkil etmektedir. Afrodisias’ın Kültürel Ekonomideki Rolü şu şekilde özetlenebilir;

- Yerel rehber istihdamı artırılmıştır.
- Karacasu’daki geleneksel çömlekçilik faaliyetleri turist ilgisiyle yeniden canlanmıştır.
- UNESCO statüsü, bölgeye yönelik ulusal fonların ve akademik projelerin sayısını artırmıştır (Arslan 2008, Açıcı ve diğ. 2017, Çelik 2020, .

Tablo 2: Afrodisias Ziyaretçi İstatistikleri (Seçilmiş Yıllar) (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri).

Yıl	Ziyaretçi Sayısı	UNESCO Etkisi
2010	~50.000	UNESCO öncesi
2017	~80.000	UNESCO yılı
2024	>120.000	Artış ivmesi

Görsel 2: Afrodisias stadyumu
(Aphrodisias Kazıları 2025).

AFRODISİAS VE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YAKLAŞIMLARI

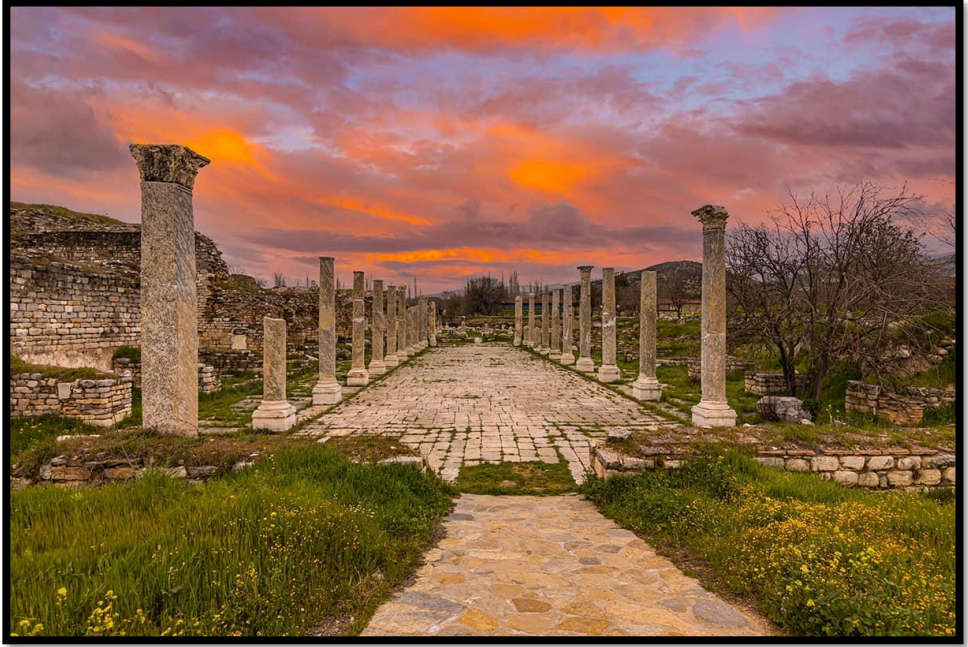
Sürdürülebilir turizm, çevresel, kültürel ve sosyoekonomik boyutların dengeli şekilde yönetilmesini esas alır. Kültürel miras alanlarında bu kavram, yalnızca ziyaretçi sayısını artırmayı değil, aynı zamanda mirasın korunmasını, yerel halkın refahını ve ziyaretçi deneyiminin kalitesini yükseltmeyi hedefler. Afrodisias Antik Kenti örneği, bu yaklaşımın Anadolu'daki en başarılı örneklerinden biri olarak dikkat çeker. Burada sürdürülebilirliğe dair uygulamalar, hem akademik literatür hem de yerel uygulamalar açısından değerlendirilmeye değerdir.

Afrodisias'ın sürdürülebilir turizm çerçevesinde öne çıkan ilk unsuru, alanın koruma-kullanma dengesini başarıyla sağlamış olmasıdır. Alan yönetimi, hem Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın rehberliğinde hem de akademik kuruluşların (özellikle NYU, Oxford ve Koç Üniversitesi gibi) katkılarıyla bilimsel bir temele oturtulmuştur. Ziyaretçi rotaları, taşıma kapasitesi sınırları ve koruma zonları dikkatle planlanmış; ziyaretçi akışının tarihi yapılar üzerindeki baskısı minimuma indirilmiştir. Afrodisias Alan Yönetimi İlkeleri şöyle özetlenebilir;

- **Koruma Önceliklidir:** Arkeolojik yapılar üzerinde herhangi bir doğrudan temas engellenmiştir.

- **Eğitim ve Bilinçlendirme:** Ziyaretçi merkezinde sürekli eğitim panoları ve dijital rehber uygulamaları kullanılır.
- **Yerel Katılım:** Rehberlik hizmetlerinde ve işletmelerde yerel halk istihdam edilir.
- **Ziyaretçi Yönetimi:** Yüksek sezonda sınırlı sayıda giriş planlaması yapılır.

Afrodiasias'ta sürdürülebilirliğe yönelik bir diğer dikkat çekici uygulama ise çevresel etki azaltımıdır. Alanda plastik kullanımına yönelik kısıtlamalar, yenilenebilir enerji kaynaklarının müze alanında kullanılması ve atık yönetimiyle ilgili projeler ön plandadır. Arkeolojik kazı alanlarının dışında kalan çevre köylerde doğaya zarar vermeyen yürüyüş rotaları ve bisiklet yolları oluşturulmuş; bu da çevresel sürdürülebilirliği destekleyen eko-turizm olanakları yaratmıştır.

Görsel 3: Doğa ile uyumlu yürüyüş yolları
(Go Türkiye 2025).

Sürdürülebilir turizmde yerel halkın katılımı büyük önem taşır. Afrodisias örneğinde Karacasu halkı, çömlekçilik, el sanatları ve yöresel gastronomi ile entegre edilmiştir. Kadın kooperatifleri aracılığıyla üretilen hediyelik eşyalar, kentin marka değerini artırırken ekonomik kalkınmayı da destekler. Bu sayede Afrodisias, miras alanlarının korunması ile yerel halkın kalkınması arasında

kurulan doğrudan ilişki açısından Türkiye’de örnek gösterilen modellerden biridir. UNESCO'nun Afrodisias için önerdiği sürdürülebilirlik hedefleri şunlardır;

- Uzun vadeli izleme sistemlerinin kurulması
- Toplum temelli turizm kapasitesinin geliştirilmesi
- Alan çevresinde yeni yapılaşmanın sınırlandırılması
- Afrodisias Kültürel Miras Eğitimi programının yaygınlaştırılması

Bununla birlikte sürdürülebilirlik yalnızca mevcut koruma faaliyetlerini değil, geleceğe dönük stratejik planlamayı da kapsar. Afrodisias için önerilen dijital miras arşivleri, sanal tur uygulamaları ve artırılmış gerçeklik destekli anlatımlar gibi yenilikçi teknolojiler, ziyaretçi deneyimini artırırken alan üzerindeki fiziksel yükü azaltmaktadır. Bu bütünsel yaklaşım, Afrodisias’ı yalnızca Türkiye’de değil, dünya genelinde sürdürülebilir turizmin iyi örneklerinden biri haline getirmiştir. Afrodisias’ta uygulanan model, benzer arkeolojik alanlar için rehber niteliği taşıyan çok katmanlı bir yönetim anlayışını barındırmaktadır (Güçer 2004, Matcicek ve Pajo 2012, Açıcı ve diğ. 2017).

AFRODISİAS’IN AYDIN İL TURİZMİ İÇİNDEKİ YERİ VE GELECEĞE YÖNELİK STRATEJİK ÖNERİLER

Aydın ili, Türkiye'nin en zengin kültürel miras alanlarından birine sahip olmasına rağmen, uzun yıllar boyunca turizm faaliyetlerinin büyük bölümü kıyı bandındaki Didim ve Kuşadası gibi deniz turizmi merkezlerine odaklanmıştır. Bu yapının kırılmasında Afrodisias Antik Kenti önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kentin UNESCO Dünya Mirası Listesi’ne dahil edilmesi, yalnızca Afrodisias’ın tanınırlığını değil, aynı zamanda Aydın’ın iç kesimlerine yönelik kültürel turizm hareketliliğini de artırmıştır. Afrodisias, Aydın ilinde “tematik çeşitliliğe dayalı turizm” modelinin oluşmasına katkı sağlayan bir çekim merkezidir. Bu model çerçevesinde Afrodisias, aşağıdaki yönleriyle öne çıkmaktadır:

- Kültürel miras turizminin amiral gemisi olarak, arkeolojik değerlerin sürdürülebilir şekilde sunulması,
- Alternatif turizm rotalarının merkezi olması (örneğin Afrodisias – Nazilli – Nysa hattı),
- Yerel üretim ve el sanatlarının yeniden canlanmasına öncülük etmesi,
- Yüksek nitelikli turist profiline hitap etmesi ile Aydın’ın marka değerini artırması (Doğanlı, B 2018).

Tablo 3: Aydın il turizmi için stratejik güçler ve Afrodiasias'ın katkıları

Alan	Potansiyel Güç	Afrodiasias'ın Katkısı
Kültürel Miras	Antik kentler (Nysa, Tralleis)	Sanat, yazıt ve mimarlık ile örnek model
Kırsal Turizm	Doğa, dağ köyleri, yaylalar	Eko-yürüyüş rotaları, agroturizm
Gastronomi	Zeytinyağı, incir, tahin kültürü	Ziyaret sonrası yerel pazarların cazibesi
Eğitim ve Araştırma	Arkeolojik saha okulları	Uluslararası iş birlikleri ve kazılar

Geleceğe Yönelik Stratejik Öneriler

Afrodiasias'ın mevcut başarısını daha da ileriye taşımak ve Aydın'ın iç turizm çeşitliliğini güçlendirmek adına aşağıdaki stratejik öneriler önem arz etmektedir:

- **Bütüncül Tanıtım Stratejisi Geliştirme:** Afrodiasias'ın yer aldığı tüm yayın ve dijital ortamlarda, Aydın iliyle güçlü bir bağ kurulmalı; “Aydın – Afrodiasias – Sanatın Beşiği” gibi sloganlarla marka entegrasyonu sağlanmalıdır.
- **Afrodiasias Kültür Rotası Oluşturulması:** Afrodiasias'ı Tralleis, Nysa, Alabanda gibi antik kentlerle birleştiren, tematik (sanat, imparatorluklar, yazıtlar) içeriklerle desteklenen kültürel güzergâhlar geliştirilmeli.
- **Yaratıcı Endüstrilerle Bütünleşme:** Afrodiasias temalı sanat bienalleri, taş heykel sempozyumları ve dijital miras projeleri aracılığıyla çağdaş sanatla bağlantı kurulmalı.
- **Ziyaretçi Yönetim Planının Güncellenmesi:** Mevsimsel yoğunluklara göre dinamik planlama yapılmalı; “sessiz sezon”da eğitim turları ve seminerler gibi alternatif programlar oluşturulmalı.
- **Akademik-Akıllı Turizm Uygulamaları:** Ziyaretçi verilerinin analiz edildiği, geri bildirim mekanizmalarının kullanıldığı, mobil rehberlik ve artırılmış gerçeklik (AR) destekli sistemler geliştirilmeli.

Tablo 4: Afrodiasias İçin SWOT Analizi (Özet)

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Fırsatlar	Tehditler
UNESCO statüsü	Ulaşım altyapısı zayıf	Kültür turizminde artış	Aşırı ziyaretçi baskısı
Sanat-tarih yoğunluğu	Mevsimsel ilgi dalgalı	Akademik iş birlikleri	Yetersiz tanıtım
Yerel katkı yüksek	Konaklama yetersiz	Eko-turizm potansiyeli	Ticari yapılaşma tehdidi

Afrodisias’ın turizm potansiyelinin etkin bir şekilde yönetilmesi, sadece Aydın ilinin değil, Türkiye’nin kültürel miras politikalarının da başarısını yansıtacaktır. Bu doğrultuda Afrodisias, “yaşayan antik kent” modelinin Anadolu’daki en parlak örneklerinden biri olarak değerlendirilmeli; geçmişin ihtişamı ile bugünün akıllı bir arada tutulmalıdır (Yılmaz-Kolancı 2024).

AFRODISİAS VE YEREL KALKINMAYA KATKISI

Afrodisias Antik Kenti, yalnızca kültürel bir miras alanı olmanın ötesinde, Aydın ili ve özelde Karacasu ilçesi için bir kalkınma dinamiği işlevi görmektedir. Arkeolojik alanların ekonomik ve sosyal kalkınmaya olan etkisi, turizm biliminin önemli araştırma konularından biri olarak ele alınmaktadır. Afrodisias örneğinde bu etki, doğrudan ve dolaylı yollarla izlenebilir.

• Ekonomik Katkıları

Afrodisias’a yönelik artan ziyaretçi talebi, bölge ekonomisini hareketlendiren önemli bir unsurdur. Ziyaretçi harcamaları doğrudan konaklama, yeme-içme, ulaşım ve hediyelik eşya sektörlerine yönelmekte; dolaylı olarak da tarım, el sanatları ve yapı/restorasyon gibi iş kollarını canlandırmaktadır. Karacasu çevresinde faaliyet gösteren pansiyonlar, butik oteller ve yöresel ürün dükkanları bu hareketlilikten önemli ölçüde faydalanmaktadır. Ayrıca kazı çalışmalarında yer alan iş gücünün büyük bölümü yerel halktan karşılanmakta, böylece kentte geçici de olsa istihdam sağlanmaktadır.

• El Sanatlarının Canlanması

Karacasu, tarihsel olarak çömlekçilik geleneğiyle tanınmaktadır. Afrodisias’ın uluslararası alanda tanıtılması ve ziyaretçi sayılarındaki artış, bu geleneksel sanat dalının yeniden ivme kazanmasına neden olmuştur. Ziyaretçiler için çömlek atölyeleri deneyim turizmine dönüşmekte; ustalar ise Afrodisias motiflerini içeren özel tasarımlar geliştirerek ürünlerini daha yüksek katma değerle pazarlamaktadır. Bunun yanı sıra taş işçiliği, ahşap oyma ve geleneksel dokumacılık gibi zanaatlar da turizme entegre edilerek hem kültürel miras korunmakta hem de ekonomik kazanç sağlanmaktadır.

• Kadın ve Genç Girişimciliği

Afrodisias etrafındaki ekonomik hareketlilik, kadın girişimciler ve gençler için de yeni fırsatlar yaratmıştır. Kooperatifler aracılığıyla üretilen yöresel ürünler (örneğin dağ kekiği, zeytinyağı, reçel ve dokuma ürünleri), Afrodisias temalı ambalajlar kullanılarak pazarlanmakta, böylece kırsal kadın emeği turizmle buluşturulmaktadır. Ayrıca gençler için düzenlenen arkeoloji eğitimleri ve gönüllülük programları, bilgi temelli katılımı desteklemekte ve toplumsal farkındalığı artırmaktadır (Naycı 2009, Özdemir 2009 Açıcı 2017, Çobanoğlu ve diğ. 2021, Deniz 2022

EĞİTİM, BİLİM VE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM BOYUTLARI

Afrodisias, yalnızca bir turizm alanı değil; aynı zamanda çok disiplinli akademik çalışmaların yapıldığı, kültürel etkileşimlerin sürdürüldüğü ve eğitsel fırsatların üretildiği bir bilimsel platformdur. Antik kentin bilimsel olarak incelenmesi, koruma stratejilerinin geliştirilmesi ve elde edilen bulguların yorumlanması, Afrodisias'ı yaşayan bir açık hava laboratuvarına dönüştürmektedir.

• Akademik Kazı Faaliyetleri ve Yayınlar

Afrodisias'ta kazı çalışmaları ilk olarak 1961 yılında Kenan Erim öncülüğünde başlamış ve günümüze dek kesintisiz olarak devam etmiştir. Bu çalışmalar, başta New York Üniversitesi olmak üzere birçok uluslararası kurumla iş birliği içinde yürütülmektedir. Arkeolojik bulgular; mimarlık, epigrafi, heykeltraşlık, şehircilik ve dini tarih gibi alanlarda önemli akademik yayınlara konu olmuştur. Afrodisias'tan çıkan yazıtlar, Grek-Roma dünyasının toplumsal yapısını anlamak açısından benzersiz veriler sunmaktadır.

• Eğitim ve Yaygınlaştırma Faaliyetleri

Afrodisias kazı başkanlığı ve destekleyici kurumlar, yerel ve ulusal düzeyde çeşitli eğitim programları organize etmektedir. Üniversite öğrencileri için saha eğitimi, yaz stajı ve araştırma desteği sağlanmakta; yerel halk için ise Afrodisias'ın tarihsel önemi üzerine seminerler düzenlenmektedir. Müze içinde yer alan dijital rehber sistemleri ve çok dilli bilgi panoları, özellikle genç ziyaretçiler ve yabancı turistler için eğitici bir deneyim sunmaktadır.

• Kültürel Etkileşim ve Miras Bilinci

Afrodisias, uluslararası öğrenci değişim programlarının ve disiplinlerarası kültürel projelerin bir bileşeni haline gelmiştir. UNESCO statüsünün sağladığı uluslararası ağ, Afrodisias'ı Avrupa'daki pek çok miras destinasyonu ile bağlamakta ve ortak sergi, araştırma veya dijitalleşme projelerine olanak tanımaktadır. Yerel halkın da bu projelere dahil edilmesi, toplumsal sahiplenme duygusunu pekiştirmekte ve miras bilincini kuşaklar arası aktarım yoluyla güçlendirmektedir (Doruk 1989, Karaman ve diğ. 2012, Yeşil ve diğ. 2014, Smith 2022).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afrodisias Antik Kenti, Aydın ilinin kültürel miras değerini hem ulusal hem de küresel ölçekte temsil eden eşsiz bir miras alanıdır. Roma döneminden günümüze ulaşan mimari yapılar, heykeller, yazıtlar ve kentsel planlama örnekleri; yalnızca geçmişe ışık tutmakla kalmaz, aynı zamanda günümüz turizm, eğitim ve kalkınma politikalarına yön verecek örnekler sunar. Afrodisias'ın UNESCO Dünya Mirası statüsü, bu alanın korunması, tanıtılması ve topluma

kazandırılması sürecinde önemli bir katalizör görevi görmüştür. Sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde yürütülen faaliyetler, hem doğal hem de kültürel dokunun korunmasına olanak tanımış; ziyaretçilerin deneyim kalitesini artırırken yerel halkın kalkınmasını da desteklemiştir.

Geleceğe Yönelik Öneriler

- **Dijital Miras Uygulamaları:** Afrodisias için artırılmış gerçeklik (AR) rehberleri, 3D modellemeler ve sanal müze turları geliştirilerek dijital erişim olanakları artırılabilir.
- **Yerel-uluslararası İşbirlikleri:** Afrodisias'ın akademik ve kültürel etkileşim alanı daha geniş bir çerçevede uluslararası projelere dahil edilmelidir.
- **Tematik Rotalar:** Afrodisias'ı çevreleyen diğer arkeolojik alanlarla bağlantılı “antik rota”lar oluşturularak destinasyon çekiciliği artırılabilir.
- **Kültürel Etkinlikler:** Açık hava konserleri, tematik sergiler ve arkeoloji festivalleri ile Afrodisias'ın sanatsal boyutu vurgulanabilir.

Sonuç olarak, Afrodisias; geçmişten gelen bir mirası yalnızca korumakla kalmayıp, bu mirası gelecek kuşaklara aktarabilecek sürdürülebilir, katılımcı ve yenilikçi bir kültürel model ortaya koymaktadır. Aydın ili için bu modelin yaygınlaştırılması, bölgesel kalkınmanın kültürel temeller üzerinde inşa edilmesi anlamına gelecektir.

KAYNAKLAR

- Açııcı, F.K., Ertaş, Ş., Sönmez, E. Sürdürülebilir Turizm: Kültür Turizmi ve Kültürel Miras. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 52-66, 2017.
- Arpat, B., Öter, N.S. Belediye Çalışanlarında Güvenlik Kültürü Algısı : Bir Büyükşehir Belediyesi Örneği, 8. Uluslararası İş Sağlığı ve Güvenliği Konferansı, 8-11 Mayıs, 2016.
- Arslan, A. Revival of the Non-Existing İntangible Cultural Heritage in the Ancient Cities and Its Reflections on Tourism in Turkey, WSEAS International Conference on Cultural Herigage and Tourism, July 22-24, 2008, Heraklion, Greece, 2008,
- Aydaş, İ., Aydaş, M. Karia'daki Aphrodisias Üzerine Coğrafi, Filolojik, Onomastik ve Epigrafik İnceleme, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Çakır, H.İ., Ertürk, K., Uslu, B.T. Antik Çağlardan Gelen Kızıl Büyü: Çömlekçilik, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara: Gece Kitaplığı, 2018.
- Çelik, İ. Hierapolis, Milet ve Aphrodisias Antik Kentlerinde Turizmin Kültürel Mekân Üzerine Etkisi, *Yeni Fikir Dergisi* 12(24), 131-150, 2020.
- Chaniotis, A. Memory, Commemoration & Identity in an Ancient City: The Case of Aphrodisias, *Daedalus* 145 (2), 88-100, 2016.
- Çobanoğlu, F., Tunalıoğlu, R., Tok, N. Aydın'da Arkeoloji ve Tarımın Turizm Potansiyeline Katkısı, *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi*, 5(2), 2021.
- Deniz, G.B. Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kent Akademisi*, 15(3), 1204-1222, 2022.
- Doğanlı, B.. Destinasyon Markası ve Afrodisias, (editör: Bilge Doğanlı), Antik Afrodisias ve Markalaşma, Ankara, Gece Kitaplığı, 2018.
- Doruk, S. Aphrodisias. Araştırmalar-Kazılar-Tarihçe, *Belleten*, 53(207-208), 1989.
- Erim, T.K. Aphrodisias, Met yayıncılık, 1995.
- Güçer, E. Archaeology and Urban Planning- A Consensus Between Conservation and Development: Aphrodisias and Geyre, Master Thesis, Izmir Institute of Technology (Turkey), 2004.
- Irmak, E. Afrodisias Antik Kent, Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2022.
- Karaman, A., Aksoyak, Ö. D., Köroğlu, G., Erbaş, A. E., Erbey, Y. D., Özgür, E. F., Aphrodisias Antik Kenti Alan Yönetim Planı 2014-2018, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, 2012.

- Külcü, Ö.T. Kültürel Miras Kavramının Eğitim Açısından Önemi, *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi* 1 (1), 27-32, 2015.
- Matçiçek, Z., Pajo, A. The Importance of Aphrodisias Ancient City in Sustainable Economical Development, 3rd International Symposium on Sustainable Development, May 31 - June 01 2012, Sarajevo, 2012.
- Naycı, N.. Kıyı Alanlarında Kitle Turizmi: türkiye’de kalkınma planları Bağlamında Kıyıların Dönüşümü ve Tarihi-Doğal Çevreler, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 81-100, 2009.
- Özdemir, C. Karacasu’da Turizm Girişimciliği Araştırması, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (1), 105-115, 2009.
- Ratté, C. New Research on the City Plan of Ancient Aphrodisias, *Annual of the American Schools of Oriental Research* 57, 197-203, 2000.
- Rouché, C., Reynolds, J.M., Erım, K. T. Aphrodisias in Late Antiquity, London: Society for the promotion of Roman studies, 1989.
- Smith, B., Jacobs, I., Somersan, S. Aphrodisias’ta Güncel Çalışmalar, *Lycus*, 6, 25-63, 2022.
- Smith, R.R.R. Statue life in the Hadrianic Baths at Aphrodisias, AD 100–600: Local Context and Historical Meaning, *Statuen in der Spätantike*, 203, 2007.
- Yeşil, Y., Arpat, B., Öter, N.S. Tekstil Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri Hakkında Çalışan Algıları ve Farkındalığı: Denizli İli Örneği, *The Journal of Academic Social Science*, 8, 2014.
- Yılmaz Kolancı, B. Attouda Antik Kenti ve Hisar Köyü’nün Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi, (Editör: Serkan Bertan) Denizli Turizmi Yol Haritası, Ankara, Detay Yayıncılık, 2024.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1:** Aphrodisias Kazıları, Sebasteion, Erişim Tarihi: 01.03.2025, Erişim adresi: <https://aphrodisias-excavations.com/tr/sebasteion/#>
- Görsel 2:** Aphrodisias Kazıları, Stadium, Erişim Tarihi: 01.03.2025, Erişim adresi: <https://aphrodisias-excavations.com/stadium/#>
- Görsel 3:** A Walk Through History: The Alluring Ruins of Aphrodisias in Türkiye, Erişim Tarihi: 15.03.2025, Erişim adresi: <https://goturkiye.com/a-walk-through-history-the-alluring-ruins-of-aphrodisias-in-turkiye>